

IZVEŠTAJ ODELJENJA ZA UNUTRAŠNOST II MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA TREĆEG RAJHA OD 1. APRILA 1944. RAJHSFIRERU SS I ŠEFU NEMAČKE POLICIJE HAJNRihu HIMLERU O EVAKUACIJI FOLKSDOJČERA SA UGROŽENIH PODRUČJA U HRVATSKOJ¹

MINISTARSTVO INOSTRANIH POSLOVA

Ini. II pov. 558

Berlin, 1. aprila 1944.

Lični štab rajhsfirera SS

Uprava arhiva

Akt Br. Pov./120

²

7/4

POVERLJIVO

Prema jednom izveštaju nemačke ambasade u Zagrebu, SS-grupenfirer Kamerhofer³ i folksgrupenfirer Altgajer⁴ započeli su obimnu *evakuaciju folksdojčera* iz područja Hrvatske *ugroženih od partizana* u istočni Srem i na teritoriju oko Osijeka. Do sada je već oko 25.000 folksdojčera preseljeno iz približno 30 opština.

Na žalost, SS-grupenfirer Kamerhofer propustio je da se pre započinjanja ove akcije poveže sa Nemačkim poslanstvom u Zagrebu, tako da ni ovome, a niti Ministarstvu inostranih poslova nije data mogućnost da daju svoja mišljenja o ovom poduhvatu sa političkog stanovišta.

Ne ulazeći u pitanje da li je ovo preseljenje samo po sebi bilo potrebno, treba konstatovati da isto, koliko već danas, ima znatno političko protivdejstvo i to utoliko što je sa hrvatske strane izraženo iznenađenje zbog toga što je jedna mera predostrožnosti u tako velikom obimu izvršena bez hrvatske saglasnosti, a i sa srpske strane nastale su bojazni, jer su iseljenici smešteni u mesta sa srpskim stanovništvom, tako

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526725. U gornjem desnom uglu nalazi se par signatura.

² i ⁸ Pečati primaoca (Rajhsfirera SS).

³ Konstantin Kammerhofer, komandant SS i policije u Hrvatskoj.

⁴ Branimir Altgayer. Saveznici su ga posle rata predali našim vlastima. Osuđen je, kao ratni zločinac, na smrt 1947. Bliže o njemu vidi AVII, Ndf, reg. br. 1/3, k. 40D; saslušanje Branimira Altgajera; AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 6856—8; izveštaj Bergera od 21. decembra 1942. o nekim karakternim crtama i sposobnostima Altgajera.

da se Srbi, voljni za vraćanje, ponovo potiskuju prema partizanima.

Zato Ministarstvo inostranih poslova moli da se izda nalog da se evakuacija obustavi i da se ovo pitanje proveri, uzimajući u obzir političke zahteve ovog područja, i regulišu u obostranom sporazumu.⁵

U zastupstvu

6

Za

Rajhsfirera SS

i šefa nemačke policije — Lični štab

Berlin SW 11

Princ Albrecht ulica 8

LIČNI ŠTAB RF SS	PRILOZI
Primljeno: 6. apr. 1944	
Del. br. p. 40/31/44	
na: RF	

⁵ U vezi ovoga izveštaja, Ministarstvo spoljnih poslova Trećeg Rajha intervenisalo je kod Hajnriha Himlera, rajhsfirera SS. Objašnjenje po pitanju preseljavanja folksdojčera dao je 12. aprila 1944. SS-obergruppenfirer Verner Lorenc (Werner Lorenz), rukovodilac Folksdojče mitelštele (Folksdeutsche Mittelstelle), ustanove direktno potčinjene rajhsfireru SS. U tome objašnjenju upućenom Himleru, između ostalog, se kaže: da su mu sumnje Ministarstva spoljnih poslova bile poznate; da nije obavestio Ministarstvo spoljnih poslova jer mu je naređenje rajhsfirera SS bilo jasno i razumljivo; da je obavio razgovor sa SS-gruppenfirerom Kamerhoferom, folksgruppenfirerom Altgajerom i legatskim sekretarom dr Volfom (Wolff) iz Nemačkog poslanstva u Zagrebu i da je pri tome konstatovao sledeće: da se ne radi o nekom preseljavanju, već o privremenoj evakuaciji i regulisanju strujanja izbeglica koja se već nalaze u toku; da su nemačka naselja bila iz dana u dan napadana; da je držanje hrvatske vlade nerazumljivo, pogotovo što ista nije u stanju da ugroženim pripadnicima folksgrupe pruži zaštitu; da je do sada evakuisano 18.362 folksdojčera; da je 11. aprila vodio razgovor sa poslanikom Nojbaherom u Beogradu i da isti, s obzirom na situaciju kod Srba, principijelno nema šta da prigovori evakuaciji folksdojčera sa teritorije ugrožene od partizana (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526718—21).

⁸ i ⁷ Nečitki potpisi.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 3. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
PRIPREMAMA ZA DEJSTVA, U SARADNJI S CETNICIMA,
NA PROSTORU PODGORICA — CETINJE — NIKŠIĆ¹**

Tel[egram]

R²

K. T. B. 16

POVERLJIVO

*K-di 2. OkA**Veza: K-da 2. OkA, Ia, pov. br. 2375/44, od 1. 4. 44.³*

Sa procenom situacije u rejonu Podgorica — Cetinje — Nikšić, navedenom u g. n. aktu saglasni smo.

K-da korp. namerava, posle sprovođenja operacije »Vindroze«⁴ od strane V SS brd. korpusa, u dalje dve operacije raspoloživim snagama da očisti od bandi navedeni rejon kao i rejon severno od puta Podgorica — Nikšić.

Put Danilovgrad — Nikšić je već, kao uvod u ovu operaciju čišćenja, operacijom »Dombas«⁵ uspešno očišćen a bande u

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 298.

² Verovatno paraf majora Hana Raša (Han Rasch), načelnika Operativnog odeljenja K-de 21. BAK-a.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁴ »Windrose« (»Vetrokaz«). K-da 21. BAK-a prvobitno nije imala nameru da učestvuje u ovoj operaciji, pošto je smatrala da 181. peš. divizija i četnici Ivana Janičića, komandanta Vučedolske četničke brigade, nisu spremni da učestvuju usled iscrpljenosti u dotadašnjim borbama. Međutim, K-da 2. OkA nije se saglasila s prednjim stavom 21. BAK-a, pa je jedan ojačani bataljon 181. peš. divizije, u sadejstvu s delovima 369. legionarske divizije, učestvovao u ovoj operaciji u rejonu Vilusa protiv jedinica 29. NOU divizije. Operacija je počela 6. a završila se 8. aprila 1944. (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 17, 31, 37 i 44; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 258; obaveštenje K-de 21. BAK-a od 30. marta 1944, upućeno K-di 5. SS-BAK-a, o nemogućnosti učestvovanja u operaciji »Vindroze«, s. 733; ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 31. mart s podacima o stavu 2. OkA, s. 291; obaveštenje K-de 21. BAK-a od 3. aprila, upućeno K-di 5. SS-BAK-a, o učešću u operaciji s jednim bataljonom, s. 345, 355, 749, 755 i 756; izveštaji K-de 21. BAK-a i podaci u ratnom dnevniku od 6, 7. i 8. aprila o toku operacije).

⁵ To je bila operacija izvedena protiv jedinica Primorske operative grupe u okviru opšte operacije »Hazenjagd« (vidi dok. br. 39). U operaciji su učestvovala dve borbene grupe: Severna i Južna, obe jačine oko 4 bataljona Nemaca i četnika (od toga i 1 1/2 bataljon Nemiaca i 750 četnika, žandarma i milicije). Počela je 27. a završila se

neposrednoj blizini, s obe strane puta, primorane na povlačenje.

Put za sada još osiguravaju delimične snage 363. g.[renadirskog] p.[uka] jz. od puta Danilovgrad — Podgorica. Pojediniosti o ovoj operaciji javljene su armiji sa konspirativnim nazivom »Nahvinter«.⁶ Početak verovatno 4—5 dana po završetku »Vindroze«. Za otklanjanje neprijateljskog pritiska iz sev. pravca na Podgoricu i Danilovgrad 181. peš. div. priprema jednu drugu operaciju protiv reiona Nikšić — G. Morakovo (10 ji. Nikšić) — Klopot (8 si. Podgorica) — Podgorica. S tim u vezi biće privučena glavšina 363. g.[renadirskog] p.[uka]. Pojediniosti o tome biće još javljene.⁷

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2340/44
od 3. 4. 44. u 23.30 časova.
R.⁸ .. a

31. marta (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 119, 121—124, 127, 129 i 143; Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 215; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 221, 238, 248—9, 256—7 i 261—2: izveštaji K-de 21. BAK-a od 26. do 31. marta 1944).

⁶ »Nachwinter« (»Posle zime«). Tu operaciju K-da 2. OkA nije odobrila (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 267—8).

⁷ To je akcija »Forfriling« (vidi dok. br. 48).

⁸ Paraf majora Hana Raša.

⁹ Nečitak paraf.

BR. 41

OBAVEŠTENJE KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. APRILA 1944. ŠTABU 181. PEŠADIJSKE DIVIZIJE O ZAJEDNIČKOM NEMACKO ČETNIČKOM PLANU ZA OPERACIJU »FRILINGSERVAHEN« PROTIV JEDINICA 2. KORPUSA NOVJ NA PROSTORIJI BIJELO POLJE — PLJEVLJA — KOLAŠIN¹

62

KR Poverljivo R²

K.T.B.

POVERLJIVO

181. peš. div. \ izi)Q

Pred.: Operacija »Frilingservahen«³

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) iu AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 357.

² Paraf majora Hana Raša.

³ Frühlingserwachen« (»Prolećnje buđenje«). Cilj ove akcije bio je: najpre ovladati dolinom Lima, zatim prodreti ka Kolašinu i spojiti se sa snagama koje će napadati iz Podgorice; na taj način razdvojiti 2. korpus NOVJ i prebaciti ga na planinski masiv Sinjajevine i Durmitora. Operacija je počela 11. aprila, napadom na jedinice 37. NOU divizije (3. i 4. sandžačku i 8. crnogorsku NOU brigadu). Razvučene na liniji Berane — Bijelo Polje — Brodarevo — Maoče — Celebić, jedinice 37. NOU divizije nisu uspele zadržati položaje, pa je posle njihovog proboja, 12. aprila, neprijatelj uspeo da zauzme istog dana i Bijelo Polje, a zatim, 14. aprila, da izvrši prodor u rejon Mojkovca (zauzeo ga je 15. aprila). U takvoj situaciji, Štab 2. korpusa NOVJ odlučio je da sa 3. i 37. divizijom brani slobodnu teritoriju, a 16. aprila izdao je zapovest za napad na neprijateljske snage, koje su izbile južno od Mojkovca. Međutim, nemačko-četničke jedinice prešle su u protivnapad 17. aprila i primorale jedinice NOVJ na povlačenje. Štab 2. korpusa doneo je 22. aprila odluku da obnovi protivnapad kod Mojkovca sa dve napadne kolone. Desna kolona (5. brigada i delovi 7. brigade) imala je zadatak da nastupa u pravcu Bijelog Polja, a Leva kolona (3. sandžačka, 8. crnogorska i delovi 1. brigade italijanske partizanske divizije »Garibaldi«) imala je da nastupa pravcem Mojkovac — Cer. Četvrta sandžačka brigada dobila je zadatak da sadejstvuje 3. sandžačkoj brigadi kako bi se neprijatelj odbacio prema Pljevljima. Protivnapad je otpočeo po planu i već sutradan, 24. aprila, zauzeti su Šahovioi, a četnici potpuno razbijeni i demoralisani. Noću 29/30. aprila oslobođeno je Bijelo Polje, dok je Kovski NOP odred oslobodio Andrijeviću, a 7. brigada 5. maja Berane. Tako je ova neprijateljeva operacija završena bezuspešno. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163, 164, 168 — 171, 175, 176, 178, 179 — 225 i 232; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 298—301: izveštaj K-de 21. BAK-a od 3. aprila 1944. K-di 2. OKa o planiranju operacije »Frilingservahen«, s. 357, 383—5, 391—3, 401—2, 430—5, 440, 453, 495, 518, 539, 575 i 577: naredenja i izveštaji K-de

- 1.) Niže navedeni plan majora Đurišića za sprovođenje operacije »Frilingservahen« na znanje:

Prva borbena grupa, 700 ljudi, iz si. pravca preko rejonu 5 km j. Bijelo Polje za Mojkovac (16 km ssi. Kolašin).⁴

Druga borbena grupa, 1200 ljudi, pod komandom Đurišićevog Operativnog štaba, od Brodareva preko Šahovića [sada: Tomaševo] za Mojkovac — Kolašin.⁵

Treća borbena grupa, 1000 ljudi, od sredine puta Pljevlja — Prijepolje pravcem Mojkovac.

Četvrta borbena grupa, 1500 ljudi, od Pljevalja pravcem Mojkovac. Mojkovac treba da bude dostignut za 2 dana. Posle toga skretanje glavnine u rejon z. Tara — sz. Kolašin — Mojkovac.⁶

Nemačke snage:

1 ojač. mot. č.⁷ prodire od Brodareva do Bijelog Polja.

1 ojač. mot. č.⁸ od Pljevalja do prelaza preko Tare 22 jz. Pljevlja. Bat. SDK, 600 ljudi, sledi nemačke snage za Bijelo Polje, onda skreće za Mojkovac.

Milicija iz Brodareva, 700 ljudi, čisti svoj rejon i prodire od Brodareva ka jz.

Početak napada: 10. 4. 44.

- 2.) 181. peš. div. obezbediće odgovarajuće informisanje četničke Grupe »Jug« (major Lašić⁸ i Bukatonović¹⁰ u Podgorici) kao i Grupe »Nikšić«.¹¹

21. BAK-a od 8, 10. do 17, 19, 22, 24. i 25. aprila, r. 662, s. 622, 648, 755, 800—2 i 1395: izveštaji i naređenja K-de 21. BAK-a od 8, 11, 26. i 30. aprila 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ*, str. 215—17.

⁴ ⁵ ⁶ i ¹¹ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojima je četničkim jedinicama reč. Verovatno su to bile jedinice Nikšićkog, Durmitorskog i Komskog korpusa, kao i jedinice Starog Rasa (1. i 2. mileski korpus).

⁷ Pripadala je 1. bataljonu 1. puka »Brandenburg« (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 575).

⁸ Pripadala 2. bataljonu 1. puka »Brandenburg (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 575).

⁹ Đorđe Poginuo je u proleće 1944 (vidi AVII, Čdf, reg. br. 29—6, k. 140: izveštaj Štaba Vučedolske četničke brigade od 22. maja 1944).

¹⁰ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Međutim, ovde je, verovatno, greška i treba da piše: Vukadinović. Ime mu je Savo. Tada je bio po činu major, delegat četničke Vrhovne komande za Crnu Goru i oficir za vezu s nemačkim jedinicama.

Namere za učestvovanje u operaciji treba javiti K-di XXI
brd. AK

K-da XXI brd. AK.
Ia, pov. br. 2498/44
od 8. 4. 44. u 12.30 časova
Raš¹²

BR. 42

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU- SA OD 9. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O NOVOJ USTAŠKOJ FORMACIJI I ODNOSIMA SA USTAŠKIM KOMANDAMA U SEVERNOJ DALMACIJI¹

POVERLJIVO

Koncept

Komanda XV (brd.) AK
Abt. Ialle pov. br. 2094/44

H. Qu., 9. 4. 1944.

Veza: Ovdašnji tel. Ic, pov. br. 2078/44 od 9. 4. 44.²

Predmet: Nove formacije ustaša u severnoj Dalmaciji

Prilog: — I³ —

K-di 2. OKILOPNE] A[RMIIJE]

28. 3. 44. molio je k-t 771. inž. des. bataljona za odobrenje da iz Rijeke u Ražanac (20 km severno-severoist. od Zadra) prebaci 400 ustaških oficira i podoficira. Grupa armija »F« uputila je ustaše na njega. Korpus je dao svoju saglasnost.
Prilog I⁴

¹² Han

¹ Snimak 'koncepta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 13—5. U desnom gornjem uglu dopisani su rukom dve nejasne pribeležke i 2 nečitka parafa.

² To je izveštaj K-de 15. BAK-a od 9. aprila 1944. K-di 2. OkA o postavljenju pukovnika Vjekoslava Servacija (Servatzky) za ustaškog komandanta u severnoj Dalmaciji (AVII, NAV-T-314, r. 566, s. 162).

Prvobitni naziv ustanove na čijem se čelu nalazio Servaci bio je: Zapovjedništvo područja sjeverna Dalmacija, a od 25. aprila 1944: Zapovjedništvo područja Velebit — Dinara, skraćeno: ZAVELDI (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 11).

³ i ⁴ Taj prilog je prevod naredenja Glavnog štožera (Generalštaba) Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. marta 1944. o komandovanju područjem severne Dalmacije (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 16—7; original je na s. 18—9, u istoj rolni).

7. 4. javio se kod komandanta korpusa i komandanta 264. div. ustaški pukovnik Servaci sa svojim načelnikom štaba, ustaškim pukovnikom Čudinom⁵, i predao zapovest koja je priložena u prevodu.

Pukovnik Servaci je jedan od najstarijih saputnika poglavnika i navodno je sa ovim, i još jednim trećim pripadnikom ustaša, učestvovao kao vodeći u marseljskom atentatu.⁶ On ostavlja utisak energičnog i pametnog čoveka, čoveka svesnog cilja, govori tečno i umešno nemački, učestvovao je 1942. god. kao vodeći u borbama na Kozari kod Borbene grupe »Štal« (Gen. Štal, k-t 714. div.)⁷, a potom je bio komandant rejonu Gospić. On je izložio svoje političke ciljeve koje je želeo poglavnik, uz jasno upoznavanje dosada učinjenih grešaka: jačanje i reorganizacija hrvatskih sredstava sile, a tek potom rešenje hrvatskih pitanja. Pri tom, putem pregovora, treba navesti četnike, koji potiču iz Srbije, da napuste hrvatsku teritoriju. Hrvatski pravoslavac navodno se ugrađuje u hrvatsku državu kao ravnopravan i pogodan za vojnu službu. On je priznao da se u Zagrebu nepovoljno sudilo o neprijateljskom stavu nemačkog Vermahta prema Hrvatima, a naročito k-de 264. div., dok se on nedavno uverio u netačnost podignutih optužbi. Iz dosadašnjeg razgovora ne može se još doneti nikakva pozitivna ili negativna ocena o poštenju izloženih namera. Pukovnik Servaci najodlučnije uverava da i na političkom planu ništa neće preduzimati bez saglasnosti komandanta korpusa, a naročito u pogledu pitanja četnika, čiji razvoj do današnjeg stanja on doslovno isključivo svodi na hrvatsku izreku »dobro je kad nisu prisutni«.

Pukovnik Čudina izgleda više fanatik i čovek koji mrzi Srbe. Konačno o njemu se ništa ne može reći pošto on govori samo malo nemački i u pregovorima se ne ističe.

O vojnim pitanjima pukovnik Servaci je izložio:

»On je u operativnom pogledu potčinjen k-tu XV (brd.) AK I moli za podatak u kom rejonu treba da se smiri i da radi. Njegov rejon sada doseže od Novog do Trogira, pri čemu je izuzet rejon Gospića. On će, širenjem svog područja, da pređe na celo područje korpusa. Sa Desantnim inžinjerijskim bata-

⁵ Milan

⁶ Reč je o atentatu na kralja Aleksandra I Karadorđevića, koji su izvršile ustaše u Marselju (Francuska) 9. oktobra 1934. Pored kralja, tom prilikom je poginuo i Luj Bartu, ministar spoljnih poslova Francuske.

⁷ Reč je o nemačkoj operaciji na Kozari od juna 1942. godine (vidi tom IV, knj. 35, dok. br. 66).

Komandant te divizije bio je general-lajtoant Fridrih Štal (Friedrich Stahl).

ljonom on je poveo 108 oficira i službenika, 282 ustaška podoficira i vojnika, poneo 130 tona opreme (uz to 4.000 garnitura odeće). Na raspolaganju mu stoje kao načelnik štaba ustaški pukovnik Čudina, a kao k-t novoformirane brigade ustaški pukovnik Cecet;⁸ ovaj zadnji na izričitu želju 264. div. (pukovnik C. bio je dosada komandant ustaške pukovnije na području divizije).

Sa dovedenim kadrom formiraju se navodno najpre jedna bojna Telesne garde i VII ust. brig. (5 bojni). Vojnika ima u dovoljnom broju, većinom partizana kojima je dosadilo gerilsko ratovanje.⁹ Oficiri i podoficiri dolaze u dovoljnom broju, pošto je poglavnik za ustaše odustao od vrbovanja među domobranskim oficirima i podoficirima. Mesta formiranja su uglavnom veća mesta kao Obrovac, Benkovac, Zemunik, Drniš itd. Uzimaju se u obzir želje K-de korpusa. Mesta akcije i akciju određuje sam k-t korpusa. Između ostalog, moli se da se iziđe u susret željama za organizaciju i umirenje određenih rejonu.

Što se tiče snabdevanja, odeća je obezbeđena gotovo 100%. Od nemačke komande se moli hrana (shodno obećanju u Zagrebu). Na raspolaganje se stavlja hrvatski kolonski prostor¹⁰ (u kojoj meri nije poznato). XV brd. AK moli naoružanje i municiju i uopšte celokupno preostalo snabdevanje prema obećanju nemačkog opunomoćenog generala. Od sopstvenog naoružanja postoji samo ono koje je sa sobom poneo kadar i ono koje su poslali partizani kojima je dosadilo gerilsko ratovanje. Dakle, praktično ništa. Posle rasporeda snaga, koje je završeno za 4 sedmice, vodiče se navodno borba protiv bandi sopstvenom taktikom. Biće mnogo noćnih patrola, zaseda itd. Pošto poznaju teren i jezik, ustaše će moći uspešnije da rade nego nemački vojnik. Njegov glavni zadatak od poglavnika je da Vermaht potpuno rastereti od policijskih zadataka kako bi se on potpuno oslobodio za spoljnjeg neprijatelja i za to potrebne pripreme.

Odgovor komandanta korpusa:

Kod K-de korpusa nije ništa bilo službeno poznato o ovim namerama, otuda se pre svega ne može ništa obećati za snabdevanje, naoružanje i municiju. Načelno se, pak, pozdravlja namera da se ovdašnje jedinice reorganizuju, da se formiraju ustaše, da se odvuku oni koji su sposobni za vojnu službu od zahvata partizana i da se umiri pozadina. Hitno se,

⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ Odnosi se na dezertere iz jedinica NOV i POJ, bivše pripadnike domobranskih jedinica.

¹⁰ To jest: transportni park (prostor).

pak, mora zahtevati da se samostalno ništa ne preduzima što bi otežalo postojeće prilike (naročito pitanje četnika). Do kasnije dodele sopstvenih operacijskih zona, ustaša ne srne ništa da preduzme bez saglasnosti nemačkih jedinica, pošto bi inače mogli nastati incidenti, na primer kod zaseda. Kao najhitniji rejon za pacifikaciju, dodeljuju se obalski rejon Nina (severno od Zadra) do poluostrva Murtera, uključno i pojas duž obalskog puta Obrovac — Karlobag. Kao mesta za formiranje jedinica poželjna su pre svega manja mesta, a mesta koja su Nemci već zaposeli, s obzirom na potrebnu rastresitost snaga, manje su hitna. Isto tako delatnost ustaša treba po mogućstvu usmeriti na najudaljenija mesta i na ostrva. U okviru mogućnosti, K-da korpusa će potpuno pomagati rad pukovnika Servacija i njegovih komandi.

Pukovnik Servaci je obećao punu podršku korpusu, ponovo naglasio svoju potčinjenost i izričito uveravao da neće ništa preduzimati bez prethodnog razgovora sa K-dom korpusa, a naročito u političkom pogledu. Njegova direktiva je zadatak poglavnika da se nemačkim jedinicama oduzmu svi policijski zadaci kako bi se one potpuno oslobodile za spoljnog neprijatelja.

Stav:

Pukovnik Servaci je ponovo uveravao o svojim poštenim namerama. On, bez sumnje, pre svega ima interesa da sa nemačkom pomoći sprovodi svoj rad na izgradnji. Da li dublji razlozi leže u drugačije usmerenim političkim zamislima, ne može se reći prema dosadašnjem razgovoru. Pre svega rad bi bez sumnje doveo do velikog rasterećenja nemačkih jedinica, a u izvesnim rejonima bi vezao svaku delatnost partizana. U daljem napretku moglo bi se u osnovi oslabiti nepoželjno vezivanje nemačkih komandi sa četnicima, a možda bi *postupno* bilo i potpuno obustavljeno. Da li će ovo poći od ruke, a da se ne optereti novim nemirima, koji tada prete od četnika, zavisi od političke razboritosti i umešnosti hrvatske strane. Dokle god pukovnik Servaci odlučuje, a pukovnik Čudina ne stiče nikakav veliki uticaj, izgleda da je dato sigurno jemstvo za razuman razvoj. Po svoj prilici pukovnik Servaci potceňuje teškoće planiranih novih formacija bez odgovarajućih pomoćnih sredstava. Za ovo je odlučujući starešinski kadar koji mu stoji na raspolaganju.

K-da korpusa se zauzima za molbu pukovnika Servacija i moli da se izda zapovest kako treba rukovoditi sa snabdevanjem i da li i koja komanda će dovesti naoružanje i municiju za nove formacije.

f. Lejzer

**IZVEŠTAJ 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 10. APRILA 1944.
KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O VOJNO-
-POLITIČKOJ SITUACIJI U SREDNJOJ DALMACIJI¹**

POVERLJIVO

264. peš. divizija
Od. Ia, pov. br. 2010/44

Ia, pov. 1992/44²
Div. Gef. Std., 10. 4. 1944.

12. IV. 1944

Prilog uz K.T.B. D 49 Br.	Šef	13.4
	Ia	
	01	

Komandi XV (brd.) AK	K-da XV (brd.) AK	Ha
	Prim.: 12. apr. 1944	Ic
	Br. pov. 318	Stopi
	Odelj. Ic	Ia 13. 4

Procena situacije

I) *Politička situacija*

Politička situacija nije se bitno promenila od poslednjeg mesečnog izveštaja.⁶ Ugled hrvatske države⁷ u narodu još više je opao. Ovaj razvoj je pretežno na tome zasnovan, što hrvatske vlasti neaktivno stoje u odnosu na rastuće teškoće u ishrani. Postojeća prehrambena sredstva dele se, uz podmitljivost zvaničnih organa, prema ličnim odnosima. O ravnomernom uzimanju u obzir svih potrošača ne može biti govora.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 489—99. Na prvoj stranici originala nalazi se više parafa i kraćih nečitkih pribeleski Ia, Ic, IIa, Qu i Stopi, što znači da je dokument, zbog svoga značaja, bio na knjiženju u svim organima K-de 15. BAK-a.

² Dopisano rukom.

³ ⁴ ⁵ Četvrtasti pečati primaoca. Na pečatu označenom brojem »4« nalaze se u 1. i 2. horizontalnoj rubrici dva parafa: jedan pukovnika Pfaferota, a drugi majora Raša.

⁶ To je izveštaj od 11. marta 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 237—45).

⁷ Misli se na Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Ove prilike, za koje se nemačke oružane snage smatraju saodgovorne, pogoduju u povećanoj meri približavanju stanovišta banditskim i komunističkim krugovima.

Isto tako hrvatska država malo preduzima mere za odbranu od pojačane neprijateljske propagande, naročito komunističke. Neke instance hrvatske državne uprave otvoreno su se izjasnile da su nesposobne da se uspešno suprotstave propagandi bandi. Ovo držanje je, po svoj prilici, zasnovano na težnji da se izbegnu stroge mere, kako se ne bi izazivalo nezadovoljstvo komunista. Hrvatske vlasti očigledno poseduju vrlo malo poverenja u trajno postojanje vlastite vlade.

Čak, tobož i državotvorni pokret ustaša je delom pristupačan komunističkom uticaju, naročito u prostoru Split — Drniš (vidi i izveštaj o ustašama 264. pd., Od. Ic, pov. br. 557/44 od 16. III 1944).⁸ Poverljiviji su ustaše u rejonu Zadra; ali i tamo izgleda da su oni malo skloni da izvestan, delimično znatan, broj prebeglih vojnički obučavaju i politički školuju.

Nasuprot ovom, četnike treba ceniti kao jedini pouzdani faktor borbe protiv komunističkih bandi. Oni raspolažu, pored jednog boljeg rukovođenja i organizacije, i potrebnom inicijativom u borbi protiv bandi za sopstvena obaveštavanja i poduhvate i redovno javljaju upotrebljive rezultate izviđanja.⁹

Zadarski prefekt vratio se polovinom meseca iz Italije sa nalogom dučea¹⁰ da čvrstom rukom dovede u red civilne prilike u Zadru. Duče uskoro računa sa jednim sastankom sa firerom na kome treba da se reši i konačna pripadnost Zadra.

U rejonu Splita narod veruje u iskrcavanje Anglo-Amerikanaca u skoroj budućnosti. Oni ovo zaključuju po prikupljanju neprijateljskih snaga na Visu i odbrambenim merama koje nemačka vojska preduzima u obalskoj oblasti. Od iskrcavanja narod se uglavnom nada boljim životnim uslovima.

Tobožnji padobranski desant bivših jugoslovenskih oficira u rejonu severoistočno od Drniša mnogo se prepričava od strane naroda. Oficiri su, navodno, zaduženi da odvoje četničke jedinice od saradnje sa Vermahtom i da pripreme

⁸ To je izveštaj od 18. a ne od 16. marta 1944. Dostavljen je s propratnim aktom od 26. marta 1944. Komandi 15. BAK-a (vidi AVII, NAV-T-314, r. 564, s. 740—2).

⁹ Odnosi se na četnike popa Momčila Đujiča, komandanta četničke¹⁰ Dinarske oblasti i tzv. Dinarske četničke divizije.

¹⁰ Benito Musolini (Benito Mussolini), vođa fašističkog pokreta u Italiji i šef države do 25. jula 1943, kad je svrgnut sa vlasti i uhapšen. Međutim, njega je, po nalogu Hitlera, uspeo da oslobodi Oto Skorцени (Otto Skorzeny), pa je Musolini i dalje vršio formalno vlast u delu Italije koji su Nemci držali pod okupacijom sve dok ga nisu italijanski partizani uhvatili prurušenog kod Donga, u severnoj Italiji, i obesili na trgu u Milanu 28. aprila 1945.

iskrcavanje Engleza u pozadini, naročito da izvide nemačke aerodrome.

II) *Neprijateljeva situacija*

Ostrvo Vis

Ostrvo Vis je glavni saobraćajni oslonac za snabdevanje između Italije i Dalmacije. Ovde se nalazi »kanal-komisija« koja organizuje saobraćaj preko kanala u severnoj i srednjoj Dalmaciji.¹¹

Prostor Zadar — Obrovac — Knin — Šibenik

Oblast severno od puta Zadar — Obrovac slobodna je od neprijatelja i obezbeđena uporištem sopstvenih snaga i mešanih jedinica.

Ostrva ispred Šibenika i Zadra služe kao međuoslone tačke za saobraćaj preko kanala i obezbeđene su bataljonima III pomorskog sektora i slabim snagama 19. div[izije].

Mesta za iskrcavanje za severnodalmatinski kanal leže u obalskom odseku Biograd — Murter. Kao obezbeđenje ovog odseka, sa težištem u Banjevci — Stankovci, angažovan je Zadarski odred.

Južno od puta Knin — Obrovac nalazi se Sjevernodalmatinski odred i 19. divizija koja je vraćena iz Like, sa zadatkom da organizuje saobraćaj preko kanala i sprovede regrutaciju. Iste zadatke imaju slabi delovi 19. div. i Kninski odred u oblasti severno od puta Knin — Obrovac,¹² kao i jedna brigada 6. divizije u rejonu Bruvno.¹³ Jaka naša aktivnost za uznemiravanje ne može trajno sprečiti niti transport niti regrutaciju. Izgleda da ove banditske snage nemaju napadne zadatke. Oni izbegavaju naše napade i, uprkos dobrom naoružanju, samo prisilno prihvataju borbu.

Prostor Šibenik — Split — Sinj

I ovde je saobraćaj preko srednjodalmatinskog kanala mogao biti sprečen samo prolazno i to jakom našom aktivnošću. I. Brig. 20. div.¹⁴ koja je, pod pritiskom ove aktivnosti, poku-

¹¹ Kanali su bili partizanski pomorski putevi za snabdevanje jedinica NOV i POJ na kopnu i održavanje saobraćajnih, veza sa Visom.

¹² Ti podaci su tačni. Vidi tom V, knj. 25, dok. br. 77.

Krajem marta 1944, na prostom Mazin — Bruvno nalazila se 3. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 25, dok. br. 132, str. 689).

¹³ Šesta (lička) proleterska divizija »Nikola Tesla« dejstvovala je početkom aprila na komunikaciji Srb — Lapac, severoistočno od Bruvna (tom V, knj. 26, dok. br. 22).

¹⁴ Prva brigada, tj. 8. dalmatinska brigada 20. NOU divizije.

šala da se povuče prema Bosni, vraćena je ponovo u rejon istočno od Primoštena. Ovo ukazuje na novo uvećanje transporta. Osim ove brigade, angažovani su u ovom prostoru Trogirsko-šibenski od[red] i Moseć—Svilaja odr[ed]¹⁵ sa zadacima obezbeđenja. Ometanje našeg putnog saobraćaja pomoću mina jako je poraslo.

Prostor Sinj — Bos. Grahovo — Plavno

Srednjodalmatinski kanal završava še u Vrdovu, sedištu intendanture VIII korpusa. Odavde se materijal dalje sprovodi preko Bos. Grahovo — Drvar.

Bande koje se nalaze na ovom odseku, ocenjujući po pljačkaškim ispadima, ne pokazuju sada nikakve napadačke namere, već izgleda da su angažovane na obezbeđenju pozadinskih oblasti. Od neprijateljskih jedinica ovde se nalaze od jugoistoka prema severozapadu: II brig. 20. div., Dinarski od[red], delovi 9. div., Grahovsko-peuljski od[red], jedna brigada 6. divizije. Pre svega, jedinice 6. div[izije] su vrlo dobro naoružane i poseduju uočljivu borbenu vrednost.

Stecište kanala, kao i težište snabdevanja preko vazdušnih puteva, leži u rejonu Drvara. U istoj oblasti nalaze se štabovi I i VIII korpusa. Vrhovni štab Tito, sa jakim banditskim snagama, treba da se nalazi na Grmeč-planini. Prostor s obe strane puta Drniš — Knin je slobodan od neprijatelja, s obzirom na slabe bande, koje u Promini sprovode regrutovanje.

III) Naša taktička situacija i namere

Situacija nepromenjena.

Treba zabeležiti bitno smirivanje banditske situacije u desnom pukovskom odseku od strane 1. puka »Brandenburg«.

Angažovanjem 264. polj.[skog] dop.[unskog] bat. u prostoru Boraja — Prapatnica stvorena je nova linija za snabdevanje na levom pukovskom odseku.

Za pripremu ojačanja za ostrvske oslone tačke, koje su napadnute od strane neprijateljskih diverzantskih akcija, nedostaje traženi brodski prostor.

U narednom vremenu divizija ima sledeće zadatke:

- a) Obezbeđenje puteva dotura i izviđačka aktivnost, kao i lov na bande putem manjih operacija.

¹⁵ Tačni nazivi tih NOP odreda su: Šibensko-trogirski, odnosno Svilajsko-mošćki. Pripadali su Sjevernodalmatinskoj grupi NOP odreda, u kojoj su se, pored ova dva, nalazili još d Dinarski i Mosorski NOP odred (tom V, knj. 26, dok. br. 16).

- b) Prema korpusnoj naredbi, čišćenje ostrva (K-da XV (brd.) AK, Ia, str. pov.'br. 588/44 od 7. 4. 44).¹⁶
- c) Izgradnja obalskih utvrđenja, izvršenje odnosno priprema zaprečavanja.
Težište sada, kao i ranije, leži na zadatku pod c), za šta će dalje biti angažovane sve snage koje ma kako stoje na raspolaganju.

IV) *Obalska odbrana i izgradnja položaja*

Izgradnja obalske odbrane i ostrvskih oslonih tačaka je dobro napredovala.

Teškoće stalno pričinjava snabdevanje sa pozicijskim materijalom, pošto se ne raspolaže niti dovoljnim kamionskim prostorom za dovlačenje kopnenim putevima, niti dovoljno brodskog prostora stoji na raspolaganju za dotur uporištima morskim putem.

Gotov je telefonski vod Drniš — Benkovac — Zadar i Drniš — Vrpolje — Prapatnica — Trogir — Split.

Aparati za radio-linije koji su prispeli za komandu artiljerije su neupotrebljivi i mogu se samo delimično popraviti sredstvima jedinica.

V) *Pomorska situacija*

Pomorska situacija se i dalje pogoršava. Mornarici potpuno nedostaju snage za izviđanje i obezbeđenje.

Naš saobraćaj za snabdevanje je, usled kontrole od strane neprijateljevih pomorskih i vazduhoplovnih snaga, skoro prekinut.

VI) *Vazduhoplovna situacija*

I dalje potpuna neprijateljeva vazдушna nadmoćnost.

¹⁶ To je naređenje K-de 15. BAK-a od 7. aprila 1944. za preduzimanje operacija »Role« (»Role« — »Uloga«), »Handštand« (»Handstand«) i »Vele« (»Welle« — »Talas«) — vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 442—3.

»Role« je šifra za operaciju ponovnog zauzimanja ostrva Žirje, Ravni i Kameni zakon.

»Handštand« je konspirativni naziv za operaciju ponovnog zauzimanja ostrva Dugi otok. Ta šifra je kasnije promenjena u »Fojercan-ge« (»Feuerzange« — »Vatrena klješta«). Vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 618—22: zapovest 264. peš. divizije od 21. maja 1944. za zauzimanje Dugog otoka i Kornata. Prema ovoj zapovesti, šifra »Handštand« je oslnla kao> lozinka za početak operacije.

»Vele« je bila šifra za ponovno zauzimanje Kornata.

Sva navedena ostrva su oslobodile jedinice 8. korpusa NOVJ u aprilu 1944 (tom V, knj. 25, dok. br. 141, obj. 145).

Gubici koji su nastajali nakon neprijateljevih Jabo¹⁷ letova, pri lovu na putevima, doveli su, u poslednje vreme, do premeštanja glavnog auto-saobraćaja u večernje časove. Izvesno rasterećenje donosi angažovanje I divizionu 9. protivavionskog puka.

VII) *Saobraćajna situacija:*

1) *Situacija na železnicama:*

Nastavljenim vazдушnim napadima na železničke stanice Knin i Šibenik, razorene su dve lokomotive koje su bile sposobne za pogon. Stoga je železnički saobraćaj na pruzi Knin— Drniš — Šibenik morao biti obustavljen. Divizija je usled toga bila prinuđena da povećanim automobilskim optičajem preuzme zadatke železnice. Planirano premeštanje u pozadinu iz rejonu oko Šibenika došlo je time u pitanje. U nastupajućim toplim mesecima, snabdevanje vodom od Drniša i Šibenika stavljeno je u pitanje usled prekida železničkog saobraćaja, pošto je u prošloj godini snabdevanje vodom bilo sprovedeno pomoću jedne kompozicije za vodu sa vagon-cisternama iz Knina.

Gore navedeno teško stanje moglo se ublažiti angažovanjem dve šinske lokomotive i jednog broja vagon-cisterni, uz dodelu potrebnih količina pogonskog goriva.

2) *Situacija na putevima:*

Divizijski putevi dotura prohodni su samo u konvoju. Stalno miniranje puteva od Drniša prema Splitu dovelo je u mesecu martu do visokih gubitaka u kamionima i jako je naškodilo optičaju kolona.

Neprijateljeva prevlast u vazduhu prisiljava na noćni saobraćaj kolona.

VIII) *Stanje snabdevanja i dotura*

A) *Opšte:*

Snabdevanje divizije i dalje je osigurano iz zaliha, sa izuzetkom snabdevanja sa:

- a) senom i slamom, za koje se traži hitni dotur
- b) sveže povrće, odnosno dovoz tableta C-vitamina, radi sprečavanja pojave avitaminoze.

Dotur preko mora sasvim otpada, usled ugrožavanja od strane neprijateljskih brzih čamaca i vazduhoplovnih snaga. Za evakuaciju skladišta plena i trofejne imovine, kao i za sprovođe-

¹⁷ To jest: lovačko-bombarderskih. Jabo je skraćenica od reči Jagdbomber (lovac-bombarder).

nje naređenog premeštanja u pozadinu, neophodno je potrebno angažovanje dodatnog transportnog prostora, pošto je divizijski transportni prostor potreban za tekuće snabdevanje divizije.

B) *Pojedine oblasti snabdevanja*

1) *Municija:*

a) Stanje municije iznosi 1 1/2 borbeni komplet. Nedostatak postoji kod pionirskog eksplozivnog materijala za izgradnju zapreka i odskočnih mina. Pošto do sada nije usledilo nikakvo slobodno izdavanje municije iz trofejnih municijskih skladišta za trofejna oruđa, to se ova nisu mogla dovesti na traženi bojevi komplet municije.

b) *Naoružanje i pribor:*

Do sada još nema doznake za hitno traženu kolecvku za laku poljsku haubicu 18/40. Pošto, usled popuštanja zaptivanja tečnosti za kočanje, pneumatski amortizeri i cevne kočnice nisu više bez zamerke, postoji opasnost pri većem vatrenom opterećenju da oruđa otpadnu.

2) *Upravljanje*

a) *Ishrana:*

Blagovremeni dovoz mineralne vode za rejon borbenih dejstava siromašan vodom pojavljuje se kao veoma hitan za nastupajuće toplo godišnje doba, pošto otpada voz za dovoz vode na pruzi Knin — Drniš.

b) *Odeća:*

Uprkos doznakama odeće, koja se još nalazi na prevoženju, i dalje postoji nedostatak u odeći, naročito planinskim cipelama.

c) *Roba za kantine*

Roba za kantine od meseca decembra 1943. uskladištena je još u Bihaću, pošto je nedostajao transportni prostor da se ona doturi diviziji. Vrlo je uočljiv nedostatak duvanskih prerađevina i predmeta lične upotrebe (češljevi, četkice za zube, žileti za brijanje itd.).

d) *Novčana opskrba:*

Novčana opskrba divizije je redovna.

e) *Obalsko ribarstvo:*

Komanda Šibenika ima nameštenih 150 ribara. Namerava se dozvoliti lov ribe u većem obimu.

3) *Sanitetska služba.*

- a) Broj kreveta u mesnoj bolnici Šibenik i u vojnoadministrativnim mestima Split, Zadar i Knin je dovoljan, takođe je dorastao i većem broju ranjenika i bolesnika.
- b) Vašljivost je uspešno otklonjena hitnim merama i dezinfekcijom u dezinfekcionim postrojenjima.
Dezinfekciona postrojenja su skoro svuda postojala.
- c) Lekovi i zavojni materijal su postojali do sredine aprila 1944. Dotur je otežan, pošto se stalno mora računati sa najmanje četvoronedeljnim zakašnjenjem.
- d) Evakuacija ranjenika i bolesnika ne nailazi na veće poteškoće.
- e) Lekarsko-apotekarsko zbrinjavanje civilnog stanovništva je vrlo loše. Svoštljivo je samo ukoliko je potpomognuto od strane divizije.
- f) Epidemije se do sada nisu pojavljivale.

4) *Veterinarska služba*

a) *Ishrana konja.*

Dotur sena i slame je potpuno nedovoljan. Konji mogu jedno duže vreme biti spaseni od gladovanja povećanim sledovanjem zobi. Nadoknadu za nedostajuće seno i slamu ipak ne može predstavljati ova dodatna zob, pošto ne postoji mogućnost ispaše.

b) *Zaraze:*

Šuga se ponovo pojavljuje i dalje slabi konje. Usled nedostatka sena i slame, sporo napreduje oporavak konja nakon lečenja u stanicama za šugu.

c) *Dotur veterinarskog pribora:*

Dotur veterinarskog pribora pristiže redovno. Jedinice su time dovoljno snabdevene.

d) *Veterinarska četa:*

Vet[erinarska] četa, usled vazdušne opasnosti, može samo još noću da vrši posao u veterinarskoj stanici za šugu u južnim kasarnama u Kninu. U Požaru će se urediti jedna dalja zarazna stanica.

5) *Automobilizam:*

a) *Automobili:*

Usled velikih gubitaka od strane neprijateljskih aviona i mina (7 potpuno, 7 teško i 39 lako oštećenih automobila), stanje automobila mora se označiti kao napregnuto, pošto se ne može računati ni sa kakvim dopunskim doturom

automobila. Uz to dolazi i novo formiranje 264. t[eške] pt čete (mot.Z)¹⁸ i preformiranje 264. bat.[aljona] za vezu u jedan bataljon za vezu nove vrste. Iz trofejnog fonda ne može se izvršiti dopuna, odnosno popuna novoformiranih jedinica, pošto tamo postoje još samo oštećeni, odnosno neupotrebljivi trofejni automobili.

b) *Pogonsko gorivo:*

Snabdevanje pogonskim gorivom za sada je zadovoljavajuće.

c) *Gume:*

Do sada nije usledila nikakva doznaka kamionskih guma. Stoga smo morali, radi ispravnog održavanja transportnog prometa, razmontirati gume sa automobila koji se nalaze na remontu. Za sada je, osim toga, 6 kamiona konzervisano zbog nedostatka guma.

Potrebno je ustrojavanje jedne male radionice za remont guma (2—3 čoveka sa vulkanizerskim priborom) na području divizije, pošto se gume za remont moraju slati u Beograd, te se, usled saobraćajne situacije, tek posle 2 meseca vraćaju jedinicama. Iz istih razloga bezuslovno je potrebno premeštanje jednog automobilskog remontnog voda na područje divizije, pošto divizija ne može više da savlada I stepen remonta, koji joj pripada. Evakuacija HKP¹⁹ Zagreb nailazi na teškoće transportnog prostora (loši putevi dotura i dugi evakuacioni putevi) i nedostatak uređaja za evakuaciju (dubokih prikolica).

IX) *Privredna situacija*

Od privrednih preduzeća za sada su u pogonu samo još fabrika cementa u Solinu i rudnik Širitovci. Ostala privredna preduzeća obustavila su rad usled neprijateljskog dejstva i nedostatka prometa.

X) *Zdravstveno stanje*

1) *Zarazne bolesti:*

8	slučajeva	pegavog tifusa
3	„	difterije
2	„	tifusa (abdominalis) ²⁰
2	„	malarije (tertiana)

¹⁸ Tako piše u dokumentu. Redakcija nije mogla da ustanovi šta znači slovo Z iza reči mot., tj. (mot. Z).

¹⁹ Heereskraftfahrpark (hereskraftfarpark — auto-park, auto-baza)

²⁰ trbušni

Polne bolesti:

8 slučajeva gonoreje
3 „ sifilisa

2) Bolesnički pokreti:

Sanitetski voz u mesecu martu 1944.

ranjenika — 53

bolesnika — 502, od toga 2 oficira

kao sposobni za službu ponovo vraćeni jedinicama
406, od toga 4 oficira.

- 3) Vajljivost kod angažovanih jedinica uspešno je savladana. Naročito je nužno nabaviti novi materijal za cipele kod angažovanih jedinica, pošto, zbog povećanog habanja obuće na karsnom terenu i nedostatka zamene, nastupa povećano ispadanje iz stroja u jedinicama, zbog bolesti na nogama.
- 4) Zdravstveno stanje jedinica je dobro. Avitaminozna obojenja pojavljuju se u sasvim pojedinačnim slučajevima.
- 5) Ne javlja se o pojavi zaraznih bolesti kod civilnog stanovništva. Lekarska nega i snabdevanje lekovima kod civilnog stanovništva su i dalje vrlo rđavi.

XI) *Stanje konja:*

Jedinice koje su predviđene za pokretnu upotrebu, sposobne su za pokret.

Stanje ishrane i snage konja ozbiljno popušta usled nedovoljnog davanja sena i slame. Delimično dodavanje povećanih obroka zobi nije nikakva punovažna nadoknada, pošto su konjima, pored zobi, neophodno potrebni seno i slama.

Pojavili su se dalji slučajevi šuge, ipak su jedinice ponovo primile natrag prve konje izlečene od šuge.

XII) *Stanje rezervi*

1) *Stanje oficira:*

U stanju oficira nisu nastale nikakve bitnije promene u odnosu na prošli mesec.

V mesecu martu morala je divizija ustupiti 6 oficira za rezervu OKH, Zosen, i dalja 2 oficira kao nezamenljive²¹ [stručnjake] u dopunske jedinice. Kao rezerva upućeno je 5 oficira u diviziju, koji se do 1. 4. 44. još nisu javili na komadno mesto divizije.

Usled upućivanja na kurseve za usavršavanje, lečenja u bolnicama i dodeljivanja oficira u posadne baterije i centre za

²¹ U originalu piše: u. k.-Stellung, to jest: unabkömmliche Stellung.

upravljanje vatrom, prosečno u bateriji nalazi se samo po jedan oficir.

2) *Podoficiri*

Napeto personalno stanje kod podoficira ostalo je nepromenjeno prema prethodnom mesecu.

3) *Vojnici*

Radi velikih gubitaka u mesecu martu, a uzimajući za osnov novu K. St. N.²² 264. polj.[skog] dop.[unskog] bat, ukupna nepopunjenost se popela na 9% formacijskog sastava. Kod dva bataljona nepopunjenost iznosi čak preko 10%, tako da se ovde popuna morala tražiti.

Ukupna nepopunjenost bi se još više popela, ako bi se i kod 264. bat.[aljona] za vezu uzela za osnov nova K. St. N, koja za sada²³ još nije tu.

24

BR. 44

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 13. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O ZAVRŠETKU OPERACIJE »VRHOVINE« NA KOMUNIKACIJI GOSPIĆ — OTOČAC¹

POVERLJIVO

3015—13 13.08²

Telegram

Prilog uz
K.T.B.
Nr. C 237

K-di 2. oki. arm.[ije~]

Sumarni izveštaj operacije »**Vrhovine**«.³ Ovom operacijom bande su izgubile važno, dobro snabdeveno uporište i smeštaj za

²² Kriegsstärke-Nachweisungen (kriigsšterke-nahvajzungen — ratna formacija).

²³ U tekstu originala za reči »za sada« upotrebljena je skraćeni-
ca z. Z. (zur Zeit).

²⁴ Nečitak potpis.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 388. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka para-
rafa.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o operaciji koju su 30/31. marta 1944. preduzele nemačko-
-ustaške jedinice (392. izviđački bataljon i 3. bataljon 846. puka 392.

više štabove.⁴ Uspostavljena naša veza između rejona Gospić i Otočac. Na taj način otežana je aktivnost bandi u području blizu obale. 207 mrtvih neprijatelja, 41 zarobljen, 11 prebeglo, 1 top 6,5, 6 puš. mitr., 1 l. min.bac., 1 pt.top 4 cm, 1 mitr., 392 puške, 4 autom., 1 pištolj, 3 signalna pištolja, 100 granata, 38.000 metaka puš.mun., 30 T-mina, zapaljiva sredstva, skladište duvana i ručnih baterijskih lampi, sredstva veze, namirnice, 10 konja, 100 komada goveda, više stotina ovaca. Banditi su sami digli u vazduh 1 veliko skladište mun. i više kuća sa namirnicama, odn. zapalili. Sopstveni gubici: 10 mrtvih (od toga 2 ustaše), 34 ranjeno (od toga 12 ustaša).

Pfaferot⁵

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2010/44
13. 4. 44.—

R 6

⁷Prim.[ljeno] 1420
Šifr.[ovano] 1445 — 1505
Pred.[ato] 1607

legionarske divizije i 19, 31. i 34. ustaški bataljon) u cilju ovladavanja Vrhovinama, važnom partizanskom bazom u Lici. Na prostoru Otočac — Gospić — Vrhovine, u to vreme nalazile su se jedinice 8, 13. i 35. NOU divizije. U ovoj operaciji, 392. izviđački bataljon, 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon uspeli su da 1. aprila zauzmu Vrhovine i pored otpora 1. brigade 35. NOU divizije. U Vrhovinama se tada nalazila divizijska baza 35. NOU divizije (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 132 i knj. 26, dok. br. 21, 58, 69, 141, 146 i 169).

⁴ Na toj prostoriji nalazio se i GŠ NOV i PO Hrvatske (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 169, objašnjenje 5).

⁵ Verner

⁶ Paraf majora Hana Raša.

⁷ Podaci o prijemu, šifrovanju i predaji telegrama dopisani su u originalu rukom.

⁸ Nečitak paraf.

BR. 60

**PREDLOG VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 14. APRILA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE NE
VOJSKE ZA REORGANIZACIJU FELDKOMANDANTURA,
KRAJSKOMANDANTURA I KOMANDI MESTA U SRBIJI¹**

Prilog 58

Vojnoupravni komandant Jugoistoka H. Qu, 14. 4. 1944.
Odelj. Ia/pov. br. 1643/44 POVERLJIVO!

Predmet: Reorganizacija feldkomandantura, krajskomandan-
tura i komandi mesta u Srbiji.

Veza: 1.) OKH/GEN Qu./Qu 5 II pov. br. 1982/44 od 18.
3. 44.²
2.) OKH/GEN Qu./Qu 5 (II) br. 3463/44 od 30. 3.
44.³

Prilog: I⁴

OKHf GEN Qu. 5 (II)

U cilju postizanja jedinstvene organizacije komandovanja na području Jugoistoka podnosi se za Srbiju sledeći *predlog reorganizacije*:

1. Reorganizacija F.K. 599 Beograd, uključno jednu ispostavu i jednu k-du mesta II, jednu vojnoupravnu grupu i službu za održavanje reda i poretka u Beogradu kao i jednu k-du mesta I u Požarevcu, već je izvršena shodno OKH,⁵ načelnik uprave za naoružanje i BdE⁶ (AHA)⁷ Štab I (II) pov. br. 4885/44 od 10. 2. 44.⁸
2. U domenu nadležnosti Feldkomandanture 610 Cačak, krajskomandanture

832 u Kragujevcu
833 u Kruševcu

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 475—8.

^{2, 3 i 8} Redakcija ne raspolaze tim dokumentima.

^{4 i 14} Prilog je na sn. 478; objavljuje se uz ovaj dokumenat.

^{^ ^} Oberkommando des Heeres (Komanda Kopnene vojske —

⁸ Befehlshaber des Ersatzheeres (komandant rezervnih trupa).

⁷ Algemeines Heeresamt (Glavna uprava za opšte poslove KoV-a).

834 u Jagodini⁹
838 u Kos. Mitrovici
847 u Užicu

se preinačuju u komande mesta I. U Kraljevu ostaje kao i dosada jedna ispostava.

3. U domenu nadležnosti F.K. 809 u Nišu, krajskomandanture
857 u Zaječaru i
867 u Leskovcu

se preinačuju u komande mesta I, a dosadašnja K-da mesta 1/289 u Boru preinačuje se u k-du mesta II. U Prokuplju se ustanovljava nova k-da mesta II, jer tri sreza, obuhvaćena ovom, a koja obuhvataju dolinu Toplice, iziskuju strogo uključivanje. Isto tako se, zbog neophodnosti jednog strožijeg upravljanja srpskim srezovima, u Kladovu i Jabukovcu ustanovljava jedna ispostava radi boljeg uključivanja u administrativnom i poljoprivrednom pogledu, kao i radi uže saradnje sa komandantom odbrane Gvozdenih vrata u Kladovu.

- 4.) U domenu nadležnosti F.K. 816 u Šapcu, Komanda mesta 861 u Valjevu reorganizuje se u komandu mesta I, a u Šapcu i Obrenovcu ustanovljava se po jedna ispostava namesto dosadašnjih komandi mesta.
- 5.) Do sada samostalna Krajskomandantura 823 u Velikom Bečkereku¹⁰ reorganizuje se u komandu mesta I tako da se ova komanda mesta prema ratnoj formaciji uvodi u sastav F.K. 599 u Beogradu, ali je, prema naređenju, i dalje, kao i dosada, neposredno potčinjena komandantu Jugoistoka.
- 6.) Prethodni uslov za gore predloženu reorganizaciju je da
- a) dosada angažovani komandanti ovih komandi ostanu, mada one kao B./R.¹¹ — odnosno B — mesta¹² nisu u svim slučajevima popunjene sa odgovarajućim činovima. Ali teške političke, privredne i vojne prilike u Srbiji zahtevaju bezuslovno jednog oficira koji je najbolje upoznat sa zemljom. Dosadašnji komandanti uživaju poverenje vojnog zapovednika, jedinica i civilnih ustanova.
 - b) se odobri predlog načelnika Voj[ne] upr[ave] vojnopr. k-ta Jugoistoka koji je postavljen početkom marta ove godine i o kome se pretresalo sa OKH/Gen Qu (višim

⁹ Sada: Svetozarevo.

¹⁰ Sada: Zrenjanin.

¹¹ i ¹² Formacijske oznake.

savetnikom Vojne uprave Dr Janijem)¹³ a u pogledu odobrenja posebnih administrativnih jedinica za sve nove komande mesta I, uključno već preustrojenu komandu mesta I u Požarevcu, sa popunjavanjem 4 administrativna službenika (2 visoka, 1 viši i 1 srednji), uključujući mesta koja pripadaju tumačima i vojnicima,

- c) Usled posebnih prilika u Banatu treba da se, shodno predlogu načelnika Vojne uprave, administrativna jedinica koja je predviđena za k-du mesta I Veliki Bečkerek proceni na 10 administrativnih službenika (5 visokih, 4 viša i 1 srednji), pošto krug zadataka dosadašnje Samostalne krajskomandanture Veliki Bečkerek i prostorno i po zadacima odgovara polju rada jedne feldkomandanture. Od 14 službeničkih mesta predviđenih za jednu vojnoupravnu jedinicu, moglo bi se kod 7 mesta predviđenih za ukidanje u slučaju Bečkerek ukinuti samo 3, dok je, na primer, za Feldkomandanturu Beograd, sa odobrenjem OKH /Gen. Qu, ukinuto 5 mesta. S druge strane, shodno predlogu načelnika Vojne uprave, kod 9 komandi mesta I predviđeno je ne samo po 7, nego po 10 službeničkih mesta za ukidanje, tako da se ovim potrebuje 27 službenika manje (vidi prilog).¹⁴
7. Što se tiče prikomandovanja lica službi javnog poretka u pojedine feldkomandanture i komande mesta kao i ispostave, ukazuje se na molbu štabnog oficira Feldžandarmrije pri vojnoopr. k-tu Jugoistoka od 16. 2. 44, upućenu OKH (Gen. Qu) — viši of[icir] Feldžand[armerije], u kojoj se moli za pristanak za preustrojstvo dosadašnjih grupa u jedinicama Feldžand[armerije] sa 1 of[icirirom] i 27 vojnika.
8. Prema istoj formaciji 2201a,¹⁵ neophodno je dodeljivanje jednog blagajnika u centralnu upravu u svakoj komandi mesta I i II. Komande mesta ne moraju da se staraju samo o pripadnicima svoje komande, uključujući službenike i radnike — folksdojčere, kao i o dodeljenim prekomandovanim pripadnicima oružanih snaga, već one, pre svega, imaju da snabdeavaju mnoge vojnike koji su u prolazu marševskim obrokom hrane, platama itd, i da rukovode vojničkim domovima i vojnim zatvorima, izrečenim novčanim kaznama i novcem dobijenim od prodaje konfiskovane robe. U srez Banat dolazi, između ostalog, transfer uštedevina i nasleđeni novci za 25.000 folksdojčera koji se bore u SS-div. »Princ Eugen«, zamena ponesene razne valute.

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁵ i ¹⁶ Redakcija ne raspolaže tim formacijama.

U Krajskomandanturi Veliki Bečkerek isplaćeno je, na primer, za vreme od 1. do 25. 3. 44. od strane blagajni 325.000 rajhsmaraka. Organizacija dopunskih stanica za zbrinjavanje snabdevanja vojnika u prolazu marševskim obrokom hrane, platama itd. usloвила bi jedan bitno veći aparat.

9. U novoj formaciji 2201a u odnosu na staru formaciju 2202B,¹⁶ koja je važila za dosadašnje krajskomandanture, nema *nikakve dodele kamiona*. Tri laka kamiona koja su predviđena za k-du mesta I nove vrste, odnosno 1 laki kamion za k-du mesta II, ne udovoljavaju ni na koji način stvarnim potrebama komandi mesta, koje stalno nabavljaju hranu, odeću, rezervne delove i dr., postavljaju zaštitu u rejonima koji su pod uticajem bandi i moraju prilikom iznenadnih prepada biti pokretne i u tu svrhu su im potrebni kamioni. Uzimajući u obzir teške saobraćajne prilike, stalno dizanje u vazduh koloseka itd., smatra se da je hitno potrebna dodela najmanje po 1 kamiona za svaku k-du mesta I i II.
10. Predložena reorganizacija izvršiće se isključivo u okviru postojećeg i odobrenog brojnog sastava i preko nje će se delimično pokazati čak dalje uštede u podoficirima i vojnicima.

Felber

Dostavljeno:

IIa/IIb¹⁷

O. Qu

Šefu Voj.[ne] upr.[ave]

Ia

KTB

¹⁷ IIa/IIb je oznaka za Personalno odeljenje: za oficire (IIa), odnosno za podoficire (IIb).

Prilog

uz dopis vojnopr. k-ta Jugoistoka /Ia pov. br. 1643/44 od
14. 4. 1944.

Ustanova	Mesta za uki- danje prema K. St. N.io			Trebada ostanu			Stavlja se na raspolaganje		
	Visoki	Viši službenici	Srednji	Visoki	Viši službenici	Srednji	2	Viši službenici	Srednji
F. K. Beograd	7	4	3	-	-	2	7	4	1
Šabac	7	4	3	2	-	2	5	4	1
Niš	7	4	3	1	-	2	6	4	1
čačak	7	4	3	1	-	2	6	4	1
K-da mesta									
Bečkerek	7	4	3	2	-	2	5	4	1
Požarevac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Valjevo	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Leskovac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Zaječar	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Jagodina	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kruševac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kragujevac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kos. Mitrovica	7	4	3	5	4	2	2	1	1
Užice	7	4	3	5	3	2	2	1	1

¹⁸ Kriegsstärke-Nachweisungen (ratna formacija).

BR. 60

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG
KORPUSA OD 23. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE
ARMIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU KORPUSA I DEJSTVI-
MA SOPSTVENIH JEDINICA¹

3556/60 — 23. 4. — 0827

WB 1144(5)

KR

POVERLJIVO

5264

Telegram

Prilog uz
K.T.B.
Nr. C 256

A²: 0830

K-di 2. Oka

V³: 1020

K-tu avijacije Hrvatske

B⁴: 1100

Nem. op. gen. u Hrvatskoj (samo za k-ta)
V. SS-brd. korpusu
Qu.

Dnevni izveštaj od 23. 4. 1944.

Vreme: Oblačno, na obali povremeno kiša, na severu vedro.

Opšta situacija: očekuje se pojač. aktivnost bandi u
severnodalm. kanalu:⁵

264. div.

Uporište zaliv **Stari Trogir** bez neprijatelja. Nedavno u obal-
skom pretpolju signali optičkim sredstvima. Ispred **Vinjerac**
(24 si. **Zadar**) otvorena jaka vatra sa kopna na pomorske
jedinice. Zajedno sa mornaricom preduzeta operacija čišćenja.
Posle napada bande teškim naoružanjem, novo uporište hrv.
borbenog sastava 7 iji. **Obrovac** evakuisano. Kao odmazda **za**

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
-T-314, r. 562, s. 432. Svi brojevi i slova iznad reči telegram dopisani
su rukom.

² Angenommen (primljeno).

³ Verdrahtet (poslato telegrafski).

⁴ Befördert (ekspedovano).

⁵ Bliže o tome partizanskom pomorskom putu (kanalu) za snab-
devanje vidi u dok. br. 43.

napad na naše kamione⁶, 2 naselja 4 sz. **Trogir** delimično spaljena.⁷ Banditi su 2 z. **Trogir** ubili 2 vojnika. Do sada uhapšena 2 sumnjiva lica. Operacija »Šlojder«⁸ (rejon **Vrdovo**): desna borbena grupa posle neutralisanja neprijateljskog otpora izvršila je dnevni zadatak — zauzela visine 11 ssi. **Sinj.** Do sada javljeno za 4 poginula neprijatelja i 1 zarobljenog. Izveštaji od drugih grupa nisu stigli.

Namera: Nastavak »Šlojder«.

»Minhauzen«:⁹ put 3 ji. **Benkovac** banditi na više mesta prekopali, postavili kamene i minske zapreke. Naša izviđačka patrola sev. od zapreka imala dodir sa neprijateljem. Noćnim izviđanjem 12 z. **Kistanje** neprijatelj odbačen prema severu, tom prilikom 8 neprijatelja poginulo. 19. 4. 12 zjz. **Bribirske** dve mine razminirane.

392. div.:

Operacija »Dolhštih«¹⁰ naišla na jakog neprijatelja s. i ji. **Babin Potok** (art. 3 tenka).¹¹ Posle žestokih borbi neprijatelj odbačen, protivnapad odbijen uz velike gubitke. Dosad 29 neprijatelja poginulo, 3 mitr. (neispravna), 1 minb. i 8 pušaka zaplenjeno, 11 naših ranjeno. Jaka banda, 4 s. **Senj**, posle žestoke borbe povukla se prema si., 15 poginulih neprijatelja, 4 zarobljena, 1 naš poginuo, 2 ranj.

Namera: Prikupljanje plena »Kojlenšlag«.¹²

⁶ U širem rejonu Trogira dejstvovao je Šibenskotrogirski NOP odred Grupe sjevemodalmatinskih NOP odreda. Taj odred je u to vreme izvršio na toj prostoriji više akcija na nemačke kolone. Verovatno je ovde reč o akciji Odreda 22/23. aprila (tom V, knj. 26, dok. br. 110 i 130).

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojim naseljima je reč.

⁸ »Schleuder« (»Pračka«). U ovoj operaciji protiv jedinica 20. NOU divizije (1. i 2. brigade), koja je počela 22. aprila (a završila se 24. aprila posle zauzimanja Vrdova, koje je tom prilikom i razoreno), učestvovali su 105. SS-izviđački bataljon, 2 ojačane čete 3. bataljona 893. puka, 2 čete domobrana i 27. ustaška bojna (sa 2 satnije) 9. posadnog zdruga. Za pripremu ove operacije, Štab 20. NOU divizije saznao je već 7/8. aprila, preko svojih obaveštajnih organa. Bliže o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 49 i 98; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 428, 429, 430 i 435; izveštaje K-de 15. BAK-a od 18, 19, 21. i 24. aprila 1944. godine.

⁸ »Miinhausen«. To je operacija koja je završena 28. aprila 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 454). >

¹⁰ »Dolchstich« (»Ubod kamom«),

¹¹ U rejonu Babinog Potoka nalazila se 3. brigada NOU divizije. Brigada je, prema izveštaju od 24. aprila 1944, u Dorbi koju je vodila 23/24. aprila protiv delova 392. legionarske divizije i 19. ustaške bojne, imala 8 mrtvih i 3 ranjena (tom V, knj. 26, dok. br. 111).

¹² »Keulenschlag« (»Udarac maljem«). Bliže o ovoj operaciji vidi dok. br. 51.

373. div.:

»Aprilšauer«, ¹³ 4 sz. **Kulen-Vakuf** borba sa slabijom bandom koja je u bekstvu, 2 zarobljena. Izvidnica 4 sz. **Bos. Krupa** naišla na neprijatelja. Izvidačka patrola 9 ji. **Bos. Novi** ubila 3 neprijatelja, 2 zarobila.

Namera: Operacija »Milenšturm«¹⁴ sa Jurišnim bat. i delovima II/384. iz **Lapca i Doljana** prema **Martin-Brodu**. Operacija »Kleterštajg«¹⁵ sa III/383. i delovima I/384. rejon jz. **Sučevići**.

XV brd. AK Ia, pov. br. 2190/44.
23. 4. 44.

¹³ »Aprilschauer« (»Aprilski pljusak«). Ovo je operacija koju su preduzeli delovi 373. legionarske divizije »Tigar« protiv delova 6 (ličke) proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 166, obj. 17 i 19; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 422, 426 i 432; izveštaji K-de 15. BAK-a od 21, 23. i 24. aprila; Franc Šraml, n. d., str. 185).

¹⁴ »Mühlensturm« (»Žrvanj«). Ova operacija je počela 23/24. aprila, na prostoru Turovac — Jelovac — Martin-Brod, protiv 1. brigade 6. proleterske divizije, koja se nalazila u rejonu V. i M. Cvjetnić — Martin-Brod — Boboljusci. Operacija je završena 24. aprila zauzimanjem Martin-Broda. Nemci su tom prilikom spalili 7 sela i pobili veći broj civilnog stanovništva. Bliže o tome vidi tom IV Vni ¹⁴ d. Hnk. br. 166, obj. 17 i 39; AVII, Ndf, reg. br. 2/3—115, k. 44/5; izveštaj Štaba 373. legionarske divizije »Tigar« od 24. aprila 1944; NAV-T-314, r. 563, s. 435; izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila iy44.

¹⁵ »Klettersteig«. Počela je 23, a završila se 24. aprila 1944. spalivanjem 5 sela u rejonu Turovac — Jelovac. Na toj prostoriji nalazila se 2. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 26, dok. br. 87 i 144; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 435—6; izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila; AVII, Ndf, reg. br. 1/4—1513, k. 41/D; izveštaj Štaba 373. legionarske divizije »Tigar« od 24. aprila 1944. i reg. br. 3—2, k. 44/F, str. 39; izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila 1944. godine.

¹⁶ Nečitak potpis. Moguće da je to potpis majora Franca Eriha (Franz Erich), na službi u odeljenju Ia (vidi AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1050—3).

IZVEŠTAJ KOMANDE ABVERA 111 PRI KOMANDANTU JU-
GOISTOKA OD 27. APRILA 1944. ODSEKU ABVERA OBA-
VEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA JUGOISTOKA O
ZADACIMA I STANJU U KOMANDI I POTCINJENIM
TRUPOVIMA¹

STROGO POVERLJIVO

Komanda Abvera 111

O. Ü, 27. 4. 44.

pri komandantu Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

K. T. B.

Str. pov. br. 450/44

3 primerka
2. primerak

Pred.: Jedinice Abvera I na području k-ta Jugoistoka (K-da
GrA »F«)

Pril.: 1 karta sa ucrtanim nemačkim višim štabovima i jedini-
cama Abvera I.²

/ c AO/Abw.

A.) *Komanda Abvera 111 Beograd (brojnog stanja komande):³
U disciplinskom pogledu polčinjeno: GrA »F« Ic/AO*

Zadatak:

a) Rukovođenje u stručnom pogledu svim trupovima I
na području GrA »F«.⁴

Trijaža i upućivanje dalje svih izveštaja po liniji
Abver I koji su prispeli u K-du GrA »F«.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1138—41 i 1081.

² To je u stvari šema i nalazi se na s. 1081; objavljuje se kao prilog uz ovaj dokument.

³ Tako piše u originalu.

⁴ Prema obaveštenju Uprave Abvera Vrhovne komande Vermah-
ta od 10. aprila 1944, na području K-de Grupe armija »F« imalo se for-
mirati 6 trupova Abvera: 124, 125. i 126. trup Abvera na području Ju-
goslavije, a 127, 128. i 129. u Grčkoj i Albaniji (AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1142—3).

Komanda Abvera 111 izvestila je 14. aprila 1944. k¹ta Jugoistoka
o preduzetim marama za formiranje trupova na jx>diručju Jugoistoka
(AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1146).

Prim.:
28. apr. 1944

0508

Ia	03	02	06		St. Prop.
				1	

⁵ Rukovođenje celokupnom R-mrežom⁶ na području k-ta Jugoistoka.

b) angažovanje njenih agenata u južnoj Italiji, okupiranoj od strane neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na Jugoistoku.

B.) *Na području K-de 2. oki. arm.*

1.) *Rukovođeci 176. trup Abvera pri K-di 2. OkA/Vrnjačka Banja (brojnog stanja k-de):*
U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA, Ic/AO.

Zadatak:

a) rukovođenje trupovima Abvera 172, 173, 174. i 126. u stručnom pogledu.

b) angažovanje njegovih agenata u od neprijatelja okupiranoj južnoj Italiji; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi u Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Albaniji.

2.) *172. trup Abvera/Knin (brojnog stanja trupa):*

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA/Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području XV AK.

Istureni obavestajni punktovi: Bihać, Senj.

3.) *174. trup Abvera/Mostar (brojnog stanja trupa):*

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih

⁵ Pečat primaoca.

⁶ To jest: mrežom rezidenata (poverenika, agenata).

snaga i bandi na području obalskog odseka 5. SS-korpusa.

Istureni obaveštajni punkтови:

Split (verovatno će ga u najskorije vreme preuzeti 172. trup Abvera), Dubrovnik, Kotor.

4.) 173. trup Abvera/Tirana (brojnog stanja trupa)

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području XXI AK.

Istureni obaveštajni punkтови:

Valona, Korča i Peč (ovaj poslednji verovatno će u najskorije vreme preuzeti 125. trup Abvera

5.) 126. trup Abvera/Zagreb — Sarajevo (brojnog stanja komande)

Podeljen na

Polutrup Hrvatska — zapad (kap. dr Oto [Otto] — Zagreb)

Sa obaveštajnim punktovima u Zagrebu, Karlovcu, Banjoj Luci i

Polutrup Hrvatska — istok (kap. Aman [Amann] — Sarajevo) sa obaveštajnim punktovima Sarajevo, Tuzla i Brod.

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA (Ic) AO.

Zadatak:

izviđanje bandi u Hrvatskoj, Crnoj Gori, Albaniji i, kao novi zadatak, formiranje mreže agenata u Istri i Sloveniji.

C.) *Na području GrA »E«.*

1.) 171. trup Abvera/Janija (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije, posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području Grupe korpusa Janjina.—

Istureni obaveštajni punkt:

Krf.

2.) 170. trup *Abvera/Psychiko kod Atine* (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO.

Zadatak:

- a) rukovođenje 124. trupom *Abvera* u stručnom pogledu (izviđanje bandi u Grčkoj).
- b) angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja i na ostrvima ispred Turske, uklj. Dodekanez i Krit; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području LXVIII AK.

Obaveštajni punktovi:

Agrijon i Volos (oba će verovatno u najskorije vreme da preuzme 124. trup *Abvera*). U formiranju: obaveštajni punkt Rodos.

3.) 124. trup *Abvera/Solun* (brojnog stanja komande):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO.

Zadatak:

izviđanje bandi u Grčkoj, uklj. ostrva u Jonskom moru, i na najvažnijim ostrvima Egejskog mora.

Obaveštajni punktovi:

- a) *formirani:* Solun, Poligiros.
- b) *u formiranju:* Kozani, Larisa
- c) *formiranje daljih obaveštajnih punktova* posle dodele ljudstva.

D.) Na području vojnopravnog komandanta Jugoistoka:

125. trup *Abvera/Beograd* (brojnog stanja komande):

U disciplinskom pogledu potčinjen: Komandi *Abvera* 111.

Zadatak:

Izviđanje bandi na području vojnopravnog kom. Jugoistoka (Srbija, uklj. Banat) i, kao nov zadatak, u rejonu Skoplje — Prilep.

Obaveštajni punktovi:

Koviljača, Užice, Sjenica, Leskovac, Bor, Niš, Negotin, Požarevac. (U formiranju: Skoplje.)

E.) R-mreža na području Komande *Abvera* 111.

1.) 127. trup *Abvera/Psychiko kod Atine* (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: Vojnoupr. k-tu Grčke.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Grčkoj i uklj. egejska ostrva sa Kritom.

Obaveštajni punktovi:

Retimnon — Krit.

2.) *128. trup Abvera/Beograd* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: Komandi Abvera 111.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Srbiji i Albaniji.

3.) *129. trup Abvera! Zagreb* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: Nem. opunom [oćenom] generalu u Hrvatskoj.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Hrvatskoj i Crnoj Gori.

F.) Čim situacija na *bugarskoj* suverenoj teritoriji bude zahtevala operativne mere, Abver I će na području KO Bug. formirati:

Rukovodeći 177. trup Abvera (brojnog stanja k-de) i *175. trup Abvera* (brojnog stanja trupa), u disciplinskom, ekonomskom i taktičkom pogledu potčinjene k-tu Jugoistoka /Ic, a na taj način u stručnom pogledu Komandi Abvera 111 pri k-tu Jugoistoka (GrA »F«).

Komanda Abvera 111 i svi trupovi Abvera (osim 127, 128. i 129. trupa Abvera) imaju još sledeći zadatak:

Pružanje pomoći u traženju pogodnih agenata za R-mrežu (127, 128. i 129. trupa Abvera), shodno »Stručnim direktivama Abvera br. 1« (K-da Abv.[er] 111, str. pov. 122/44 od 19.2.44.).⁷

Harting⁸

Dostavljeno:

pre[ma] konceptu

⁷ Redakcija ne raspolaže tom direktivom.

⁸ Bio je načelnik Ic/AO kod k-ta Jugoistoka. Po činu je bio generalštabni potpukovnik. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

BR. 60

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 28. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
PLANIRANJU OPERACIJE »FORFRILING« PROTIV JEDI-
NICA 2. KORPUSA NOVJ NA PROSTORIJI PODGORICA —
CETINJE — DANILOVGRAD¹

Telegram

214
KR Poverljivo

POVERLJIVO

K-di 2. OkA

.. .²

Pred.: Operacija »Forfriling«³ (karta 1 : 200.000).

K-da Korpusa namerava da sa delovima 181. pd izvede opera-
ciju (konspirativni naziv »Forfriling«) za čišćenje rejonā
Podgorica — Danilovgrad — Čevo — Dub Resna — Cetinje.⁴

Rukovođenje: 181. peš. div.[izijija]

Komandovanje: K-t 363. gren. puka

Angažovanje snaga: 6 borbenih grupa sastavljenih iz:

glavnine 363. gren. puka

glavnine Div. fiz. bat. (A. A.) 181. pd

2. i 7/359. gren. puka

2 pt voda samohotki

2/222. ap

4/109. ap

1 l.[aki] pt vod i jurišni topovi.

Planirano sprovođenje: blagovremeni ešalonirani prodor po
jedne borbene gr.[upe] duž puta Danilovgrad — Markovina i
puta Cetinje — Dub Resna ka Čevu. Pročešljavanje rejona
između puta Podgorica — Cetinje i puta Danilovgrad — Dub
Resna u sz. pravcu od strane 4 borbene grupe.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) **iu** AVII, NAV-T-314, r.
663, s. 601.

² Dva nečitka parafa.

³ Vorfrühling« (»Predproleće«).

⁴ Operacija, je počela na pomenutoj prostoriji, 29. aprila 1944,
protiv jedinica Primorske operativne NOU grupe, a završila se 1. ma-
ja, pošto su prethodnog dana zauzeti Čevo i Simunja. Nemci su u toj
operaciji privremeno postigli glavni cilj: otvaranje komunikacije Da-
nilovgrad — Čevo — Dub Resna. Bliže o tome vidi tom III, knj. 7,
dok. br. 246; Grupa autora, ORNJ, knj. 2, str. 216—7; AVII, NAV-T-314,
r. 663, s. 618—9 i 641: izveštaji K-de 21. BAK-a od 30. aprila i 1. maja
1944. godine.

Pravci prodora: Dobrsko Selo (3 ji. Cetinje) — Dub Resna,
Rhasi — Malošin Do,
Bugor — Čevo,
Farmaci — Markovina.

Početak: 29.4.

Potrebno pogonsko gorivo: 12 m³ benzina, 6 m³ dizel-goriva.
Umoljava se da se što pre odobri operacija i doturi pogonsko gorivo.

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2928/44
od 28. 4. 44.

Dost.⁵

Ic

Qu

KTB

⁶Operacija odobrena F.S./K-de 2. OkA od 28. 4. uveče.

BR. 49

**PISMO MINISTRA RAJHA I ŠEFA KANCELARIJE TREĆEG
RAJHA LAMERSA OD 29. APRILA 1944. RAJHSFIRERU SS
HAJNRIHU HIMLERU U VEZI PISMA CENTRALNOG KO-
MITETA DRUGE ALBANSKE LIGE IZ PRIZRENA OD 29.
MARTA 1944. VOĐI TREĆEG RAJHA ADOLFU HITLERU O
SPREMNOSTI ZA SARADNJU S NACISTICKOM NEMAČ-
KOM¹**

RAJHSMINISTAR I ŠEF

RAJHSKANCELARIJE

Rk. 2924 D

Berlin W8, 29. april 1944.

Rajhsfirer SS

Kancelarija

1. maj 1944.

Gospodinu rajhsministru unutrašnjih
poslova i rajhsfireru SS Himleru

⁵ Podaci o ekspediciji dopisani rukom.

⁶ Tekst do kraja rečenice dopisan rukom.

⁷ Paraf nečitak.

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
-T-175, r. 81, s. 2601485—90.

² Pečat primaoca.

Veoma poštovani partijski družo Himleru!

U prilogu vam pokorno dostavljam prepis jednog pisma upućenog vođi Rajha od strane predsednika Centralnog komiteta II albanske lige iz Prizrena od 29. prošlog meseca, s molbom da me obavestite da li bi se i u ovom slučaju možda nešto moglo preduzeti.³

Hajl Hitler!
Vaš veoma ođani!
Lamers⁴

Prepis uz Rk. 2924 D

Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva
Akt. br. Pov. 61/1

Predsednik Centralnog komiteta
II albanske lige iz Prizrena
za odbranu Kosova

Prizren, 29. mart 1944.

VAŠA EKSELENCIJO!

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da visokoj i prijateljski naklonjenoj pažnji **Vaše ekselencije** izložim sledeće:

I.

Militarizacija Kosova i oslobođenih albanskih područja pod nemačkim vodstvom.

Centralni komitet II albanske lige, vodeći računa o ovoj fazi, punoj napetosti, u kojoj se našao albanski problem usled zahteva koje nameće sadašnje stanje rata, a u punoj saglasnosti sa vladom i narodom, odlučio je da sprovede militarizaciju Kosova i svih albanskih područja koja su, blagodareći junaštvu nemačke vojske, bila 1941. godine priključena Albaniji.

³ Redakcija u prilogu ovoga dokumenta objavljuje Himlerov odgovor od 4. maja 1944.

⁴ Dr Hans Hajnrh (dr Hans Heinrich Lammers), ministar Rajha i šef Kancelarije Trećeg Rajha (Reichsminister und Chef der Reichskanzlei).

⁵ i ⁸ Zaglavlje u prepisu dokumenta dva puta je napisano (jedno ispod drugog): prvo na albanskom, a zatim na nemačkom jeziku. Redakcija je izostavila zaglavlje napisano na albanskom jeziku i to je označila s tri tačke.

Time bi se u predstojećim borbama obezbedilo konačno oslobođenje albanskog naroda na strani Nemačkog Rajha.

Ova militarizacija ima za cilj podizanje jedne armije jačine 120 000 — 150 000 boraca voljnih da ratuju, a koja bi bila sposobna da s uspehom primi na sebe borbu protiv srpsko-crnogorskih partizana za celo vreme trajanja sadašnjeg rata. Ona bi bila sposobna da brani stvar Albanaca pod svim okolnostima koje bi se posle rata mogle pojaviti usled teškog i opasnog stanja.

II.

Tri su osnovna uslova koje treba ispuniti da bi se sprovela ova militarizacija:

1. Savremeno vojno naoružanje i pristojna savremena druga oprema.

2. Pridodati izvestan broj oficira i podoficira u svojstvu organizatora, instruktora i komandnog osoblja pojedinim delovima ove armije.

3. Ispravka, na strategijskim osnovama, dosadašnje albanske granice prema Crnoj Gori i Srbiji.

Ni albanska država ni albanski narod nisu u stanju, uključujući i sredstva koja je prikupila albanska liga, da ispune ova tri osnovna uslova. Albanija uopšte nema industriju naoružanja, a albanska država je suviše siromašna da bi iz sopstvenih sredstava mogla podneti troškove naoružanja i odevanja.

II albanska liga iz Prizrena odobrava to što je u izgledu da u aprilu tekuće godine počne formiranje jedne SS-divizije od albanskog ljudstva.⁶ Ipak, time će biti obuhvaćen samo jedan neznatan deo od 120 000 — 150 000 za borbu sposobnih ljudi sa Kosova.

Sto se tiče privremene granice prema Crnoj Gori i Srbiji, koja je 1941. ugovorena između Nemačkog Rajha i Italije, ona je stavila Kosovo u nepovoljan položaj ne samo sa čisto strategijske tačke gledišta, već i u nacionalnom i istorijskom pogledu.⁷

⁶ i ¹¹ Reč je o formiranju 21. Vafen SS brdske divizije »Skenderbeg«. Opširnije o tome vidi Wolf Keilig, *Das deutsche Heer 1939—1945*, Podzun Verlag, Bad Nauheim, 1956, registar 141, str. 120 (dalje Wolf Kajlig, n. d); AVII, NAV-T-354, r. 160 s. 5939—50; izveštaj k-ta divizije od 2. oktobra o formiranju divizije; *Order of Battle of the German Army*, str. 346.

⁷ Bliže o komadanju i podeli Kraljevine Jugoslavije između fašističkih saveznika: Nemačke, Italije, Bugarske i Mađarske, vidi tom XII, knj. 1, dok. br. 1.

Sa sadašnjim granicama veoma je teško odbraniti **Kosovo** i Albaniju od jednog srpsko-crnogorskog napada, **kako za vreme ovog rata, tako i posle njega.**

EKSELENCIJO!

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da vam se obratim i da vam ukažem da je samo **Vaša ekselencija** u stanju, zajedno sa II albanskom ligom, da izdejstvuje formiranje ove armije, koja će biti sposobna da u svakom pogledu obezbedi granice Kosova i oslobođenih područja.

U nadi da ćemo od **Vaše ekselencije** dobiti jedno, kako za Nemački Rajh, tako i za Albaniju, povoljno rešenje, molim vas, **Ekselencijo**, da primite izraze mog dubokog poštovanja.

(M. P.)

Predsednik
II albanske lige
iz Prizrena
za odbranu Kosova:
potp. Bedri Pejani

Prepis uz Rk. 2924 D

Lični štab Rajhsfirera SS
Akt Br. Pov. 61/1

Predsednik Centralnog komiteta
II albanske lige iz Prizrena
"za odbranu Kosova

Prizren, 19. marta 1944.

Dodatak

1. I albanska liga iz Prizrena delovala je od 1878. do 1881. godine. Njen cilj je bila borba protiv odluka Sanstefanskog sporazuma i Berlinskog kongresa. Ona je uništila crnogorsku armiju kod Plava, dok se ni srpske ni grčke armije nisu usudile da pokušaju da izvojuju vojničko rešenje. Albanija se nije mogla raspoređati. Velike sile su konačno rešile da sruše I albansku ligu, što se i dogodilo posle trodnevne bitke kod Uroševca.⁹

⁹ Prva albanska liga, odnosno Prizrenska liga, osnovana je 10. juna 1878. u Prizrenu. Cilj joj je bio ujedinjenje svih oblasti nastanjenih pripadnicima albanske nacionalnosti. Sa svojim programom je predstavljala najsnažniji oslobodilački i revolucionarni pokret albanskog naroda u devetnaestom stoleću, u borbi za jedinstvo interesa

2. II albanska liga iz Prizrena osnovana je 16. IX 1943. i ostaje, pod svim okolnostima, verna tradiciji svoje prethodnice.

Predsednik
II albanske lige
iz Prizrena
za odbranu Kosova:
pot. Bedri Pejani

(M. P.)

RF/M. 36/70/44. off.

Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva
Akt. Br. Pov. 61/1

4. maj 1944

Ratno komandno mesto¹⁰

Veza: Vaš dopis od 29. 4. 44, Rk. 2924 D.

Veoma poštovani partijski druže Lamersu!

Dobio sam vaše pismo od 29. 4. zajedno sa prepisom dopisa predsednika Centralnog komiteta II albanske lige iz Prizrena.

U ovom trenutku 1. albanska divizija nalazi se u formiranju.¹¹ Kako ona stoji, idem na formiranje 2. divizije,¹² a zatim na formiranje jednog albanskog korpusa.¹³

Bio bih vam zahvalan kada biste predsedniku Lige nagovestili da će rajhsfirer SS posle formiranja 1. divizije odmah misliti na formiranje sledećih jedinica. *

Hajl Hitler!

Vaš veoma odani
potp. H. Himler

albanskih progresivnih snaga. Međutim, odlukama Sanstefanskog ugovora od 3. marta 1878. i revizijom toga ugovora donetom na Berlinskom kongresu 13. juna 1878 (dakle, praktično, pre formiranja ove lige), velike sile donele su odluke, koje su, pre svega, odgovarale njihovim interesima. Opširnije o tome vidi Grupa autora, *Historia e Shqiperise*, Universiteti Shtetëror i Tirane dhe Instituti i Historisë dhe Gjuhësisë, Tirana, 1965, str. 112—38, 155—7, 305—11; dr Vaso Cubrilović, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*. Prosveta, Beograd, 1958, str. 347—9; Pajazit Nuši, *Povodom stogodišnjice Prizrenske lige*, Komunist, br. 1007 i 1008, Beograd, 1978

S druge, pak, strane, II albanska liga imala je čisto profašistički karakter i njeni osnivači stavili su se otvoreno u službu okupatora.

¹⁰ Feldkommandostelle (feldkomandoštele).

¹² Druga albanska divizija nije formirana.

¹³ Nije formiran.

2. SS-obergruppenfirer Berger¹⁴
3. SS-obergruppenfirer Fleps¹⁵
4. SS-brigadefirer Fictum¹⁶
5. SS-šturbanfirer Grotman¹⁷

Umnoženo sa prepisom pisma predsednika II albanske lige i sa molbom za upoznavanje, dalje dostavljeno.

18
S S-štabartenfirer

BR. 50

NAREĐENJE KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 29. APRILA 1944. GODINE 21. VAFEN SS BRDSKOJ DIVIZIJI »SKENDERBEG« ZA PREUZIMANJE OSIGURANJA POKRAJINE KOSOVO¹

Komanda XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2962/44.

229
K. H. Qu., 29. 4. 44.

POVERLJIVO

K. T. B.

Pred.: Osiguranje pokrajine Kosovo.

Vafen SS brdska divizija »Skenderbeg« preuzima odmah, pod komandom K-de XXI brd. AK, osiguranje albanske pokrajine Kosovo.

Razgraničenje: Tetovo (isklj.)² — Bicaj (uklj.)³ — Kukes (uklj.) — Gusinje (40 jz. Peć) (uklj.)

¹⁴ Gotlob

¹⁵ Artur (Phleps). Komandant 5. SS-brdskog armijskog korpusa.

¹⁶ Jozef (Josef Fitzthum). Imao je zvanje SS-brigadefirera i general-majora Vafen-SS i policije. Bio je tada na dužnosti k-ta SS i policije u Albaniji. Poginuo je početkom 1945. pri jednom avio-napadu (vidi fon Zigler, n. d., str. 118).

¹⁷ Grottmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime, kao ni položaj.

¹⁸ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 620.

² isključno

³ uključno

Delovi albanske milicije koji se nalaze u pokrajini Kosovo biće u taktičkom pogledu potčinjeni Vafen SS brdskoj div. »Skenderbeg« za izvršenje ovog zadatka. U osiguranje treba uvrstiti obezbeđenje železničkih linija Priština — Peć, Skoplje — Mitrovica⁴ u okviru albanskih granica. Nem. gen. u Albaniji⁵ upoznaće Vafen SS brdsku div. »Skenderbeg« sa do sada sprovedenim merama za osiguranje pokrajine.

Snabdevanje alb. milicijskih jedinica koje ostaju u pokrajini Kosovo odmah će preuzeti Štab SS-brig. fir.⁶ Fictuma.⁷

Ovim se naređenje K-de XXI brd. AK, Ia, pov. br. 8689/44 od 5. 12. 43.⁸ (samo za nem. gen. u Alb. i 297. div.) stavlja van snage. Naređenje korpusa br. 6, tač. 5, treba u tom smislu ispraviti. Za Vafen SS brdsku div. »Skenderbeg« i za Štab SS-brig. fitr. Fictuma biće priložen prepis.

Vafen SS brdska div. »Skenderbeg« javiće K-di XXI brd. AK izvršeno preuzimanje zadataka osiguranja do 7. 5.

Dalje, što je moguće pre, dostaviti K-di korpusa procenu vrednosti borbene snage milicijskih jedinica.

Fen⁹

Dostavljeno:

Vafen SS brd. div. »Skenderbeg«
Štabu SS-brig. fir. Fictuma
297. peš. div.
181. peš. div.
Pomorskom k-tu Albanije¹⁰

⁴ Kosovska Mitrovica

⁵ Reč je o nemačkom opunomoćenom generalu u Albaniji (Deutscher Bevollmächtigter General in Albanien). Tada je na toj dužnosti još bio general Teodor Gajb (Theodor Geib). Gajba je, krajem aprila ili početkom maja, zamenio na dužnosti general-lajtnant Oto Gulman (Otto Gullmann).

Gajb je poginuo jula 1944, dok je Gulman nestao krajem rata 1945. na jugoslovenskom ratištu (fon Zigler, n. d., str. 67 i 119).

⁶ SS-Brigadeführer (SS-brigadefirer). Odgovara činu general-majora korpenne vojske.

⁷ Jozef

⁸ Odnosi se na naređenje K-de 21. BAK-a od 5. decembra 1943. nemačkom generalu u Albaniji za obezbeđenje vojnih objekata i komunikacija na području Kosova i Metohije (vidi AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 310).

⁹ Gustav (Fehn), general oklopnih trupa. Bio je tada k-t 21. BAK-a. Nestao je 1945. godine na jugoslovenskom ratištu (vidi Foitman/Meler-Viten, n. d., str. 37, 92 i 69).

¹⁰ U originalu dokumenta piše: Seekdt Albanien (Seekommandant Albanien — pomorski komandant Albanije).

K-tu av.[ijacije] Albanije¹¹
K-tu pvo. Albanije¹²
DGA Albanije¹³
Qu
Ic
Ia /KTB i konc.[ept]

BR. 51

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 1. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O ZAVR-
ŠETKU OPERACIJE »KOJLENŠLAG« U REJONU DREŽNICE¹**

KTB

POVERLJIVO

4253 — 2. 5 — 1910²
...³ Ic

Telegram

Prilog uz
K. T. B.
Br. C 272

K-di 2. OkA

Završeno je naknadno čišćenje u nastavku operacije »Kojlenšlag«, ⁴ koje je 392. div. od 18. 4. do 24. 4. vršila radi uni-

¹¹ U originalu dokumenta piše: Fliefü Albanien (Fliegerführer Albanien — komandant avijacije).

¹² Komandant protivvazdušne odbrane Albanije (Flakführer).

¹³ DGA (Deutscher General Albanien — nemački general u Albaniji).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 551.

² Dopisano rukom.

³ Nečitak paraf.

⁴ Reč »Kojlenšlag« (»Keulenschlag« — »Udarac maljem«) u tekstu dopisana rukom. Inače, sama operacija počela je 18. aprila 1944, uz učešće 392. izviđačkog bataljona i delova 846. i 847. puka 392. legionarske divizije i ustaško-domobranskih jedinica, protiv 13. NOU divizije. U ogorčenim borbama neprijatelj je uspeo 19. aprila da zauzme Drežnicu. Nešto kasnije, 25/26. aprila, 2. brigada 13. NOU divizije pokušala je da ponovo zauzme Drežnicu, ali bez uspeha. Istovremeno, jedinice 13. NOU divizije napadale su bezuspešno i Bosiljevo. Gubici divizije u ovim borbama su znatni, te se podaci o njima i plenu razlikuju od iznetih u ovom dokumentu. Opsirnije o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 99, 102, 135, 141, 172 i 174; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 408, 422 i 435; izveštaji K-de 15. BAK-a od 19. 20. i 24. aprila; AVII (Ndf), reg. br. 1/4—5773 i reg. br. 12/6134—7, k. 41/1; izveštaji Staba 392. legionarske divizije; Franc Šraml, n. d., str. 248—9.

stenja uporišta bandi u rejonu oko Drežnice. Zadobijen sledeći plen:

93 t municije (peš.,⁵ art., minob. i eksploziva)
3 haubice 10,5 (i),⁵ 4 topa 7,5 (i), 2 pt topa 4,7 (i),
30 mitr. (i), 2 puš. mitr. (i), 1 minob. (i), 130 pušaka (i),
1,8 m³ benzina, 3,9 m³ dizel-goriva, 48 automobilskih cirada,
1 agregat za struju, 3 dinama, 10 kamiona (nekompletnih), više skladišta hrane, soli, duvanske prerađevine i drva.

Uništeno: jedan šumski logor sa 30 zemunica, 1 skladište [smešteno] u barakama, 1 sanitetska i 1 štabna baraka i 1 veća štamparija. Veći deo plena nalazi se kod ustaša, koji su učestvovali u operaciji, i upotrebiće se za opremanje novoformiranih jedinica.

Gubici neprijatelja od 86 poginulih, 2 komesara, 1 ofic., 18 zarobljenih i 6 prebeglih već su javljeni.

Bandi je na taj način, naročito u organizaciji snabdevanja, zadat težak udarac. Vrlo dobro isplanirana i umesno vođena operacija predstavlja novi zapažen uspeh 392. div. u borbi protiv bandi.

Pfaferot

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2337/44.
1. 5. 44.

⁵ italijanske

⁶ Nečitak paraf.

BR. 60

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 6. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O SPROVOĐENJU OPERACIJE »DENKCE-TEL« NA PODRUČJU KISTAŃJE — SKRADIN — BELUKOVAC KRAJEM APRILA I POČETKOM MAJA 1944. GODINE¹

POVERLJIVO

1. puk »Brandenburg«
Operativni štab
Odelj. Ia, pov. br. 294/44.

Rgt. Gef. Stand², 6. 5. 1944.

Prilog uz
K.T.B.
Br. D. 56 a

14. V. 1944.⁴

Šef 19. 5

Borbeni izveštaj Ia
o operaciji »Denksetel«

A. *Neprijatelj:*

Sopstvenim izviđanjem ustanovljeno: od 15. 4. 44. neprijatelj drži rejon **Brgud — Dobropoljci — Rodaljice**. Jedna udarna brigada nalazi se u rejonu **Brgud** sa verovatnim zadatkom da ponovo otvori severnodalm. kanal dotura.⁷ Neprijatelj je minirao puteve koji prolaze preko područja koje je poseo.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 645—8. Na snimku br. 648 postoji operativna karta dejstva 1. puka »Brandenburg«. U gornjem delu dokumenta nalazi se više nečitkih parafa čiju pripadnost redakcija nije mogla da ustanovi.

² Regimentgefechtsstand (regimentgefechtsstand — komandno mesto puka, pukovsko komandno mesto).

³ i ⁵ Četvrtasti pečati primaoca. Na pečatu označenom brojem »5« u prvoj horizontalnoj rubrici je paraf pukovnika Pfaferota, u drugoj majora Raša, a u trećoj nepoznat paraf.

⁴ Datum utisnut numeratorom.

⁶ »Denkzettel« (»Amajlija«)

⁷ To je partizanski pomorsko-kopneni put za snabdevanje iz Italije jedinica 8. korpusa NOVJ preko ostrva Visa. Bliže o kanalu vidi dok. br. 43. Inače, na prostoriji Brgud — Dobropoljci — Rodaljice nalazila se 1. brigada 19. NOU divizije (torn V, knj. 27, dok. br. 12).

B. *Sopstvena situacija:*

Štab puka:

III/1: Štab, 10. i 11. č
9. č

Skradin

Benkovac

Bribirske Mostine, delovi
angažovani za osiguranje
mostova kod Bribirskih
Mostina.

II/1: Štab, 5. i 7. č
6. č

Kistanje
Đevrske.

Brojna stanja:

Štab puka:

⁸2 : 2 : 6

III/1:

10 : 34 : 372

II/1:

11 : 46 : 266

C. *Namera:*

Borbena grupa sa III/1. čisti rejon **Brgud — Dobropoljci — Rodaljice** i drži II/1. u rejonu **Kistanje** kao udarnu rezervu u pripravnosti.⁹

D. *Planirani razvoj:*

Bataljoni uspostavljaju gotovost za dejstvo do 27. 4. u 03.00 časa.

IIIU. sa potčinjenom četničkom brigadom organizuje se za napad na **Brgud** tako da jednom borbenom grupom iz rejona **Podotavac** sa jz., drugom borbenom grupom iz rejona **Lepuri** sa j., u osvitku dana 27. 4. 44, može da krene u napad na **Brgud**, zauzima **Brgud** i odatle prodiru dalje na **Rodaljice**.

IIH, udarna rezerva borbene grupe, biće, po naređenju puka, u slučaju jačeg otpora neprijatelja kod III/1, upućen u napad na **Brgud** ili preko **Đevrsaka — Dobropoljaca** ili preko **Benkovca**.

E. *Stvarni tok:*

II/1. i III/1. javili su u 03.00 časa gotovost bataljona za dejstvo u operaciji »Denkcetel«.

⁸ Prva cifra prikazanog brojnog stanja znači broj oficira, druga — podoficira a treća — vojnika. Svi brojevi su dopisani na snimku originala rukom.

⁹ Na prostoriji Brgud — Dobropoljci nalazila se 1. brigada 19. NOU divizije i ona je prihvatila borbu sa jedinicama 1. puka »Brandenburg«. Prvi bataljon 2. brigade obezbeđivao je desni bok 1. brigade, dok je Srednjodalmatinski NOP odred zatvarao pravce Kistanje — Nunić — Biovičino Selo i Đevrske — Dobropoljci (tom V, knj. 27, dok. br. 12).

III/1. poseo je, u osvitak dana 27. 4. 44, sa 3 borbene grupe polazne položaje za obuhvatni napad na **Brgud**. 1. borb. gr.¹⁰ (9. č sa potčinjenom grupom sr. bac.),¹¹ nastupajući od **Lepura**, stigla je oko 0.50 na k. 321, 1,5 km jji. od **Brguda** i tu se organizovala za napad. 9. č je oko 04.00 uputila preko **Lepura** ka **Brgudu** jednu T¹² izviđačku patrolu, jačine 1 : 3 i IO¹³ četnika, sa zadatkom da izvidi neprijateljska osiguranja i da ih likvidira. 2. borb. gr. (10. č sa potčinjenom grupom sr. min. bac. i potčinjenom četničkom brigadom, jačine: 200 četnika) pripremila se za borbu u rejonu k. 285, 2,5 km si. **Podotavac**. 3. borb. gr. (jedinica »Hut«, 7/891. gren. puka) posela je polazni položaj u rejonu 1,5 km s. **Lisičić**. Teško naoružanje: L. G.,¹⁴ vod peš. oruđa 891. gren. puka i jedan pt top zauzeli su u rejonu 1 km i. **Lisičić** položaje tako kako bi mogli da nadziru nastupanje borbenih grupa. Posle kratke pripreme borbenih grupa, u 05,15 časova izdato je naređenje za napad na **Brgud**. Uprkos jakom i hladnog vetra—bure i kraškog terena, napad na **Brgud** razvijao se po vodovima. 1. borb. gr. stigla je oko 06.00 na k. 364, odatle je upućena na **Banić** i oko 06,45 časova, posle kraćeg vatrenog okršaja, zauzela je **Banić**. 2. i 3. borb. gr., posle zauzimanja **Banica**, upućene su iz okoline **Drenovače** na **Rodaljice**, sa zadatkom da preko kota 371—428 prodru ka **Rodaljicama**, da četnici posednu kote i da uklone kamene zapreke i mine na putu za **Rodaljice**. Nastupanje dveju borb. gr.[upa] podržavala su 2. G. i vod peš. oruđa sa novih vatrenih položaja, 500 m ji. k. 364. Prilikom pretraživanja si. dela **Banica**, na 1. borb. gr. otvorena je jaka mitr. vatra iz **Uzelca** i kote si. odatle. Bob. gr. odmah je upućena na **Uzelac** i kote si. odatle, sa zadatkom da zauzme **Uzelac** i kote, da prodre dalje prema i., da zauzme k. 303 i 302 i da obezbedi desno krilo bataljona prema ji. Nastupajući po vodovima slomljen je neprijateljski otpor i zauzet je **Uzelac** i kote 302 i 309. Delovi 1. gr. koji su vršili izviđanje prema **Šapanu** imali su kratak vatreni okršaj sa slabijim neprijateljem koji se povlačio prema si. Neprijatelj je nastupajućim 2. i 3. borb. gr. pružio uporan i ogorčen otpor iz dobro izgrađenih položaja na koti 493. Neprijatelj je angažovao mitralj., puškomitr. i teš. minobacač. U uzornoj saradnji sa teškim oruđima, 2. i 3. borb. gr., pod jakom vatrom neprijatelja, prodirale su prema **Rodaljicama** i posle polučasovnog žestokog vatrenog okršaja zauzele ih. Posle zauzimanja **Rodaljica**, 2. borb. gr. upućena je na

¹⁰ borbena grupa

¹¹ srednji bacač

¹² trupnu

¹³ To jest: 1 podoficir, 3 vojnika i 10 četnika.

¹⁴ Leichtes Geschütz (laki top)

kotu 397, sa zadatkom da zauzme kotu 397, da osigura levo krilo bataljona prema si. Jedna neprijateljska grupa pokušala je da opkoli pt top, koji se nalazio na desnom krilu 1. borb. gr., ali, preciznom vatrom pt. topa i protivnapadom grupe za osiguranje, bila je razbijena. Posle zauzimanja linije k. 302—303—348, k-t puka uputio je II/1. preko **Đevrsaka**, sa zadatkom da prodre preko Đevrsaka — **Gošića** i da širokim frontom dostigne liniju Mrkelnje — **Sv. Jure**. U 09.30 časova, II/1. mot. maršem stigao u Đevrske i odande je peške krenuo, raspoređen po sledećem:

Desno 5. č. ojačana odeljenjem sr. minobac., krenula je preko kote 315 za **Bljaiće** i preko **Gaćešina** na kotu 270, levo 6. č. bez jednog voda, ojačana odeljenjem sr. minobac., krenula preko **Gošića** na kotu 381, jedan vod 6. č krenuo od **Ostrovičkih Lišana** na kotu 390, sa zadatkom da tamo uspostavi vezu sa četom. Teška oruđa (vod pt top, LG vod) krenula su putem **Ležajić** — **Miodraž** sa zadatkom da nadziru nastupanje obeju četa. U 11.30 časova, na 5. č otvorena je vatra sa kote 270, uz podršku teškog naoružanja, iznenadnim nastupanjem zauzeta je kota 270 i sa kota 259 i 248 odbačen slabiji neprijatelj. Neprijatelj se povukao u pravcu si. Kolone tovarnih grla koje su se povlačile prema si, tukle su L. G. i vod pt topova u rejonu **Bljaići** sa osmotrenim dobrim uspehom. U 13.00 časova 6. č dostigla je k. 381 i sa levo isturenim vodom uspostavila vezu. **Kondovača** je bezuspešno pretražena. Oko 13.20 časova otvorena je na vod 5. č, koji je nastupao ka **Bljaići**, jaka vatra iz šume **Kordumov stan**. Za pojačanje krenula je u 13.30 časova 5. č, bez jednog voda, sa kota 270 i 259 na **Bljaići**, 500 m jz. **Bljaići** otvorena je jaka mitralj. i minobac. vatra na čet, naročito sa kote 380. Posle polučasovnog vatrenog okršaja, u žilavoj borbi zauzeti su **Bljaići** i kota 380, banditi su uporno branili kotu 380, ipak su morali popustiti jakom pritisku i povukli su se na kotu 361. Mnogi tragovi krvi na koti 380 ukazivali su na velike gubitke neprijatelja. Sa kote 397 primećeni su u rejonu **Šapan** — **Miodraž** pokreti neprijatelja. K-dant puka je zatim odmah uputio delove II/1. sa zadatkom da prodru ka **Miodraž** i **Šapan** i da unište neprijatelja koji se bude suprotstavio. 6. 8. krenula je ka **Miodraž**, odbacila slabijeg neprijatelja koji se povukao ka **Dobrići**. K-dant puka uputio je čet u dalje ka **Dobrići**. Neposredno južno od **Dobrića** neprijatelj je pružao žestok otpor, on se utvrdio u kućama i na visinskom grebenu s. odatle. Jedan vod, koji je upućen levo u obuhvat, dostigao je visinski greben s. **Dobrići**, dok je jedan drugi vod 6. č prodro sa j. kroz mesto. Pt. i L. G. vod uspešno su tukli neprijatelja koji se povlačio prema sz. K-t puka uputio je desno krilo bataljona na **Sasinu**. Radi onemo-

gućavanja ugrožavanja boka, jedan vod 5. č upućen je na kotu 361, dok je glavina čete krenula na Sasinu. U nastupanju po vodovima i slamanju slabijeg neprijateljskog otpora, zauzeta je Sasina. U 18.00 časova uspostavljena je veza sa oba bataljona i završena operacija.

Sopstveni gubici:

10 ranjenih, među kojima ppor. Hezeke,¹⁵ 9/1., teško ranjen.

Gubici neprijatelja:

42 poginula, 2 ranjena.

Zaplenjeno:

200 minob. granata 8,1 cm, ital.
ručno vatreno oružje
13 mina uništeno.

F. *Iskustva:*

- 1) Naročito karakteristična je bila disciplina vatre kod bandita, koji su čete koje su napadale u tri slučaja pustili na blisko odstojanje pre nego što su otvorili vatru.
- 2) Odvajanje bandita vršeno je velikom brzinom i dobro pripremljeno. U svim slučajevima banditi su angažovali mitraljeze i sr. minobac. za podršku delova koji su se izvlačili.
- 4) Saradnja sa potčinjenim četničkim jedinicama bila je dobra ukoliko nisu bili angažovani za borbene zadatke već kao izviđači i za osiguranje već pročešljanog terena.

Valter¹⁶

Dostavljeno:

Diviziji (H) K-di XV AK
Diviziji (E) Puku

Höseke. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.
Walther. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

BR. 60

IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 10. MAJA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O
DEJSTVIMA PROTIV 2. I 5. NOU DIVIZIJE NA KOMUNIKA-
CIJI UŽICE — VIŠEGRAD¹

POVERLJIVO

KTB

10. 5. 1944.

2

Grupi armija »F« (*po kuriru*)

Na znanje: OKH/Gen. Qu. (Upr. od.)
OKW/WFSt (Gen. Qu.)
K-di 2. OkA
Nem. opun. gen. u Hrvatskoj
Nem opun. gen. u Albaniji
Komandantu avijacije
Hrvatske, Zagreb
V SS-brd. AK (samo Srbija)
K-tu Srema (samo Srbija)

Dnevni izveštaj od 10. 5. 1944.

Prilog 34

Srbija.

I. *Situacija kod neprijatelja:*

Prema izveštaju jedinica i iz s[igurnog] i[zvora], glavnina div. Grupe »Morača«³ sa štabom još se nalazi s. od puta Užice — Višegrad, na planini Tari. U toku noći 8/9. 5. i 9. 5. samo slabijim delovima je uspelo da se, uz gubitke, probiju do Južne grupe, koja se već nalazila u rejonu Jablani-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 709—10.

² Nečitak paraf.

³ Vrhovni štab NOV i POJ, svojom naredbom od 20. februara 1944, odredio je da Štab 5. NOU divizije rukovodi dejstvima obeju divizija prema Srbiji. Komandant 5. NOU divizije bio je tada Milutin Morača. Nemci su znali za ovu odluku pa su, po imenu komandanta 5. NOU divizije, ovu udarnu grupu divizija nazivali Grupa »Morača« (vidi tom II, knj. 12, dok. br. 80; Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 20).

ca — Semegnjevo.⁴ Južna grupa uzmiče u borbi i pljačka sela.⁵ U toku jučerašnjeg dana javljeno je da je neprijatelj imao 30 poginulih, 50 — 60 ranjenih i 2 ranjenika zarobljena.

II. Situacija kod naših snaga.

- A) Grupa »Holman«⁶ je, posle odbijanja jačih neprijateljevih napada na isturenu četu III. bat.⁷ kod Bioska (6 km sz. od Kremne) i ponovnih pokušaja noćnog proboja kod Mokre Gore, danas izjutra otpočela pokret sa III/ »Brdbg.«,⁸ 297. izv. bat., 698. bat. Feldžand. i II/»Brdbg.« u cilju napada na neprijatelja na planini Tari. I. bat. sa novodovedenim četnicima i SDS^a goni neprijatelja u rejonu Jablanica — Semegnjevo.
- B) *Borbena grupa »Vajel«* je sa Severnom četničkom kolonom u nastupanju preko puta Užice — Bioska u pravcu Šljivovica i sa Južnom četničkom grupom vrši zaprečavanje puta Užice — Ljubiš i južno odatle.
- C) *24. bug. div.* učestvuje u napadu protiv neprijatelja na Tari sa 2 čete 11/64. i tenkovima preko manastira Rače (6 km jz. od Bajine Bašte), a sa 1/64. u pokretu iz Dervente prema jugoistoku u pravcu Bjeluša.

HI/64, nalazi se kod Kremne, sa zadatkom osiguravanja puta. Z.[apadno] odatle nalazi se i 200 četnika sa istim zadatkom. Ojačani 1/63. dostigao je Čajetinu. Na do-

⁴ Taj podatak je uglavnom tačan. Pošto je glavnina Udarne grupe divizija uspjela 6/7. maja da pređe komunikaciju Užice — Bajina Bašta kod s. Zaglavak, a 1. krajiška brigada (kao posebna kolona) na raskrsnici kod k. 562, Graba i Gredice, to su se sve jedinice našle u širem rejonu pl. Tare, odakle je počelo povlačenje u Crnu Goru. Tako su se, 8/9. maja, jedinice 5. NOU divizije (dve brigade) prebacile preko komunikacije Užice — Višegrad kod ž. st. Mokre Gore (4. krajiška brigada) i na Sarganu (10. krajiška brigada), i 9. maja izbile u s. Semegnjevo, gde su zatekle svoju 1. brigadu. Ove snage nazvali su Njemci Južnom grupom, misleći pri tom, verovatno, na 1. krajišku brigadu, koja je u s. Semegnjevo prispjela u 4 časa ujutro. Severno od druma Užice — Višegrad nalazila se 2. proleterska divizija, i ona je tek 9/10, na odseku Kremna — Mokra Gora, uspjela pod teškom borbom da se probije u pravcu s. Semegnjevo, gde se spojila s delovima 5. NOU divizije (Petar Višnjić, n. d., str. 299—315; AVII, NAV-T-501. r. 256, s. 646—650: ratni dnevnik vojnopravnog komandanta Jugoistoka za period od 5. do 11. maja 1944).

⁵ Ne radi se o pljački već o prikupljanju hrane koje su narodno-oslobodilački odbori vršili za potrebe jedinica NOV i POJ.

⁶ Nazvana je po majoru Holmanu (Hollmann). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁷ i ⁸ Taj bataljon pripadao je 4. puku »Brandenburg.«

⁹ Srpska državna straža

deljenu 13. btr/1. izvršen je napad kod Mačkata. Bliži izveštaj još nije dostavljen.

D) *Grupa »Tatalović«.*¹⁰ Angažovanjem minobacača od strane 1/2. SDK rasteran je neprijatelj, koji je s. od Fakovića, na obali Drine, sa hrvatske strane, izgradio položaje.

I/1. SDK stigao je kod Uli. SDK u rejonu Zaglavak.

HI. *Namere.*

Gonjenje neprijatelja na Tari i u planini Zlatiboru uz dovlačenje novih raspoloživih bug. i četničkih snaga i snaga SDK.

Ostali deo Srbije.

Prema izveštajima stanovnika, snage DM u rejonu j. od Kruševca vode žestoke odbrambene borbe protiv nadmoćnih kom. bandi.

20 km sz. od Prokuplja otpočeo je poduhvat lovačkih četa 27. bug. div. sa 4 nem. jurišna topa i 1 četom SDS. Na strani neprijatelja 15 mrtvih. Zaplenjena su tri skladišta životnih namirnica.

Posle obaranja neprijateljskih aviona, kod Bora je izvršen iznenadni napad na komandu za radarsko izviđanje PAA¹¹ (verovatno četnici). Ubijena su 3 nem. vojnika i 1 je ranjen. Neprijatelj je imao 2 mrtva. Gubici kod neprijatelja su verovatno veći.

Prema izveštaju F. K. u Nišu, s one strane demarkacione linije, u rejonu ji. od Vlasotinaca, prikupljanje jakih bandi, koje su se povukle očigledno ispred tekuće bug. operacije.

Sz. od Arandelovca, kom.[unisti] izvršili prepad na opštinu i došli su u sukob sa četnicima DM.

Saobraćaj na Dunavu z. od Moldave od 9. 5. opet slobodan.

Izveštaj o pokretima.

Štab I (bug.) art. div. i 1. btr., koji su učestvovali u operaciji »Kamerjeger«, premestili su se u Niš.

Nem. opun. general u Hrvatskoj.

Prema saopštenju k-ta hrv. oružanih snaga, delovi nemačke obrade plana za odbranu Zagreba pronađeni su kod streljanih komunista. Istraga je u toku.

¹⁰ Nazvana je po potpukovniku Radoslavu Tataloviću, načelniku štaba Srpskog dobrovoljačkog korpusa.

¹¹ U originalu piše: Flack-Such-Kdo (Flack-Such-Kommando).

Samost. F. K. 1040 Crna Gora.

Situacija u Sandžaku, kao i ranije, zategnuta.

¹²

Vojnoupr. k-t Jugoistoka
Ia, pov. br. 2935/44
potp. fon. Gajtner

F. d. R.

¹³

poručnik

BR. 54

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SS-BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 11. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O POSLEDICAMA I MERAMA ZA SPROVOĐENJE DEPORTACIJE CIVILNOG STANOVNIŠTVA IZ OBALSKOG PODRUČJA SREDNJE DALMACIJE¹

H. Qu.

11. 5. 44.

K-da V SS-brd. korpusa

Qu.

POVERLJIVO

Pov. br. 555/44.

Pred.: Sprovođenje evakuacije obale

Veza: Tel. K-de 2. OkA, O. Qu od 23. 4. 44. pov. br. 02739/44.²

¹² Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Albaniju i Grčku.

¹³ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 7461125—6.

² To je naređenje K-de 2. OkA od 22. aprila (a ne od 23. aprila kako piše u dokumentu) 1944. k-dama 5. SS i 15. BAK-a za dostavljanje predloga o naknadnoj evakuaciji pojedinih rejona, pošto se evakuacija po prethodnim naređenjima završava do 1. maja 1944. godine (AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 74611095).

M.P.³

Komandi 2. oklopne armije
Komandantu pozadine

R

2. oki. armija	Na znanje
Prim. 18. maj 1944	
Br. del. pov. 1513/44 Ani.: o j	
Odelj. pov. br. 3366/44	
Qu 2	

Prema mišljenju Korpusa predviđena i od strane hrvat, vlasti dugo vremena pripremana evakuacija (npr. propagandnim putem), uz nepoverenje koje vlada kod hrv. stanovništva prema svim merama njihove vlade, dovešće do toga da će ljudi sposobni za vojsku, a koji treba da budu evakuisani, radije blagovremeno preći partizanima pre nego započnu mere evakuacije, da se ne bi izložili potpuno neizvesnoj sudbini masovnog transportovanja, sa svim uobičajenim pojavama koje to prate, i potpuno neizvesnoj budućnosti.

Učešće hrv. vlasti treba zbog toga, pre svega, da se ograniči na organizaciju prihvata i transportovanja evakuisanih, dok početak akcije, iz vojnih razloga, na najvažnijim punktovima obalskog odseka treba iznenadno da sprovedu nemačke trupe, pri čemu je poželjno učešće osoba hrvat, vlasti na sam dan evakuacije, da bi se izbegle lokalne poteškoće. Uspostaviće se kontakt sa Feldkomandanturom 1035 u Mostaru, kao i sa nem. opun. za transp.⁵ u Hrvatskoj, ispostava Sarajevo, i isto tako obezbediće se uređenje prihvatnih logora u Metkoviću i Mostaru kao i stavljanje na raspolaganje potrebnih železničkih vagona za transportovanje. Sa Feldkomandanturom 1034 u Sarajevu urediće se smeštaj evakuisanih u rejonu severno od Sarajeva. Prema iskustvima evakuacije sa ostrva, treba prebacivanje u prihvatne logore vršiti samo kamion, transportom, jer samo na taj način može da se izbegne odugovlačenje samog prebacivanja i s tim u vezi neminovno povezane krize u snabdevanju i poteškoće u nadzoru.

³ i ⁴ Četvrtasti pečat primaoca s više nečitkih parafa. Na originalu pečat se nalazi na margini dokumenta, na mestu označenom sa »M. P.«

⁵ Nemački opunomoćenik za transport; u originalu: Dt. Trsp. Bev. (Deutscher Transportbevollmächtigter)

Pošto Korpus ne može da pokrije ova specijalna prevoženja iz sopstvenih kontingenata pogonskog goriva, potrebna je naknadna dodela pogonskog goriva za potrebe etakuacije.

Da se ne bi potpuno paralisao privredni život na primorskom području i na taj način opet, slično kao i na ostrvima, izazvale poteškoće u snabdevanju civilnog stanovništva koje ostaje, a koje će sačinjavati žene, deca i starci kao i predstavnici vlasti, mesni činovnici, sveštenici, lekari i pojedini stručnjaci, unapred će se utvrditi koji se delovi stanovništva neće evakuisati.

Dostavljaju se ove namere za evakuaciju obale sa molbom da se o tome donese odluka i da se izdaju odgovarajuće direktive. Dok se ne dobiju iste, neće se preduzimati napred pomenute mere kod feldkomandantura i hrv. vlasti.⁶

⁷Evakuacija treba uglavnom da usledi samo po posebnom naređenju armije. Dati do znanja!

Za Komandu Korpusa
Načelnik štaba
I. A.
potp. Eberhart⁸
SS-obersturmbanfirer

F. d. R
9

⁶ Vidi dok. br. 25.

⁷ Ovaj tekst je u originalu dopisan nikom.

⁸ Eberhardt. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ Potpis nečitak.

BR. 60

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNE GRUPE »KONRAD« OD 11. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O PREGOVORIMA SA ČETNIČKIM VOJVODOM MOMČILOM ĐUJIĆEM, ODRŽANIM 9. MAJA 1944. KOD KNINA¹

STROGO POVERLJIVO

K-da Abv 201²
Primljeno 22. 5
Tgb. Br. str. pov. 3821/44

Jedinica »Konrad«
pri K-di 2. QkA Strogo pov. br. 42/44 O. U., 11. 5. 44.

Tiče se: vojvode Đujića⁸ 6 *primeraka*
3. primerak

Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije bio je tu skoro lično obavešten, prilikom njegovog boravka u Kninu, da vojvoda Đujić već nekoliko nedelja traži vezu sa merodavnim nemačkim generalštabnim oficirima, da bi svoju situaciju jedanput temeljito izložio, i drugo, da bi *postigao saradnju u znatno većem obimu*. Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije morao je, s obzirom na političku opasnost jednog takvog susreta, da to izbegne. Sada je, ipak, 9. 5. uveče, došlo do sastanka kome su sa nemačke strane prisustvovali: načelnik Štaba XV AK⁴, načelnik Obaveštajnog odeljenja XV AK⁵ i poručnik Konrad⁶,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 42—4. Na margini prve i pri dnu druge strane dokumenta nalaze se tri manje nečitke zabeleške dopisane rukom.

² Pečat Komande Abvera 201.

³ Momčilo

⁴ Načelnik 15. brdskog armijskog korpusa tada je bio pukovnik Verner Pfaferot.

⁵ Načelnik odeljenja Ic bio je poručnik Šojer (Scheuer). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 971—2).

⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Međutim, poznato je da je poručnik Konrad, zajedno s četnicima Mijovićem i Kapetanovićem, na sastanku u Kosovu kod Knina, formirao četničko-gestapovsku obaveštajnu grupu (Konrad-Ajnhajt) u kojoj je bilo oko 30 četnika i Nemaca. Ta grupa bila je smeštena u s. Zablacu kod Sibenika i zadatak joj je bio da hapsi, ubija i muči pripadnike NOP-a. Oblačila se, prema potrebi, u nemačku, civilnu ili partizansku odeću i dejstvovala je kao trup. Bila je na vezi kod dr Maksa Hamera, načelnika Obaveštajnog odseka 893. puka 264. peš. divizije. Blize o tome

dok su sa suprotne strane bili prisutni: vojvoda, major Kapetanović⁷ kao politički savetnik, kapetan Mijović⁸ kao generalštabni oficir i neki gospodin Radovan⁹ kao tumač.

Vojvoda je pre svega izložio istorijski razvoj njegove borbe, njegovu sadašnju situaciju i njegove namere. U odgovoru na ovo, pukovnik Pfaferot, nakon izražavanja zadovoljstva o dosadašnjoj saradnji, insistirao je na razjašnjenju nekih pitanja:

1) Vojvodi je bilo saopšteno da, na osnovu dokumenata zaplenjenih u Srbiji, proizilazi da on stoji u vezi sa D. M., da ga izveštava i da od njega prima naređenja. Doveden u škripac, najzad je rekao: »I ako bi to tako bilo, Vi bi morali jednu takvu vezu samo pozdraviti, jer mi ona, sama po sebi, daje mogućnost da izvršim svoj uticaj kod Draže Mihailoviča, da on shvati opasnost saradnje sa Englezima«.

2) Zašto se vojvoda do sada nikada nije stavio u vezu sa nemačkim oficirima. Razlozi koje je vojvoda naveo, i koji su već bili izneti u ovdašnjem dopisu br. 98/44 od 11. 3.¹⁰ nisu bili dovoljno ubedljivi.

3) Saopšteno mu je da je sa pravoslavne strane bio planiran napad na jednog nemačkog oficira. Očigledno časno revoltiran, ovo je bilo odbačeno kao nemoguće. Prilikom ovog prekora radilo se o ličnosti poručnika Liperta¹¹, koga je vojvoda, u toku večeri, u dugom činjeničnom izlaganju, ocrtao kao jednu ličnost nepovoljnog karaktera. Pomoću dokumentovanih podataka, on je izneo optužbu pasivnog podmićivanja. Kada mu je sa nemačke strane bilo ukazano na to da bi takve optužbe protiv nemačkog oficira morale biti dokazane, on je zamolio za istragu o delatnosti poručnika Liperta u vezi s vođom bande Manom Rokvićem¹², podvlačeći da bi ovo bilo i u nemačkom interesu.

4) Na prigovor da je on, na osnovi pronađenih dokumenata, tražio preko Draže Mihailoviča bombardovanje Bihaća, odgovorio je ironično da bi on isto tako znao da spreči bombardovanje pravoslavnih mesta kao što su Knin i Kosovo.

Odgovor uz ovu tačku protivreči, kao u prvom slučaju, verodostojnim izvorima.

vidi saopštenje Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, objavljeno u *Politici* (beogradsko izdanje) od 17. decembra 1945. godine.

⁷ Miodrag. Bio je tada komandant tzv. 502. četničkog korpusa (zvali su ga: 2. dalmatinski četnički korpus).

⁸ Novak. Bio je tada načelnik štaba Dinarske četničke divizije.

⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹¹ Lippert. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹² Bio je četnik.

Za izjašnjavanje može se načelno reći da su iz njega merodavni oficiri korpusa mogli stvoriti jedan lični utisak o ovdašnjem pravoslavnom oficirskom koru. Pri rastanku sagovornika naglasio je *pukovnik Pfaferot da je ovaj utisak u osnovi bio pozitivan*. Pre svega bio je on ubeđen o karakternoj čistoti i disciplini unutar Đujićeve borbene skupine.

Krajem sastanka podneo je kapetan Mijović jedan pregled vojnih namera s molbom da se odluči da li bi se one mogle sprovesti. Radilo se pri tom o različitim operacijama u prostoru severne Dalmacije. Pri tom bi pravoslavne formacije *sadejstvovala pod nemačkom komandom*. Treba tu onemogućiti stvaranje većih partizanskih slobodnih teritorija aktiviranjem i praktičnim angažovanjem jedinica potčinjenih korpusu. Mada se ovde radi o nadležnosti Operativnog odeljenja, ipak je kapetan Tajfer¹³ primetio posle rastanka sa pravoslavcima da to sprovođenje stvara ogromne teškoće u vezi sa snabdevanjem municijom.

Karakteristično za sadašnju trenutnu situaciju i shvatanje vojvode bejaše činjenica da se sa šovinističke — hrvatske strane (ustaški pukovnik Servaci sa ostalim saradnicima — Janka Pusta¹⁴) vrši jedno organizovanje i ponovno ustrojavanje većih jedinica oko pravoslavnih teritorija, s očitom namerom da se ovde izazove ponavljanje događaja od 1941. godine. (Prema iskazima poručnika Ankofa,¹⁵ pukovnik Servaci je isto izrazio rečima, sa dodatkom da, nakon stvaranja jakih ustaških snaga, nemačke trupe koje su se ovde istrošile u partizanskim borbama, uprkos svim dobrim željama, neće više moći pružiti nikakav otpor hrvatskim namerama).

U toku večeri došlo je do dve izjave sa nemačke strane.¹⁶ U ovom trenutku one obadve imaju svoj puni značaj, ali, pri

¹³ Teifer. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Nalazio se na dužnosti u Obaveštajnom odeljenju K-de 15. BAK-a.

¹⁴ Janka Pusta je mesto (salaš) u Mađarskoj, gde su se ustaški teroristi pripremili za ubistvo kralja Aleksandra I Karadorđevića u Marselju, kao i za vršenje drugih terorističkih akata u Kraljevini Jugoslaviji.

¹⁵ Ankoff. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁶ Reč je o pismenim izjavama koje se, kao prilog 1 i 2, prilažu uz izveštaj Komande 15. BAK-a od 10. maja 1944. K-di 2. Oko o pregovorima sa Đujićem. Taj izveštaj K-de 15. BAK-a je po svome sadržaju sličan izveštaju koji se objavljuje u ovoj knjizi. Međutim, neki problemi su zaobiđeni ili drukčije postavljeni.

Prilog br. 1 je pismena izjava majora Kapetanovića i kapetana Mijovića, u kojoj se iznose problemi saradnje i međusobnih odnosa četnika i Nemaca. Posebno se ukazuje da su u Kninskoj krajini i Primorju sva hrvatska sela, s malim izuzecima, komunistička i da su postala glavne baze za snabdevanje partizana. U izjavi se dalje zahteva dodela naoružanja i povećanje sledovanja obroka koje četnici već

daljoj izgradnji ovdašnjih ustaških pozicija, jednog dana ne bi mogle opstati više jedna pored druge:

1) Nemačke trupe neće nikada dozvoliti istrebljenje ovdašnjeg pravoslavnog življa. One će zaštititi ne samo pravoslavne dobrovoljce koji se sa njima zajedno bore nego i žene i decu od eventualnog ponavljanja događaja od 1941. godine.

2) Nemačka i hrvatska vojska su saveznici. Ako stoga pravoslavni povedu ofanzivu protiv ustaških pripadnika, nemačka vojska morala bi stati na stranu ustaša.

Doći će se, dakle, jednog dana (i po svoj prilici vrlo skoro) na definiciju ovdašnjih nemira. Od strane Hrvata priča se o jednoj pravoslavnoj ofanzivi (već danas su divizija i korpus preplavljeni dnevno sa više ili manje izopačenim izveštajima, dok se stvarno nemački štabovi u povećanom obimu bave političkim ubistvima pravoslavnih od strane ustaških pripadnika). Pošto se, na žalost, na osnovu dosadašnjih iskustava, teško može pretpostaviti da će se istiniti sud nemačkih vojnih instanci, dobijen na licu mesta, moći sprovesti uprkos političkim odlukama u Zagrebu i Berlinu, dobijenim na osnovu one sive knjige tipičnih falsifikata i izvrtanja, postoji opasnost, pri produženju sadašnjeg razvoja, da na kraju nemačka vojska ne bude više gospodar situacije u severnoj Dalmaciji. Izgleda tako *da je vojvoda jasno uvideo ovu vezanost nemačkih vojnih vlasti i na osnovu toga, u ultimativnoj formi, zahteva odluku za jedan od dva sledeća puta:*

1) Povećanu saradnju sa nemačkim vlastima, kako bi se eliminisala nadmoćnost ustaša koji se prijateljski odnose prema partizanima. *Ili*

2) Osamostaljenje vojničke delatnosti pravoslavnih borbenih skupina, da bi postigao koncentraciju snaga na jednom čisto pravoslavnom otoku, za predstojeću borbu za opstanak ovdašnjeg starosedelačkog pravoslavnog življa.

primaju, hapšenje četničkih komandanata Mane Rokvića, Đure Mariča, Momčila Mariča i Pere Rajca, koji stoje pod zaštitom poručnika Liperta, i zajednička organizacija akcije protiv partizana, kao i »zaštita« pravoslavnog življa od ustaškog terora.

Prilog br. 2 je stav K-de 15. BAK-a prema nasilju, saradnji Đujića sa Dražom Mihailovićem, obaveštajnoj delatnosti četnika protiv Nemaca u korist Londona, odnosima Nemačkog Rajha i NDH kao njenog saveznika, srbovanja četnika. Na kraju, u zaključku priloga br. 2, se kaže:

»Vermaht u Hrvatskoj ima zadatak da održi red u zemlji, da štiti hrvatsku državu i njene ustanove. On će, u ovom smislu, ponuditi svoju zaštitu i pravoslavcima u Hrvatskoj protiv prepada. Ali Vermaht, u smislu nemačke državne politike, nije u situaciji da trpi napade protiv hrvatske države i nada se da će baš učinjeno izlaganje doprineti tome da jedni sa drugima sarađuju u punom poverenju (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 652-60).

Poznavajući ovdašnje prilike, sa nemačke vojničke strane priznaje se hitnost ovako formulisanih alternativa i treba se bojati da bi dalje izostavljanje smernica i sredstava pomoći, koji bi omogućili povećano okupljanje pravoslavni borbenih skupina za borbu protiv partizanštine, dovelo do stvaranja jedne takve situacije iz koje bi se nemačke jedinice izvukle samo uz velike gubitke.

Konrad
poručnik i starešina jedinice

Dostavljeno:

- 1. primerak K-di 2. OkA Ic/Ao
- 2.— 4. „ Komandi Abvera 201
- 5.— 6. „ Jedinici »Konrad«

STROGO POVERLJIVO

O. U. 4. juni 1944.

Komanda Abavera 201
pri komandantu Jugoistoka
(K-da Gr A »F«)
Str. pov. br. 382/44

Grupi armija »F« /Ic/AO (Abv)
prosleđeno

...¹⁷
potpukovnik i komandant

Komandant Jugoistoka (K-da Gr. A »F«) Grupa Ic/AO Br.: str. p. 438 Pril.:						
Ic	03	05	07	D	Ic/L	z.b.V.
AO	AI	All	AVI	Si.P	G.F.P.	

¹⁷ Potpis nečitak.

¹⁸ Pečat primaoca.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 12. MAJA 1944. KOAIANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O REZULTATIMA ISKRCAVANJA DELOVA 26. NOU DIVIZIJE 10. MAJA NA OSTRVO ŠOLTU¹

POVERLJIVO

Telegram

4900 — 12. 5. — 1733®

O. U. 12. 5. 1944. ...

*K-di 2. OkA**J^{il}OS*
K. I. JD...⁴ 12. 5. 2030 Az 23Brn C 181*Privremeni sumarni izveštaj Šolta**1.) Opis borbi.*

10. 5. u ranim jutarnjim časovima neprijatelj se na 3 mesta iskrcao na ostrvo **Šolta** i to s. **Gornje Selo**, juž. **Grohote** i kod **Maslinica**. Iskrcavanje s. **Gornje Selo** primećeno je u 00.40 časova.⁵

Posle toga odmah je pripremljeno pojačanje, jačine čete, i pod komandom k-ta bat. (kap. Morman),⁶ sa polaskom u 04.00 č, prevezeno na **Šoltu**.

Iskrcavanje je usledilo za vreme masiranog napada avijacije na uporište s. **Grohote**, koji je počeo posle 06.00 časova

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 77—8. Dokumentat je na više mesta ispravljan, precrtavan i dopunjaván rukom.

² Dopisano rukom.

³ Četvrtasti pečat primaoca.

⁴ Redakcija je nečitku telegrafsku oznaku od 7 slova, čije je značenje, verovatno, »poslato«, označila s tri tačke. Brojevi iza oznake u originalu dopisani su rukom.

⁵ Iskrcavanje (po drugi put) su izvršili 1. dalmatinska brigada i 3. bataljon -12. dalmatinske brigade 26. NOU divizije. Zapovest za ovaj desant izdao je Stab 26. NOU divizije 4. maja. Iskrcavanje su izvršile dve desantne grupe (kolone): Zapadna (1. i 2. bataljon i Minobacačka četa 1. dalmatinske brigade i 3. bataljon 12. dalmatinske brigade) i Istočna (3. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade i Minobacački vod 12. dalmatinske brigade). O tome i daljim dejstvima vidi dok. br. 36; tom V, knj. 27, dok. br. 22, 29, 60, 62, 181—183.

Šoltu je konačno oslobodila 12. dalmatinska NOU brigada 23. septembra 1944 (vidi Todor Radošević, n. d., str. 114).

⁶ Mohrmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

i proširio se i na jedinice koje su se iskrcale. To je dovelo do prvih velikih gubitaka i uništenja brodova. Ponovljeni napadi neprijatelja, koji su posle toga usledili uz podršku mnogobrojnog teškog naoružanja, bili su svi odbijeni. Kap. Morman prikupio je sve snage, osim onih u uporištu, probio je nepr. obruč i poveo je svoju jedinicu u više protivnapada, kojima, usled nadmoćnosti neprijatelja, nije mogla da osvoji teren.

Neprijatelj je zauzeo osmatračku stanicu na koti 197; od 18 članova posade, palo je 8 vojnika. Posle podne, posle ponovnog masiranog napada avijacije, povećali su se napadi do žestokog napada glavnim snagama. I on je bio odbijen. Uveče, usled naših gubitaka, situacija je postala kritična, pošto je izgledalo da je neprijatelj u toku dana privukao pojačanje. Pre podne istog dana bile su već preduzete mere da se prikupe još ostale snage za pojačanje (1 bat. štab, 3 čete) i obezbedi potreban brodski prostor. U 21.30 časova počelo je prebacivanje bataljona⁷ za pojačanje a iskrcao se posiednjim delovima, bez nezgoda, na Šoltu u 03.30 časa. Neprijatelj je, videvši nepokolebljiv otpor posade i svoje velike gubitke, i pošto je saznao o dovođenju novog pojačanja, evakuisao ostrvo u ranim jutarnjim časovima 11. 5.

2. *Naše jedinice.*

- a) Na početku napada, na ostrvu se nalazila jedna č[eta] formacijske posade uporišta, jedna četa koja je nešto pre 10 dana iz predostrožnosti, kao pojačanje, prebačena i, osim toga, č[eta] pod komandom k-ta bat, koja se iskrcala neposredno pre napada,
- b) U noći na 11. 5. iskrcali su se: štab bat. sa 3 č i vod peš. topova.

3. *Neprijatelj:*

Prema sigurnim izvorima, oko 3000 ljudi; prema izvidanju jedinica, pored bandita bilo je crnaca a, navodno, i Amerikanaca kao i jedan uniformisani i naoružani ženski bat. Neprijatelj vrlo dobro naoružan mitr, teš. minob, brd. top. i lak. topovima sa položenom putanjom. Art. podrška sa skela.

4. *Gubici neprijatelja:*

Do sada izbrojano 50 poginulih, prema proceni još 100 poginulih, stalni transporti ranjenika pod znakom ženevskog Crvenog krsta osmotreni i od strane nemačkih jedinica nije otvarana vatra na njih.

⁷ Bio je iz sastava 892. puka 264. peš. divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 62)

5. Naši gubici:

Poginulo: KoV: 2 ofic., 25⁸ podof. i vojnika. Mornarice: 1 ofic., 6 podof. i voj. Ranjeno: KoV: 3 ofic., 79⁹ podof. i voj. (10 od njih lakše). Nestalo: KoV: 1 ofic., 74¹⁰ podof. i voj. Mornarice: 7 podof. i voj. Stalno se pronalaze poginuli. Jedan vod je nestao bez traga, moguće je da je bio odsečen i zarobljen ili uništen tepihom bombi iz aviona. Traganje se nastavlja.

6. Naše jedinice su se primerno tukle. One su se borile bez straha, žilavo i odlučno, uprkos neuobičajeno velikim gubicima (ukupno 200 ljudi, to je preko polovine posade ostrva). Duša otpora bio je k-t bat. kap. Morman.

Naš sistem osmatranja i dostavljanje izveštaja dobro su se pokazali, art. podrška uvek je munjevito dejstvovala.

7. Pojednostosti o događajima i izveštaj o iskustvu slede kasnije.¹¹

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2525/44
od 12. 5. 44.
...¹²

Pfaferot

¹³Poslato: IIa, Ic, Qu
Saopš.[teno]: 264, div.

⁸ ⁹ i ¹⁰ Ti brojevi su u originalu ispravljani rukom.

¹¹ O pojedinostima, toku i iskustvima u toj operaciji, koje su Nemci stekli u borbi protiv iskrcanih delova 26. NOU divizije, vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 79—86, 585—6 i 667—70: izveštaji K-de 15. BAK-a od 11, 13. i 21. maja 1944. godine.

¹² i u Nečitki parafi.

¹³ Tekst do kraja (oba reda) u originalu dopisan rukom.

BR. 60

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 13. MAJA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O
BORBAMA SA 2. I 5. NOU DIVIZIJOM NA KOMUNIKACIJI
UŽICE — VIŠEGRAD¹**

KTB

POVERLJIVO

13. 5. 1944.

Prilog 52

Grupi armija »F« (kurirom)

obavestiti: OKH/Gen. Qu (Abt. Verw.)
OKW/WFSt (Gen. Qu) (Operativni štab Vermahta)
2. OkA
Nem. opunom. gen. u Hrvatskoj
Nem. opunom. gen. u Albaniji
Komandant avijacije Hrvatske, Zagreb
V. SS brd. AK (*samo Srbija*)
K-t Srema (*samo Srbija*)

Dnevni izveštaj od 13. 5. 1944.

Srbija:

I. Situacija kod neprijatelja

2. i 5. divizija (prema iskazu zarobljenika, 30% prisilno regrutovano, bez oružja, brojni ranjenici i bolesnici) [nalazi se] istočno od puta Užice — Nova Varoš², a dve brigade su verovatno još u prostoru Semegnjeva.® Poslednji neprijateljski delovi su u noći 11/12. 5. prešli put Užice — Višegrad ka jugu.⁴

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 732—3.

² U to vreme, istočno od puta Užice — Nova Varoš nalazila se samo 5. NOU divizija (Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 323—328).

³ U rejonu Semegnjeva do 12. maja nalazila se 4. proleterska NOU brigada sa ranjenicima. Tada je bila primorana, usled teških borbi s četnicima Zlatiborskog četničkog korpusa i jednim bataljonom 1. puka SDK, da se 12. maja povuče u rejon D. Jablanice (Petar Višnjić, n. d., str. 315 i 340).

⁴ Odnosi se na pokret 2. proleterske i 3. srpske brigade, koje su 11/12. maja prošle tu komunikaciju u pravcu kretanja 5. NOU divizije (Petar Višnjić, n. d., str. 339).

Namera neprijatelja, prema sigurnom izvoru: gro snaga da se priključi 2. crvenom korpusu u Sandžaku⁵, a dve brigade, sa 400 iskusnih srpskih boraca, da se upute u srednju Srbiju.⁶

II. *Sopstvene snage*

A) *Grupa »Holman«*

696. bat. feldžand[armerije] krenuo je jutros sa četnicima u napad duž puta Nova Varoš — Ljubiš. II/4. p. »Brandenburg]« na maršu Sjenica — Maskova. Komandno mesto Grupe »Holman« — Nova Varoš. III/4. p »Brandenburg]« na maršu Užice — Ivanjica — Maskova.

B) *Grupa »Vajel«*

Napad Severne četničke grupe na jakog neprijatelja jugoistočno od Rožanstva nije uspeo uprkos visokih gubitaka i na strani četnika i na strani neprijatelja, pa će jutros biti ponovljen s I/»Brand[enburg]«. Podređeni 1. bataljon 63. puka u obezbeđenju na visovima između Čajetine i Rožanstva.⁷

C) *24. bug. div.*

HI/64, nije uspeo u noći 11/12. 5. da kod Mokre Gore spreči neprijateljske zaštitnice da izmaknu ka jugu. Danas je sa I/1. srp. puka i 1.000 četnika počelo čišćenje prostora Semegnjevo — Čajetina.⁸ 8. bataljon teških mitraljeza na maršu Požega — Arilje. 11/63. biće naknadno privučen.

D) *Grupa »Tatalović«*

Srpski dobrovoljački korpus uključio se kod Ljubovije u borbe na hrvatskoj obali Drine i prihvatio četnike koji su se povlačili. Kod Rogatice 4 prebeglice.

⁵ Taj podatak je tačan. Pošto su raspolagali šiframa, Nemci su sigurno uhvatili radiogram Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. maja 1944, u kome je naredeno da se divizije prebace na Goliju i oslone na 2. korpus, koji je u to vreme oslobodio skoro ceo Sandžak (Petar Višnjić, n.d., str. 315).

⁶ Taj podatak je samo delimično tačan. Osmoga maja odlučeno je da se, posle kraćeg odmora na Tari, 2. proleterska i 3. srpska brigada, sa Stabom 2. divizije, preko Jelove gore i Povelna, prebace u Šumadiju. Međutim, pošto se 2. i 3. brigada nisu mogle odmoriti na Tari, to je 10. maja odlučeno da se i one upute preko drumu Užice — Višegrad za 5. NOU divizijom. Tako se odluka o povezivanju ove dve brigade sa 2. šumadijskom brigadom i partizanskim odredima sa toga terena nije mogla realizovati (Petar Višnjić, n. d., str. 310 i 341).

⁷ Bliže o tim borbama vidi Petar Višnjić, n. d., str. 322—330.

⁸ Bliže o tome vidi Petar Višnjić, n. d., str. 344.

III. *Namere*

Nepromenjeno.

Preostali deo Srbije

Borbe između DM-četničkih formacija Keserovića⁹ i komunističkih bandi traju i dalje s promenljivom srećom u prostoru jugoistočno od Kruševca, uz obostrane gubitke.

U bugarskom poduhvatu 20 km zapadno od Prokuplja na dan 10. 5. navodno je razbijena jedna komunistička brigada, koja je imala 50 mrtvih.

Prema sigurnom izveštaju, četnički komandant Račić¹⁰, koji je učestvovao u borbi protiv Grupe »Morača« u prostoru Valjevo, naredio povratak u svoje dotadašnje operacijsko područje, jer neće više da se »prlja« saradnjom sa okupatorom. 10. 5. četnici su kod Kremne izvukli iz voza tri civila koji su radili za nemačke oružane snage, jednog ubili, a ostale išibali. Bolnički brod na Dunavu naišao kod Velikog Gradišta na minu. Brod uspeo da se nasuče; 1 mrtav, 7 ranjenih.

Izveštaj o pokretima

11/122. iz Kruševca za Leskovac.

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj

Nedostaje izveštaj.

Samostalna feldkomandantura 1040 Crna Gora

Situacija u Sandžaku je i dalje napeta. 2.000 izbeglica iz srednje Crne Gore stiglo u Sjenicu. U toku su mere za sređivanje situacije.

...¹¹

Vojnoupr. k-t Jugoistoka
Ia Pov. br. 3000/44
potp. fon Gajtner

F. d. R

¹²

poručnik

⁹ Dragutin

¹⁰ Dragoslav. Ubijen je kao odmetnik 27. novembra 1945 (vidi tom IV, knj. 35, dok. br. 12, obj. 5).

¹¹ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Albaniju i Grčku.

¹² Nečitak paraf.

OBAVEŠTENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 14. MAJA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SAGLASNOSTI S DOSTAVLJENIM PREDLOGOM DA SE OBALSKO PODRUČJE DALMACIJE PROGLASI BORBENOM ZONOM¹

Prepis

14. 5. 44.

WFSt/Qu. 2(Istok)

SSD — Telegram

6 primeraka

4. primerak

Na znanje:

- 1.) K-t Jugoistoka
- 2.) Nem. op. general u Hrvatskoj
- 3.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
- 4.) Ministarstvo spoljnih poslova, poslanik Ritter² (kao dopis)

Veza: FS K-t Jugoistoka, Ia str. pov. br. 2137 od 9. 5. 44.³

Sadr[žaj]: Borbena zona u obalskom području Dalmacije. Namera komandanta Jugoistoka da obalsko područje Dalmacije — omeđeno područjima feldkomandantura 1037 i 1005 — proglasi za borbenu zonu, što bi hitno trebalo stupiti na snagu, prihvata se uz sledeće napomene:

¹ Snimak neovcrenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 563 i 846.

² Karl (Karl Ritter), poslanik i zamenik ministra spoljnih poslova Trećeg Rajha (vidi Persi Emst Sram, n. d., knj. IV¹, str. 746 i IV², str. 1934).

³ i ⁵ Reč je o depeši (FS) k-ta Jugoistoka kojom se 9. maja 1944, naređuje nemačkom opunomoćenom generalu u NDH da sa Pavelićem reguliše hitno proglašenje priobalnog područja »borbenom zonom« (AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 1506—7).

U vezi s tim, nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, u svome izveštaju od 21. maja 1944, izvestio je Vrhovnu komandu Vermahta i k-ta Jugoistoka o višednevnim pregovorima s Pavelićem o uspostavljanju borbene zone (»Kampfzone«) u dalmatinskom obalskom području. Po ovome izveštaju, borbena zona se deli na dva obalska odseka: »Liku« i »Neretvu«; ustaško-domobranska vlast se organizuje pod rukovodstvom dvojice ustaško-domobranskih generala, kojima se potčinjava sva civilna i vojna vlast; kao komandanti su predviđeni general Ivan Tomašević za područje 15. BAK-a (odsek »Lika«), sa sedištem komande u Gospiću, i general-poručnik Vilko Begić za područje 5. SS BAK-a (odsek »Neretva«), sa sedištem komande u Mostaru (AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631825—6).

U vezi proglašenja obalskog područja borbenom zonom, vodili su razgovor, 6. maja 1944, Pavelić i Zigfrid Kaše, nemački poslanik u Zagrebu (AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631849).

- a) objavljivanje te mere treba da izvrši sam poglavnik, koji je izjavio spremnost da to uradi;⁴
- b) treba da se provedu sve namere u odnosu na ustrojstvo komandovanja u skladu sa aktom komandanta Jugoistoka str. pov. br. 2137/44⁵;
- c) odnosi između nemačkih i hrvatskih vojnih komandi treba da se regulišu po hrvatskom zakonu za vanredno stanje od 18. 1. 43.⁶

potp. Kajtel⁷
 OKW/WFSt/ Qu. 2 (Istok)
 str. pov. br. 004983/44.

WFSt/Ic
 Str. pov. 004983/11 Ang.

F. H. Qu., 16. 5. 1944

Grupa za inostranstvo
 (1. odsek)
 Prim. 18. maj 1944
 Br. str. pov. 1287/44 Pr

Gr.[upi] za inostranstvo
 C e p e l i n⁹

Prosleđuje Vam se prednji prepis s molbom na znanje.

I. A.
 ...¹⁰

⁴ Redakcija ne raspolaže originalnim dokumentom o objavljivanju područja Dalmacije borbenom zonom, ali je, u Vjesniku MINORS-a br. 42/44 (službeni vojni list Ministarstva oružanih snaga NDH) objavljeno postavljenje generala Ivana Tomaševića za zaDovednika Obalskog odseka »Lika«, a general-poručnika Vilka Begića za zapovednika Obalskog odseka »Neretva«. Međutim, Begić je odmah povučen i na njegovo mesto određen general Adolf Sabljak.

U Arhivu VII, NAV-T-77, r. 883, s. 1817—8 nalazi se fotokopija usitaško-domoibranskih službenih novina u kojima je 20. maja 1944. objavljen tekst Pavelićeveog saopštenja (od istog datuma), na temelju Zakona za vanredno stanje od 18. januara 1943. U saopštenju su regulisani odnosi i područja obuhvaćena vanrednim stanjem.

⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Inače, taj zakon je objavljen u Službenim novinama od 18. februara 1943 (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1105).

⁷ Vilhelm (Wilhelm Keitel), feldmaršal. Tada je bio načelnik Vrhovne komande Vermahta, na kojoj se dužnosti nalazio od 4. februara 1938. do kapitulacije — 8. maja 1945. Na suđenju u Nirnbergu osuđen je 1. oktobra 1946. na kaznu smrti vešanjem, a osuda izvršena 16. oktobra. Bliže o njemu vidi tom XII, knj. 1, dok. br. 1; fon Zigler n. d., str. 125.

⁸ Četvrtasti pečat. S desne strane pečata nalaze se 2 nečitka parafa i brojevi Ia i IIa.

Zeppelin

¹⁰ Nečitak potpis.

BR. 60

INFORMACIJA VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 16. MAJA 1944. O DRŽANJU PREMA ČETNICIMA¹

POVERLJIVO!

K. T. B. Ia

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia

Primlj. 28 5. 44 Br. pov. 136/44

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia/O. pov. br. 3380/44

O. U., 16. 5. 44

Prilog 71

Držanje prema DM-pokretu

Lokalna saradnja delova nemačkih i srpskih trapa sa DM-četnicima u borbi protiv Titovih bandi, u zapadnom i jugozapadnom području Srbije, dovela je u nedoumicu nadležne instance u pogledu odnosa prema DM-pokretu. Da bi se to pitanje razjasnilo, konstatuje se sledeće:

1. DM-pokret bio je i ostaje neprijateljski.
2. Njihova saradnja sa nemačkim i legalnim srpskim jedinicama protiv crvenih proističe samo iz saznanja da su komunisti u Srbiji njihov neprijatelj br. 1.
Neprijatelj br. 2 ostaje ipak okupaciona sila.
3. Saradnja se koristi radi popune zaliha municije, koje su se veoma smanjile (oružje se nije nikad davalo).
4. Prema dosad stečenim iskustvima, četnici se protiv crvenih angažuju, u nekim slučajevima samo uzdržano, nastojeći, po svojoj prilici, da suviše ne prolivaju krv.

Sa ponovnom neprijateljskom orijentacijom DM-pokreta prema okupacionoj sili mora se u svako doba računati, čak i u oblastima gde se dosad zajednički borilo protiv komunista. Zbog toga treba postupati na sledeći način:

Sve mere DM-pokreta koje bi mogle ugroziti interese nemačkih oružanih snaga, srpskih legalnih jedinica, Nedićeve vlade i njenih upravnih organa, dakle ne samo izvršene napade na naše trupe, već i prisilnu regrutaciju, sprečavanje da se prikuplja stoka i žito, ugrožavanje srpskih činovnika uprave, predsednika opština itd, treba smatrati »neprijateljskim po-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) *iu* AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 754—5.

stupcima« i preduzimati mere. Svim sredstvima treba sprečavati svaku novu ili ponovnu izgradnju DM-pokreta, pre svega u njegovim štabovima i centralama, jer to treba smatrati merom koja ugrožava sigurnost okupacione sile. četničke grupe koje se nalaze u borbi sa komunistima ne treba nikako ometati niti ih napadati, već ih podupirati u borbi. Saradnja s četnicima u borbi protiv komunista, uz najštedljiviju isporuku municije i pod nadzorom okupacione sile, može biti samo lokalna i u cilju akutne borbe protiv partizanskih bandi. U tome slučaju potrebno je isporučivati i sanitetski materijal i negovati ranjenike.

Za svaku isporuku municije potrebno je odobrenje vojno-pravnog komandanta Jugoistoka.

- Preporučujemo da se u svim prilikama obraća nesmanjena pažnja DM-pokretu i njegovim postupcima.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Felber

Dostavljeno:

Kao u konceptu.

BR. 73

IZVEŠTAJ 42. LOVAČKE DIVIZIJE OD 17. MAJA 1944. KOMANDI 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPO-
TREBU O TOKU I REZULTATIMA BORBI, U OPERACIJI
»UNGEVITER«, NA PROSTORU SLAVONSKA POŽEGA —
NAŠICE — PODRAVSKA SLATINA¹

POVERLJIVO!

42. lovačka divizija
Ia, pov. br. 3157/44.

Na zn. K-di LXIX AK²
6 primeraka³ 342
Div. Gef. St.⁴ 17. 5. 1944.

Chef

Sumarni izveštaj⁶
o operaciji »Ungewitter«⁸

Komanda LXIX AK
Prim. 23. maj 1944.
Odelj. . . . Ia
Br. _____ Pril. . . . 6

I. Priprema

uz pov. 6521⁹

1.) Zadatak:

Posle razgovora 15. 4. kod k-ta Srema, gde je k-t 42. lov. div. izložio svoju zamisao o operaciji za razbijanje bandi u rejonu Suhopolje — Voćin — Slav. Požega — Našice — Podr. Slatina, divizija je dobila zadatak da, po pristizanju Borb. gr. »Brauner«¹⁰ iz Mađarske i iskrcavanju iste u rejon Požega — Nova Gradiška — Nova Kapela, sa glavninom prodre iz Požeške kotline prema severu i u pravcu Voćina, a sa jednom jačom borb. gr. iz rejona Suhopolje prema jugu na Voćin i posle toga da planinu Papuk ist. od linije Suhopolje — Bučko Kamensko očisti prema

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 420—30. Izveštaj je rađen 17. maja, ali ga je Štab 42. lovačke divizije dostavio 25. maja.

² ³ i ⁹ Dopisano rukom.

⁴ Divizijsko komandno mesto

⁵ i ⁷ Četvrtasti pečati primaoca.

⁶ Jedan primerak izveštaja dostavljen je 25. maja i K-di 2 OkA.

⁸ »Ungewitter« (»Nepogoda«)

¹⁰ Ta grupa je učestvovala u operaciji »Margarete« — okupacija Mađarske — u drugoj polovini marta 1944 (vidi dok. br. 29).

istoku sa namerom da banditske snage koje se tamo nalaze istera iz planine prema istoku i da ih posle razbije. U tu svrhu diviziji su bili potčinjeni:

Operativni štab opunomoćenika Rf SS¹¹ za Hrvatsku sa 1. pol. pukom, 6. i 9. pol. bat., 3. bat. ustaša i više manjih jedinica. Obećana je podrška od strane komandanta avijacije za Hrvatsku.

2.) *Što se tiče snaga bandi pretpostavljalo se:*

6. korpus (štab u Zvečevu) sa
12. divizijom (Kokočak)¹²
27. brig, u Orahovici
18. brig, u Miklešu i 26. brigada, koja
pripada 28. diviziji, u čačinci i
28. divizijom (štab Voćin),
25. brig., 17. brig, i 21. brig, (udarna brig.)
(rejon juž. Virovitice)
kao i mnogobrojna skladišta za snabdevanje i
ustanove u Slat. Drenovac — Orahovica —
Zvečevo.

3.) *Namera:*

Operaciji »Ungeviter« postavljen je cilj da se, po pristizanju Borb. gr. »Brauner« u naredeni rejon borbenih dejstava, prvo očisti područje između glavne železničke pruge Nova Gradiška — Brod i glavnog grebena planine Dilja sev. Brod — Pleternica — Slav. Požega — put Slav. Požega—Nova Gradiška, kao i istočni ogranak planine Dilj sa istoka, da bi se obezbedila slobodna pozadina za operaciju i osigurala veza sa glavnom železničkom prugom. Zatim je trebalo, uz istovremeno zatvaranje izlaza iz planine sa dve grupe za zatvaranje, prodreti sa 3 borb. gr. u šumoviti predeo, i to iz rejona:

- a) oko Slav. Požega na Zvečevo i glavni greben planine Papuk,
- b) oko Suhopolja — Podr. Slatina na Voćin, uz istovremeno otkrivanje rejona Humljani — Mikleuš,
- c) oko Grubišno Polje — Daruvar na Voćin — Zvečevo bilo je predviđeno, prema razvoju situacije kod neprijatelja, gonjenje bandi i čišćenje područja u pravcu sev. prema Našicama ili u pravcu zap. ka liniji zaprečavanja koju je trebalo da zaposedne 4. hrv. brd. brig.

¹¹ Führungsstab Beauftragter Reichsführer SS für Kroatien. Opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku bio je tada komandant SS i policije SS-obergruppenfiror Konstantin Kamerhofer.

¹² Štab 12. NOU divizije nalazio se 5. maja na grebenu Psunja, na G. Klupama (tom V, knj. 27, dok. br. 27).

4.) *Raspored snaga:*

U tu svrhu naređeno je prikupljanje snaga, formiranje borbenih grupa, odn. grupa za zaprečavanje, i to:

a) »Širovski«:¹³

Snage: 25. lp,¹⁴ 142. inž. bat., III/142. ap, 12. tč z. b. V. (5 samohotki (i).)¹⁵ 8 1. tenkova (f.)

Prebacivanje žel. transportom iz Mađarske u rejon: štab puka, 1. bat., 16. i 17. č, III/142. ap Slav. Požega, 11/25. lp Nova Kapela, 111/25. lp Pleternica, Inž. bat. Staro Petrovo Selo, delovi 12. tč koji su bili u Sibinju trebalo je dana X da se maršem prebace.

b) *Bor. gr. 1. pol. p.*

Snage: Operativni štab opunomoćenika Rf SS za Hrvatsku, 1. pol. puk, 6. i 9. pol. bat., 5/86. inž. bat., 11. pol. tč, 2. pol. top. bater.[ija], 34. i 67. žand. vod (mot.), Štab 2. ust. brig.¹⁷ sa 1/2 btr. 10 cm i vod pt top. XV ust. bat, XVIII ust. bat, XVI ust. bat. (bez jedne č).

Prikupljanje u rejonu Podr. Slatina — Sladojevci — Suhopolje — Virovitica.

Borb. gr. 1. pol. puka trebalo je na početku operacije sa svim delovima da bude potčinjena 42. lov. diviziji.

c) *Bor. gr. »Hofman«*:¹⁸

Snage: 11/40. lp, 1/2 9/142. ap, 2. bat.[aljona], 1 btr. i 1 vod lak. tenkova 4. hrv. brd. brig.¹⁹

Prikupljanje u rejonu Grubišno Polje — Daruvar.

d) *Grupa za zaprečavanje »Zadar«*:

Snage: glavnina 4. hrv. brd. brig. (4 bat, 2 btr, brig, jedinice). Polazni položaj u rejonu Lipik — Pakrac — Daruvar.

e) *Grupa za zaprečavanje »Istok«*.

Snage: 1/40. lp Sibinj, 1. teš. btr (bez zaprege) Brod, III hrv. bat, bicikl, bat.²⁰ Brod, K-da sreske žand.

¹³ Kampfgruppe »Schirovski« (Borbena grupa Širovski). Nazvana je, verovatno, po prezimenu k-ta 25. lovačkog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁴ lovački puk

¹⁵ italijanski

¹⁶ francuski

¹⁷ Tačan naziv ove ustaške jedinice je: 2. stajaći djelatni zdruk.

¹⁸ Nazvana je, verovatno, po prezimenu (Hofmann) k-ta 2. bataljona 40. lovačkog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁹ Tačan naziv jeste: 4. gorski zdruk.

²⁰ Tačan naziv jeste: Treća domobranska koturaška bojna.

Brod, ustaške jedinice u Sibirju, 1/2 11/462. Andrijevcu, 1/2 bat. 606. p za osiguranje Đakovo, železničke jedinice za osiguranje u rejonu Kapele Nove — Brod — Strizivojna sa 2. oki. voza. Zatraženo je potčinjavanje 301. voda oki. izv. automobila.

f) *Divizijska rezerva:*

Snage: 142. bpač²¹ u Slav. Požegi, delovi 142. dop. bat.²² u Slav. Požegi sposobni za angažovanje.

II *Sprovođenje*^{ri}

1.) *Transportovanje i zauzimanje rasporeda za napad:*

Transportovanje Borb. gr. »Brauner« iz Mađarske izvršeno je u 22 transportne kompozicije. Usled male propusne moći transportne rute, u početku je tempo bio 2 kompozicije, a kasnije određen na 3. Početak transporta 18. 4. 44.

Pošto je vreme prevoženja pojedinih transportnih vozova iznosilo 2 1/4 do 2 1/2 dana, nije se moglo računati sa pristizanjem poslednjeg transporta pre 27. 4. 44. — Zbog toga je početak operacije bio predviđen za 28. 4. 44.

Prvi transportni vozovi nisu bili istovareni u naređena odredišta, već su od strane K-de žel. stanice Brod, koja je izjavila da je dobila odgovarajuće naređenje od K-de transp.[orta] Zagreb, upućeni u druge rejone. Tek posle energičnog istupanja ostatka komande, uspeo je da se izdejstvuje da se transporti upućuju na pravo mesto. Naređenju da se transporti na hrvat, teritoriji prevoze samo po danu nije u potpunosti udovoljeno. Kao uzrok tome većim delom smatra se sporo i nemarno obavljanje dužnosti nemačkog železničkog prometnog nadzornog osoblja u Vinkovcima.

Na osnovu naređenja K-de 2. OkA, za vreme odvijanja transportovanja pomeren je početak operacije na 26. 4., to je bilo moguće jer su poslednji transporti jedinica mogli tako da se ubrzaju da do 25. 4. uveče stignu u rejon iskrcavanja.

²¹ 142. brdska protivavionska četa

²² 142. dopunskog bataljona

²³ Opširno o borbama protiv jedinica 6. korpusa NOVJ vidi izveštaj Štaba 6. korpusa NOVJ od 20. maja 1944. o borbama potčinjenih jedinica korpusa za vreme ove neprijateljeve operacije od 26. aprila do 8. maja 1944. godine (tom V, knj. 27, dok. hr. 82 i 103).

26. 4, po naređenju Komande transporta u Zagrebu, zaustavljeni su transporti koji su bili u toku (intendantura) i onemogućen istovar ostatka transportne kompozicije (pozadinski delovi 25. lp). Tek posle oštrog protesta, uspelo je da se transportovanje nastavi. Ovaj događaj ubedljivo je pokazao da je od strane divizije bilo ispravno stanovište da se sa početkom operacije pričeka dok ne stigne poslednja kompozicija sa jedinicama.

2.) *Početak [operacije] »Ungeviter«*: (prilog 1)²⁴ (neprijatelj: prilog 3).²⁵

26. 4. započela je po planu operacija čišćenja brdovitog terena sev. od glavne železničke pruge. Grupa za zaprečavanje »Istok« dostigla je, uz delimičan slab otpor neprijatelja, svuda dnevne ciljeve. Čišćenje terena između Požege — Nova Gradiška — Nova Kapela od strane Borb. gr. »Širovski«, ojačane delovima 111/40. lp (Nova Gradiška), proteklo je po planu, bez značajnih dodira sa neprijateljem, osim jednog okršaja u Busnovi, u kome je više pripadnika bandi pružilo žilav otpor.

27. 4. krenula je Borb. gr. »Širovski«, po planu, iz njenog rejona prikupljanja i sa desnom i levom bočnom kolonom, uz samo slab neprijateljski otpor, do uveče dostigla svoj dnevni cilj. Srednja (glavna) kolona (III i 11/25. lp), usled puta raskvašenog stalnim kišama, polako je napredovala i posle podne naišla na jači otpor iz sela na ji. ivici zadnje strane Gredina, koji je posle stupanja u dejstvo artiljerije slomljen. Tu nije u potpunosti dostignut dnevni cilj.

28. 4. zauzet je tesnac Bučko Kamensko i zatvoren. Glavnina Borb. gr. prodirala je duž i sa obe strane doline Brzaje prema severoistoku i posle čišćenja celog područja stigla u Kamenski Vučjak.²⁶ Sledećih dana Borb. gr. pretražila je rejon do Zvečeva i bočne doline ist. od puta i uništila je skladišta za snabdevanje koja je tamo pronašla. Prilikom ove operacije čišćenja naišle su jedinice u svim dolinama i klisurama na slabe grupe bandita koje su se većinom, posle kraćeg vatrenog okršaja, povukle u planinu. Desnokrilni bat. (1/25), koji je bio ojačan sa

²⁴ To je operativna karta 42. lovačke divizije sa unctim početnim rasporedom nemačkih jedinica i tokom dejstava od 26. aprila do 2. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 431).

²⁵ To je šerna rasporeda jedinica NOVJ (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 433).

²⁶ Na tome području nalazila se 18. brigada 12. NOU «divizije (tom V, toj. 27, dok. br. 82).

Grupom »Dernfeld«²⁷ (2 č. 142. polj. dop. bat.) i improvizovanom 8/142 ap sa konj. vučom, dostigao je 28. 4., posle uništenja jednog banditskog sela, Slat. Drenovac i zatvorio je na liniji Velika — Jankovac — Slat. Drenovac prolaz bandama sa istoka prema zapadu i obratno.

Borb. gr. Pol. puka dostigla je, pošto je 27. 4. krenula po planu, sa levom i srednjom napadnom kolonom, bez otpora neprijatelja, dnevni cilj.

Desna (glavna) kolona naišla je na miniran put koji vodi od Pčelica prema jugu i zbog toga nadirala je istočno od puta prema jugu.

Kod Hum Varoš naišla je na otpor neprijatelja i posle stupanja u dejstvo neprijateljskih minobac. povukla se u Pecku, a u toku noći u Cabunu.

Borb. gr. »Hofman«, koja je samo uz slab otpor neprijatelja po planu dostigla svoj dnevni cilj, dobila je naređenje da, zbog potpomaganja Borb. gr. Pol. puka, 28. 4. nastupa pravcem za Hum Varoš i u sadejstvu sa policijom da razbije neprijatelja sev. Voćin.²⁸ Borb. gr. Pol. puka je naređeno da sa svim raspoloživim snagama razbije neprijatelja sev. Voćin i da prodre ka Voćinu.

11/40 (Borb. gr. »Hofman«), uz samo slab otpor neprijatelja kod Kuzma — Lisičine, stigao je u Hum Varoš napušten od neprijatelja i, pošto se nije mogla uspostaviti veza sa Borb. gr. pol. p., krenuo je sam na Voćin. Neposredno sz. Voćin naišao je 11/40. na nadmoćnijeg neprijatelja (17, 21. i 25. brig.)²⁹ i morao je posle višečasovne žestoke borbe, da bi izbegao opkoljavanje, uveče da se povuče u Lisičine, pošto se 6/40, koja je bila kod Kuzma opkoljena, protivnapadom probila.

Borb. gr. Pol. puka ponovo je 28. 4. krenula na Hum Varoš, nije u njemu naišla na neprijatelja, ali nije krenula dalje pošto nije uhvatila vezu sa 11/40. i ostala tako oko 4 km si. od Voćina mada se iz pravca Voćina više časova mogla čuti bučna borbena huka. Tri brigade, napadnute od H/40, mogle su se u noći na 29. 4. delimično povući prema severozapadu, a sa glavninom u brda prema zapadu i jugozapadu. Za 29. 4. Bobena grupa Pol. puka dobila je ponovo zapovest da napadne Voćin i da ga zauzme. U cilju podrške pozvani su da dođu 11/40. sa severozapada i 1/25. sa glavnog grebena planine Papuk severno od Velika pre-

²⁷ Dörnfeld

²⁸ Na prostoru Hum — Voćin nalazile su se 21. i 25. brigada (Brodska) 28. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 82 i 83).

²⁹ Kod Voćina se nalazila 21. NOU brigada. Ona je u dvodnevnom borbama razbila te snage (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

ko Slat. Drenovac — Sekulinci. Borbena grupa Pol. puka otpočela je pokret sporo u kasnim prepodnevničkim časovima i mogla je po podne bez borbe da zauzme Voćin.³⁰

Potom je II/40. očistio rejon Lisičine — Kuzma i predveče konstatovao da su se jači delovi XXI brigade istočno od Lisičine — Kuzma pripremili za odbranu. Zato je za 30. 4. 11/40. ponovo izdato naređenje za napad na XXI brigadu. Radi podrške i zaprečavanja prema severu, trebalo je da se delovi Borbene grupe Pol. puka severno od Voćina probiju prema zapadu. II/40. izvršio je napad po planu i mogao je da razbije neprijatelja. Delovi bandi razbežali su se u raznim pravcima. Podrška i zaprečavanje prema severu su izostali pošto su policijske snage (preko 3 bataljona), koje se nalaze u Voćinu, napadnute u praskozorje iz raznih pravaca. U 08.30 časova, Borbena grupa Pol. puka je izvestila: »Situacija u Voćinu je ozbiljna, angažovane su zadnje rezerve«. Ali se uskoro pokazalo da je ovaj izveštaj bio preteran. Prema kasnije prispelim izveštajima, to bi svakako moglo biti samo nekoliko izviđačkih patrola koje su izvidale prema Voćinu. Pošto u rejonu Voćina nije više bio potreban, 1/25. je pozvan da dođe opet na glavni greben Papuka, južno od Slat. Drenovac.

Izvidnica, koju je Borbena grupa Pol. puka angažovala po podne iz Voćina prema jugozapadu, naišla je 3 km jz. od Voćina na neprijatelja i povukla se.

U cilju vršenja zaprečavanja prema jakim delovima 12. divizije, koji su se još očekivali u rejonu Orahovice, formirana je od delova II hrv. bicikl, bataljona u Brodu i 1/1/40. Grupa »Hageman« [Hagemann] i angažovana na prostoru Velika — Slat. Drenovac da bi sprečila proboj neprijatelja prema zapadu.³¹ I u rejonu Lom — Točak — Crni vrh očekivane su jače banditske snage protiv kojih su policija i 11/40. angažovali kompletnu izvidnicu.³²

3.) *Prikupljanje jačih bandi zapadno od Zvečeva.*

U noći na 1. 5, Borbena grupa »Širovski« snažno je napadnuta kod Vučjaka sa zapada i kod Vrhovi.³³ Do zore pošlo je za rukom da se neprijatelj uz znatne gubitke odbaci u planinu. Naš izviđački avion dobio je pre podne

³⁰ Prema izveštaju Štaba 28. NOU divizije od 17. maja 1944, Nemci su zauzeli Voćin 2. maja (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 83, str. 349).

³¹ Na tome prostoru dejstvovala je Istočna grupa NOP odreda (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 100).

³² ³³ JI_a tom prostoru nalazila se 17. brigada 28. NOU divizije. Brigada je uspela da odbaci snage neprijatelja prema Vučjaku i Lomu, ali su Nemci ponovo uspeli da potisnu jedinice Brigade (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 83).

jaku odbrambenu vatru iz rejonu glavni greben Papuka — Lom — Točak. Zato bi za čišćenje ovog rejonu na jugozapadnim obroncima planine Papuk 2. 5. trebalo da se probiju snage koncentrično prema bandama, a za to potrebni 1/25. trebalo bi da bude smenjen na svojoj zaprečnoj liniji od strane 11/92 (mot.), da bi se probio duž glavnog grebena planine Papuk prema zapadu.

Zaprečna linija, koju je formirala 4. hrv. brd. brigada, bila je već u noći na 30. 4. između Doljani Podbor. [ski] i Kip napadnuta i izvršen je proboj.³⁴ U noći na 1. 5. probile su se ponovo jače neprijateljske snage (verovatno XXVI i delovi XXI brigade) sa zapada prema zaprečnoj liniji i sa delovima su se probile pravcem Bijela. Odatle, kao i usled noćnog napada iz Ravne gore protiv Borbene grupe »Širovski«, usledila je pretpostavka da protivnik ima nameru da u rejonu zapadno od Papuka pruži jači otpor. Zato se razmišljalo da se pre nameravanog čišćenja rejonu Orahovice najpre od bandi očisti rejon zapadno od puta Voćin — Bučko Kamensko. Ovo je bilo utoliko više potrebno što u slučaju postojanja jačih banditskih snaga u rejonu zapadno od puta nije bilo dovoljno ostavljanje samo slabih delova Borbene grupe »Širovski« u rejonu Vučjak — Zvečevo da bi se oslobodila glavnina za poduhvat protiv Orahovice. Pošto su u noći na 2. 5. jače neprijateljske snage ponovo sa zapada napale Borbenu grupu »Širovski« kod Zvečeva, ponovo je potvrđena neophodnost da se najpre očisti ovaj rejon. Osim toga, izgleda da su jači delovi 12. divizije, koja se očekivala u rejonu Orahovice, prešli u rejon Zvečeva i zapadno od Zvečeva tako da se u ovom rejonu sada moglo tragati za glavninom banditskih snaga.

Čišćenje jugozapadnih obronaka grebena Papuka, koje je predviđeno za 2. 5., izvršeno je po planu, delom uz slamanje znatnog neprijateljskog otpora, naročito na visovima glavnog grebena Papuka.

4.) »Ungeviter«, 2. deo: (Prilog 2).³⁵

Za čišćenje rejonu zapadno od puta pripremili su se 3. 5.:

³⁴ Pošto su Nemci uspeali da ovladaju prostorom oko Vučjaka, Loma, Ravne gore i Zvečeva, jedinice 28. NOU divizije, u dve kolone, prebacile su se u Moslavinu tako što se prva kolona (17. i 25. brigada) smestila na prostor V. Vukovje — Rogoža — Bršljanica — Dišnik, a druga kolona (21. brigada) povukla se pravcem Metla — Sirač — Kip — Tomašica i zaposela prostor Popovac — Kostanjevac — Dišnik (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

³⁵ To je operativna karta sa ucrtanim dejstvima nemačko-ustaških jedinica od 3. do 8. maja (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 433).

Borbena grupa »Hofman« sa hrvatskim jedinicama u rejonu D. Vrijeska — Bastaji — Katinci. Sa II/40. u Đulavec.

Borbena grupa 25. lov. puka u rejonu Zvečevo — Vučjak.

Borbena grupa 142. inž. bataljona (ojačan 142. inž. bataljon) u rejonu Bučko Kamensko.

U cilju zaprečavanja bokova dovučeni su po jedan policijski bataljon u Đulavec i Pivnicu sa namerom da sa ovima od 5. 5. vrše čišćenje jugoslovenskog dela Bilo-gore. Borbena grupa »Dernfeld« za zaprečavanje tesnaca kod Bučko Kamensko.

Borbena grupa »Hageman« trebalo bi za sve vreme trajanja akcije čišćenja da vrši dalje zaprečavanje na liniji Velika — Slat.[inski] Drenovac.

Nameravano dovlačenje 11/92 (mot.) iz Slat. Drenovca za pojačanje zaprečne linije na zapadu nije se moglo izvršiti pošto je put Voćin — Pivnica — Đulavec — Bastaji bio trajno porušen za pokret motorizovanih jedinica.

4. 5. pojedine borbene grupe su otpočele pokrete po planu iz svojih polaznih rejona i to: 11/40. lov. puka preko visinske linije Crni vrh — Petrov vrh. 25. lov. puk u 3 kolone u rejonu s obe strane šumske železnice od Zvečeva prema zapadu i na Ravnoj gori.

142. inž. bat. duž i južno od puta Bučko Kamensko — Pakrac.

Pošto su pojedini putevi, dodeljeni za izvršenje marša, sa izuzetkom puta od Bučko Kamensko prema Pakracu, bili neprohodni za vozila svih vrsta, morala je Borbena grupa za vreme ove višednevne operacije sa sobom da nosi sve svoje teško naoružanje i municiju. Kao hrana za ove dane je izdavana hrana jurišnih grupa.³⁶

Dok je severna kolona mogla da izvrši pročešljavanje i čišćenje, kao i rušenje mnogih rezervnih skladišta bez bitnog otpora neprijatelja, južna kolona 25. lov. puka (111/25) na Ravnoj gori i 142. inž. bat. južno od Glavica naišli su na jak otpor neprijatelja.³⁷ Inžinjerijskom bataljonu je uspelo da posle angažovanja art. divizionu i 12. tenk. čete z. b. V. razbije neprijatelja (XVIII i XXV brigada) i sebi oslobodi put. 111/25. lov. puka je, posle uporne

³⁶ To su suhi obroci (konzervirana hrana).

³⁷ Tu borbu je prihvatila 25. NOU brigada (Brodsko). U borbi za k. 856 na Ravnoj gori vođena je borba prsa o prsa. Nemci su izvršili četni protivjuriš (tako da se gazilo po leševima) i Brodska brigada se, pod pritiskom jačih snaga, morala povući na Metlu iznad s. Koturića (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

borbe u šumi, prognao neprijatelja sa Ravne gore, a zatim je mogao dalje da nastavi put bez bitnog kontakta sa neprijateljem. 142 inž. bataljon imao je i dalje pred sobom još jak otpor neprijatelja, nailazio na mostove dignute u vazduh, na minirane puteve ili obično porušene. Ali i pored toga njemu je polazilo za rukom da još — naročito sa južnom kolonom, potiskujući neprijatelja koji uvek ponovo pruža otpor — do večeri dostigne dnevni cilj.

5. 5. borbene grupe su bez bitnog neprijateljskog otpora dostigle zaprečnu liniju na zapadu i time je uspostavljena veza sa 4. hrv. brd. brigadom.

Da bi se sprečilo da se jači delovi bandi, koji su se, kako se moglo pretpostaviti, 4. 5. povukli u Psunj, povuku prema zapadu, dobili su 4. hrv. brd. brigada i 111/40. lov. puka zapovest da u rejon jugozapadnih izlaza Psunja, u rejon Rogolja, upute kompletnu izvidnicu. Osim toga, komandant 4. hrv. brd. brigade sa 1 ord.³⁸ oficijom je prilikom pripreme, u vožnji putničkim automobilom između Badljevine i Omanovca, dospeo 4. 5. u zarobljeništvo bandi, a načelnik Ia je poginuo.³⁹ Potom je 4. hrv. brd. brigada povukla zapovest za izviđanje u rejonu Rogolja.

Iz ovog razloga i s obzirom na jedan izveštaj iz sigurnog izvora, prema kome 28. divizija ima zapovest da se povuče u Moslavinu, predložila je divizija 4. 5. po podne telegramom k-tu Srema da sa delovima 1. konj. div.⁴⁰ zapreči sektor Ilova da bi sprečila povlačenje 28. divizije u Moslavinu.

5.) *Završavanje operacije:*

5. 5. stigla je zapovest da se jedan lov. bataljon pripremi za otkomandu u jednu diviziju na istoku. U noći 5/6. 5. naređen je 10. 5. kao termin za ovo. Pošto jedan bataljon 40. lov. puka za ovu otkomandu nije dolazio u obzir, iskrslalo je pitanje da li je operaciju »Ungeviter« trebalo odmah prekinuti da bi se dovukao puk za popunu bataljona koji treba otkomandovati ili da li je trebalo izvesti pročešljanje rejona koje je još potrebno. U zadnjem slučaju moglo se računati s tim da je bataljon koji se otkomanduje najranije 8. 5. uveče mogao stići u Požegu⁴¹

³⁸ ordonans

³⁹ Tu akciju izvršio je Daruvarski NOP odred. Tom prilikom su zarobljeni potpukovnik Vilim Kristofić, zamenik komandanta 4. gorskog zdruga, i tumač, dok je poginuo bojnik Dragomir Marković, načelnik štaba (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 114 i 175).

⁴⁰ Reč je o 1. kozačkoj konjičkoj diviziji.

⁴¹ To jest: Slavonsku Požegu.

u cilju reorganizacije i da se usled teških prilika nije mogao pripremiti podesno terminu. S obzirom na ugroženost glavne železničke pruge, što je potvrđivalo da se u Psunju koncentrišu jače neprijateljske snage, k-t Srema je naredio da se operacija »Ungeviter« nastavi sa pročešljavanjem Psunja, ali da bi se termin 10. 5. za otkomandu bataljona morao ukinuti.

5. 5. naređeno je Borbenoj grupi Pol. puka da, uz čvrsto držanje Voćina i Ceralija, sa delovima izvrši čišćenje istočnog dela Bilogore, kojoj bi se 6. 5. trebalo da priključi i Borbena grupa »Hofman« (bez 1 bataljona).

6. 5. izvršio je 25. lov. puk pregrupisavanje snaga i u rejonu Lipik — Rogolji pripremio se za čišćenje Psunja. 1 bataljon 25. lov. puka i Inž. bataljon imali su da zapreče put Bučko Kamensko — Dragović uz pokušaje bandi da se probiju iz Psunja.

U noći 6/7. 5. pošlo je za rukom jednoj jačoj banditskoj grupi, pošto je prilikom prvog pokušaja odbijena, da se probije istočno od Buč prema severu.⁴² Čišćenje Psunja od strane 25. lov. puka vršeno je 7. i 8. 5. bez bitnog kontakta sa neprijateljem. Porušena su mnoga skladišta za snabdevanje, a mali razbijeni delovi bandi su razjurenjeni, odnosno uništeni.

U cilju gonjenja delova bandi koji se vraćaju u Ravnu goru, 4. hrv. brd. brigada je dobila zapovest da se, uz ostavljanje samo slabih osiguranja na zaprečnoj liniji na zapadu, sa glavninom probije u rejon Ravna gora — Zvečevo da bi uništila bande koje su tamo stigle i porušila njihova skladišta.

Operacija je posle razbijanja ostataka pojedinih bandi i uništenja još nekih pronađenih skladišta za snabdevanje uspešno izvođena u dane od 8 — 10. 5. bez većih borbenih dejstava.

Delovima Pol. puka koji su bili angažovani za čišćenje Bilogore naređeno je da se do 7. 5. vrate u rejon Podr. Slatine da bi otuda otpočeli pokret u cilju čišćenja rejona Orahovice. Sa dostizanjem Podr. Slatine Borbena grupa Pol. puka izašla je iz organizacije potčinjenosti 42. lov. div.[izije]. 11/92. se 8. 5. uveče potčinio Borbenoj grupi Pol. puka.

Borbena grupa »Hofman« je rasformirana 7. 5, 11/40. je stupio u garnizon Bjelovara, a hrvatske jedinice su se vratile u Daruvar.

⁴² Reč je o probaju 18. brigade 12. NOU divizije (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 32 i 103).

Pošto, usled naređenog transportovanja jedinica 42. lov. divizije, ove više nisu mogle učestvovati u nastavljaju akcije za čišćenje rejonu Orahovica, jedino je 9. 5. rano izjutra kompletirana jedna jedinica za osiguranje na liniji Kutjevo — Velika, koja je imala da kontroliše obronke na južnoj strani planine. Ovo osiguranje je 11. 5. došlo na određenu liniju, pošto su jedinice koje su bile angažovane morale da se povuku u rejon za ukrcavanje.

6.J *Podrška od strane vazduhoplovstva.*

Operaciju »Ungeviter« aktivno je pomagao komandant avijacije Hrvatske. Izviđači, koji su leteli svakodnevno, uglavnom rano izjutra i po podne donosili su dragocene rezultate i pored krajnje nepogodnih prilika za osmatranje usled jakog olistavanja šuma. Više akcija borbenih mašina i jurišnih aviona potpomagale su kopnene jedinice rušenjem skladišta i razbijanjem delova bandi.

III. Rezultat i iskustva

- 1.) Akcija čišćenja u Papuku, u rejonu Psunja, u Ravnoj gori i zapadno od Zvečeva donela je mnogobrojni plen (prilog 4).⁴³ Neprijatelj je u dane kada se vodila borba, od 26. 4. do 8. 5. pretrpeo znatne gubitke, dok je, nasuprot tome, divizija imala samo neznatne gubitke. (Vidi prilog 5).⁴⁴
- 2.) Za vreme operacije »Ungeviter« ponovo se pokazalo da jedinice nemačko-hrvatske policije, koje su bile objedinjene u Borbenoj grupi Pol. puka, ne odgovaraju za jednu takvu operaciju niti po komandnom sastavu i obuci niti po opremi. Potpuno se ne obazirući na to što mali broj nemačkih oficira i podoficira kod ovih jedinica nije dovoljan, hrvatskim vojnicima lično nedostaje obuka da bi mogli da se vode u borbu i da bi oni mogli da vode u akciju jedan bataljon ili jednu borbenu grupu. Iz toga su, između ostalog, proizašle i nepotpune ocene situacije i izveštaji koji nikako nisu odgovarali činjenicama. Nepotrebno opterećivanje susednih borbenih grupa i jedinica kopnene vojske bili su neizbežne posledice.

Komandovanje Borbenom grupom Pol. puka preko radija bilo je veoma otežano, pošto su se, s jedne strane,

⁴³ Prilog broj 4 je izveštaj o plenu (AVII, NAV-T-314 r. 1546, s. 434—6). Iz njega se vidi, između ostalog, da su Nemci spalili 3 mosta, 127 baraka, 34 brvnare, 50 stambenih zgrada, 1 bolnicu, 1 klanio, 2 vodenice i čitav niz drugih objekata.

⁴⁴ Iz tog pregleda se vidi da su nemačko-ustaški obrambeni gubici iznosili 63 poginula, 134 ranjena, 46 nestalih, tj. 243 ukupno izbačena iz stroja, dok su jedinice NOVJ imale 417 prebrojanih poginulih (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 437).

morala izdavati naređenja opširno u svim pojedinostima, a, s druge strane, radio-veza divizije sa Borbenom grupom bila je preopterećena usled dugotrajnih radiograma Borbene grupe. Posle jedne tehničke radio-smetnje, koja je trajala celu noć, komandant Borbene grupe ostao je pri tome da su se svi radiogrami, poslani u vreme smetnje, a koji su usled događaja već bili prevaziđeni, morali predati preko radija, što je za posledicu imalo ponovno veliko odugovlačenje u dostavljanju izveštaja i zapovesti.

- 3.) Slične teškoće su nastale i kod angažovanja hrvatskih jedinica. 4. hrv. brd. brigada, koja je, bar u početku, angažovana samo za zadatke osiguranja i zaprečavanja, izvršavala ih je doduše, ali je pri tom pokazivala nedostatak inicijative. Pojedine jedinice brigade koje su bile potčinjene neposredno jednoj borbenoj grupi izvršavale su svoje zadatke na zadovoljavajući način. Jedinice nemačko-hrvatske policije i hrvatskih oružanih snaga mogu se sa uspehom angažovati za takve zadatke samo onda ako se one nalaze pod strogom komandom. Ali to nije uvek moguće u potrebnom obimu, ako je za dostavljanje zapovesti na raspolaganju samo radio.
- 4.) Bande su u najvećem broju slučajeva zazirale od borbe sa nemačkim jedinicama. One su se pokazale osetljivim naročito na artiljerijsku vatru i teško naoružanje. Prilikom angažovanja teškog naoružanja, bande su većinom uzimale i povlačile se u planinu, gde su se, usled svoje veće pokretljivosti na tom terenu, mogle uvek brzo skloniti sa nišana. Jako razuđeni teren, obrastao gustim drvećem sa šumaricom, olakšavao im je da brzo umaknu. Pošto angažovane snage na prostranom i nepreglednom terenu nisu bile dovoljne za obrazovanje potpunog obruča opkoljavanja, i naročito pošto su policijske jedinice u tu svrhu polazile u pokret uvek isuviše kasno ili uopšte nisu polazile, bandama je uvek bilo moguće da se probiju na onim mestima gde su postojale breše.
- 5.) Za gonjenje ovih bandi i za brzo zatvaranje takvih breša, bezuslovno je potrebno imati na raspolaganju brzo pokretne snage kao rezervu.

Obične motorizovane jedinice ne odgovaraju, pak, u šumovitim brdima, pošto se one, vezane samo za ceste i bolje puteve, isuviše dugo zadržavaju usled zapreka koje su svuda postavljene. Za takve zadatke potrebne su motociklističke jedinice koje su brzo pokretne, ali nisu vezane za puteve tako kao motorizovane jedinice sa vozilima na četiri točka.

- 6.) Nedovoljna opremljenost Borbene grupe sa modernim sredstvima veze pričinjavala je znatne teškoće za dostavljanje izveštaja i zapovesti. Na primer, prilikom pročešljanja rejona zapadno od puta Voćin — Bučko Kamensko od strane 25. lov. puka, nije se sa sobom mogla nositi radio-stanica srednje jačine. Pokušano je da se davanjem jedne komandantske radio-veze održava veza sa pukom koji maršira u planinu. Ali domet komandantske radio-stanice takođe nije odgovarao, tako da u toku 2 dana nije postojala nikakva veza sa 25. lov. pukom. Radio-zapovest puku morala se, na primer, predati preko radio-stanice kod 4. lov. brd. brigade, koja je za prenošenje na hrvatsku telefonsku mrežu morala ovaj radiogram da prevede na hrvatski jezik. Zapovest je u ruke k-ta puka dolazila sa zakašnjenjem od mnogo časova i jako okrnjena. Za takvu operaciju u brdskom terenu na velikom prostoru neophodna je opremljenost jedinice sa jednom dalekosežnom radio-stanicom koja se može nositi. Nekako bi se moralo predvideti rasterećenje na tovarna grla.
- 7.) Izveštaj o snabdevanju za vreme izvođenja operacije »Ungevitner (Vidi *prilog 6*).⁴⁵

Dostavljeno:

Prema konceptu

Brauner⁴⁶

⁴⁵ Prilog broj 6 je izveštaj o stanju pozadinskih službi (AVII NAV-T-314, r. 1546, s. 437—8).

⁴⁶ Jozef (Josef). Bio je tada komandant 42. lovačke divizije i imao je čin general-lajtnanta; po poreklu bio je Austrijanac. Bliže o njemu vidi dok. br. 13.

BR. 73

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 18. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA IZVRŠENJE PRIPREMA ZA OPERACIJU »ŠAH« PROTIV JEDINICA 4. KORPUSA NOVJ NA PODRUČJU BANIJE I KORDUNA¹

Radiogram

STROGO POVERLJIVO
KR

Ia , str. pov. br. 806/44²
19. V. 1944

Poslat: 18. 5. u 22.00
Primljen: 19. 5. u 01.00

Poš[iljalac]: K-da 2. OkA

Šef	18.5.
Ia	
01	

1. K-da 2. OkA namerava da operacijom veće razmere razbije neprijateljske bande koje se nalaze na području **Banije i Korduna**.⁴

Konspirativni naziv: »Šah«. Početak: 22. 5. 44.⁵

Rukovođenje: K-da 2. OkA.

Komandovanje: LXIX AK.

2. Jedinice:

- a) Snage koje se nalaze na liniji **Bosn. Novi — Sunja — Sisak — Zagreb — Karlovac** prema odluci LXIX AK (uzimajući u obzir da osiguranje železnice bude obezbeđeno u dosadašnjem obimu).

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 339—43. U gornjem delu radiograma nalaze se dva redakciji nepoznata parafa.

² Dopisano rukom.

³ Četvrtasti pečat sa dva parafa: jedan Pfaferota u rubrici »Šef«, i majora Raša u rubrici »Ia«.

⁴ Tada su se na području Banije i Korduna nalazile 7. i 8. divizija i Unska operativna grupa 4. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 123, 200 i 202).

⁵ Operacija »Šah« (»Schach«) trebalo je da počne 24. maja, a počela je dan ranije, kada je Borbena grupa »Arent«, usled zabune pri prenošenju naređenja, prešla u napad prema Žirovcu (vidi dok. br. 73 i Franc Šraml, n. d., str. 187).

Operacija »Šah« završena je 30. maja (vidi dok. br. 73).

- b) Borbena grupa XV brd. AK, komandovanje (XV brd. AK), sa 92 (mot.) gren. pukom (**Bihać**), 54. brd. izv. bat. (**Bihać**), delovima 373. pd (sa linije **Otočac — Bihać**), 2. hrv. lovačkom brig. (**Bihać — Bosan. Krupa**).⁶
- c) Delovi Tjelesne garde **Poglavnika i** ustaške snage (određivanje neposrednim sporazumom LXIX AK sa hrv. Ministarstvom oružanih snaga).⁷
3. Angažovanje snaga:
 Koncentrično nadiranje iz dosadašnjih rejonu razmeštaja dana X^s pravcem V. **Kladuša — Vrginmost**. Formiranjem jakih borbenih grupa treba od **Bihaća** (Borbena gr. XV brd. AK treba da krene pre 22. 5) pravcem **Slunj** i iz okoline **Generalski Stol** pravcem **Slunj** sprečiti privremeno povlačenje bandi prema jugu. Pošto opšta situacija može da zahteva da se sve snage angažovane u operaciji »Šah« u što kraćem roku prebace na druga mesta armijskog područja, LXIX AK treba da obezbedi da snage angažovane u operaciji »Šah«, naročito borbena grupa (XV brd. AK), u što kraćem roku opet, u svojim polaznim rejonima, budu spremne za raspolaganje K-di 2. OkA.
5. Zamoliće se k-t avijacije u Hrvatskoj da podržava »Šah« raspoloživim snagama i da pojedinsti reguliše u neposrednom dogovoru sa LXIX AK.
6. LXIX AK javiće hitno:⁹
- namere sa rokovima (istovrem. radi znanja XV brd. AK);
 - koje hrv. snage, prema tački 2c, mogu naknadno da se stave na raspolaganje za »Šah« i kada i kako se planira njihova upotreba.
7. Treba narediti što je moguće veću tajnost koliko god to omogućava kratak rok za početak »Šaha«, .. .¹⁰

K-da 2. OkA
 Ia, Str. pov. br. 1465/44

F.d.R.
 11

⁶ i ⁷ Bliže o tim snagama vidi, dok. br. 65.

⁸ To jest: dana D.

⁹ Vidi izveštaj K-de 69. AK z. b. V. od 20. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 547, s. 172).

¹⁰ Nečitak tekst.

¹¹ Nečitak potpis.

BR. 73

IZVEŠTAJ NAČELNIKA ZA PRIVREDU PRI KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 18. MAJA 1944. KOMANDI POZADINE 2. OKLOPNE ARMIIJE O SITUACIJI I STANJU EKSPLOATACIJE RUDNIKA HROMA U MAKEDONIJI, NA KOSOVU I U ALBANIJI¹

POVERLJIVO

Načelnik za privredu
pri K-di 2. OkA

St. Qu, 18. maj 1944

Br. B. pov. br. 887/44.

*Zabeleške o
situaciji u rudnicima hroma u Albaniji*

Eksploataciju hromne rude u Albaniji ranije su sprovodili Italijani na području

Prizren (Đakovica i Kuks)
Klos
Struga — Podgradec

Ruda se transportovala kamionima preko planina na obalu i tu utovaravana u brodove. Jedan deo rude sa područja Đakovice 1942/43. utovari van je u žel. vagone u Peći. Iz italijanskih izveštaja jasno se vidi da je već i u ono vreme, usled nedostatka kamiona i velikih udaljenosti preko prevoja, bilo poteškoća u transportovanju.

Za vreme sloma Italije banditi su u rudnicima hroma uništili stambene objekte i mašine, opljačkali zalihe eksploziva, materijala i tovarna grla. Čim situacija kod bandita omogući, eksploatacija hromne rude biće od strane Nemaca opet nastavljena i to prvo na području Kuksa i Đakovice, dok ostala područja, zbog opasnosti od bandi, još nisu mogla da budu obrađena.

¹ Snimak kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 148—50. Snimak originala dokumenta nalazi se u AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 74622367, ali mu nedostaje druga strana. Međutim, na tome snimku nalazi se četvrtasti pečat primaoca: Komande 2. oklopne armije, O. Qu, sa podacima o prijemu (20. maj 1944) i brojem pod kojim je dokumenat zaveden u delovodni protokol (pov. br. 03430/44). Redakcija se odlučila za objavljivanje kopije, pošto je dokumenat potpun.

Područje hromne rude Đakovica i Kuks

Eksploatacija hromne rude u severoistočnoj Albaniji dobro se već razvila preko očekivanja. 1/T.B. Bergbau (mot.) 26² vodi pogon, i on je u stručnom pogledu potčinjen nač. za priv. (K-de 2. OkA). Uključeni su još GBM³ i Montana — Jugoslavija. Dok su Italijani eksploataciju hromne rude vršili kao sezonski rad, sada se i preko zime 1943/44. radilo, pri čemu su uglavnom snežne prilike bile naročito povoljne.⁴ Radi se o visoko kvalitetnoj rudi, koja je, posle gubitka turske hromne rude, vrlo značajna za snabdevanje nemačke privrede za namršavanje.⁵ Ruda će se kamion, transportovati sa područja Đakovice do železničke stanice Peć, a sa područja Kuks do železničke stanice Uroševac, odn. Peć.

Pošto je za eksploataciju hromne rude do sada samo srazmerno mali broj vozila bio na raspolaganju, a čije je stanje i opremljenost gumama bilo vrlo nezadovoljavajuće, armija je stavila na raspolaganje za put Kuks — Uroševac prazne kamione, kojima su naknadno mogle da se otpremaju znatne količine hromne rude. Vađenje rude još je uvek znatno premašalo utovar u železnicu, jer transportne mogućnosti kamionskog prostora nisu bile dovoljne. Otežavajuća okolnost je i to što se put Đakovica — Peć nalazi u vrlo lošem stanju (zatraženo je da se isti popravi).

Prilikom preuzimanja pronađena je zaliha od 13.043 t hromne rude. Eksploatacija hromne rude pokazala je sledeći razvoj:

		Transportovano do železničke stanice i utovareno u vagone	Iskopano
oktobra	1943	1.322 t	354 t
novembra	„	1.541 „	422 „
decembra	„	1.147 „	802 „
januara	1944.	1.032 „	1.306 „
februara	„	682 „	1.847 „
marta	„	1.643 „	3.282 „
aprila	„	3.153 „	4.358 „

² 1/Technische Bergbau-Bataillon (motorisiert) 26 (1. č 26. motorizovanog tehničkog rudarskog bataljona).

³ Generalbevollmächtigter für Metallerzgruben (opunomoćenik za rudnike metala).

⁴ Vidi dok. br. 24.

⁵ Turska je sa Trećim Rajhom, pod pritiskom saveznika, prekinula 2. avgusta 1944. ekonomske i diplomatske odnose.

Od količine hromne rude koja je trebalo da se utovari u vagona, prevezeno je vojnim kamionima

u martu	622 t i
u aprilu	1462 t

od Kuksa u Uroševac.

30. 4. 44. kod rudnika bilo je 14.535 t, a u međudepoima 2197 t hromne rude.

Vađenje hromne rude, kako se predviđa, može se povećati u mesecima bez snega na 3.500—4000 t na području Đakovice i na 2.000—2.500 t na području Kuksa. Transportovanje ovih količina hromne rude nije moguće kamionima koji sada stoje na raspolaganju. I pored toga, ako se dodeli još kamiona, hitno je potrebno ubrzano izvođenje planiranih radova na pruzi uskog koloseka (60 cm) od železničke stanice normalnog koloseka Peć do Đakovice i, po mogućstvu, produženje ove pruge do Kuksa. Na taj način moguće je ne samo da se količine hromne rude redovno otpremaju već i ušteda velikih količina pogonskog goriva i automobilskih guma kao i rastećenje puteva koji, usled nedovoljno čvrstog donjeg postroja, naročito zimi, neobično stradaju usled transportovanja hromne rude. Naročite terenske poteškoće za izgradnju ove železnice ne postoje. Ministar Rajha Šper⁶ dao je saglasnost za izgradnju pruge Peć — Đakovica sa sporednom prugom za Kromnja (područje hromne rude Đakovica). Glav. građ. upr. Org. Tot⁷ u Skoplju dobila je zadatak da izvrši predradnje. Prema dosadašnjem planiranju, sa izgradnjom treba da se započne tek u leto 1944. i da krajem 1944. bude završena, pošto ranije angažovanje Org. Tot, zbog radova na vijaduktu, nije moguće. Jedan deo šina i pragova već se tu nalazi. U slučaju da radove izvode samo crnogorski radnici, plate radnika čine najveći deo izdataka za izgradnju, pošto se isti moraju isplaćivati u albanskoj moneti. Obezbeđenje novca u albanskoj valuti je izuzetno teško. Zbog ovog razloga mora se uzeti u razmatranje angažovanje građevinskih odeljenja od italijanskih vojnih interniraca i inž. železničkih jedinica. Prema podacima Građ. upr. Org. Tot, efektivno vreme za izgradnju že-

⁶ Albert (Speer). Na procesu fašističkim ratnim zločincima Trećeg Rajha osuđen je 1. oktobra 1946. na 20 godina lišenja slobode. Kaznu je izdržavao u zatvoru Spandau.

⁷ Glavna građevinska uprava Organizacije Tot. Organizacija Tot je bila nacistička poluvojna radna organizacija. Nazvana je po imenu njenog osnivača, generalnog inspektora saobraćaja Trećeg Rajha, Frica Tota (Fritz Todt). Posle njegove smrti, 15. februara 1942, na to mesto došao je ratni zločinac Albert Šper. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 102, obj. 15.

leznicičke pruge Peć — Dubrava treba da iznosi 3 — 3 1/2 meseca.

Utovarivanje hromne rude u vagone na železničkoj stanici Peć ne pricinjava nikakve poteškoće ali na železničkoj stanici Uroševac to nije slučaj, jer se ovim ometa vojni dotur. Već je zatraženo da se u Uroševcu izgradi jedan novi kolosek za utovar.

Područje hromne rude Klos

Ponovno vađenje hromne rude na području Klos stvorice posebne poteškoće pošto je područje vrlo udaljeno, širu okolinu nastanjuju pripadnici Žogua,⁸ a podizanje jednog porušenog drumskog mosta u okolini Deba zahtevaće nesrazmerno mnogo vremena.

Područje hromne rude Struga — Podgradec

Eksploatacija hromne rude na području zapadno od Ohridskog jezera do sada nije mogla da se obavlja zbog opasnosti od bandi. Izviđanja su pokazala da su raniji stambeni objekti uništeni, jamska građa za oblaganje galerija opljačkana, a oprema i mašine odvučeni, tako da će ponovno otvaranje pricinuti prilično veće poteškoće nego na području Đakovica — Kuks. Ovo može da se obavi samo ako se prebaci još jedna rudarska četa. Angažovanje delova I/T. B. Bergbau (mot.) 26 u mnogome će se odraziti na eksploataciju na području Đakovica — Kuks. Mašine, pribor, materijal i kamioni kao i radna snaga takođe se ne mogu uzeti sa područja Đakovica — Kuks, već se moraju iznova dopremiti.

Oprema za laku žičaru još se nalazi u armijskom skladištu inž. opreme u staroj Albaniji i već je stavljena na raspolaganje.

Kod jama se nalazi još izvesna količina hromne rude koju treba kamionima prebaciti u Strugu, najpre tovarnim grlima i volovskim kolima mora da se prebaci do magistrale.

Za eksploataciju hromne rude većeg obima mora da se izgradi još dovodnih puteva a i stari da se poprave. Čim se konačno naredi preuzimanje eksploatacije hromne rude i okonča osiguranje radne snage, tehničkog pomoćnog materijala i vozila, područje mora stalno da se obezbeđuje.

O. Qu/2. OkA

9

⁸ Misli se na albanske monarhiste, pristalice bivšeg albanskog kralja Ahmeda Žogua, koji se u to vreme nalazio u egzilu.
^s Nečitak potpis.

BR. 73

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 19. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O IZ-
VRŠENIM PRIPREMAMA I ZADACIMA POTČINJENIH JE-
DINICA ZA OPERACIJU »RESELŠPRUNG«¹

STROGO POVERLJIVO

1158—19. 5 0145 —²

Prilog uz
K. T. B.
Br

PREDMET NAČELNIKA!
Samo po oficiru!

od 25. 5. 44.

Str. pov. br. 875/44⁵

KR

Telegram

K-di 2. oki. armije

Tiče se: »Reselšprunga«⁶

- 1) SS-padobranski bat.⁷ iskače X-dana⁸ sa jednom grupom na **Omar** (južno od Drvara), sa jednom na Kamenicu (zapadno od Drvara), odstranjuje tamošnje anglo-američke vojne misije i prodire koncentrično ka Drvaru (stočna pijaca). Tamo je Vrhovni štab i Tito.⁹ Po sopstvenom

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 715—6. Primedbe K-de 2. OkA na ovaj izveštaj objavljuju se kao dok. br. 64 u ovoj knjizi.

² i ⁵ Dopisano rukom.

³ i ⁴ Pečati primaoca.

⁶ »Rösselsprung«. U jugoslovenskoj istoriografiji ova operacija se naziva: drvarska operacija. Mnogi je nazivaju »Konjički skok«, »Skok konjića« i slično. Redakcija smatra da je najpravilnije da se ova operacija naziva drvarskom, odnosno »Reselšprung«.

⁷ Reč je o 500. SS-padobranskom lovačkom bataljonu (vidi dok. br. 66. i tom IV, knj. 25, dok. br. 185 i 186).

⁸ Dan »X« je u stvari dan napada: 25. maj 1944. Lozinka za operaciju »Reselšprung« bila je »Bliher« (Blücher) — vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 915: naređenje 15. BAK-a od 24. maja 1944.

⁹ Za desant 500. SS-padobranskog bataljona (654 padobranca) formirano je 9 borbenih grupa (6 grupa se prebacivalo transportnim jedrilicama, a ostale 3 su bile padobranske grupe). Borbena grupa »Panter« (»Panther«) imala je zadatak da zauzme sedište Vrhovnog

nahodanju vezuje štabove i komandne instance Titovog štaba. Grupa za deblokadu nastupa rano X-dana od Srba prema istoku.

- 2) 1. puk. grupa 373. div.¹⁰ nastupa rano X-dana od Srba prema istoku, deblokira još istog dana SS-padobranski bataljon u Drvaru i uništava u rejonu Drvara zatečene komandne instance Titovog štaba. Nastojati na vezi sa Bosanskim Petrovcem.
- 3) Grupa »Lapac« (1 bat.),¹¹ nastupajući preko Kulen-Vakufa, zauzima X-dana Vrtoče i, za slučaj potrebe, pored držanja Vrtoča otvara put Bihać — Vrtoče. Nakon stizanja motorizovane grupe iz Bihaća za Vrtoče, Grupa »Lapac« ostaje za obezbeđenje puta.
- 4) Ojačani 92. mot. puk sa potčinjenim 54. brd. izv. bat., nastupajući preko Vrtoča, zauzima X-dana Bosanski Petrovac, obezbeđuje tamo zatečena pozadinska skladišta i uništava zatečene komandne instance. Sa Grupom »Lapac« (1 bat. 373. div.), upućenom na Vrtoče i Bosansku Krupu (1 puk 2. hrvat. lov. brigade),¹² tražiti vezu.¹³
- 5) 1 puk. grupa 2. hrvat. lov. brigade nastupa X-dana od Bosanske Krupe na Bosanski Petrovac. U Vrtoču uspostaviti vezu sa 92. motorizovanim pukom.
- 6) 7. SS-brd. div. napada sa 1 bat. grupom od Banje Luke, preko [Han-] Kola, na Ključ, sa 1 pukovskom grupom od Jajca, preko Berića, na Mliništa, a odatle, prema nahodanju divizije, na zapad do rejona Bosanski Petrovac — Drvar, sa zadatkom da spreči izvlačenje neprijateljskih snaga prema istoku, da obezbedi neprijateljska skladišta za snabdevanje i da razbije neprijateljski komandni aparat.¹⁴
- 7) Ojačani 105. SS-izv. bat. sa potčinjenim 369. izv. bat. napada X-dana, nastupajući od Livna duž Livanjskog polja preko Bosanskog Grahova na Drvar, sprečava neprijateljske proboje prema jugoistoku i razbija neprijateljski

štaba NOV i POJ d zarobi Tita, dok su borbene grupe »Grajfer« (»Greifer« — »Hvaitač«) i »Breher« (»Brecher« — »Razbijač«) imale zadatak da zauzmu sedište anglo-američke vojne misije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 186).

¹⁰ To je bila Borbena grupa »Vilam« (ojačani 384. puk) — vidi dok. br. 81.

¹¹ Bliže o sastavu te grupe vidi dok. br. 81.

¹² Tačan naziv te brigade je: 2. lovački zdrug.

¹³ Vidi dok. br. 81.

¹⁴ Opširnije o tome vidi zapovest 7. SS-divizije »Princ Eugen« od 23. -maja za operaciju »Reselšprung« (tom IV, knj. 25, dok. br. 184).

komandni aparat. U Bosanskom Grahovu naši četnici, u Drvaru naši padobranc¹⁵.

- 8) Ojač.[ani] 1. puk »Brandenburg« nastupa X-dana od Knina prema severu. Zauzima rejon Bosanskog Grahova i prebacuje se, angažovanjem za n[aročitu] u[potrebu], u rejon rečica Drvara — Glamoč, protiv neprijateljskog izvlačenja iz rejona Drvara, razbija neprijateljski komandni aparat i traži vezu sa puk. grupom SS-divizije, koja nastupa od Jajca prema Drvaru.¹⁶
- 9) Šifru »Reselšprung X-dan datum« daje se, po odobrenju armije, 7. SS-brd. div., 105. SS-izv. bataljonu, 1. puku »Brandenburg« i 373. diviziji.
- 10) Računati sa neprijateljskim niskoletječim napadima.
- 11) Znaci raspoznavanja za prijateljsko mesno stanovništvo: bela traka na levoj mišici ili bela — a zatim crvena — signalna raketa.

Predato: 19. 5. 07,00«

K-da XV Brd. AK
Ia, str. pov. br. 6/44
(Predmet načelnika)
19. 5. 1944.

¹⁵ Vidi dok. br. 81.

¹⁶ Opširnije o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82.

¹⁷ Dopisano rukom.

¹⁸ Nečitak paraf.

BR. 64

PRIMEDBE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE UPUĆENE 20. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA U VEZI NJEGOVOG PREDLOGA ZA DEJSTVA POTČINJNIH JEDINICA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

Ia, str. pov. br. 9/44 20. 5.²

STROGO POVERLJIVO

Radiogram

Prilog uz PREDMET NAČELNIKA
I K.T.B. Samo po oficiru!
I Br

KR-Blitz Primljeno: 20. 5. u 22.00 Ekspedovano: 20. 5. 14.00 časova

Veza: Vaše Ia str. pov. br. 6/44 od 19. 5. 44.⁵

25. 5. 944.

str. pov. br. 877/44«

U vezi sa gore navedenim predmetom naređuje se:

I — Opšte odredbe:

- 1) Cilj operacije »**Reselšprung**« je razbijanje neprijateljskog komandnog ustrojstva i pozadinske organizacije u prostoru **Drvar** (Vrhovni štab sa savezničkim vojnim misijama) — **Bosanski Petrovac** (snabdevački centar i aerodrom), **kao i** bandi i pozadinskih organizacija koje se zahvate u području operacije »**Reselšprung**«. Uspeh operacije ima odlučujući značaj za celokupno vođenje borbe u unutrašnjosti zemlje i na obali. Komandanti borbenih grupa moraju biti **potpuno** svesni značaja operacije da bi zahtevali od svakog

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini, u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 711—5. Pečat označen objašnjenjem broj 4 utisnut je pri vrhu svake stranice originala. Redakcija ga objavljuje samo na l. strani.

² i ⁶ Svi ovi delovodstveni podaci dopisani su rukom na radiogramu.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ To je izveštaj K-de 15. BAK-a od 19. maja 1944. o zadacima borbenih grupa u operaciji »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 715—6). Objavljuje se kao dokument br. 63 u ovoj knjizi.

pojednog vojnika odgovarajuće maksimalno zalaganje.⁷
U ovom smislu formulisati zapovesti borbenim grupama.⁸

- 2) Zapovesti koje treba blagovremeno izdati borbenim grupama, pod obavezom čuvanja tajne, moraju sadržati nužne podatke svakoj borbenoj grupi (naročito neprijateljska situacija, zadaci i jačina suseda, odnosno SS-padobranskog bataljona, jasni borbeni zadatak uz naročito naglašavanje onog što je bitno, sadejstvo sopstvenog vazduhoplovstva, obaveštenja i veza, takođe i sa vazduhoplovstvom, podnošenje izveštaja, regulisanje snabdevanja).

Zapovest za Borbenu grupu »Princ Eugen« (»Prinz Eugen«), ojačam [Oklopni] grenadirski jurišni bataljon Komande 2. oki. armije, kao i za Borbenu grupu 105. izv. bat. treba izdati telegrafskim putem V SS-brd. AK, za 7. SS-brd. div. zapovest da se da što pre. Sve zapovesti informativno dostaviti K-di 2. oki. armije do 24. 5. 44.

⁷ Vrhovni komandant oružanih snaga JNA i predsednik SFRJ maršal Josip Broz Tito, govoreći delegaciji opštine Drvar, 15. aprila 1974, o značaju drvarske operacije povodom njene tridesete godišnjice, rekao je, između ostalog, i sledeće:

»Pošto mu nije uspelo ni u šestoj ofanzivi da razbije Narodno-oslobodilačku vojsku, pokušao je da uništi Vrhovni štab, da mene, na svaki način ili ubije, ili uhvati, da razbije AVNOJ.

Pripreme za to su počele poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a, koje je strašno ozlojedilo Nijemce i ustaše. Svi su oni bili zabrinuti zbog odluka koje *srno* donijeli i zbog toga što smo tako brzo jačali. Zato su htjeli da nas svakako likvidiraju. A mislili su da će to najlakše postići ako uhvate mene kao vrhovnog komandanta. Tako je došlo do tog desanta.

Za Hitlera je tada bila jako nepovoljna i veoma teška situacija. On je mislio da će mu taj desant uspjeti kao što je, pomoću padobranaca, uspio da otme Musolinija. Ali, ovdje je malo drukčije ispalo...

Narod se nevjеровatno hrabro držao ...

Neuspjeh toga desanta je pokazao da su naša vojska i naš narod nešto sasvim drugo nego što su zamišljali Nijemci, pa i neki naši saveznici ... Mi smo tu uspjeli da se odbranimo, na žalost, sa velikim žrtvama. A to nije bila stvar samo Drvara i Bosne, nego cijele Jugoslavije. Jer to je bio napad na Vrhovni štab i druga najviša tijela koja su stvorena u Jajcu, na AVNOJ, jednom rječju na glavno rukovodstvo cijele zemlje ...

O toj operaciji se malo pisalo. To nije bila samo obična borba kaikvih smo imali na stotine i hiljade. To je bila borba na život i smrt... Ta bitka za nas ima historijski značaj. Da nismo tada uspjeli, mnogo štošta se moglo poremetiti ...

To je jedna od najznačajnijih epizoda naše oslobodilačke borbe. I bitka na Neretvi je bila teška, ali smo pobijedili. Najteža bitka koju smo uopće vodili u toku rata u Jugoslaviji, bila je na Sutjesci, gdje smo izgubili oko osam hiljada ljudi. No, ovdje je bilo, uglavnom, najviše rukovodstvo cijele Jugoslavije. Zato drvarska operacija spada u red velikih bitaka...« (Politika ekspres od 1. juna 1974, str. 2).

⁸ Vidi dok. br. 67.

Handwritten header text, possibly a date or reference number.

Handwritten text: "hefsache!"

First paragraph of the document, containing several lines of text.

Second paragraph of the document, continuing the text.

Third paragraph of the document, continuing the text.

Fourth paragraph of the document, continuing the text.

Fifth paragraph of the document, continuing the text.

Sixth paragraph of the document, continuing the text.

Seventh paragraph of the document, continuing the text.

- 3) Početak operacije »**Reselsprung**« (X-dan), verovatno 25. 5. 44. Prethodnu zapovest za X-dan izdaje Komanda 2. oki. armije na X minus 1 dan⁹ XV brd. AK, V SS-brd. AK (za Borbenu grupu »Princ Eugen« i Borbenu grupu 105. izv. bat.), 500. padobranskom bataljonu, K-di vazduhoplovstva Jugostok, a u isto vreme i komandantu avijacije u Hrvatskoj. X-dan zavisi od pogodnog vremena za padobranski bataljon. XV brd. AK obezbeđuje da se, i po svakoj vremenskoj situaciji, kratko naredenom šifrom, nastupanje svih borbenih grupa može narediti ili prekinuti. Javiti šta se odluči.
- 4) Formiranje borbenih grupa, prema napred navedenoj vezi, takođe javiti.
- 5) Dovođenje i potčinjavanje službe bezbednosti, Abvera i ratnih izveštača biće posebno naredeno.
- 6) Dodelu inženjerskih snaga pojedinim borbenim grupama treba specijalno regulisati — javiti K-di 2. oki. armije.
- 7) Stalno treba računati sa jačim angažovanjem savezničkog vazduhoplovstva (takođe i napadima u niskom letu). Bazaranje savezničkog vazduhoplovstva na **Visu** omogućava napade savezničkog vazduhoplovstva, u borbama na zemlji, na kratkoročni zahtev bandi.
- 8) Četiri vazduhoplovna trupa za vezu, koje upućuje komandant avijacije u Hrvatskoj treba angažovati kod SS-padobranskog lov. bataljona, 373 (hrvat.) peš. div., 92. gren. puka (mot.) i kod borbene grupe 7. SS-brd. div.

II — Pojediniosti za napred navedenu vezu:¹⁰

Uz tač. 1: Zadatak za ojač. SS-padobranski lov. bat. daje K-da 2. oki. armije, a XV brd. AK dostaviti informativno.

Uz tač. 2: Borbenu grupu 373. peš. div. formirati što je moguće jaču (artiljerija, minobacači, pioniri). Nakon deblokade 500. SS-padobranskog lov. bat., bataljon se taktički potčinjava Borbenoj grupi 373. peš. divizije.

Uz **tač. 3**: Za Grupu »**Lapac**«, zavisno od okolnosti, treba brzo da zauzme **Vrtoče**, tada, prema situaciji, neodložno da nastupa na **Bos. Petrovac**, ili prodorom na severozapad da otvori marševski put 92. gren. puku (mot.). Za obezbeđenje i dovođenje u ispravnost puta dotura **Bihać — Bos. Petrovac**, XV brd. AK ima da predvidi pionirski bataljon 1. koz. div. (bez 1 č) koji se 25. 5. 44. privlači u Bihać. Grupa

⁹ X minus 1 dan, tj. dan pre početka napada.

¹⁰ Misli se na dokumenat naveden u objašnjenju br. 5.

»Lapac« posle uspostavljanja veze potčinjava se 92. gren. puku (mot.).

- Uz tač. 4: Za Borbenu grupu 92. gren. puka (mot.) sa naknadno potčinjenim Inž. bat. 1. koz. div. (bez 1 č), presudno je bilo da se brzo i neodložno angažuje u zauzimanju **Bos. Petrovca**, da razbije tamošnje bande i štabove, kao i da uzme u ruke aerodrom i ustanove za snabdevanje. Tada 92. gren. puk (mot.), oslobađajući i čisteći oblast **Bos. Petrovca**, prodire delovima na **Drvar**, sprečava pri tom eventualno povlačenje neprijatelja na putu od **Drvara** prema severu i uspostavlja vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bataljonom, odnosno Borbenom grupom 373. peš. divizije.
- Uz tač. 5: Borbeni zadatak za Borbenu grupu treba tačno formulirati! Nakon uspostavljanja veze sa 92. gren. pukom (mot.), Borbena grupa se potčinjava 92. gren. puku (mot.).
- Uz tač. 6: Za Borbenu grupu 7. SS-brd. div., nakon slamanja neprijatelja zapadno od **Mrkonjić-Grada**, prodirući, zavisno od okolnosti, širokim frontom ili zbijeno, severno od pošumljene planine između reke **Sane** i **Drvara**, uništava tamošnje bande i obezbeđuje pozadinske ustanove, kao i da spreči bežanje prema istoku bandi, odnosno štabova razbijenih kod **Drvara**. XV Brd. AK strogo rukovodi pokretom Borbene grupe. 1. četa 202. oki. bat. da se do 23. 5. 44. privuče u **Banju Luku** i po pristizanju da se potčini Oklopnom grenadirskom jurišnom bataljonu Komande 2. oki. armije. Nakon potčinjavanja, odmah je predvideti na **Ključ a** potom, kako se predviđa, neodložno na **Bos. Petrovac**. U slučaju da tamo nema dalje upotrebe, neophodno da stupi u vezu sa 7. SS-brd. div. (zaprečavanje puteva).
- Uz tač. 7: Ojač. 105. izv. bat. (sa potčinjenom SS-tenk. četom) razbija neprijateljske bande koje se nalaze u **Livanjskom polju**, zauzima neke pozadinske ustanove koje se tamo nalaze, a onda, nastupajući preko **Bos. Grahova** na **Drvar**, sprečava izvlačenje bandi, štabova i savezničkih vojnih misija prema jugu. 369. izv. bat. treba da krene u ograničeni prodor od **Livna** u pravcu **Glamoča**, da bi mogao izviđati i kontrolisati **Glamočko polje**, protiv neprijatelja koji se povlači od **Drvara**, ali s druge strane da zagaranjuje sigurno zauzimanje **Livna**.

Uz tač. 8: Ojač. 1. puk »Brandenburg« (bez I bat.), sa potčinjenom Hrvatskom borbenom zajednicom¹¹, brzo zauzima **Grahovo** i odatle neodložno nastupa sa više borbenih grupa, u širokom frontu i uz maksimalno iskorišćavanje domaćih borbenih snaga, na liniju **Prekaja — Drvar**, da pohvata ili razbije banditske štabove i snage koje se eventualno povlače iz rejona **Drvara**. Angažovanje za n[aročitu] u[potrebu] pr[ema] posebnoj zapovesti.

K-da 2. OkA
Ia, str. pov. br. 56/44, predmet
načelnika

F.d.R.

i

¹¹ Misli se na četnike (Kroatische Kampfgemeinschaften) — vidi dok. br. 82.

¹² Nečitak paraf.

BR. 73

ZAPOVEST KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 20. MAJA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA DEJSTVA U OPERACIJI »ŠAH« PROTIV JEDINICA 4. KORPUSA NOV I POJ NA BANIJ I KORDUNU¹

STROGO POVERLJIVO

K. T. B.

K. H. Qu., 20. maja 1944

K-da LXIX AK z. b. V.

Ia, str. pov. br. 724/1850/44.

2 priloga (Situacija kod neprijatelja,² 17 primeraka
specijalna naređenja za sred- 14. primerak
stva veze³)

Koncept

Kdr. Gen.

Korpusna

zapovest

Chef

za operaciju »Š a h«

1.) Operacijom »Šah« treba bande sa područja Banije i Korduna sabiti na uski rejon Petrove gore i tu ih uništiti.⁶

Rukovođenje: Komanda LXIX AK. z. b. V., Zagreb

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 135—7.

² To je prilog br. 1 uz ovaj izveštaj (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 158).

³ To je prilog br. 2 uz ovaj izveštaj (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 159—60). Sema radio-veza je na s. br. 161 u istoj rolni.

⁴ Četvrtasti pečat komandanta (Kommandierenden General) 69. AK z.b.V.

⁵ Četvrtasti pečat načelnika štaba 69. AK z.b.V.

⁶ Glavni cilj ove operacije bio je, u stvari, da se vežu jedinice NOV i POJ na području Banije i Korduna i odstrani pažnja od glavnog zadatka K-de Jugoistoka u to vreme — napada na Vrhovni štab NOV i POJ u rajonu Drvara (operacija »Reselšprung«). Vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 139—141.

2.) *Jedinice, sadašnji rejoni razmeštaja:*

- a) *Borbena grupa XV brd. AK*, komandant: pukovnik f.[on] Hilebrant⁷ (glavnina 92 (mot.) gren. puka, 54. brd. izv. bat., Puk. grupa 2. hrv. lov. brig).⁸
Rejon Bosan. Krupa — Otočac — Bihać (glavnina oko Bihaća).
- b) *Borbena grupa »Hameršmit«*,⁹ komandant: p. puk. Hameršmit (1. lov. rez. p., 11/25. lov. p.¹⁰, Oki. izv. vod LXIX. AK z. b. V.).¹¹ Rejon Karlovac — Generalski Stol.
- c) *Borbena grupa »Poglavnik«*.¹² Komandant: major Berger¹³ (jedan bat. Div. Pogl. tel. garde, ojač. 7. pol. bat., Pol. oki. izviđ. vod).
Rejon: Zagreb — Karlovac.
- d) *Borbena grupa 1. koz. brig.*, komandant: pukovnik f. Bose¹⁴ (R. R. 1¹⁵, R. R. 2¹⁶, 1/2 55. izv. bat.¹⁷, D/55. ap)¹⁸
Rejon Sisak — Petrinja — Kostajnica — Sunja.

⁷ Hillebrandt (komandant 92. motorizovanog grenadiirskog puka). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Ta borbena grupa, u tome sastavu, nije učestvovala u operaciji »Šah«, već samo delovi 10. lovačke pukovnije. Ostale jedinice dobile su nove zadatke radi učešća u operaciji »Reselšprung« (vidi dok. br. 63 i 73).

⁹ Hammerschmidt (komandant 1. lovačkog rezervnog puka). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ To jest: 2. bataljon 25. lovačkog puka. Puk je pripadao 42. lovačkoj diviziji. Ulazak ovog bataljona u sastav Borbene grupe »Hameršmit« naredila je K-da 69. AK 19. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 193).

¹¹ O dejstvima ove borbene grupe u opraciji »Šah« vidi tom V, knj. 27, dok. br. 200 i AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 759—67: izveštaj Staba 1. lovačkog rez. puka od 1. juna 1944. godine.

¹² To je bio Regrutni bataljon Poglavnikovog tjelesnog zdruga (brigade), koga su Nemci nazivali: Divizija Poglavnikove tjelesne garde (vidi tom V, knj. 27, str. 123).

¹³ To je bio komandant nemačkog 7. policijskog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Bliže o dejstvima njegove grupe vidi izveštaj od 31. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 754).

¹⁴ Bosse. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.
is i 16 Xo su 1. i 2. konjički puk (R. R. — Reiterregiment).

¹⁷ To jest: pola bataljona 55. izviđačkog bataljona. Taj bataljon pripadao je 1. kozačkoj diviziji.

¹⁸ Opširnije o dejstvima delova 1. kozačke divizije u operaciji »Šah« vidi izveštaj 69. AK z.b.V. od 12. juna 1944 K-di 2. OkA o dejstvima 1. kozačke divizije (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 746).

e) *Borbena grupa »Arent«*. Komandant: Kap. Arent¹⁹
(I i 11/383, 1/2 55. izv. bat.).²⁰

Rejon Bosarir Novi.

Formiranje i prikupljanje borbenih grupa je specijalno naređeno.

3.) *Borbene zone; granice:*

Borbena grupa XV brd. AK, desno (prema Borbenoj grupi »Arent«) Rudice (6 jz. Bosan. Novi) — Vrnograč — potok Glinica do juž. Katinovac (Kam. Most.) — potok Bubljen. *levo* (prema Borbenoj grupi »Hameršmit) Otočac — Jesenica — Slunj — Klokoč (8 sz. Cetingrad) — Prisjeka (11 sz. V. Kiaduša) (mesta za XV. brd. AK).

Borbena grupa »Hameršmit«:

levo (prema Borbenoj grupi »Poglavnik«)

Novi Grad (7 z. Karlovac) — Dugaresa (5 jz. Karlovac) — Barilović — na reka Korana li j. Karlovac — Krnjak (17 jji. Karlovac) — kota 228 (3 jz. Vojnić) (mesta za 1. lov. rez. puk.).

Borbena grupa »Poglavnik«:

levo (prema 1. koz. brig.)

Jastrebarsko — Blatnica (14 isi. Karlovac) — Udbina (duž železničke pruge 16 ji. Karlovac) — Utinja (8 ssi. Vojnić) — Radonja (3,5 iji. Vojnić) (mesta za »Pogl.«).

Borbena grupa 1. koz. brig.:

levo (prema Borbenoj grupi »Arent«)

Dvor (2 s. Bosan. Novi) — Rujevac (14 sz. Bosan. Novi) — Brubno — kota 305, Orlovac (6 jz. Topusko) — V. Vranovina (2 j. Topusko) — Perna (8 zjz. Topusko).

4.) *Zadaci, rokovnik*

a) *Borbene grupe XV brd. AK i »Hameršmit«* treba do 21. 5. u 20.00 časova, nastupajući po mogućstvu duž više puteva, da dostignu i posednu sledeću liniju: Jabukovac (5 jji. Vrnograč) — Todorovo — Šabići (7

¹⁹ Ahrendt. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

²⁰ Bliže o dejstvima ove grupe (ojačana sa 50 četnika) vidi tom V, knj. 27, dok. br. 202; AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 755—8: izveštaj K-de 1. bataljona 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« od 3. juna 1944. godine; AVII, Ndf, reg. br. 19—15, k. 6/A: izveštaj Štaba 383. puka od 30. maja 1944. štabu 373. legionarske divizije »Tigar« o dejstvima od 23. do 30. maja na prostoru Bosanski Novi — Glina; Franc Šraml, nxl., str. 187—92.

ggi. M. Kladuša) — reka Korana — Slunj (ovde spoj sa 1. rez. lov. p) — reka Korana.

Zadatak: Sprečavanje povlačenja bandi prema jugu i jugozapadu.

Specijalni zadatak 1. rez. lov. p.: čišćenje rejonu između reke Korane i reke Mrežnice ji. Generalski Stol. *Borbena grupa »Arent«:* treba do večeri 21. 5., nastupajući putem Bosan. Novi — Glina, da dostigne rejon Zirovac (22 sz. Bosan. Novi).

Zadatak: Osiguranje ovog rejonu, naročito prema severu i severozapadu, izvidanje pravcem zapad, Jabukovac.

- b) 22. 5, sa polaskom u 05.00 časova, treba *sve borbene grupe* da, sa do tada dostignutih linija, odn. sa njihovih rejonu razmeštaja, krenu u nastupanje po mogućstvu duž više puteva i da do 20.00 časova dostignu sledeću liniju:

Reka Glina (8 sz. Vrnograč) — V. Kladuša — Prisjeka — Vojnić — Vrginmost — Topusko — potom Glina (4 j. Topusko).

Zadatak: *Borbena grupa XV brd. AK i Borbena grupa »Hameršmit«* treba da, sa linije koju su prethodne večeri dostigle, napadom širokim frontom odbace baditske snage prema severu i severoistoku i da onemogućće infiltriranje ili probijanje pojedinačnih banditskih snaga prema jugu ili jugozapadu.

Ostale borbene grupe treba da dostignu, bez upuštanja u pročešljavanje terena po strani pravca nastupanja, a što zahteva mnogo vremena, naredenu liniju uveče 22. 5, tako da u 20.00 časova bude potpuno zatvoren obruč.

- 5.) *Namere za 23. 5.* Utvrđene su kako sledi:

Borbene grupe 1. koz. brig., »Arent« i glavnina XV brd. AK sužavaju nastupanjem u 06.00 časova obruč oko Petrove gore, tako da do 23. 5. u 11.00 časova severoistočna i južna strana Petrove gore budu potpuno zatvorene. Tom prilikom radi se o tome da se napadom širokim frontom, sa čvrstim obostranim naslonom, dostigne i drži sledeća linija:

kota 282 (4 i. Vojnić) — Novo Selo (4, 5 zjz. Vrginmost) — Kajgansko br. (2, 5 j. Vrginmost) — Pernik (1,5 z. Perna) — M. Pecka (10 zjz. Topusko) — Crni Potok — kota 330 (6 ssi. V. Kladuša) — kota 367, Kamenita (6 s. V. Kladuša) — severna strana Svinica — Krstinja. Prela-

zak linije u pravcu Petrove gore u unutrašnjost je zabranjen.

Borbena grupa »Hameršmit«, kojoj će biti potčinjene jedinice na levom krilu XV brd. AK i Borbena grupa »Poglavnik«, napada, sa polaskom u 09.30 časova, preko linije Krstinja — Vojnić — kota 286 (4 i. Vojnić) prema istoku i uništava planskim nastupanjem po delovima banditske snage u Petrovoj gori.

- 6.) *Komandant avijacije u Hrvatskoj, upućen na sadejstvo, potpomaže pripremu operacije izviđanjem prelaza preko Kupe istočno od Karlovca do 10 km zapadno od Petrinje. Vršiti aero-foto-snimanje Petrove gore. Izviđa stanje puteva: Bihać — Slunj — Tounj, Otoka — Vrnograč — V. Kladuša, Bosan. Novi — Glina.*

U toku 21. 5. treba da nadzire nastupanje borbenih grupa XV brd. AK i »Hameršmit«, i da izvrši napad na centre bandi Vrnograč, Cetingrad, V. Kladuša i Slunj. 22. 5. treba da nadzire i podržava nastupanje ostalih borbenih grupa, istovremeno da bombarduje neprijatelja i da baca letke na područje Petrove gore.

Treba da održava vezu sa pojedinim borbenim grupama. Borbenim grupama narediće se da uredi mesta za bacanje izveštaja i da ih označe. Naročito se ukazuje na označenje prednje linije.

Vazduhoplovnog oficira za vezu pri LXIX AK z. b. V. uputiće k-dant avijacije u Hrvatskoj, pri 92 (mot.) gren. p (XV brd. AK) uputiće XV brd. AK.

7. *V e z a:*

Žična: LXIX AK z. b. V. sa isturenim komandnim mestom i 1. kozačkom brigadom.

Radio: sa XV brd. AK kao i sa svim borbenim grupama.

- 8.) *Izveštaj i:*

- a) 21. 5. u 21.00 čas: pristizanje na naređene linije za zaprečavanje, odn. u rejone razmeštaja.
- b) 22. 5. u 06.00 časova: izvršen pokret svih borbenih grupa,
- c) izvršeno priključivanje svih jedinica na liniju shodno tač. 4 b.)
- d) osim toga, svaka 4 sata dostavljati vanredne izveštaje o dostignutim ciljevima, neprijatelju, uspesima i namerama.
- e) Predviđena komandna mesta za 21. i 22. 5. treba hitno javiti, promene komandnih mesta u vanrednim izveštajima.

- 9.) Neutralnu zonu Pisarovina, jedinice ni u kom slučaju ne smeju da povrede.
- 10.) Štab Korpusa Zagreb, istureno komandno mesto: Karlovac.

Dostavljeno prema konceptu

Koncept potp. Ringel²¹

F. d. R.

.. .²²

²¹ Julius (general brdskih trupa i generalmajor). Primio je dužnost komandanta 69. AK (do tada je bio k-t 5. brdske divizije) 20. marta 1944, posle odlaska Ernsta Denera (Ernst Dehner) na novu dužnost (u rezervu u OKH). Ringel je na dužnosti Ma 69. AK ostao do 27. juna 1944, kad je premešten na dužnost zamenika k-ta 18. AK. Na njegovo mesto je tada postavljen general pešadije Helge Auleb (vidi AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 690 i r. 1548, s. 35—42).

Ernstu Deneru sudio je, kao ratnom zločincu, američki vojni sud u Nirnbergu, zajedno sa Vajksom, ali je on, posle kraće kazne, otpušten iz zatvora (vidi dok. br. 14, obj. 15; Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 182).

²² Nečitak potpis.

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 21. MAJA
1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA
DEJSTVA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

KR
RADIOGRAM

2981/56
Ia, str. pov. 14/44
od 21. 5

Prilog uz PREDMET NAČELNIKA!
K. T. B. Samo po oficiru!
Br

Str. pov. br. 882/44
25. 5. 44.⁴

Predat: u 14.45 časova 21. 5.

Primljen: u 18,58 časova 21. 5. 44

[K-di] XV brd. AK

- 1) Crveni komandni centar u **Drvaru** (po svoj prilici Vrhovni štab **Tito**, u **Drvaru**, na staroj stočnoj pijaci, Američka vojna misija **Trninić Breg**, u **Prnjavoru** Engleska vojna misija, preostala Ruska misija neotkrivena⁵). Treba računati sa mesnim obezbeđenjem, pre svega na visovima severoistočno, istočno i zapadno od **Drvara**, u datom slučaju i na protivvazдушnu odbranu. Dalji podaci o neprijatelju po-

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 690—2. U gornjem uglu nalazi se više kraćih pribeleški. Pečat označen objašnjenjem broj 3 utisnut je pri vrhu svake stranice originala. Redakcija ga objavljuje samo na 1. strani.

² i ³ Četvrtasti pečati primaoca.

⁴ Svi podaci u gornjem desnom uglu, s podacima o zavodaenju u dslovodni protokol, dopisani su rukom.

® Ti podaci nisu bili u potpunosti tačni. Vrhovni štab NOV i POJ nalazio se u pećini u Drvaru, na desnoj obali Unca, i u kućama ispred nje, dok su se članovi savezničkih vojnih misija nalazili u okolini Drvara (vidi dok. br. 63, 64, 67 i 91; Grupa autora, *ORNJ*, str. 101; tom IV, knj. 25, dok. 111).

stepeno se saopštavaju komandantu 500. padobranskog lov. bat. od strane Ic K-de 2 oki. armije i majora **Beneša**®.

- 2) Operacija »**Reselšprung**« treba da ukloni crveni komandni centar oko **Drvara**.

Komandovanje »**Reselšprung**«: XV brd. AK, istaknuto komandno mesto **Bihać**.

Za operaciju »**Reselšprung**« nastupaju X-dana (spuštanje padobranskog lov. bat.) na **Drvar**:

- a) Borbena grupa 373. pd (1 ojač. puk) od **Srba** u čisto istočnom pravcu na **Drvar**. Zadatak: deblokada 500. SS-podobranskog lov. bataljona.
 - b) Ojač. 92. gren. puk (mot.) od **Bihaća** na **Bosanski Petrovac**. Odatle delovima nezadrživo nadirati na **Drvar**. Zadatak: uspostavljanje veze sa padobranskim bataljonom, vezivanje bandi koje se povlače na putu od **Drvara** na **Bosanski Petrovac**.
 - c) Ojač. 105. SS-izv. bat. iz rejona **Livno** na **Bosansko Grahovo—Drvar**. Zadatak: razbijanje tamošnjih neprijateljskih bandi; doček neprijateljskih bandi koje odstupaju iz rejona **Drvara** prema jugu i jugoistoku.
 - d) Ojačana Borbena grupa 1. puka »**Brandenburg**« (bez 1. bat.) sa potčinjenom Hrvat, borbenom zajednicom, od **Knina** na **Bosansko Grahovo**, odatle u više borbenih grupa protiv linije **Prekaja** (14 km ji. od **Drvara**) — **Drvar**. Zadatak: Doček bandi i štabova koji se povlače prema jugu. Grupe nose maskirno odelo.
- 3) 500. SS-podobranski lov. bat., komandant šturmbanfirer **Ribka**⁷, sa potčinjenom SS-padob. nast[avnom] četom (očekuje se konačno odobrenje rajhsfirera SS), 40 ljudi odreda »**Beneš**« i 6 ljudi kontraobaveštajne službe spuštaju se X-dana, u trenutku što je moguće ranije, u crveni komandni centar **Drvar** i uklanjaju munjevitim napadom naročito Vrhovni štab **Tito**, kao i ostale crvene komandne štabove i savezničke, odnosno ruske vojne misije. U tu svrhu 500. SS-podobranski lov. bat., prema već poznatim određenim ciljevima (ukupno 5, uporedi tačku 1), treba na prvom mestu da odredi naročito odabrane borbeno snažne udarne vodove, uključujući u njih delove potčinjene grupe »**Beneš**« i kontraobaveštajne službe, koji imaju zadatak da, odmah posle stupanja u neposrednu blizinu svojih napadnih ciljeva, neodložno i bezobzirno uklone pre

⁶ Benesch. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Pod njegovom komandom bila je četnička grupa.

⁷ Rybka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

svega Vrhovni štab **Tito**, kao i do sada poznate vojne misije.

- 4) Komandant avijacije Hrvatske će angažovanjem jakih vazduhoplovnih snaga neposredno pre spuštanja SS-padobranskog lov. bat. sveobuhvatnim napadom po ciljevima razbiti poznate neprijateljske bande i štabove, obezbeđenja i protivvazdušne položaje i nagnali neprijatelja u protivvazdušna skloništa.⁸ Za vreme spuštanja 500. SS-padobranskog lov. bat. komandantu avijacije pada u zadatak da za sve vreme sprečava intervenciju protiv padobranskog bataljona, naročito onih neprijateljskih snaga koje se nalaze na visovima sa obe strane **Drvara**, a da u daljem toku ove delove, u neposrednom sadejstvu sa SS-jurišnim bataljonom,⁹ razbije ili pritisne vatrom.
- 5) Ojačani 500. SS-padobranski bataljon postavlja se u bojevu gotovost na startnim uzletištima ujutro 24. 5, kako sledi:
 - a) grupa »**Ribka**« (padobranci) sa štabom, delovi 2, 3. i 1. voda 4. čete u **Velikom Bečkereku** (ukupno 314 ljudi).
 - b) Sa glavninom 4. čete (bez prvog voda), 1. četa, kao i 40 ljudi odreda »**Beneš**«, 6 ljudi kontraobaveštajne službe, kao i Vazduhoplovni trup za vezu (ukupno 320 ljudi) u **Zagrebu**.
 - c) Sa 2. talasom padobranci (ostatak 2. čete i padobranci Nastavne čete, oko 220 ljudi) u **Banjaluci**. Komandantu avijacije Hrvatske potčinjava se 500. SS-padobranski lov. bat. od početka ukrcavanja do spuštanja na cilj. Zatim se bataljon neposredno potčinjava Komandi XV brd. AK. Nakon uspostavljanja veze sa jednom borbenom grupom XV brd. AK, upućenom na **Drvar**, Padobranski bataljon potčinjava se taktički ovoj borbenoj grupi, radi jedinstvenog vođenja borbe.
- 6) SS-padobranski bataljon treba, što je moguće ranije, da prikupi u rejonu **Bosanske Krupe** automobilski transportni prostor za prebacivanje SS-padobranskog lov. bat. posle izvršenja njegovog zadatka. Po njegovom stizanju tamo, potčinjava se Komandi XV brd. AK **Bihać**. Oficira za vezu uputiti ranije u korpusno komandno mesto.

⁸ Komandant avijacije Hrvatske angažovao je delove 10. eskadrije za operaciju »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 666—71: zapovest komandanta avijacije u Hrvatskoj od 21. maja 1944). Avijacija je samo 25. maja izvršila 440 avfncpoleta (AVII-NAV-T-77, r. 781, s. 7503—7: Studilja K-de Jugoistoka).

⁹ To je bio Oklopni jurišni grenadirski bataljon 2. OkA. U operaciji »Reselšprung« nalazio se pod komandom Štaba puka z. b. V. (vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 350—1: izveštaj Štaba puka z. b. V. od 11. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung« od 25. maja do 5. juna 1944).

- 7) Specijalna naređenja za obaveštajne veze i snabdevanje prema posebnoj zapovesti.
- 8) Uspeh operacije ojačanog 500. SS-padobranskog lov. bat. zavisi, pored bezobzirnog zahvata, pre svega od potpunog iznenađenja neprijatelja. Stoga instrukcije starešinama i jedinicama ima da uslede tek nakon prispeća borbene zapovesti 500. SS-padobranskom bataljonu na startnim uzletištima.
Saopštavanje borbene zapovesti obezbeđuje Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka.
Od momenta stizanja borbene zapovesti do momenta starta, 500. SS-padobranski lov. bat. odgovorno obezbeđuje potpuno održavanje punog sastava jedinica i potčinjenih delova. Moli se Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka da naredi odgovarajuće delovima vazduhoplovstva. Kao cilj premeštanja na startna uzletišta, proturiti vesti o premeštaju 500. SS-padobranskog lov. bat. u Italiju.
- 9) 500. SS-padobranski lov. bat. izveštava K-du 2. oki. armije, kao i K-du XV brd. AK:
- Gotovost na startnim uzletištima pod šifrom »**Rajner stigao**« [»**Reiner eingetroffen**«].
 - Stizanje borbene zapovesti pod šifrom »**Rajner obavešten**« [»**Reiner unterrichtet**«].
 - Spuštanje na cilj pod šifrom »**Rajner odlazi**« [»**Reiner geht los**«.]
 - Dalje stalno najmanje svaka dva sata: neprijateljska situacija, sopstvena situacija i namere.

K-da 2. OkA

Ia, str. pov. br. 63/44.—₁₀ predmet načelnika!

...

F. d. R.

¹⁰ Nečitak paraf. Moguće je da je to paraf generalštabnog potpukovnika barona Farnbilleia fon Hemingena Urliha (Freiherr Varnbüler von und zu Hemmingen Urlich). Tada je bio načelnik Operativnog odeljenja K-de 2. OkA.

¹¹ Nečitak paraf.

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 21. MAJA 1944. TRISTA SEDAMDESET TREĆOJ
LEGIONARSKOJ DIVIZIJI »TIGAR« I 92. MOTORIZOVANOM
GRENADIRSKOM PUKU ZA DEJSTVA U OPERACIJI
»RESELŠPRUNG«¹

STROGO POVERUIVO

Predmet načelniki
Samo po oficiru!

K-da XV. brd AK

Ia, str. pov. br. 12/44.

O. U. 21. 5. 1944.

Pred.: »Reselšprung«

5 primeraka
4. primerak

373. peš. div. 25. 5. 44
92. mot. puku Str. pov. br. 880/44³

1. *Neprijatelj:*

U zapadnoj Bosni vrhovno komunističko rukovodstvo u ustanovama za snabdevanje i štabovima u rejonu **Drvar** (Titov Glavni štab sa savezničkim vojnim misijama) — **Bos. Petrovac** (Centar za snabdevanje i aerodrom). Na čitavom području ukupno oko 12.000 ljudi sa teškim naoružanjem (takođe artiljerija i protivavionska oruđa) kao i navodno nekoliko tenkova u rejonu **Petrovac**. Putevi na pravcu napada jako minirani i zaprečeni. Jak otpor treba očekivati od 1. prol. div. u rejonu zapad. **Mrkonjić-Grad** i od 6. div., u rejonu istoč. gornje **Une**.

2. — Na neprijatelja biće izvršen koncentrični napad, uz angažovanje padobranskih jedinica i našeg vazduhoplovstva, sa ciljem da se razbije neprijateljsko rukovodstvo, unište ustanove za snabdevanje i štabovi u rejonu **Drvar—Petrovac** kao i bande koje budu uhvaćene u rejonu i pronađene ustanove za snabdevanje.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 700—2.

² Četvrtasti pečat.

³ Dopisano rukom.

Komandovanje: K-da XV brd. AK.

Konspirativni naziv za operaciju: »Reselšprung«.

Uspehu operacije pridaje se odlučujući značaj za celokupno vođenje rata u unutrašnjosti zemlje i na obali: odlučno, odvažno komandovanje borbenim grupama i najpotpunije angažovanje svakog pojedinog vojnika su preduslovi za potpun uspeh.⁴

3.—

- a) 373. div. nastupa sa jednom puk. grupom (Borbena grupa »Vilam«)⁵ dana X u 06.00 časova iz rejona **Srb** i prodire najbrže preko **Trubar** za **Drvar** i na svaki način još istog dana deblokira SS-padobranski lov. bat. u Drvaru. Posle spajanja, 500. SS-padobranski lov. bataljon potčinjava se Borbenoj grupi »Vilam«. Sva komandna mesta i vojne misije u rejonu **Drvar** treba uništiti. Sa delovima, uz držanje rejona **Drvar**, treba prodirati dalje prema **Bos. Petrovac**.

Borbena grupa »Vilam« treba po mogućstvu da bude jaka (art. teško naoružanje, pioniri).

- b) Jednu drugu borbenu grupu, po mogućstvu jačine bat. (Borbena grupa **Lapac**)⁶ treba 373. div. dana X u 05.00 časova da uputi iz Lapca preko **Kulen-Vakufa** za **Vrtoče**. Radi se o tome da se raskrsnica puteva **Vrtoče** brzo zauzme i posle, prema situaciji, da se put **Bihać**—**Vrtoče** prodorom prema severozapadu otvori odostrag.

92. mot. puk (neposredno potčinjen K-di XV brd. AK sa potčinjenim 54. brd. izv. bat.⁷ i Puk. grupom 2 (hrv.) lovačke brigade prodire dana X u 05.00 nastupajući iz rejona **Bihać** i **Bos. Krupa** prema jugoistoku, da bi što brže zauzeo **Bos. Petrovac**, tamo razbio bande i štabove i zauzeo aerodrom i ustanove za snabdevanje. Energičnom prodoru ove borbene grupe pridaje se odlučujući značaj. Posle toga ojač. 92 (mot.) gren. puk prodire, oslobađajući područje **Bos. Petrovac**, sa delovima ka **Drvaru**, u toku toga sprečava eventualno povlačenje neprijatelja putem od **Drvara** prema severu i uspostavlja vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bat., odn. borbenom grupom »Vilam« 373. div.

1. koz. inž. bat.⁸ (bez jedne č) stići će 25. 5. u **Bihać** i preuzeće i za 92. mot. puk opravku i osiguranje puta

⁴ Takve formulacije zadataka učinjene su na sugestiju K-de 2. OkA (vidi dok. br. 64).

⁵ i ⁶ Bliže o sastavu i dejstvima tih grupa vidi. dok btr. 81.

⁷ Pripadao je 1. brdskoj diviziji.

⁸ Pripadao je 1. kozačkoj diviziji.

Bihać—Petrovac. U slučaju potrebe predviđa se potčinjavanje 92. mot. puku.

500. SS-padobranski lov. bat. spušta se, 1. dana napada ujutro, posle pripreme izvršene od štuka,⁹ u **Drvar** i tamo uništava štabove.

1. puk »Brandenburg« sa potčinjenim hrv. borbenim skupinama prodire od **Knina** za **Bos. Grahovo** i posle toga delom kreće u specijalnu akciju protiv linije **Prekaja—Drvar**.¹⁰

Ojač. 105. SS-izv. bat. prodire od **Livna**, preko **Grahova**, za **Drvar**. Sa istoka napadaju delovi SS-div. preko gornje **Sane** prema zapadu.

Mora se u svako doba računati sa jačom aktivnošću savezničkog vazduhoplovstva, takođe i sa njegovim učešćem u borbama na zemlji.

Naše vazduhoplovstvo, shodno opštoj situaciji, potpomaže štukama i lovačkim jedinicama. Besprekorno označavanje prednje linije! Komandant avijacije u Hrvatskoj uputiće po jedno vazduhoplovno odeljenje za vezu u 373. div. i 92 (mot.) gren. puk.

7. Služba veze:

Radio-veza od XV brd. AK prema 373. div. i 92. mot. p. Od ovih na potčinjene borbene grupe. U svako doba mora da bude moguće uspostavljanje veze po frontu sa susedom.

8. Snabdevanje:

Pokret sa potpunim borbenim potrebama. Dotur od korpusa u Bos. Petrovac.

9. *Početak operacije:* dana X (verovatno 25. 5.). Prethodno naređenje izdaće se dana X—1 uveče pod lozinkom »Konferencija komandanata — datum«. Posle toga treba izvršiti pripremu za pokret u 05.00 časova naređenog dana. Konačno naređenje za pokret izdaće se dana X lozinkom »Bliher«¹¹. U slučaju da se naređenje za pokret opozove, to će se javiti lozinkom »Zakašnjenje voza«.

Lozinke će biti izdate 373. div. i 92 (mot.) gren. puku.

10. Izveštavanje

Borbene grupe izveštavaju svaka 4 sata, u 00.00, 04.00 časa itd., o situaciji, uspesima i namerama. U 24.00 sumarno, kao dnevni izveštaj, i uz to gubitke i plen.

11. *Komandno mesto:* K-da XV brd. AK od dana X blizu **Bihaća**.

⁹ Sturmkräftsbomber (jurišni bombarder), odnosno Yu-88.

¹⁰ Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82. » Blücher

12. *Mere tajnosti:*

Borbenoj grupi »Lapac«, 54. brd. izv. bat. i Puk. grupi 2 (hrv.) lovačke brigade naređenja izdavat i samo u potrebnom obimu. Planiranje operacije ne sme za sada da bude uočljivo.

13. Ovo naređenje od dana X treba tretirati kao »poverljiv predmet komande« a po završetku operacije kao »poverljivo«.

f. Lejzer

BR. 68

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 23. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O SOPSTVENIM I NEPRIJATELJSKIM GUBICIMA POSLE ZAVRŠETKA DEJSTAVA U KRBAVSKOM POLJU (OPERACIJA »MORGENSTERN)¹

Telegram

POVERLJIVO

K-di 2. OkA Ia i Ic

Prilog uz
K. T. B.
Br. C 278

Sumarni izveštaj »Morgenstern«.³

Prilikom operacije »Morgenstern« (čišćenje **Krbavskog polja** od strane delova 392., 373. div., 92. mot. p., 1. puka »Brandenburg« i ustaša) neprijatelj je izgubio: 681 poginulog, od toga:

- 297 izbrojano
- 384 prema proceni
- 118 zarobljeno
- 39 prebeglo
- 12 uhapšeno, ukupno 850 izbačeno iz stroja.
- 21 top
- 1 sred. pt top (uništen)

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) **iu** AVII, NAV-T-314, r. 563, s₂ 243—4.

Pečat primaoca.

³ Vidi dok. br. 69.

- 16 minobacača
- 4 superteška mitraljeza
- 2 avionska automatska oruđa
- 118 mitr.
- 2 pt. puške
- 502 puške
- 220 t. municije, osim toga uništeno 12 municijskih skia-
dišta
- 123 mine
- vrlo skupocenih optičkih instrumenata i uređaja za
vezu
- 225 zaprežnih vozila (od toga 142 uništeno)
- 4 ital. tenka
- 53 kamiona
- 1 omnibus
- 7 put. vozila
- 5 motocikla
- rezervnih delova
- 516 cijrada za mot. vozila
- 9 m³ pogonskog goriva, 2 motorne pumpe za benzin, 1
komplet alata
- 5 skladišta hrane raznih veličina
- 14 t žitarica, osim toga 4 skladišta žitarica uništeno
- 229 konja
- 1077⁴ rogata stoke
- 5162⁵ ovaca
- 1 skladište avio-uređaja
- materijal za potkivanje konja
- oprema za jednu bolnicu sa aparatom za kiseonik i
za prečišćavanje vode
- 2 skladišta san. materijala, 2 šivaće mašine, 2 pisaće
mašine.

Osim toga uništeno je:

- 2 bolnice
- 2 skladišta u barakama sa ukupno 24 barake
- veće štale i skladišta stočne hrane
- 2 pekare
- 2 kancelarije

Sopstveni gubici:

- 8 poginulih
- 65 ranjenih
- 1 RSO

⁴ i ⁵ U tekstu originala ispravljeno **rukom. Rogata stoka (krave, volovi)** i ovce nisu bili nikakav ratni **plen, već je to bila najobičnija** pljačka naroda na tome području.

1 guseničar

2 kamiona potpuno uništena

4 tenka, 1 terensko vozilo, 4 kamiona i 1 tegljač oštećeni.

OvQm operacijom je neprijateljska snabdevačka **baza Krbavsko polje** uništena i komunističkim bandama zadat težak udarac.

XV brd. AK

Ic/Ia, pov. br. 2704/44

23. 5. 44.

BR. 69

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA 392. LEGIONAR-SKE DIVIZIJE OD 23. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O TOKU I POSTIGNUTIM REZULTATIMA U OPERACIJI »MORGENSTERN«¹

392 (hrv.) peš. div.

Div. Gef. St., 23. maj 1944.

Odelj. I c.

K-da XV (bd) AK

Prim.: 4. juni 1944.

Prilozi:

Ia

Br.

Abt. Ic

Predm.: Izveštaj Ic o operaciji »Krbavsko polje«.

K-di XV (brd.) AK

Početak aprila, posle evakuisanja uporišta Vrhovine — Crna Vlast,² 11. korpus i Glavni štab Hrvatske računali su, kako proizilazi iz saslušanja, sa daljim nastupanjima pravcem Prijeboj i preko Ramljane pravcem Bunić. Jake kordunaške snage (I i III)³ prebačene su u Lička Jesenica — Babin Potok,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 628—32. U zaglavlju dokumenta nalazi se više kraćih zabeleški i paraf dopisanih rukom.

² Bliže o dejstvima na tome području vidi dok. br. 44.

³ Reč je o I. i 3. brigadi 8. NOU divizije. Bliže o njihovim dejstvima na prostoru Lička Jesenica — Babin Potok vidi tom V, knj 27, dok. br. 24.

pošto je partizansko rukovodstvo smatralo da je ugrožen i Slunj a odatle i ceo Kordun. Posle žestokih, uz velike gubitke, i pored toga bezuspešnih, napada pravcem Vrhovine, 11. korpus (zaplenjena zapovest)⁴ još jednom je prikupio sve snage (dve brigade 8⁵, dve brigade 35⁶, III/13⁷, kao i artiljeriju i 2. tč)⁸ da bi likvidiranjem posade u Duman i Ramljane otklonio preteču opasnost od upada u Krbavsko polje. Sam napad je uspeo⁹, ali ni u kom slučaju nije omeo prodiranje naših snaga¹⁰

Mada je 35. divizija na putu pravca napada za Bunić — Korenica pružala još pojedinačni jači otpor, ipak je sabijena u irejon Krbavice i uspela je da se izvuče sa 111/13, i 1/8. u rejon jz. Bunić. Od tog vremena nije više bilo moguće tačno pratiti pokrete banditskih snaga. Sa velikom verovatnošću, jake snage 35. divizije i Štab pobešli su posle prelaska Krbavskog polja severno od Udbine, prema istoku, u Plješivicu. I za Štab 11. korpusa, koji se 5. 5. nalazio kod Turjanski, može se reći da je krenuo istim puteni. Iz Plješovice je divizija, posle iznenadnog odlaska naših snaga, vršila izviđanje sa 2.

⁴ Redakcija nije pronašla tu zaplenijemu zapovest, već raspolaže zaplenjenim izveštajem 11. korpusa NOVJ od 19. aprila 1944 (vidi AVII, NAV-T-314, r. 1565, s. 166—78). Inače, ta zapovest je objavljena u tomu V, knj. 27, kao dok. br. 11.

⁵ To jest 8. NOU divizije. U obezbeđenju napada na uporište Duman, koje je branila 34. ustaška bojna, 8. NOU divizija učestvovala je samo s 1. NOU brigadom (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11).

⁶ Ramljane je 5. maja zauzela 3. brigada (tom V, knj. 27, dok. br. 107).

⁷ To isu bile 1. i 2. brigada 35. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 11).

⁸ Blíže o dejstvima 3. brigade 13. NOU divizije vidi tom V, knj. 27, dok. br. 17.

⁹ Reč je o 2. tenkovskoj četi Tenkovskog bataljona 11. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11).

¹⁰ Napad na ustaše u uporištu Duman izvršila je 5. maja 1. brigada 35. NOU divizije i istog dana ga je i zauzela, dok su obezbeđenje napada vršile ružena 2. brigada i 3. brigada 13. NOU divizije. Treća brigada 8. NOU divizije je vodila borbe kod s. Ramljana. Blíže o tome vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11, 17, 23 i 39.

¹⁰ Reč je o početku operacije »Morgenstern« (»Morgenstern« — »Jutarnja zvezda«, »Zvezda Danica«) 7. maja 1944 (završena 23. maja). Cilj operacije bio je da se uništi 35. NOU divizija i izvrši zaposedanje slobodne teritorije Like. U operaciji (zvali su je i operacija »Krbavsko polje«) učestvovali su defovi 392. legionarske divizije (846. puk, 2. četa 847. puka, 392. izviđački bataljon), 373. legionarske divizije (373. izviđački bataljon i 1. i 3. bataljon 384. puka) i 4. stajači djelatni ustaški zdrug, a od 12. maja i 1. puk »Brandenburg« i 92. motorizovani grenadirski puk. Opširnije o tome vidi dok. br. 68 i 74; tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 108; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 115, 236—9, 283, 292, 294, 297 i 678; naređenja i izveštaji K-de 15. BAK-a od 5, 10, 11. i 22. maja 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ*, str. 144—6; Franc Šraml, n. d., str. 186, 251—2.

brigadom severno, sa 1. južno Krbavica—Bunić prema zapadu (prikupljanje naših snaga u rejonu Gospić, na osnovu zaplenjenog naređenja Sektora »B« zapad.[ne] Like¹¹, zbog očekivanog napada na Gospić — Perušić i sadejstva savezničkog vazduhoplovstva).

IH/13, i 1/8. bili su takođe potisnuti od jz. Bunić dalje prema jugu, učestvovali su u odbrani Vrebac, ali posle toga još im se nije moglo ući u trag¹².

¹¹ To je zapovest Štaba Sektora »B« zapadne Like od 15. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 641—2). Pored ove zapovesti zaplenjen je i čitav niz drugih dokumenata GŠ NOV i POH, 11. korpusa i drugih jedinica (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 213—240 i 643—651).

¹² Posle prodora nemačko-ustaških jedinica u Krbavsko polje, 35. NOU divizija, 3. brigada 13. NOU divizije i 1. i 3. brigada 8. NOU divizije napustile su taj prostor, izvukle se na padine planine Plješivice i Krbavu (a kasnije i na Velebit), i dejtvovala za celo vreme operacije u sledećim rejonima, odnosno na pravicima:

jedinice 35. NOU divizije dejtvovala su na pravicima: Pećane — Bunić — Canak — Ramljane, Pećane — Korenica (sada: Titova Korenica) i Bunić — Podlapac;

3. brigada 13. NOU divizije na prostoru Vrebac — Srednja Gora, štiteći oko 200 ranjenika;

1. d 3. NOU brigada 8. NOU divizije na prostoru Plitvički Ljeskovac — Prijeboj — Korenica i Srednja Gora. Njihov zadatak je bio, između ostalog, da obezbede prebacivanje ranjenika na slobodnu teritoriju u rejonu Bihaća, dok je Omladinski bataljon iz 1. brigade otišao sa ranjenicima na Velebit, gde su zaštitu ranjenika preuzeli 1. bataljon Ličkog NOP odreda i još 5 novofotmiranrih bataljona.

Obezbeđenje ranjenika koji su ostali u Srednjoj Gori, u sadejstvu sa 3. brigadom 13. NOU divizije, vršila je i 3. brigada 19. NOU divizije. Ukupno je bilo oko 200 teških i nepokretnih ranjenika i oko 100 pokretnih. Sto sedam nepokretnih ranjenika smešteno je na Malo Rujno' (Podgorje), a oko 100 pokretnih na Velikoj Poljani (Velebit), dok je 95 preostalih teških i nepokretnih ranjenika ostalo zabuokerisano u Srednjoj Gori, ali su, zbog razvoja situacije, tek 20. maja otvorene zemunice i preduzete mere da se prebace na sektor Kremen.

Opširnije o tome vidi tom V, knj. 27, dok. br. 51—55, 61, 63, 65, 74, 78, 79, 86, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 105, 106, 110, 115, 118 j 164.

U vezi ranjenika, Glavni štab NOV i POH neprekidno je bio u vezi s 11. korpusom, d izdavao odgovarajuća naređenja. Glavna briga GŠ NOV i POH i jedinica 11. korpusa bili su ranjenici i narod. Tako se u depešama GŠ NOV i POH od 12. i 13. maja, između ostalog, kaže:

»Javite odmah gdje ste sklonili ranjenike. Ranjenici ni u kom slučaju ne smiju pasti u ruke neprijatelju. U slučaju potrebe evakuacije, upotrebiite nosila i konje ...«

»Javljajte nam sela gdje se nalaze vaše jedinice i ranjenici po imenima naših poznatih drugova iz tih sela. Glavninu snaga angažujete u borbi za ranjenike, koji ne smiju pasti neprijatelju...«

»Momentлно nije moguće prebacivanje ranjenika brodovima zbog aktivnosti nepr. na odsjeku XIX div. Pratite budno razvoj situacije kako bi vi mogli doneti pravilne odluke u vezi sa ranjenicima. Imajte u vidu Bosnu i Kapelu...« (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 164, str. 659—60).

Kao opšti utisak može se konstatovati da u stvari Krbavsko polje uopšte neće više biti branjeno, jer su snage predviđene za to pre toga razbijene. U više slučajeva otpor neprijatelja ukazivao je na postojanje skladišta. Partizani su izgleda računali samo sa kratkim zadržavanjem ili prolazom naših snaga. U prilog tome naročito govore ponovo pronađeni ispravni kamioni, tenkovi i topovi.

Evakuacija uporišta, skrivanje raznih uređaja i premeštanje bolnica usledilo je u trenutku kada su prve jedinice iz Bihaća ušle u Prijeboj.

1. Naseljena mesta i stanovništva

Korenica, Udbina, Bunić i većina ostalih sela Krbavskog polja bili su skoro potpuno razoreni. To isto važi za crkve i javne zgrade. Čitave su ostale jedino pojedine kuće koje su partizanima služile za bolnice ili za smeštaj civilnih vlasti i vojnih ustanova.

Sva naseljena mesta — radi se isključivo o naseljima pravoslavaca — prilikom usluga jedinica bila su pusta. Nema sumnje da su partizani civilno stanovništvo planski evakuisali. Stoku, žitarice i celokupno pokućstvo poneli su sa sobom. Samo uz veliki trud moglo se u naseljima pronaći stolove i stolice potrebne za obavljanje službe u jedinicama.¹³

Da su naselja ranije bila jako naseljena moglo se odmah zapaziti po tome što su sva polja bila obrađena i što su zatečena prilična krda goveda i ovaca.¹⁴ Civilno stanovništvo iz Krbavskog polja pobešlo je u Plješivicu i, prema izjavama ustaša, prema jz, čak na Velebit. Oskudica u vodi primorala je begunce uglavnom da se vrlo brzo vrate u dolinu i većinom, i iz sopstvenih pobuda, izjavljivali su da su se samo bojali od ustaša, ali ne od Nemaca.

2. Ustaše

Jako angažovanje ustaških bataljona iz rejonu Gospića i Otočca u rejonima naseljenim Srbima dovelo je do uništenja čitavih naselja koja su do sada bila pošteđena od partizana. Uprkos ponovnim ukazivanjima na reperkusije takvog postupka, nije bilo moguće da se stane na put njihovim ujdurmama. Disciplina koja je vladala u garnizonima toliko je popustila posle ulaska u srpska mesta da je svaki pojedini čovek kolima, konjima ili peške odvlačio ono što je njemu izgledalo najvrednije. Skoro svaki čovek je nabacio na sebe jedno seljačko ćebe ili jagnje i bataljon, razvučen u dužinu od neko-

¹³ Narod (veći deo) je izbegao ma Velebit i sa sobom poveo oko 12.000 do 15.000 grla stoke (tom V, knj. 27, dok. br. 105).

¹⁴ To što je ostalo, Nemei i ustaše su opljačkali (vidi dok. br.

liko kilometara, pružao je primer balkanskog načina ratovanja. Vatra i oblaci dima označavali su put ustaških bataljona.¹⁵ Mnogo puta primečene su žene, koje su kao članovi porodice ustaša došle u područje borbe da bi se domogle plena. Uprkos tome, ne može a da se ne prizna da su se bataljoni uopšte dobro držali u borbi. Naročito 19. bataljon pod kap. Mesićem.¹⁶

3. *Zapreke*

Neprijatelj je Kravsko polje osigurao zaprekama u manjem obimu nego što se očekivalo. Polaganje mina engleskog porekla vršeno je na dosadašnji način i, prema količini i načinu polaganja, nema nekih novih momenata. Veće zapreke od drveta postavljene su jedino na putu od Vrebac za Ledence. Potkopavanje i nasipanje kamenja nisu mogli u većoj meri da uspore saobraćaj mot. vozila niti da ga ograniče. Ni u jednom slučaju zapreka nije bila osigurana i vatrom. Za vreme borbenih dejstava samo su postavljane pojedinačne zapreke. Neprijatelj za to jednostavno nije imao vremena.

4. *Uporišta*

Ni u jednom slučaju kao i u ranijim operacijama nije uspelo da se likvidiraju stambeni objekti, ustanove, škole, radio-stanice itd. Blagovremeno upozorene, ove ustanove su mnogo pre bile premeštene. O pojedinostima njihovog sastava i delovanja, samo u retkim slučajevima moglo se nešto saznati u samim mestima, pošto je stanovništvo, iz straha od ustaša, bez izuzetka pobeglo. Pripadnici operativnih jedinica, pak, nisu mogli o tome ništa da kažu.

5. *Skladišta*

Skladišta svih vrsta, prema podacima iz raznih izvora, većim delom su pronađena i sadržaj sklonjen. Nemoguće je opisati pojedina skladišta. Najupečatljiviji je bio Laudonov gaj. Ova Laudonova šuma sastoji se od visokih borova, dru-

GŠ NOV i POH uputio je 13. maja Štabu 11. korpusa NOVJ sledeću depešu:

»Javite kakva je politička situacija na sektoru gdje neprijatelj vrši ofanzivu. Da li neprijatelj pali? Je li narod izbegao«.

Na to je Štab 11. korpusa NOVJ odgovorio 14. maja 1944:

»Neprijatelj je spalio Srednju Goru, Podlapac, Tolić, Mekinjar. Teški ranjenici su u Srednjoj Gori u zemunicama. Lakši su prebačeni uglavnom na prostor Kamensko — Bijeli Potok... Nameravamo sa ranjenicima krenuti preko Plješivice pravcem Kordun...« (tom V, knj. 27, dok. br. 164, obj. 112).

¹⁶ Verovatno: Milan.

gi delovi od belogorice sa gustim šibljem, a severni deo od retkog listopadnog drveća. Zemljište je peskovito kao u pokrajini Brandenburg. Ove pogodnosti su banditi iskoristili. Duž puteva ali i dalje odatle, po čitavoj šumi, raspoređena su bezbrojna manja i veća skladišta. Sama skladišta su bila vrlo različita. Njihovo maskiranje delimično nepotpuno, a delom takvo da su se mogla pronaći samo pomoću specijalnog minoistraživača. Često su rupe imale veličinu 1x2 m. Oruđa su bila neposredno uz sam put potpuno ukopana u zemlju, prostor popunjen peskom. Posle su pronađene pravilne podrumске prostorije veličine soba za stanovanje, koje su mogle biti izgrađene samo velikim angažovanjem radne snage i višenedeljnim radom. One su bile uredno obložene i snabdevene poklopcem koji nije propuštao vodu i u njih se moglo ući samo kroz ulaz veličine jednog kvadratnog metra. U jednom slučaju više ovakvih podruma bili su povezani hodnicima.

Minoistraživač se naročito dobro pokazao u Laudonovom gaju. Ipak, treba uzeti u obzir da je baš iz tog razloga bio otkriven mali broj skladišta hrane i odeće, dok su municija, naoružanje i aparati bili odmah registrovani. Plen u Laudonovom gaju bio je zamašan. Bez obzira na to, sigurno je da je to samo jedan deo postojećih rezervi. Sadržaj skladišta potiče većim delom od italijanskih kontingenata. Samo američke puške, konzerve, so i mali broj delova uniformi, kao i sanitetski materijal, su savezničkog porekla.¹⁷ Pretpostavlja se da je više puta spominjana isporuka naoružanja ili još brižljivije sakrivena ili da su saveznici uglavnom doturali naoružanje i uniforme italijanskog porekla.

Kamioni koji su za vreme čitave operacije zaplenjeni, sa malim izuzetkom, bili su odvučeni na potpuno nepristupačna mesta. Oni se nisu mogli videti iz vazduha a tamo gde drveće nije bilo gusto bili su pažljivo maskirani granjem. Radilo se skoro isključivo o italijanskim vojnim vozilima, koja su samo u izvesnim slučajevima bila sposobna za vožnju ili se mogla osposobiti za vožnju jer su nedostajali točkovi i osnovni delovi motora. Za odvlačenje ovih olupina u većini slučajeva bilo bi potrebno angažovanje tegljača tako da se, sa malim izuzetkom, moralo odustati od njihove dalje upotrebe.

Štamparija, za koju je rečeno da je u Korenici, pronađena je u jednoj prirodnoj pećini kod Šeganovac (3 si. Korenica). Pre toga zarobljen je jedan Jevrejin, koji je radio kao slugač u štampariji, ali nije mogao da pokaže skrovište.

O pljački skladišta u Laudonovom gaju i Krbavici vidi tom V, knj. 27, dok. br. 92, a o evakuaciji ostalih zemunica Ekonomskog odeluka GS NOV i POH vidi dok. br. 95 u istoj knjizi

Jedan seljak koji je u blizini mesta bio uhvaćen i koji je banditima pomagao u radu, pokazao je put do pećine. Radi se o jednoj automatskoj štamparskoj mašini sa tipkama sa latinskim slovima. Mašina je bila potpuno rastavljena, valjci nisu mogli biti pronađeni, izvesni delovi bili su razbacani po obronku. Prema izjavi Jevrejina štamparija je štampala novine »Vjesnik« i »Srpska riječ« kao i propagandističke brošure. Štampani materijal nije pronađen ali boje, srednja štamparska hartija i hartija za pakovanje jesu. Delovi štamparije su uništeni.

U istoj pećini pronađena je jedna kasa sa devizama, vrednosti od oko 25.000 RM. Devize su se sastojale od jugoslovenskih i srpskih dinara, kuna, italijanskih lira i savezničkog okupacionog novca AMGOT za južnu Italiju (lire). Razna sredstva plaćanja potvrđuju očigledno izveštaj da je Tito njihovu ravnopravnu važnost na njegovoj teritoriji primao.

6. Služba veze

Postojanje široko razgranate i dobro održavane telefonske mreže za rejon Krbavsko polje više puta je javljano. Vodovi sa neizoliranom žicom stvarno su postojali u velikom broju i na veća udaljenja, npr. Korenica—Udbina; Bunić—Udbina. Vod od Plitvički Ljeskovac — Uvalica protezao se preko izolatora kojđ su, bez razlike, bili zabijeni u stabla. Telefonske centrale nisu mogle da se pronađu, međutim kod Tuka (3 sz. Bunić) zaplenjeni su uređaji za vezu. Bataljon za vezu poskidao je veliki deo neizoliranog telefonskog kabla.

7. Propaganda

U većim mestima, ali i između njih, ponovo su postavljeni do 4 m dugi panoi. Manji panoi iste izrade pronađeni su na kućama i ogradama. Poznate parole na zidovima kuća nisu pokazivale neke specifičnosti u odnosu na sadržaj ili ispisivanje. U Korenici, na zgradi opštinskog narodnooslobodilačkog odbora, bile su postavljene jedna pored druge slike Tita i Lenjina. U pojedinim slučajevima izgledalo je da se naročita pažnja poklanjala ispisivanju i crtanju, pošto su se za to koristili stručnjaci. Gde je vreme dozvoljavalo, komunističke parole zamenjivali su propagandni vodovi nacionalnim natpisima.

Potpuno likvidiranje zaliha na teritoriji Krbavskog polja može da urodi plodom samo ako rejon bude stalno zaposednut od naših jedinica. Onda može da uspe da se, pomoću civilnog stanovništva koje se vraća nazad, pronađu sva glavna skrovišta. Niže navedeni pregled daje sliku o gubicima neprijatelja. Operacijom prouzrokovan poremećaj u obuci, službi

veze, funkcionisanju službe snabdevanja i moralni poraz verovatno će uticati da Krbavsko polje neće više poprimiti dosadašnji značaj glavnog uporišta Glavnog štaba Hrvatske.

Od naročitog značaja je ipak prekid savezničkog dotura vazdušnim putem i onemogućavanje izgradnje aerodroma za savezničko i banditsko vazduhoplovstvo. Već više od godinu dana razni izvori govore o tome da su kod Bjelog Polja i Udbine uređeni aerodromi ili da su u izgradnji. Kod Bjelog Polja" ceo rejon koji bi došao za to u obzir običen je putničkim automobilom i ni najmanji nagoveštaj za izgradnju aerodroma nije otkriven. Nisu pronađeni ni tragovi o uništenim uređajima. Kod Bjelog Polja postoje pak mogućnosti za uzletanje i spuštanje aviona usled ravničastog i šljunkovitog terena, ali nisu uopšte preduzeti ikakvi radovi koji bi mogli da se protumače kao pripremanje aerodroma.

Nasuprot tome kod Udbine u. z.¹⁸ 2,5 si., između 726 i 747, moglo se stvarno konstatovati početak radova na jednom aerodromu.¹⁹ Jasno se videlo da je jedna površina od 150 m x 1000 bila označena stubovima debljine ruke i 40 cm dužine na rastojanju od 80 m. Uglovi su naročito bili označeni sa metar visokim borovim granama pričvršćenim kamenjem. Osim ovih radova, nisu se mogli zapaziti ni najmanji znaci o uređenju aerodroma. Neverovatno je da je postojao neki iole vazdušni saobraćaj. Nigde nisu bili primećeni tragovi od aviona koji su se verovatno spuštali ili podizali. Sveži drveni stubovi navode na zaključak da je obeležavanje izvršeno tek poslednjih nedelja. Izgleda da su svi izveštaji o uređenju aerodroma bili mnogo preuveličani i da su nastali više kao plod mašte nego na osnovu uvida agenata. Da je postojala organizacija banditskog vazduhoplovstva, prema pronađenim dokumentima, u to nema sumnje. Ali ona je 99% bila samo na papiru. Na kraju se može zaključiti da je za značaj Krbavskog polja kao avio-baze na kraju potpuno beznačajno da li će se na takozvanim aerodromima nešto poboljšati ili ne, pošto se mnogobrojne površine po svojoj prirodi bez daljnje mogu koristiti kao poletno-sletne staze.

Neprijatelj je izgubio:

A. 186 izbrojanih, 250 prema proceni poginulih, 117 zarobljenih, 13 prebeglih.

¹⁸ Ungefähr zum (otprilike, oko).

¹⁹ Tu se nalazila aero-baza s jednim avionom (torn V, knj. 27, dok. br. 164, obj. 83).

B. 485 pušaka	1 automatsku štamparsku mašinu
1 pt pušku	1 kasu za novac (sadržaj: vrednost: 25.000 RM)
123 mitr.	5 ormana za telef. priključke
20 postolja za mitr.	11 telefona
14 minobacača	1 oprema za bolnicu (vredna)
21 top	6 kamiona sanit. materijala
219,5 tone municije	6 vreća san. pribora
4 tenka	1 aparat za kiseonik
49 kamiona	1 sanduk potkivačkog materijala
6 put. automobila	8 praznih buradi za benzin
2 motorcikla	2 skladišta municije dignuta u vazduh
1 tešku prikolicu za kamion	2 aparature za film
31 seljačka kola	2 šivaće mašine
2 radio-stanice u automobilu	3 pisaće mašine
432 auto-gume	100.000 cigara
6.800 litara pogonskog goriva	15 vreća soli
1.000 litara motornog ulja	15 centi zobi
2 motorne pumpe za benzin	13 tona žitarica
1 stok deiova za mot. vozila	20 sanduka ribljih konzervi
2 pa reflektora	1 tona mesnih konzervi
1 daljinomer	7.815 ovaca
57 konja	22 svinje
1.035 goveda	
2 tovarna grla	
1 baterijski durbin za osmatranje	

Šojer²⁰
poručnik

²⁰ Scheuer. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 25. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA PREDUZIMANJE MERA PRI NAPADU NA VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ KOJI SE, PREMA PODACIMA SPECIJALNE JEDINICE »KIRHNER«, NALAZI NA PROSTORU POTOCI—UVALA¹

STROGO POVERLJIVO

Radiogram

Predato: 25. 5. 2100

Primljeno: 26. 5. 0130

KR

Ia, str. pov br. 857/44
26. 5. 44²

XV brd. AK

Specijalna jedinica »Kirhner«³ (Div. »Brandenburg«) jativa 23. 5. uveče: 1.) Prema tvrđenju osvedočenog poverenika, Glavni štab i Tito preselili su se poslednjih dana iz hrv. Drvara u Potoci—Uvala⁴ (20 isi. Drvar). U Drvaru i Ribniku još štab Korpusa.

2.) Svi znakovi govore u prilog Potoci.

Agenti, uprkos upozorenju, potpuno ubeđeni.

Iz Potoka evakuisano stanovništvo. Kirhner [ide] direktno u objekat da bi se sam uverio. U noći dostaviće izveštaj. Borbena grupa 7. SS-brd. div. formira, uključivanjem delova ljudstva bat. »Beneš« koji su potčinjeni 7. izv. bat, lako pokretne specijalne jedinice, jačine četa, sa zadatkom da što je brže moguće prodru do Potoci—Uvala da bi pravovremeno izvršile napad na Titov Generalštab ili da bi ga bar gonile, u slučaju da pre vremena napusti sedište štaba. Treba predvideti angažovanje dovoljno jakih snaga Bobbene grupe 7. SS-brd. div. na Potoci—Uvala za upotrebu ovih poternih četa.

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 645—6.

² Dopisano rukom na radiogramu.

³ Kirchner. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁴ Taj podatak nije bio tačan. Vrhovni štab sa drugom Titom nalazio se u pećini u Bastasima, pa je u pećinu, više Drvara, prešao uoči 25. maja dok su se ustanove VŠ NOV i POJ nalazile u Drvaru i zaseocima oko Drvara. Tada su se na prostoru Potoci — Uvala nalazile samo neke od ustanova VŠ NOV i POJ (Grupa autora, ORNJ, knj. 2, str. 101 i 102).

Treba uspostaviti radio-vezu sa jedin. »Kirhner«, koje se nalaze u rejonu Potoci—Uvala, preko K-de 2. OkA ili neposredno sa Bat. »Vildšic«⁵ (Div. »Brandenburg). Zahtev za učešće vazduhoplovstva u napadu na Potoci—Uvala uputiti blagovremeno preko K-de korpusa.

K-da 2. OkA, Ia, str. pov. br. 1543/44
FdR.

6

BR. 71

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. MAJA 1944. PRVOM PUKU »BRANDENBURG« ZA DEBLOKIRANJE OPKOLJENOG 500. SS-PADOBRANSKOG BATALJONA U DRVARU, U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Telegram

1. puku »Brandenburg«

596 — 25. 5. — 2355
nar. Yu — 80 26. 5. 0418²

500. SS-padobranski lov. bat. na dominirajućim položajima u Drvaru opkoljen od neprijatelja.³ Izvlačenje nemoguće. 70 ranjenika. Puk nastavlja napad u praskozorje i deblokiraće posadu u Drvaru.⁴

Pfiferot⁵

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2743/44
25. 5. 44.

⁵ Wildschütz

⁶ Nečitak potpis.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 768.

² Dopisano rukom, i verovatno znači da je 26. maja u 04.18 časova naređena upotreba aviona Yu-80 za transport ranjenika.

³ Opkoljavanje 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona u Drvaru izvršila je 3. brigada 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, jedan bataljon 1. brigade 6. divizije i 1. bataljon 1. brigade 9. NOU divizije (Grupa autora, ORNJ, str. 103 i 104).

⁴ Deblokadu nije izvršio 1. puk »Brandenburg«, već Borbena grupa »Vilam« (»Willarn«) 373. legionarske divizije »Tigar« (vidi dok. br.

BR. 73

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O POČETNIM DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA ANGAŽOVANIH U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

KR

Telegram K-di 2. OkA Ia/Ic ²5710 26. 5. 0935₃

prim. 1035

šifr. 1137

pred. 1402

Operacija »Reselšprung«:

Koncentrični napadi borbenih grupa svuda su naišli na neprijatelja spremnog za odbranu, koji je pružao žestok otpor na izgrađenim položajima i delom u protivnapadu. Čitavog dana dejstvovalo je savezničko vazduhoplovstvo, koje je naročito dejstvovalo u rejonu **Bihać** i tuklo aerodrom i mot. ciljeve.

500. padobranski lov. bat. čistio je posle spuštanja mesto **Drvar** i branio grad. Nisu ustanovljeni nepr. operativni štabovi. Plen. Do podne 70 sopst. ranjenika.

373. puk. grupa, koja je napadala, i zbog probojne snage bila ojačana 373. izv. bat., zauzela je u borbi protiv delova 6. div., koji su se u toku dana stalno pojačavali, rejon **Vagan**

81 i AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7: izveštaj Štaba 1. puka »Brandenburg« od 20. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung«.

U vezi opkoljavanja toga bataljona, maršal Tko, u razgovoru s delegacijom opštine Drvar 15. aprila 1974, između ostalog, rekao je i sledeće:

»Poznato je kako se to dalje odvijalo. Nijemci su po Drvaru divljali, poubijali su dosta ljudi, naročito omladine. Tražili su mene... Padobranci nisu ništa našli nego to odijelo, koje je bomba pocijepala—I izdržali su dok nije došla lička brigada (reč je o Pratećem bataljonu i Oficirskoj školi koji su branili prilaz pećini i 3. ličkoj brigadi koja je pristizala u pomoć — prim. ired.). Kada je ona stigla, razumije se, situacija se sasvim izmijenila. Nijemci su bili sabijeni na groblje. Zaklanjali su se iza spomenika, iza križeva i betonskog zida. A naši su ih bacačima tukli, tako da je neprijatelj imao grdne gubitke. ... Grdno su nastradali. Dakle, ovaj desant nije uspio, kao onaj Skorcenijev tamo gdje je Musolini bio zatočen...« (*Politika ekspres*, 1. juni, 1974, str. 2).

⁵ Verner.

¹ Snimak ovecremog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 639.

² Svi podaci (delovodstveni) o primopredaji dokumenta dopisani su rukom.

³ Nečitak paraf.

(3 ji. **Trubar**). Nepr. potivnapad u bok odbijen. Naše izvidnice na visovima 6 i. **Trubar** morale su uveče, zbog protivnapada, da se povuku. Bobrena grupa krenula je u 04.30 časa na **Drvar**.⁴ Izbrojana 54 poginula neprijatelja, naših 5 poginulo, 22 ranjeno, neznatan plen.

92. mot. puk zauzeo je, uprkos zadržavajućoj borbi neprijatelja i mnogobrojnim zaprekama, rejon 14 ji. **Bihać**. I dalje u borbi.

54. izv. bat. odbacio neprijatelja prema jugu i sa pridošlom lov. brig. prodro na planinske visove 13 j. **Bos. Krupa**. Oki. gren. juriš. bat., pošto je premostio mnoge zapreke iza neprijatelja koji se povlačio, prodro je do rejona 4 jugozapadno **Sitnica**. U daljem prodiranju ka **Ključu**.

Puk. grupa 7. SS-div. bori se protiv žestokog otpora kojeg pruža 1. prol. div. Visove oko **Podrašnica** (9 z. **Mrkonjić-Grad**) zauzela i od **Jezera** prodrila prema jugozapadu do oko odseka potoka i j. Šipovo. 1. nepr. oruđe izbačeno iz stroja. Sa 105. SS izv. bat. nema veze.

1. puk »Brandenburg, posle uklanjanja više drumskih zapreka, odbacio neprijatelja sa visova 4 z. **Grahovo**. Porušeni mostovi i zapreke na putevima usporavaju pokrete mot. kolone za 2 dana⁵. Zadatak: zauzeti **Grahovo** i s. odatle prodrati u šumoviti predeo i očistiti. Puk prema izveštaju k-ta puka nije sposoban za izvršavanje spec, zadat.[ka].⁶

Ic/Ia

XV brd. AK, pov. br. 2748/44

25. 5. 44.

Pfaferot

⁴ Vidi dok. br. 81.

⁵ Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7: izveštaj Štaba 1. puka »Brandenburg« od 20. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung«.

⁶ Najverovatnije da se to odnosi na zadatak koji je puk dobio u vezi s deblokiranjem opkoljenog 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona. Bliže o oceni sposobnosti toga puka vidi dok. br. 82.

NAREĐENJE KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA
NAROČITU UPOTREBU OD 25. MAJA 1944. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA PRODUŽENJE OPERACIJE »ŠAH«, U SMA-
NJENOM OBIMU, NA PROSTORIJI VOJNIČ — BARILOVIĆ
— R. KORANA — MIHOLJSKO¹

STROGO POVERLJIVO

K. T. B.

K-da LXIX AK z. b. V.

K. H. Qu. 25. maj 1944. 338

Ia, str. pov. br. 745/1888/44

12 primeraka

10. primerak

Pred.: Operacija »Šah«

- 1.) Usled nastalih važnih izmena u formaciji naših snaga, operacija »Šah« sprovedeće se u manjem obimu.² Cilj operacije sada je da se u rejonu Vojnić — Barilović — reka Korana do Bukovac — Miholjsko postojeće snage bandi sabiju i unište.
- 2.) Biće angažovani:
 - a) *Borbena grupa »Hameršmit«* (Komandant p. puk. Hameršmit«)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 445—6. Na više mesta u dokumentu su vršene ispravke i dopisivanja rukom.

² Reč je o angažovanju 92. motorizovanog grenadirskog puka u operaciji »Reselšprung«, kao i o izvlačenju iz borbe Borbene grupe »Arent«. Borbena grupa »Arent« dejstvovala je u operaciji »Šah« od 23. do 27. maja, kada je, posle teških borbi s jedinicama 7. i 8. NOU divizije, iznurena i sa većim gubicima, povučena u Petrinju. Naime, Borbena grupa »Arent«, usled zabune u prenošenju naređenja, prešla je u napad 23. umesto 24. maja, i potom 25. maja bila opkoljena kod Katinovca i Starog Sela od jedinica 2. i 3. brigade 7. divizije i 2. brigade 8. NOU divizije. Nalazeći se u teškoj situaciji, Borbena grupa »Arent« nije mogla da izvrši proboj, pa je K-da 69. AK z. b. V. naredila Borbenoj grupi 1. kozačke brigade da izvrši deblokadu opkoljene grupe. Za deblokadu Borbene grupe »Arent« upućena su 4 bataljona (1. konjički puk i 1 bataljon iz 2. puka). Deblokada je izvršena 26. a Grupa se potom, preko Gline, 27. maja uputila u Petrinju. U ovoj borbi 1. bataljon je imao 15 mrtvih i 45 ranjenih, dok se, na primer, 5. četa vratila u Petrinju samo sa 45 ljudi (vidi dok. br. 65, AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 35 i 44; izveštaji Borbene grupe »Arent« od 25. maja, s. 49 i 52; izveštaj i naređenje K-de 15. BAK-a u vezi situacije s Borbenom grupom »Arent«, Franc Srami, n. d., str. 187—188).

Jedinice: 1. rez. lov. puk
55. izv. bat.
Oki. izv. vod. LXIX AK z.
b. V.

b) *Borbena grupa »Berger«*⁸ (Komandant major Berger)
Oficir za vezu kod K-de korpusa major Marek.⁴

Jedinice: jedan bat. Poglavnikove tjelesne garde,
7. policijski bat.
1 vod tenkova

c) *Borbena grupa »f. Bose«*⁵ (Komandant pukovnik f. Bose [v. Bosse]).

Jedinice: 1. konj. puk
2. konj. puk
1/55. ap

3.) *Zadaci za 25. 5. 44.*

a) *Borbena grupa 1. koz. brig.*, kreće u zoru 26. 5. 44. iz dosadašnjeg rejona i, nastupajući preko Vrginmost — Vojnić — Miholjsko, zauzima odsek potoka oko 3 km zap. Miholjsko, i tamo nastavlja vezu sa 55. izv. bat., koji prodire sa zapada, i u sadejstvu sa ovim sprečava provlačenje snaga bandi prema istoku i jugu. U Vojniću treba da uspostavi vezu sa delovima *Borbene grupe »Poglavnik«* koji dolaze sa severozapada i da je održava.

Posle toga brigadu treba tako rasporediti da od Vojnića (uključno) do mesta dodira sa desnim krilom 55. izv. bat. može da osujeti proboj delova bandi u oba pravca, naročitu pažnju obratiti noću.

U noći 25/26. 5, sporednom operacijom treba iznenadnom akcijom likvidirati štab IV korpusa u Topuskom.

b) *Borbena grupa »Hameršmit«* nastupa 26. 5. 44, s polaskom u 03.00 časova, sa 55. izv. bat. i mot. kolonom

³ U ranijim naređenjima ova borbena grupa se zvala: *Borbena grupa »Poglavnik«* (vidi dok. br. 65), a u tač. 3, pod c), ovog dokumenta ponovo se pojavljuje taj naziv.

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁵ U prethodnim naređenjima ova grupa se nazivala: *Borbena grupa 1. kozačke brigade* (vidi dok. br. 65), a isto itako i u tač. 3, pod b) i c), i u tač 4 ovog dokumenta.

putem Karlovac — Leskovac do Bukovac, sa Bat. »A«⁶ od Generalski Stol na zapadnu obalu Korane u rejon Kestenjak, sa Bat. »B« od Tounja, preko Primišlja, na zapadnu obalu Korane, u rejon s obe strane Bukovac, iznuđava prelaz preko Korane i upućuje 55. izv. bat. u pravcu Miholjsko do uspostavljanja veze sa delovima Borbene grupe 1. koz. brig.

Bat. »A« i »B« formiraju mostobrane i vrše borbena izviđanja u istočnom pravcu. Pre svega treba nastojati da se veza između bat.[aljona] i sa I koz. brig, uspostavi i održava i onda kad Bat. »B« mora da se izuzme za drugu upotrebu,

- c) *Borbena grupa »Poglavnik«* nastupa 26. 5. 44, sa polaskom u 07.00 časova, iz Karlovca i sa Bat. »Poglavnik« dostiže opštu liniju Barilović — Krnjak (uklj.), sa 7. policijskim bat. Krnjak (isklj.) — Vojnić i tu se organizuje za odbranu, sprečava provlačenje snaga bandi prema severu. Sa Borbenom grupom 1. koz. brig, treba u Vojniću da održava vezu. Sa borbenom grupom »Hameršmit« na istočnoj obali reke Korane treba uspostaviti vezu borbenim izviđačkim patrolama.

4.) *Namere za 21. 5.*

Uništenje sabijenih neprijateljskih snaga istovremenim napadom na Krnjak delova Borbene grupe I. koz. brig., Bat. »A« i 55. izv. bat. Pojediniosti za sprovođenje K-da korp. narediće 26. 5. odn. 27. 5.

- 5.) Veze i izveštaji shodno korpusnoj zapovesti za operaciju »Šah« od 20. 5. 44.⁷
- 6.) Komandno mesto Korpusa: K. H. Qu. Zagreb, od 27. 5. ujutro Karlovac.

Za Komandu Korpusa
Načelnik štaba

8

⁶ Nemački 1. lovački rezervni puk imao je u svome sastavu i dva bataljona: Bataljon »A« i Bataljon »B«, sa po 5 četa. Brojno stanje puka 1. juna 1944. iznosilo je 3.993 oficira, podoficira i vojnika (AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 863).

⁷ Bliže o toj zapovesti vidi dok. br. 65, a o izveštajima tom V, knj. 27, dok. br. 200 i 202, AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 726, 754, 755—8, 759—67 i AVII, Ndf, reg. br. 19—15. k. 6/A.

Operacija »Šah« završena je 30. maja neuspehom jedinica 69. AK z. b. V. Prema izveštaju 69. AK od 1. juna, korpus je imao 54 mrtva, 137 ranjenih i 16 nestalih. O tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 794: ratni dnevnik K-de 69. AK za 1. juni, r. 1547, s. 874: izveštaj 69. AK od 30. maja 1944. o završetku operacije.

⁸ Nečitak potpis. Načelnik štaba 69. AK u to vreme bio je generalštabni pukovnik Han« Štajnbak (Steinbeck) i verovatno da je on ovaj dokumenat i potpisao.

Dostavljenu prema kon-
ceptu.

^Svetleći signali:

belo: tu se nalazimo

crveno: neprijatelj napada

zeleno: prenošenje vatre.

BR. 74

IZVEŠTAJ 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 26. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O TOKU I REZULTATIMA BORBI U OPERACIJI »MORGENSTERN«¹

POVERLJIVO

Ia, pov. 2994/44, 4. VI. 1944²

Komandno mesto, 26. 5. 1944.

1. puk »Brandenburg«
Od. Ia, pov. br. 229/44.

Op. Gen.⁵

Prilog uz
K. T. B.
Br

Šef	6.6
Ia	4.6
01	

Borbeni izveštaj

o operaciji »Morgenštern« od 10. 5. do 17. 5. 1944.

A. Neprijatelj: 10. 5. 1944. u 19.30 telegram, vrlo hitno, **od XV (brd.) AK, Ia, 1. puku »Brandenburg«**⁶

1.) 1. puk »Brandenburg«, bez II bat., za nastavljjanje jedne operacije, koja je u toku, u **Krbavskom polju** biće potčinjen 392. diviziji i prebačen u **Udbinu**. Marševska ruta **Knin — Srb — Lapac — Mazin — Udbina**. Polazak odmah. Komandant puka u Komandu korpusa.

⁹ Dalji tekst na originalu dopisan rukom.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 245—50. Na dnu margine prve strane dokumenta nalazi se pečat prijema K-de XV (brd.) AK (4. jun 1944, Br. pov. 673/44).

² Dopisano rukom, datum utisnut numeratorom.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca. U horizontalnim rubrikama, na pečatu označenom sa objašnjenjem broj 4 nalaze se 3 parafa. U prvoy horizontalnoj rubrici je paraf Pfaferota, a u ostale dve su parafi čije poreklo redakcija nije mogla da ustanovi.

⁵ Dopisano rukom (opunomoćeni general).

⁶ Vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 293.

- 2.) Mostove **Bribirske Mostine** i **Skradin** treba da drže pozadinski delovi. Ovi i II bat. (angažovan u rejonu **Vrpolje** za osiguranje puta **Šibenik — Trogir**) do povratka puka biće u taktičkom pogledu potčinjeni 264. peš. div.«

U 19.35 č telefon, naređenje puka I i III bat. Prvi stepen bojne gotovosti. Napuštaju se garnizoni **Đevrske** i **Kistanje**. Pozadinske delove I/1. prebaciti u **Benkovac**. Bat.[aljoni] u 20.00 č da upute kod mosta **Bribirske Mostine** lica za prijem naređenja. U 19.40 pismeno naređenje puka bata[ljonima]:

Naređenje puka br. 19/44

- 1.) Po naređenju XV (brd.) AK, puk će bez II/1. biti angažovan za nastavljanje jedne već započete operacije i odmah po izvršenoj pripremi za marš kreće za **Udbinu**.
- 2.) *Marševska ruta: Skradin — Knin — Srb — Lapac — Mazin — Udbina.*
- 3.) *Dužina marša:* oko 200 km.
- 4.) *Trajanje operacije:* verovatno 6 dana.
- 5.) Pojednosti o operaciji još nisu poznate puku.
- 6.) Mostove **Bribirske Mostine**, **Skradin** i dalje **treba da** osiguravaju i drže delovi puka.
- 7.) **Kistanje**, **Đevrske** kao garnizoni se napuštaju.
- 8.) *Pripreme*
 - a) *osiguranja:*
Most **Skradin** Štab puka
Most **Bribirske Mostine** i garnizon **Benkovac** objedinjeni pozadinski delovi I/1. i III/1. pod komandom p.por. Jegera.⁷
- 9.) *Telefonske linije:* **Bribirske Mostine — Kistanje** treba, na osnovu direktive oficira za vezu puka, demobilisati.
- 10.) U garnizonima treba obavestiti tamošnje jedinice da se **Kistanje** i **Đevrske** za nekoliko dana napuštaju, pošto puk privremeno odlazi.
- 11.) *Potčinjavanje:* Svi delovi puka koji ostaju biće potčinjeni 264. peš. div. P.por. f. Moric⁸ zastupaće sve interese puka i istovremeno preuzima komandu nad svim delovima koji ostaju.

⁷ Jäger. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Von Moritz. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

12.) Bataljoni odmah preduzimaju pripreme za marš. 0 go-
tovosti za marš obavestiti puk.

U 22.00 č bataljoni su krenuli na marš za **Udbinu**. K-t
puka krenuo je ispred puka i javio se korpusu **radi**
uvođenja u situaciju.

Situacija:

Banditi se sa 2 brigade nalaze u rejonu **Krbavsko polje**,
zatim u rejonu se nalaze velika skladišta za snabdeva-
nje i visoke upravne ustanove bandita. Put do [Velike
i Male] **Popine** osiguran, do **Gračaca** treba računati
sa slabijim neprijateljem, od **Gračaca** do **Udbine** situa-
cija kod neprijatelja nepoznata. Visoravan **Krbavsko**
polje služi banditima kao avio-uporište. Ovde savezni-
čko vazduhoplovstvo svakodnevno baca opremu i pot-
rebe za snabdevanje.

B. *Naša situacija:* Sa si., i. i sz, prodrle 3 borbene grupe
prema visoravni **Krbavsko polje**, koje su jačeg neprijatelja
odbacile prema jugu i za sada se nalaze neposredno s. od
visoravni.

Od strane XV (brd.) AK *planirano:* operacija »Morgen-
štern«, koncentrični napad na visoravan **Krbavsko polje**,
za to je angažovan 1. puk iz pravca juga.

11. 5. 1944. u 01.00 čas. usmeno naređenje od Ia XV (brd.)
AK. p.puk. Valteru:⁹ puk nastupa od **Knina preko Palanka**
— **Bulina** na **Gračac** i zatim otvara put za **Udbinu**. U **Ud-**
bini potčinjava se 392. hrv. diviziji. Zadatke za operaciju
»Morgenštern« [dobija] od 392. hrv. div. u **Udbini**.

Puk, bez 2. bat., stigao je 11. 5. u 17.00 bez smetnji u **Gra-**
čac i tu se smestio. U 17.10 k-t puka dao je zadatak I/I. za
izviđanje mosta 5 km sz. **Gračac**.

U 17.45 I/I. javio rezultate izviđanja. Posle kraćeg vatrenog
okršaja stigao do mosta, most porušen, prelaz moguć
gazom.¹⁰ K-t puka izdao zadatak I/I: u noći na 12.5. gaz
tako urediti da vozila 12. 5. 44 u osvitak dana mogu lako
da prođu.

Oslobađanje puta za Udbinu

Neprijatelj: Neprijatelj zatvara sa jakim snagama put **Gračac**
Lovinac — **Udbina**. Neprijatelj treba da je dobro
opremljen sa puškomitr., mitr. i minobacačima.
Moguće je da ima i brd. topove. Put, verovatno,
blokiran minama i zaprekama.

9 j 24 Walther. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ Na pravcu Gračac — Udbina dejstvovala je 3. brigada 19. NOU
divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 61).

Odluka: Angažovanje bataljona u operaciji u vidu skokova sa *namerom*: oslobodjenje puta **Gračac — Lovinac — Udbina**.

12. 5. 1944.

Stvarni tok događaja:

U 04.00 puk je krenuo u nastupni marš ka **Udbini**. Marševski poredak: III/1, štab puka, I/1. Oko 05.00 čelo stiglo u **Ričići**. Od **Ričića** I/1. preuzeo čelo kolone sa zadatkom da prodre ka **Lovincu** i da ga zauzme.

Juž. od **Lovinac** prihvatile su borbu slabije grupe bandi, koje su, posle kraćeg vatrenog okršaja, odbačene prema s.

U 09.30 č, čelo je dostiglo **Lovinac**, u kojem nije bilo neprijatelja. Prema izjavama stanovnika, jedna grupa bandi, jačine oko 100 ljudi, u bekstvu je napustila mesto. U **Lovincu** je pronađeno i sklonjeno žito bandita.

I/1. je zatim, preko kote 661, 723, upućen od j. na **Ploča**, a 3/1, preko kote 733 i 772, od jz. na **Ploča**. Teška oruđa nadzirala su nastupanje bat. sa položaja 1000 m z. od kote 661. U nastupanju po vodovima, dobro naoružane banditske grupe srednje jačine odbačene su sa kote i, posle kratkog vatrenog okršaja, oko 11.00 č, zauzeta je **Ploča**. U **Ploča** uništeno je jedno skladište žitarica i jedno malo skladište oružja bandita.

III/1. upućen je na kote 661, 628, 733 i 934 sa zadatkom: zauzeti kote, slabim snagama osigurati ih i nadzirati nastupanje I/1. preko prevoja **Klanac** za **Udbinu** a zatim, po naređenju puka, sa pozadinskim delovima puka produžiti za **Udbinu**. Prilikom prelaza prevoja **Klanac** I/1, u nastupanju po vodovima, slomio je nepr. otpor u rejonu j. **Udbina**. Kod **Brda** zarobljen je jedan banditski konvoj za dotur i privedeni zarobljenici. Bez većeg otpora neprijatelja, samo razbijajući slabije neprijat. zaštitnice, oko 17.00 č, puk je stigao u **Udbinu**.¹¹ Jedna banditska grupa u bekstvu napustila je **Udbinu** prema s. I/1. upućen je da uništi banditsku grupu. Jaka olujna kiša otežala je vidljivost i omogućila pojedinim banditima da

¹¹ Udbinu su branili 3. i 4. bataljon 3. brigade 19. NOU divizije. Bliže o tim dejstvima 12. maja vidi tom V, knj. 27, dok. br. 80.

pobegnu. U **Jošane**, 7 km s. **Udbina**, pronađeno je jedno skladište municije. Preko noći puk se srušio u **Udbinu**. Sa 392. hrv. div. uspostavljena je radio-veza.

13. 5. 44. Zadatak za puk:

Pretraživanje rejonu **Srednja Gora** i pronalaženje skladišta za snabdevanje bandita.

Situacija kod neprijatelja:

U rejonu **Udbina** jedna brigada. Prema izveštajima I_c u **Tolić**, 10 km sz. **Udbina**, štab Ličkog odreda¹² i sreski — KP.¹³ U **Podlapac**, 3 km z. **Tolić**, skladište municije. U **Srednja Gora**, 8 km jz. **Udbina**, skladište municije. Radionice u kući Ilije **Basta** i u delu naselja **Metić Dragi**. Zatim visoke upravne instance, skladišta Glavnog štaba u šumi jz. **Srednja Gora**.¹⁴ Treba računati da će neprijatelj vršiti miniranje u većem obimu.

Naša situacija:

Puk se smestio u **Udbini**.

Namera: pročešljavanje i čišćenje rejonu **Udbina** — **Pišać** — **Podlapac** — **Srednja Gora**.¹⁵

Zamišljeni razvoj događaja:

I/1. krenuće sa jednom jakom mot. grupom iz **Udbine** prema j., preko **Brda** — **Klaići** — **Srednja Gora**, sa 2. grupom, ojačanom četnicima, na putu od **Udbine** prema z., **Čojluk**, kota 890, severni izlaz **Srednja Gora**. Neprijatelja koji se bude pojavio treba primorati da prihvati borbu i uništiti ga. Privesti zarobljenike. **Srednju Goru** i teren na putu nastupanja treba detaljno pretražiti zbog eventualnih skladišta. Skladišta treba preuzeti. 3/1. ostaće za sada u **Udbini** da bi bio spreman kao udarna rezerva za 1/1. ili da prodo-

»² Taj podatak je tačan (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 50).

¹³ Misli se na sreski komitet KP (Komunistische Partei). Redakcija nije mogla da ustanovi da li su ti podaci tačni.

¹⁴ Bliže o tim skladištima vidi tom V, knj. 27, dok. br. 92 i 95.

¹⁵ Na tom prostoru nalazile su se 2. brigada 35, 1. brigada 8. i 3. brigada 13. NOU divizije, kao i Divizion 11. korpusa. Opširnije o tome i borbama koje su vođene u -tome rejonu od 9. do 14. maja vidi tom V, knj. 27, dok. br. 52 i 74.

rom prema **Mekinjar** za **Breštane**,¹⁶ 5 km s. **Mekinjar**, spreči eventualno povlačenje neprijatelja prema jz.

Stvarni razvoj događaja:

Mot. grupa I/1. prodrla je 13. 5. 1944. iz **Udbine** preko **Brda** za **Klaići**. U **Klaići** su napuštena vozila da bi se šumoviti predeo levo od mesta **Srednja Gora** pretražio. Od **Udbine**, na koti 961, 6 km z. **Udbina**, primećeni su jači pokreti bandi, III/1. dobio je zadatak da sa jednom četom, sa desnim naslonom na borbenu grupu I/1, prodre na kote 961, 911, neprijatelja koji se bude suprotstavio uništi i otkrije skladišta i zborišta bandita. Bobrena grupa I/1. i 10. četa pročešljali su teren bez jačeg otpora neprijatelja. 10. č sakupila je već krda stoke bandita i otpremila ih za Udbinu. Pošto je mot. grupa I/1. stigla na kotu 731, primetila je više velikih oblaka dima. Po napredovanju utvrđeno je da su banditi zapalili dva velika ital. automobila sa radio-stanicom i sa potpunom opremom. Tri bandita, koji su tamo držali stražu, ubijeni su u bekstvu. U blizini automobila sa radio-stanicom pronađeni su u okolnom šipražju jegan tegljač, jedna prikolica za motocikl, 2 superteška ital. mitr. Pri daljem prodiranju, posle uspostavljanja veze sa grupom koja se kretala peške, a koja je posle manjeg dodira sa neprijateljem stigla do severnog izlaza **Srednja Gora**, u nastavku pretraživanja rejona sz. — izlaz Srednja Gora pronađena je banditska bolnica za 100 ljudi koja je bila evakuisana.¹⁷ San. materijal i šatori sklonjeni na sigurno mesto. Manja skladišta municije i oružja pronađena su u pećinama ili zakopana ispod grmlja. K-t puka odlučio je, pošto se pretpostavlja da u ovom rejonu postoje još skladišta za snabdevanje bandi, da I/1. ostavi u **Srednjoj Gori** da bi 14. 5. još jednom detaljno pretražio čitavu okolinu. Oko 16.00 č upućena je 9. č preko **Brda** — **Klaići** — **Srednja Gora** u rejon **Koviljača** sa zadatkom:

¹⁶ Štab 11. korpusa NOVJ nailazio se 12. maja u 'tome mestu (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 51).

¹⁷ Bliže o bolnici i evakuaciji ranjenika iz Srednje Gore vidi denk, br. 69, obj. 12; Dom V, knj. 27, dok. br. 88, 102 i 105.

izvideti rejon **Koviljača** i skladišta za snabdevanje bandita zaposesti.

U večernjim časovima, jake banditske grupe **napale su Srednja Gora**. Posle dvočasovnog vatre-nog okršaja, banditi, koji su se probili do 30 m ispred naših položaja, odbačeni su nazad.¹⁸

Gubici neprijatelja: **15** poginulih, veći broj **ra-njenih**, 1 zarobljen.

Naši gubici: 1 ranjen.

Komandno ntesto puka, **I/I**, 9. četa ostali **su** preko noći u **Srednja Gora**, glavnina **III/I**, **poza-dina** štaba puka i **I/I**. u **Udbini**.

14. 5. 44. *Situacija kod neprijatelja:* kao i 13. 5. 44.

Naša situacija: puk bez 10. č i pozadinskih delova u **Srednja Gora**. 10. č i pozadinski delovi u **Udbini**.

Namera: Pročešljavanje i čišćenje rejona **Podla-pac — Jagodnje**.

Zamišljeni tok događaja: Upućivanje III/1. sa 9. i **11. č** iz **Srednja Gora** za **Podlapac**, **10. č** iz **Udbine** preko **Mekinjar** za **Podla-pac**, **I/1**, pošto III/1. zauzme **Podlapac**, za **Jagodnje**.

Stvarni tok događaja:

U 04.50 č pošlo se u pročešljavanje i čišćenje rejona **Podlapac — Jagodnje**. U rejonu **Kokovilja** III/1. otkrio je 2 veća skladišta oružja i municije. Zaplenjen je jedan tenk. Zatim je III/1. produžio sa nadiranjem prema **Podlapcu** i zauzeo ga.¹⁹

I/1. krenuo je za **Jagodnje** i dostigao ga bez do-dira sa neprijateljem. Bataljoni su pročešljavali rejone, poseli pojedina skladišta za snabdevanje. Zatim je uništeno 86 banditskih zaprežnih kola i veća krda stoke neprijatelja oterana za **Udbinu**. Pročešljavanje terena i čišćenje rejona **Podlapac — Jagodnje** završeno u 19.00 č. Štab <uka i III/1. smestili se u **Udbini** a 1. bat. u **Mekinjar**.

¹⁸ Ovde je reč o borbi koju je vodila 1. brigada 8. NOU divizije radi spasavanja ranjenika (vidi toni V, knj. 27, dok. br. 102).

¹⁹ Pravač Široka Kula — Podlapac branila je četa Komande mesta u Peuišću, dok je 3. brigada 13. NOU divizije kasno primila naređenje 11. korpusa NOVJ i, kada se uputila prema Podlapcu, nepri-jatelj je već zauzeo to mesto (tom V, knj. 27, dok. br. 61 i 74).

15. 5. 44. *Situacija kod neprijatelja:* jače grupe bandita povukle se iz rejonu **Podlapac — Jagodnje — Bulić** u rejon **Vrebac**.

Naša situacija: puk prikupljen u rejonu **Udbina**. 92. mot. p. 15. 5. 44. u napadu iz si. na **Vrebac**.
Namera: puk bez 1, čete, koja je upućena u **Gračac** za osiguranje jedne prazne kolone, pročešljaće i očistiti rejon ji. **Vrebac**.

Zamišljeni tok:

Celim pukom prodreti do **Ploča**. Odatle III/1. napada preko kota 733, 695, 987 i 840 sa ciljem put **Vrebac — Podlapac**. Ostatak I/1, uz to i teško naoružanje III/1, nadziravaju nastupanje III/1. od puta **Ploča — Vrebac**.

Stvarni tok:

Puk je mot. maršem krenuo u 04.00 č iz Udbine za **Ploča** i oko 06.00 stigao u **Ploča**, bez naročitih događaja.

III/1. upućen je preko kota 733, 695, 987, 840 za **Vrebac**. Glavnina I/1. i 11. č krenuli su iz **Ploča** putem za **Vrebac** i obezbeđivali nastupanje III/1. Bez dodira sa neprijateljem, III/1. stigao je na kotu 833. Uništeno je više manjih skladišta žita. Sa kote 837, prilikom našeg približavanja, slabije banditske grupe povukle su se prema s. Na njih je 9. č otvorila bočnu vatru. Dostignuta je kota 937. Neprijatelj je slabim snagama na nepreglednom terenu izvršio napad na bok delova 9. č i drugim uvođenjem u borbu 9 č, koja je odmah krenula u napad, isti je odbačen. Odatle je bat. upućen prema jz. izlazu **Vrebac**.

I/1, nastupajući po ešelonima, stigao je, pošto je uništio manja gnezda otpora, u **Vrebac**. **Vrebac** bez neprijatelja. Posle jednočasovnog vatrenog okršaja neprijatelj je odbačen i povukao se t>rema si.²⁰

Oko 19.00 č operacija je završena.

Puk se prikupio u rejonu Ilinac i odatle je krenuo nazad za Udbinu.

²⁰ Prvi bataljon Ličkog NOP odreda je imao zadatak da brani Vrebac. Odred se tada nalazio pod komandom 3. brigade 19. NOU divizije, koja je u to vreme zatvarala pravce Gračac — Udbina i Lapac — Udbina (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 61).

16. 5. 44. *Zadatak*: Od 392, hrv. div. 1. puku:
Operacija »Morgenstern« završena. Puk se vraća preko **Gračac** — **Knin** u stare garnizone.

U 11.00 puk je iz **Udbine** krenuo na marš za **Gračac** i tamo stigao oko 16.00 č bez naročitih događaja.²¹

U **Gračacu** novo hitno telegraf, naređenje XV (brd.) AK puku: Zbog neprijateljske situacije u rejonu **Gospić**, odmah krenuti. Od **Gračaca** preko **Obrovca**.²²

K-t puka odmah je uputio III/l. sa zadatkom da prođe do kote 952, razminira put i da osigura put za ostale delove koji treba da slede. U tu svrhu potčinjen je III/l. četvorocevni pa top. U 19.00 č III/l. dostigao je prevoj bez dodira sa neprijateljem. Štab puka i I/l. nastupili su u 19.00 č. Oko 23.00 č jedno mot. vozilo 15[t] 9. č naišlo je, 8 km si. **Obrovac**, na minu i remontna služba ga je improviziranim sredstvima opet osposobila.

U 24.00 č puk ponovo nastupa i dostiže.

17. 5. 44. u 01.00 č u **Obrovac**. U **Obrovcu** je dat jedan sat za teh. zastanak.

U 02.00 č naređen je nastavak marša preko **Karin** za **Benkovac**, gde se stiglo oko 05.30 č.

C. *Naši gubici*: 2 poginula
4 ranjena, među kojima p.por. Freleker,²³
koji je umro u bolnici.
1 lakše ranjen.

D. *Neprijateljski gubici*: 36 poginulih izbrojano.
45 poginulih na osnovu procene
11 zarobljeno

E. *Plen*: 1 bacač 81 cm
2 superteška mitr.
15 mitr. — 20 postolja za mitr.
163 puške

²¹ Tim naređenjem Štaba 392. legionarske divizije redakcija ne raspolaže. Međutim, postoji naređenje K-de 15. BAK-a od 15. maja 1944. Štabu 392. divizije da se iz operacije »Morgenstern« odmah izvuče 1. puk »Brandenburg« i uputi na marš preko Gračaca i Obrovca u rejon Gospića (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 261).

²² Bliže o tome naređenju vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 260.

²³ Froelecker. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

1 tona pešadijske municije
 0.6 tona municije za superteški mitr.
 120 mina za minobacač 8,1
 120 granata 15 cm
 36 mina za minobacač 3,7
 10 mina
 2 pa reflektora
 1 eng. radio-aparat za traženje po-
 moći na moru
 1 daljinomer
 1 komplet alata
 2 pekare
 1 put. vozilo
 1 ital. tegljač
 2 ital. radio-stanice na automobilu
 1 prikolica za motocikl
 4 cirade za kamion
 3 cirade za motocikl
 90 seljačkih kola
 2 banditske pekare (uništene)
 1 bolnica
 4 skladišta žitarica
 2200 ovaca
 340 goveda
 200 koza
 10 konja

F. *Brojno stanje puka:*

Štab puka	4 ofic.,	2 službenika,	10 podof.	47 vojnika
1/1. p	5 „	2	55 „	307
3/1. p	8 „	—	36 „	250

G. *Iskustva:* Kao pri ranijim operacijama.

Koncept potpisao
 Valter²⁴
 p.puk i komandant puka

Za tačnost:

²⁵
 ..
 kapetan

²⁵ Nečitak potpis. Moguće da je potpisano sa Vander (Waodeer).

BR. 75

**OBAVEŠTAJNI IZVEŠTAJ 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE
»TIGAR« OD 28. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG AR-
MIJSKOG KORPUSA O MESTU BORAVKA MARŠALA TITA
I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ, ZAPLENJENIM DOKU-
MENTIMA, SAVEZNIČKIM MISIJAMA I POTREBAMA PO-
VEĆANJA SOPSTVENE PROPAGANDE RADI DEMORALI-
ZACIJE PROTIVNIKA¹**

KR

RADIOGRAM

Poslat: 28. 5. u 17.52
Primljen: 29. 5. u 06.15

6739 Ic
Šalje: 373. pd

15. brd. AK
Ic

Operativnoj grupi korpusa

Podaci o Drvaru

Samo mesto, zbog bombardovanja iz vazduha, raseljeno već pre »Reselšprungak«. Na padinama planine štabovi bandita, naročito Glavni štab. Tito je stalno menjao mesto boravka oko Drvara, imao je u steni izgrađeno komandno mesto i delimično 15 m duboke galerije, koje su za sada, zbog zatrovanosti drvnim gasom, nepristupačne.² U **Drvaru** savezničke misije samo privremeno. Glavno sedište **Bos. Petrovac**. Sedište Sovjetske misije još nije otkriveno. U **Drvaru** 216. trup Abvera uhvatio 3 engl, i 1 američkog izveštača (propagandista) od kojih je 1 engl, izveštač pobegao.³ Nije zatečena nijedna vojna misija. 216. trup Abvera zaplenio je mnogo pisanog materijala i karata,⁴ iz kojeg uglavnom proizlazi:

¹ Snimak radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 708—13.

² Opširnije o kretanju maršala Tita i članova VŠ NOV i POJ posle napuštanja pećine vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 111.

³ Zarobljeni su Englezi Džon Četvind Talbot (John Chetwind Talbot), dopisnik »Rojtera«, i Džon Frederik Slejd (John Frederik Slade), fotoreporter, kao i američki fotoreporter Ganter Erza Fauler (Gunter Erza Fawler), dok su novinara dr Stojana Pribičevića, Amerikanca jugoslovenskog porekla (Ličanina), posle dvanaestočasovnog zarobljeničtva oslobodili pripadnici NOVJ. Zarobljeni novinar i fotoreporter bili su upućeni 30. maja u Sisak (vidi AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 739; izveštaj K-de 15. BAK-a od 15. juna 1944; *Politika ekspres*, *V Drvaru pre 30 godina*, od 10. maja 1974, str. 19).

⁴ Bliže o zaplenjenim dokumentima u Drvaru vidi AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 681 i 682.

- 1.) Obaveštenost bandita o nemačkom radio-saobraćaju, sa talasnim dužinama, sistemom šifriranja i sredstvima za šifriranje,
- 2.) Osobe za vezu u većim gradovima **Hrvatske**, fabrikama, pri hrvatskim državnim i vojnim ustanovama i pri nemačkim vojnim ustanovama.
- 3.) Organizacija sa ličnom formacijom većeg dela bandi.
- 4.) Prepiska **čerčilovog** sina⁵ sa engleskom Vrhovnom komandom i Intelidžens-servisom.

Div. je još zapjenila važan materijal, naročito karte. Biće najhitnije dostavljen. Mnogo materijala je uništeno razaranjem SS-padobranskog bat.

Banditi, u noći na 26. 5. izvršili protivnapad sa I. i II/6. ličke div., koje su najhitnije prebačene iz rejona sz. **Drvar**, i sa III/1. div. od ji.

Prema izjavama zarobljenika i prebeglica, velika potištenost i povećan porast pojava demoralizacije kod bandi⁶ koje su dobile naređenje da se delovi, podeljeni na vodove, prikupe u planini **Klekovača**.⁷

Hitno se umoljava: propaganda velikog obima pomoću letaka, koja će ukazati na vojnički uspeh zauzimanja **Drvara** i na udarnu snagu nemačkog Vermahta. Zatim dokazi koji doprinose razobličavanju laži pol.kom. i o skorom slomu bandi.—

Ic
F.d.R.
8

⁵ Zaplenjeno je 12 pisama majora Randolfa čerčila (Randalf Churchill), koji se kao član anglo-američke vojne misije nalazio pri. VS NOV i POJ. Međutim, redakcija raspolaže samo informacijom, ali ne i pismima (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 675).

⁶ Taj podatak nije tačan. U razgovoru s delegacijom opštine Drvar, 15. aprila 1974, maršal Tito je, između ostalog rekao:

»... O toj operaciji se malo pisalo... Naši ljudi pokazali su se odlično. Ja sam gledao kako su mirno i hrabro dočekivali neprijatelja... Jedinice koje su se tamo kasnije nalazile imale su veoma teške situacije, na raznim sektorima, znam kako su krajiške jedinice oko Šatora i tamo dalje od njega imale teške sukobe. Pratila ih je glad, i svašta je bilo... Ja imam veliku obavezu da zahvalim narodu Drvara, ljudima toga kraja, koji su se tako junački, tako herojski držali. Bili su to primjeri zbilja visokog morala i velike hrabrosti...« (*Politika ekspres*, 1. jun 1974, str. 2).

⁷ U širem rejonu planine Klekovače nalazila se 6. proleterska (lička) divizija »Nikola Tesla« (tom IV, knj. 25, dok. br. 137).

⁸ Nečitak potpis.

BR. 83

INFORMACIJA VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 30. MAJA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA I USTANOVAMA O ISKUSTVIMA STEČENIM U OPERACIJI »KAMERJEGER« PROTIV 2. I 5. NOU DIVIZIJE¹

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia, pov. br. 3432/44

Prilog 124. K.T.B.
H. Qu., 30. 5. 1944.

Predmet: Zaključci iz iskustava stečenih u borbi sa crvenom Divizijskom grupom »Morača« (s. a. naređenje vojnoopr. k-ta Jugoistoka, Ia pov. br. 2414/44 od 24. 4. 44.)²

- 1.) *Neprijatelj* se bori fanatično.³ On je dobro naoružan i teškim naoružanjem. Snabdevanje municijom nije uvek dovoljno. Borbena obuka u jedinicama je loša. Veličina puta pređenog na maršu i u noći je izvršna. Svoje uspehe traži iznenadnom pojavom na boku i u prepadima i noćnim napadima. Nije uvek lako da se pravovremeno primeti pokret njegovih glavnih snaga, pošto maskiranjem ili napadom delimičnim snagama na drugom pravcu ume veoma dobro da obmane. Dobro poznaje teren, kreće se ne putem, već brdskim stazama (putevi na visovima) uz vodstvo onih koji znaju put. Njegova obavestajna služba je dobra. Posebno su omiljeni prevoji.
- 2.) Izviđanje ne sme nikada da se prekine. Svaki starešina je i bez zapovesti na to obavezan; ukoliko je jedna jedinica duže vremena postavljena na istom mestu, to može biti znak gubljenja vremena ako se početak naredenih pokreta odlaže zbog prethodnog izviđanja. Borbeno izviđanje mora se vršiti do u dubinu neprijatelja. Ono ne sme da služi samo osiguranju. Najvažniji zadatak izviđanja je da se ustanovi: »Gde je neprijatelj, u kom pravcu se kreće.« Drugi izveštaji o njegovoj jačini su od neznatnog značaja.-Nadmoćnost naših jedinica u obuci i naoružanju dopušta da se prihvati i borba protiv brojno nadmoćnijeg neprijatelja. Imati u sebe poverenje! Izvi-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 858—61.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Bliže o borbama protiv 2. i 5. NOU divizije vidi dok. br. 33, 34, 37, 53 i 57.

danje je najbolje osiguranje, a najbolje izviđanje je napad.

- 3.) Istovremeno sa izviđanjem ide rekognosciranje *zemljišta*. Proučavanjem karte i ispitivanjem stanovnika mora poći za rukom da se već prilikom pripreme jedne operacije ustanove planinske staze i uobičajeni brdski prelazi. Proučavanje i poznavanje ovih puteva je od odlučujućeg značaja za planiranje i uspeh u borbi protiv bandi u planini.
- 4.) I *oficiri* većih jedinica su većinom suviše daleko udaljeni od jedinica. Ne uzimajući u obzir gubitak u vremenu za dostavljanje izveštaja i zapovesti, time se isključuje lični uticaj na potčinjene i jedinice. Očekujem da je potrebno samo da se ukaže na to da bi se ubuduće postiglo poboljšanje. Bojazan od odgovornosti mora da iščezne.
- 5.) *Metode vođenja borbe:*
 - a) *Okružavanje velikih bandi* retko uspe; za velika okruženja nedostaju snage, a stvaranje uskog obruča neprijatelj uvek pravovremeno primeti, tako da može da se povuče.
 - b) Važno je da se što je moguće brže i iznenadno probije u redove neprijatelja koji je primećen i, bez dugog izviđanja pojedinosti i bez duge pripreme, primorati ga na borbu i tada ga više ne pustiti iz kandži.
 - c) Pravovremenom žurbom i temeljnim proučavanjem karti oficirima blagovremeno mora biti jasno rukovođenje borbom, naročito organizovanje vatrene zaštite. Dugo odugovlačenje daje neprijatelju vremena za protivmere i uglavnom je pogrešno u borbi protiv bandi.
 - d) Rejoni bandi moraju posle prvog pretraživanja da ostanu zaposednuti duže vremena. Pri tom svakom bataljonu treba dodeliti njegov rejon za temeljno naknadno čišćenje.
 - e) Bezuspešna je želja da se neprijatelj neutrališe samo zaprečavanjem izvesnih prevoja i raskrsnica nekoliko puteva, koje on u svako doba može da izbegne. Isto tako utvrđivanje bataljona i četa na položaju za kružnu odbranu nema nikakvog uspeha bez ofanzivnog dejstva prema spolja; to može da dođe u pitanje u najbolju ruku privremeno, za noć. Potpuno je besciljno kada jedan bataljon, koji je angažovan za zaprečavanje jednog puta, organizuje položaj za kružnu odbranu 1 — 2 km sa strane puta, i kada veruje da će time pri mesečini moći ispuniti svoj zadatak. Be-

skorisni su poduhvati koji se preduzimaju uzgred, samo u prolazu kroz rejon bandi, bez čišćenja međuprostora.

- 6.) Kod osobite naklonosti neprijatelja za noćne napade potrebno je
 - a) da se napad blagovremeno primeti (borbena predstraža na 1,1/2—3 km udaljenosti ispred glavne borbene linije; pojačana delatnost izviđačkih patrola)
 - b) da su izvršene sve pripreme za odbranu od noćnog vatrenog napada (zaprečna vatra, koja automatski treba da se otvori)
 - c) da se nekako izmeni dosadašnji raspored snaga, ako se pretpostavlja da ga je neprijatelj upoznao.
- 7.) Molim da se vodi briga o tome da iz jedinica iščezne »strah od boka«. Breša i otvoreni bokovi riskantni su u pokretu samo onda kada se ne zna ništa o tome ili kada otkáže izviđanje. Ko energičnim napadom primora neprijatelja na borbu protiv sebe, ne treba da ima nikakav strah za svoje bokove. Gotovo uvek brojno stanje neprijatelja na bokovima pokazalo se kao preterano ili pogrešno.
- 8.) Još uvek se jedinice suviše mnogo drže puteva, dok ih neprijatelj upravo izbegava. U planini je važno *da se u posedu drže visovi*. Samo onaj ko ima brda, ovladaće dolinama. Iz iskustva se zna da u Srbiji gotovo na svim planinskim grebenima ima staza koje se mogu upotrebljavati. Kod ispravnog postupanja, i u planini je isključeno iznenađenje. Teškoće u kretanju planinskim stazama nadoknađuju se boljim ovladavanjem terenom i boljim mogućnostima za osmatranje.
- 9.) *Saradnja sa vazduhoplovstvom je nedovoljna*. Osnovni principi za PVO⁴ službu osmatranja i raspoznavanja između zemlje i vazduha moraju biti opšte dobro svih starešina. Pravovremenim razvijanjem žutih platna, zastava sa kukastim krstom i ispaljivanjem raketa oranž boje, izbegavaće se greške.
- 10.) I snabdevanje iziskuje prethodno razmišljanje i improvizaciju, naročito u planini. Uvek je teška greška kada se napad odugovlači ili kada ostaje nerešen, jer snabdevanje nije pravovremeno obezbeđeno. Nošenje konzervi hrane za najmanje 2 dana daje jedinicama mogućnost da istraju i bez dotura. Ubuduće ustaću protiv svakog

⁴ protivvazdušnu odbranu

starešine koji zbog otkazivanja snabdevanja ostaje neodlučan ili čak odustaje od naređenog napada.

- 11.) Ovo naređenje treba isto tako kao i naređenje od 24. 4. 44. pov. br. 2414/44 hitno dostaviti na znanje svim komandama i moraju postati opšta dobrobit jedinica.

Felber

Dostavljeno:

Do krajskomandantura
i bataljona

**BR. 77 f) **

IZVEŠTAJ 847. GRENADIRSKOG PUKA OD 2. JUNA 1944. ŠTABU 392. LEGIONARSKOJ DIVIZIJE O TOKU I REZULTATIMA OPERACIJE »VIKINGER« ZA ZAUZIMANJE GRUPE OSTRVA NA ODSEKU NOVI — SENJ — JABLANAC KRAJEM MAJA I POČETKOM JUNA 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO!

847 gren. puk (hrvat.)
Odelj. Ia, str. pov. br. 160/44.

Rgt. Gef. St.², 2. juni 1944.

Štab 392 (hrvat.) peš. div.
str. pov. 170/44.
— 2. juni 1944.

Abt. Ia Br. 392/44⁴
3. juni 1944. Str. pov
Pril.:

Br.: Pril.

Obrađivač

*Izveštaj o operaciji »Vikinge r«⁵
847. gren. puka (hrvat.)*

1.) *Planiranje*

Pripreme i planiranje utvrđeno je prilikom konferencije sa komandantom 771. inž. desant.[nog] bat. Prema naređenju

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 833—6.

² Regimentsgefechtsstand (regimentsgefechtsštand — komandno mesto puka).

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ U prevodu znači: viking. Tako su se zvali norveški preci koji su na prekomorska osvajanja išli brodićima.

392 (hrv.) peš. div., odelj. Ia, str. pov. br. 327/44⁶, trebalo je likvidirati uporišta bandi na niže navedenim ostrvima i dotična ostrva očistiti.⁷

11 o v i k,
S i l b a,
O l i b,
P r e m u d a,
Š k a r d a,
1 s t i
M o l a t.

Za ovo su bile predviđene sledeće snage:

ceo III bat.
ceo II bat.
Inž. vod Štabne čete
Štab puka
1 bat. sa štabom, 1. i 3. četom.

Brodski prostor za iskrcavanje obezbediće 771. inž. desant. bat.:

2 manja jurišna čamca
1 teški jurišni čamac
1 desantni čamac
5 skela (trajekata).

U pojedinostima bilo je planirano:

Ispiovijavanje snaga 30. 5. 1944. u večernjim časovima iz polaznih luka Novi, Senj, Jablanac.

Formiranje 3 desantna talasa:

Desantni talas 1: III bat. (2 skele). Isplovljenje iz Novog: 30. 5. 1944. u 19,00 časova. Iskrcavanje na Olib 31. 5. 44. oko 4,00 časa na severozapadu (zaliv Draga) i na jugu (zaliv Južna Slatina). Čišćenje ostrva 31. 5. 1944. U toku noći prebacivanje na Silbu, iskrcavanje 1. 6. 1944. oko 8,00 časova na severu u zalivu (sasvim severozapadno od kote 29) i jugu, 1 km jugoistočno od Nozdre.

⁶ To naređenje redakcija nije pronašla. Međutim, Komanda 15. BAK-a naredila je 23. maja 1944. Komandi 392. legionarske divizije da zauzme ostrva o kojima je u ovom dokumentu reč (Arhiv VII, NAV-T-314, r. 562, s. 628). Komanda 2. oklopne armije odobrila je ovu operaciju 24. maja (vidi ratni dnevnik Komande 15. BAK-a u AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1277).

O iskustvima stečenim u ovoj operaciji vidi i izveštaj komandanta severne Dalmacije, upućen admiralu Jadrana i Komandi 15. BAK-a 14. juna 1944, u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 865—6.

⁷ O borbama za ova ostrva vidi tom V, knj. 28, dok. br. 118 i tom IX, knj. 2, dok. br. 127.

1. 6. 1944. čišćenje ostrva Silba. Početkom sumraka povratak u polaznu luku.
- Desantni talas* 2: Štab puka, II bat., Inž. vod Štabne čete (1 teški jurišni čamac, 1 desantni čamac, 2 skele). Isplavljenje iz Senja: 30. 5. 1944. u 19,30 časova. Iskrčavanje na Molat na 2 mesta (zaliv Zorljeva na jugu i zaliv Vodomarka, 2 km severo-severozapadno od Brgulje) 31. 5. 1944. oko 4,00 časa. Čišćenje ostrva pre podne 31. 5. 1944. i spajanje obe grupe na krajnjem severnom delu. Oko podne prebacivanje desantnog talasa na 1st. Istog popodneva prebacivanje jedne čete na Škardu. U noći od 31. 5. na 1. 6. 1944. prebacivanje glavnine sa Ista na Premudu, a jedne ojačane čete sa Škarde na Plovik. 1. 6. 1944. čišćenje oba ostrva. U noći od 1. 6. na 2. 6. 1944. povratak u polaznu luku Senj.
- Desantni talas* 3: I bat. sa Štabom, 1. i 3. četa (1 skela). Isplavljenje 30. 5. 1944. u 21.00 čas iz Jablanca za Košljun (zapadna obala Paga). Tamo pre svega ostati kao rezerva. U noći 31. 5. na 1. 6. 1944. prebacivanje na Maun i Škardu, čišćenje ostrva i povratak u uporište u noći od 1. 6. na 2. 6. 1944.

2.) *Izvršenje:*

Izvršenje proteklo sasvim po planu shodno tački 1.). *Desantni talas 1* iskrcao se 31. 5. 1944, kako je bilo predviđeno, oko 4,00 časa na planiranim mestima: severna grupa (Štab, 9. četa i 1/2 10. čete) i južna grupa (11. četa i 1/2 10. čete) spojile se u rejonu mesta Olib. Jednom motornom čamcu koji je ulazio u luku, posle kraćeg žestokog okršaja, onemogućeno je isplavljenje. Ukupni rezultati na Olibu:

- 6 poginulih izbrojeno,
- 4 zarobljena,
- 1 naš vojnik (Hrvat) ranjen.

Plen:

- 1 motorni čamac,
- 2 italij. mitr.,
- 2 američ. autom.,
- 15 pušaka,
- 1000 metaka.

I iskrčavanje 2. *desantnog talasa* odvijalo se po planu. Severna grupa bila je ojačana 5. četom, dok je glavnina 2. bat.

sa Pion. vodom pročešljavala ostrvo od juga. Tom prilikom pronađeno je kod luke Molat jedno skladište rezervi:

245 pari cipela,
32 bale odeće.

Čizme su podeljene jedinicama; odeća će biti upućena diviziji. 7 ljudi je uhapšeno.

Oko 11,40 časova prebačena je 5. četa na 1st, a oko 13,30 časova glavnina 2. bat. Čišćenje ostrva proteklo je bez naročitih događaja; 1 folksdojčer je dezertirao. Traganje proteklo bez rezultata.

Oko 18,00 časova prebačena je 5. četa na Škardu i čistila ostrvo.

3. *desantni talas* dostigao je, prema planu, u jutarnjim časovima 31. 5. 1944. Košljun i ostao tamo na raspolaganju komandantu puka.

U noći od 31. 5. na 1. 6. 1944. 1. desantni talas prebacio se na Silbu, 2. desantni talas sa glavinom na Premudu, a jedna ojačana četa na Ilovik i 3. desantni talas na Maun i Škardu. Čišćenje proteklo bez naročitih događaja: na Premudi uhapšeno 6 ljudi, na Silbi 5 i na Maunu 1 čovek.

Za vreme čitave operacije dignuto u vazduh i potopljeno:

116 čamaca,
26 jedrenjaka sa jednim jarbolom,
6 obalskih motornih brodića,
5 velikih kutera,
1 motorni čamac.

Povratak svih desantnih talasa usledio je po planu u noći od 1. 6. na 2. 6. 1944. Oko 6,00 časova sve jedinice su opet stigle u svoja uporišta.

3.) *Iskustva:*

Prilikom planiranja i sprovođenja moralo se naročito uzeti u obzir da svi pokreti na moru mogu da se izvode samo noću. Za vreme kratkih noći (kao u ovom vremenu) moraju se dugi marševi raspodeliti.

Noći sa mesečinom treba uopšte tretirati kao nepodesne pošto čamci budu osvetljeni i zbog toga su relativno dobro vidljivi. Pri živom neprijateljskom noćnom izviđanju to znači otkrivanje sopstvenih pokreta. Primena padobrana za osvetljavanje i svetlećih snimaka primećena je na polasku i povratku, ali ipak nisu mogli da otkriju naše desantne talase.

Pri sadašnjoj situaciji u vazduhu jasno se pokazalo da je ostajanje velikih desantnih plovni objekata (skele) kod ostrva isključeno; korištenje skrovitih mesta, udaljenih od operacijskog područja je nedopustivo. Uprkos tome otkriva-

nje istih treba očekivati, kao što je pokazao naš slučaj: 2 skele koje su našle skrovište u jednom zalivu u blizini južnog vrha ostrva Cres, napalo je 6 lovaca bombardera. Samo zahvaljujući protivavionskoj odbrani, koja je odmah stupila u dejstvo, mogao je napad da se odbije i jedan neprijateljski avion da se ošteti.

Iskrčavanja koja su usledila pokazala su još da su takvi desanti, sa skelama, na obalu koju drži neprijatelj, isključeni, pošto u tom slučaju na skelama, usled masiranja trupe, na palubi može da dođe do neželjenih gubitaka. Za takav slučaj potreban je veći broj jurišnih čamaca koji jedinicu brzom vožnjom prebacuju na kopno da se neprijatelju ne bi pružila ni najmanja mogućnost za otvaranje precizne vatre. Iskrčavanje samo pomoću skela je opravdano samo na obalske delove koje nije poseo neprijatelj.

Ukupno uzevši, vrlo dobro se iskazalo navigacijsko umeće desantnih pionira u vođenju skela i čamaca.

Rajzinger⁸

potpukovnik i k-t puka

BR. 78

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 6. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O ISKUSTVIMA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG« ZA PERIOD OD 25. MAJA DO 6. JUNA 1944. GODINE¹

Nije preuzeto, samo preko ..²

K-da XV brd. AK

O. U., 6. juni 1944.

Ia

Izveštaj o iskustvima »Reselšprunga« K-da korp. dostavlja, da bi prva iskustva i opšti utisak o »Reselšprungu« blagovremeno prenela; izveštaj je za period od 25. 5. — 8. 6. 44.

⁸ Reisinger. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 354—60. Dokument je, verovatno, koncept i nije završen, ali je po svojoj sadržini značajan i redakcija ga stoga objavljuje.

² Dopisano rukoim. Međutim, šest reči na kraju primedbe nisu čitljive, kao ni paraf.

Po primitku izveštaja o iskustvima i borbenih izveštaja od pojedinih borbenih grupa, naknadno će se dostaviti sumarni izveštaj.³

1.) *Priprema*: Da bi se nameravana operacija po mogućstvu što manje demaskirala, zakazana je bila konferencija u K-di 2. OkA⁴. Na njoj su učestvovali: načelnik štaba XV brd. AK, Ia 7. SS-brd. div. (kao predstavnik V SS-korpusa), Ia K-de vazduhoplovstva Jugoistoka, major Beneš [Benesch].⁵ Proanalizirani su zadaci, utvrđen način izvršenja operacije i usaglašene lozinke. Na taj način trebalo je u svakom slučaju da izostane izdavanje zapovesti koja bi padala u oči.

Naređenje armije koje je kasnije usledilo zahtevalo je jedno iscrpno naređenje i promenilo je lozinke. To se prilično negativno odrazilo na sredstva veze već pre početka i dovelo do prvih nesporazuma. Lozinke za Bat. za vezu nikad nisu stigle.

2.) *Komandno mesto*:

Premeštanje komandnog mesta korpusa u Bihać trebalo je da obezbedi bolju telefonsku vezu sa K-dom arm.[ije]. U stvari, skoro isključivo — ukoliko je uopšte postojala veza — razgovori su se vodili preko Knin — Split, tako da je staro komandno mesto moglo da bude povoljnije. Takođe i za radio-vezu promena položaja, tamo i natrag, uslovlila je dva potpuna prekida od okruglo 12 časova (skokovita promena položaja, zbog udaljenosti, ugrožavanja iz vazduha i nemanja snaga za obezbeđenje, nije bila moguća), kao i gubitke od mina i lovaca-bombardera i nanovo ugravavanje pod izmenjenim i otežanim uslovima.

Za održavanje veze sa komandantom avijacije, položaj komandnog mesta u B.⁶ bio je povoljan. Pošto je već bilo utvrđeno da se za 2 dana skoro sve jedinice povuku, to se ova uska saradnja ispoljila samo na napad jurišnih aviona kod 373. div.

³ Taj sumarni izveštaj Komande 15. BAK-a (redakcija nije pronašla, te se zbog toga objavljuju samo pronađeni zaključni izveštaji potčinjenih jedinica i to: 373. leg. divizije i 1. puka »Brandenburg« (vidi dok. br. 81 i 82).

Za ostale jedinice koje se pominju u ovome izveštaju, redakcija nije pronašla završne izveštaje.

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi kada je ova konferencija održana.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁶ Bihać

3.) *Veza*

Uprkos najvećoj revnosti svih vezista, uz angažovanje jednog dela skoro bez odmora (npr. Šifrantsko odeljenje K-de Korpusa), veza ni na koji način nije mogla da sledi taktičkim zahtevima. K-da korpusa predlaže da se ovo pitanje podvrgne iscrpnom stručnom ispitivanju. K-da korp. glavne uzroke vidi u:

- a) previše komplikovanoj organizaciji radio-tehnike (uspostavljanje veze sa prvobitno nepredviđenim mestima moguće je tek posle dostavljanja dokumentacije, što oduzima dosta vremena);
- b) stalnom preopterećivanju sredstava veze, koja nikako više ne dozvoljavaju dopunske zahteve;
- c) nemogućnosti predaje preko reda taktičkih izveštaja, pošto se oznake reda hitnosti opet zloupotrebljavaju za manje važna ukazivanja na termine, itd. Tako dano jedno hitnije naređenje 7. SS-div. poslato je tek posle više časova, pošto je stalno moralo da prima KR⁷-izveštaje od drugih instanci —verovatno svoje sopstvene k-de;
- d) u obuci vojnih radista uopšte (stalni izveštaji da u određenim vremenskim razmacima nije moguća radio-veza, pojedine radio-stanice to opovrgavaju jer skoro uvek dobijaju vezu);
- e) u nedovoljnoj obuci taktičkih organa da stalno kratko ali ipak iscrpno javljaju.

Izuzetak, koji pada u oči za čitavo vreme operacije, predstavljala je 7. SS-brd. div. Njen aparat službe veze i javljanja radili su dobro.

0 po jedinostima vidi prilog 1.⁸

4.) *Izdavanje naređenja.*

Izdavanje zapovesti trpelo je usled nejasnoće nadležnosti. Obe zapovesti za nastavlanje operacije, izdate od K-de korp., bile su prevaziđene odgovarajućim naređenjima armije, koja su sadržavala sve pojedinosti, i zahtevala su protivnaređenja, koja su se naročito odrazila na područje veze i snabdevanja.

Jedno armijsko naređenje, kojim je naređen pokret za sledeći dan u 04.30 časova, stiglo je tek prethodnog dana i uopšte nije moglo da bude kod borbenih grupa do 03.30 časova.

Nameće se potreba da naređenja za sledeći dan stignu blagovremeno kako bi još pre čestih radio-ometanja u toku noći mogla da se dalje proslede.

⁷ hitne

⁸ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

5. Izviđanje, kontraobaveštajna služba.

Prethodno izviđanje je zakazalo. Ono je trebalo da izvidi zadatke koji su nedeljama sledili u vezi Drvara. O promenama koje su u toku operacije nastale, K-da korp. je samo delimično informisana, tako da je verovatno da su Armija i K-da korp. pošle od različitih procena neprijatelja.

Hitno korišćenje zaplenjenih dokumenata⁹ moglo je uslediti ukoliko su se dokumenta nalazila kod K-di korp. potčinjenih jedinica.

Trup Abvera¹⁰ je svoje rezultate neposredno javljao armiji. Samo upućivanjem 1c korpusa,¹¹ koji je u Drvaru pretrpeo teško bombardovanje, mogli su se saznati izvesni rezultati.

6. Vazduhoplovstvo:

- a) Saradnja sa komandantom avijacije Hrvatske bila je dobra i bez problema.
- b) Napad jurišnih aviona 26. 5. ispred 373. div. odlučujuće je potpomogao prodor ove grupe.
- c) K-da korpusa nije upoznata sa rezultatom istrage napada na l. p »Brandenburg« (nemački He-126¹² i italijanski aparati iz plena sa nemačkim oznakama). Na žalost, ista eskadrila je prilikom odlaska potpuno uništila kamione jedne kolone za dotur na putu za Bihać.
- d) Na priloženom aero-foto-snimku (pril. 2)¹³ uneti su ciljevi napada predviđenih od komandanta avijacije. Iz aero-foto-snimka (pril. 3)¹¹ proizilazi da su štuke¹⁵ skoro potpuno promašile. Verovatno nedostaje na snimku pogodaka učinak eskadrile koja je letela za Knin.

7.— Čuvanje tajnosti:

Čuvanje tajnosti bilo je naročito naglašeno. U stvari, pojedini referenti vodili su više telefonskih razgovora i pozivali se na »predstojeću operaciju«, dogovorene namere«, i si. K-da

⁹ Vidi dok. br. 75.

¹⁰ Odnosi se na 172. trup Abvera (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 1255).

¹¹ Načelnik Obaveštajnog odseka bio je poručnik Šojer.

¹² Heinkel-126 (Hajinkel-126) — tip aviona.

¹³ i ¹⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹⁵ Sturmkraftbomber (šturmkräftbomber — jurišni bombarder, skraćeno nazvan »štuka*). To su poznati jurišni bombarderi iz drugog svetskog rata (Ju-87), sa ugrađenim snažnim sirenama. Mnogi gradovi i sela širom porobljene Evrope, a posebno u Jugoslaviji, Poljskoj i SSSR-u uništeni su uz masovnu upotrebu ovih aviona. Obrušavajući se sa velikih visina, uz zaglušujući urlik sirena, Nemci su sa ovim avionima sejalili smrt, terorizali stanovništvo i vršili masovna razaranja, pre svega civilnih objekata.

poz., koja nije bila upoznata, primila je 23. 5. *otvoreni* telegram koji je dat kao prilog 4.¹⁶

U stvari, *pre nego što je K-da korp. bila upoznata*, pronosile su se u Bihaću vesti o predstojećoj operaciji. Aerodromsko osoblje vazduhoplovstva zaključilo je iz jedne zabrane bombardovanja Petrovca i Bihaća da je tamo usmerena operacija. U Bihaću je 23. 5. pronošena vest da sada treba Tito da bude uhvaćen. U to vreme od strane K-de kor. o predstojećem bili su upoznati:

- a) Ia¹⁷ i Ol¹⁸ korpusa
- b) disp[ečer] veze korpusa¹⁹ Svi sa isključivom obavezom,
- c) K-t l. p »Brandenburg«²⁰ nikoga dalje ne upoznavati.
- d) K-t²¹ i Ia 373.²² div.
- e) Komandant avijacije Hrvatske.

Vanredna telef. raspitivanja armije u vezi situacije i o sledećim namerama olakšavala su rad neprijateljskoj obaveštajnoj službi.

Delimično su bili upoznati:

- f) načelnik veze Korpusa i njegov referent za radio-veze (ofic.)
- g) načelnik veze komandanta avijacije Hrvatske
- h) komandant pozadine Korpusa

Moguće je da su od Abverovih ili drugih instanci potekli pre odgovarajući zadaci za izviđanje u tom pravcu.

Iz jednog saslušanja zarobljenika proizilazi da je, navodno, Titovom Štabu bio poznat dan napada.²³

8) *Borbena vrednost:*

- a) 373. div.: Dosadašnje iskustvo se potvrdilo da hrv. vojnici pod strogom nemačkom komandom u napadu i u kraćim borbenim dejstvima ne uzmiču. Ne mogu da izdrže za duže vreme. Hrvat, jedinice trebaju naročito dobre nemačke starešine. Od njihovog ličnog primera

¹⁶ Pošto ne raspolaže tim prilogom, redakcija nije mogla da ustanova na koji se to telegram odnosi; za taj datum ima više naređenja.

¹⁷ Načelnik Operativnog odeljenja 15. BAK-a.

¹⁸ Prvi ordonans-oficir (ordonansoffizier).

¹⁹ Redakciji nije poznato ko je u to vreme bio dispečer veze u K-di 15. BAK-a.

²⁰ Tada je bio potpukovnik Valter.

²¹ Komandant 373. legionarske divizije »Tigar« bio je u to vreme general-lajtnant Eduard Aldrian (vidi dok. br. 81).

²² Načelnik Operativnog odeljenja bio je tada generalštabni potpukovnik Vinkelbrand.

²³ Pripreme neprijatelja za taj napad nisu ostale potpuno nezapazene. Još u martu mesecu počeli su da pristizu podaci o pripremanju napada (vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 101).

zavisi rast ili opadanje borbene vrednosti njihovih jedinica. Ne uzimajući u obzir kratak momenat slabosti, koji, pored nedovoljne mogućnosti snabdevanja (nedostatak borb. vozila posle prelaza planine), treba pripisati značajnom gubitku svake veze (delom usled napada iz vazduha), div. je ispunila očekivanja koja su polagana u nju.²⁴

- b) 1. p »Brandenburg«: Nema mesta sumnji u energiju i spremnost starešina i pripadnika puka za dejstvo. Uprkos tome, puk je potpuno razočarao. Jednu spec. akciju odbio je k-t kao nemoguću, pošto ne raspolaze dovoljnim brojem prevodilaca.²⁵ U taktičkoj upotrebi p.[uka] nije mnogo učinio jer, prema strukturi njegovog sastava, smatra da nije sposoban. U stvari, puk se ni na jednom mestu naspram neprijatelja nije opravdao. Taktičko komandovanje i služba javljanja nisu odgovarali. U slučaju iskrcavanja ne treba previše očekivati od borbene vrednosti i planiranog protivnapada puka.²⁶

Prema dosadašnjim iskustvima, mora se posumnjati u svrsishodnost formacije puka. Pri sadašnjem sastavu izgleda da nije *potpuno* prikladan ni za jedan ni za drugi zadatak. Oznaka »puk« uvek će dovoditi do krive pretpostavke.

- c) 7. SS-brd. div. i delovi V SS-korpusa: kao jedine brdske jedinice ponele su SS-jedinice teret operacije i glavne uspehe. Treba istaći spremnost jedinica za dejstvo, srčanost (naročito čet. i bat. rukovodstvo dobro), jasno komandovanje i u vezi s tim jasno izveštavanje.²⁷
- d) 92 (mot.) gren. puk.: rukovodstvo puka nije zadovoljilo. Nije težilo, prema situaciji, da se ide napred. Izgleda da su se potvrdila ranija iskustva, na osnovu kojih puk nerado napušta komunikaciju i nerado zalazi na teren i na taj način nikad stvarno ne zahvata neprijatelja. Nema sumnje da je puk, usled stalnih akcija, otupeo, ne angažuje se u potpunosti, ali prema stanovništvu istupa grubo. Slučajevi nepotrebnih paljevina, nedostatak svakog ratnog plena i zaplenjenih dokumenata, to

²⁴ Opširnije o dejstvima 373. legionarske divizije »Tigar« vidi dok. br. 81.

²⁵ Redakciji nije poznato o kakvoj je akciji ovde reč. Verovatno se radi o ubacivanju mekog trupa na pravcu izvlačenja VŠ NOV i POJ.

²⁶ i 32 Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82.

²⁷ Redakcija nije pronašla završni izveštaj 7. SS brdske divizije »Princ Eugen«.

- su konstatacije koje se čine prilikom svakog angažovanja puka. Aktivnost će se ovde i dalje pratiti.²⁸
- e) 500. SS-padobranski bataljon²⁹ i Oki. gren. jurišni bat.³⁰ ne mogu se detaljno oceniti zbog kratkoće angažovanja i stalne promene potčinjenosti. Koliko je do sada poznato, svim postavljenim zadacima su udovoljili.
- f) 2 (hrv.) lov. brigada: kao što se predviđalo, borbena vrednost brigade, boravkom na nem. trupnom poligonu, jedva da se promenila. Oficiri su isto tako nesposobni, uobraženi i kukavice kao i pre. Njihovo odbojno držanje prema svemu nemačkom još se pojačalo. Za vreme operacije 1. lov. puk pojavio se samo kao masa za popunjavanje, bez sopstvenog učinka; ostatak brigade u mnogome je zatajio u osiguranju glavnog puta dotura.³¹
- g) 1. p. »Brandenburg«:
 Za angažovanje u specijalne svrhe, puk, prema izveštaju k-ta puka, nije bio prikladan jer nije imao na raspolaganju dovoljno prevodilaca. U grupnom angažovanju puk nije odgovorio svim očekivanjima. Razlog tome u prvom redu je nedostatak opreme i mogućnosti snabdevanja u borbi van puta i u planini. Bobrena snaga uskoro je opala usled lošeg snabdevanja. Uz to dolazi i to da je puk, sa maksimalnim brojnim stanjem borbene delatnosti od 300 [vojnika], najčešće bio prisiljen da se bori na izvanredno teškom terenu protiv nadmoćnog neprijatelja u dobro izgrađenim položajima. Nema mesta sumnji u energiju i spremnost za akciju starešina i trupe. Služba javljanja nije zadovoljila.³²

²⁸ Redakcija ne raspolaže zaključnim izveštajem K-de 92 (motorizovanog) grenadirskog puka, da bi se detaljnije sagledala njegova dejstva.

²⁹ O dejstvima 500. SS-padobranskog bataljona vidi dok br. 81; tom IV, knj. 25, dok. br. 185, 186 i 190.

³⁰ Oklopni grenadirski jurišni bataljon pripadao je 2. OkA i na početku operacije »Reselšprung« bio je pod komandom Štaba Motorizovanog puka za naročitu upotrebu. Bliže o tome i sumarnom izveštaju o gubicima vidi dok. br. 81; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 466—9: depešu štaba Motorizovanog puka za naročitu upotrebu od 6. juna 1944. K-di BAK-a o sopstvenim i neprijateljevim gubicima.

³¹ Redakcija ne raspolaže potpunijim podacima o dejstvima domobranske 2. lovačke brigade.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU-
SA OD 8. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O
POSTIGNUTIM REZULTATIMA I OBOSTRANIM GUBICIMA
U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹**

POVERUIVO

Telegram

K-DI 2. OkA Ia/Ic

Veza: Vaš [dopis] Ia pov. br. 4079/44²*Uspeh operacije »Reselšprung«*

Operacija je postigla značajan uspeh za rukovođenje bor-
bom protiv bandi na hrvatskoj teritoriji. Uspelo je:

- 1) Razbijanje matičnih oblasti komunističkih bandi zauzima-
njem njihovih najvažnijih komandnih i snabdevačkih cen-
tara i time osetno slabljenje njihove situacije snabdevanja.
- 2) Elitne komunističke jedinice (1. proleterska divizija³ i 6.
lička divizija⁴) bile su prinuđene na borbu i u žestokim
borbama tako teško potučene da su, iscrpljene i izmorene,
uz nedostatak municije i životnih sredstava, bile prisiljene
na povlačenje. One su dobile naređenje da izbegavaju dalje
borbe. Velike gubitke pretrpele su i 9.,⁵ 39.® i 4. banditska
divizija.⁷
- 3) Zauzimanje uzletišta za savezničke avione,⁸ gubitak orga-
nizovane vlasti, kao i mesta štabova inostranih misija, pri-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, §. 444—5.

² Odnosi se na naređenje K-de 2. OkA od 8. juna 1944. za dostavljanje sumarnih izveštaja o rezultatima u operaciji »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 470—1).

³ Opširnije o dejstvima 1. proleterske divizije NOVJ vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 113, 118, 121, 128 i 158 i knj. 26, dok. br. 21 i 45.

⁴ Detaljnije o borbama 6 (ličke) proleterske divizije »Nikola Tesla« vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 137 i 153.

⁵ O dejstvima i gubicima 9. NOU divizije vidi tom V, knj. 28, dok. br. 41.

⁶ Iscrpnije o dejstvima i gubicima 39. NOU divizije vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 160 i knj. 27, dok. br. 7.

⁷ Bliže o dejstvima i gubicima 4. NOU divizije vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 142 i 152 i knj. 26, dok. br. 8 i 25.

⁸ Misli se na avione saveznika NOV i POJ. Tada su se pomoćni aerodromi nalazili kod Bosanskog Petrovca, na Glamočkom i Kupreškom polju.

siljava bandite na potpuno novu organizaciju i novu izgradnju, čak i kod ponovnog napuštanja prostora od strane naših jedinica.®

- 4) Savezničke misije su neposrednim uvidom dobile pravu sliku borbene snage bandi.
- 5) Za našu borbenu taktiku dobiveni su najvažniji obavешtajni materijali i ključna dokumentacija, radio-stanice i odbrambena dokumentacija, mada su, osim toga, jedinice bile uništile mnogo dragocenog materijala.¹⁰
- 6) Ovaj uspeh izborile su naše jedinice uz najteža odricanja. Jedinice, nepokretne na planinskom zemljištu i motorizovane, morale su prodirati kroz besputni planinski teren ostavljajući u pozadini svoje teško naoružanje. Osetljivo ispadanje vozila iz stroja, prouzrokovano napadima niskoletećih aviona, i višestruke pregrupacije snaga, doneli su teškoće u snabdevanju. Uticao je i nedostatak tovarnih grla tako da su jedinice, u vrelim vremenskim uslovima, preuzele na sebe velike telesne napore. Gde je neprijatelj prihvatao borbu, borio se on sa retkom ogorčenošću, pri čemu su mu išla na ruku svojstva zemljišta. Naše jedinice, tamo gde su stupale u borbu, energično su se borile, uprkos moralne opterećenosti usled neprijateljeve vazdušne nadmoćnosti.
- 7) Ukupni gubici potčinjenih jedinica Komande korpusa na dan 6. 6. iznose:

Kod naših jedinica: 136 mrtvih (među ovima 4 oficira), 432 ranjena (među ovima 2 oficira), 41 nestao (među ovima 1 oficir). Kod neprijatelja: mrtvih izbrojano 1452, procenjeno 705 (među ovima 2 komandanta brigade,¹¹ 2 engleska oficira,¹² 1 komesar brigade¹³), 63 zarobljena, 29 prebeglih. Neprijatelj je izgubio: 3 protivavionska topa, 3 bacača granata, 79 mitraljeza, 1 engleski Piat¹⁴, 5 protivtenkovskih pušaka, 9 puškomitraljeza, 325 pušaka. Muni-

⁹ Nikakva reorganizacija tada nije vršena u jedinicama NOV i POJ.

¹⁰ Opširnije o zaplenjenim dokumentima vidi dok. br. 75.

¹¹ i ¹³ Nije poginuo ni jedan komandant ni komesar brigade. Ranjen je samo Milan Sijan, komandant 3. ličke brigade, a poginuli su Stevo Nikoliš, komesar i Jovica Mraović, zamenik komandanta — oba iz 5. bataljona 13. proleterske brigade »Rade Končar« i Mičo Obradović, komandant 4. bataljona 2. ličke brigade (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 137 i knj. 26, dok. br. 39).

¹² Redakciji nije poznato koji su engleski oficiri poginuli.

¹⁴ Reč je o pešadijskom protivtenkovskom oruđu, težine oko 15 kg, čija je mina probijala oklop debljine 10 cm. Reč »Piat« je skraćena od »Projector Infantry Anti Tank«. Bliže o njemu vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 4, obj. 11.

cija: 42.500 mitraljeskih i puščanih metaka, 45.000 metaka za puškomitraljez, 1100 metaka dum-dum, 2300 protivavi-
onskih metaka 2 cm, 20 mina, 8 radio-aparata, 1 tajni oda-
šiljač, 1 kino-kameru, 1 kamion, 2 tenka, 2 skladišta odeće,
2 mašinske radionice, 1 skladište hrane, 41 konj, 8 nepri-
jateljskih lovaca sigurno a 1 verovatno oboren, sanitetski
materijal.

Naši gubici: 1 četverocevni protivavionski top, 2 protivten-
kovske puške, 1 protivoklopni top 7,5, 2 mitraljeza, 1 radio-
aparat, 98 automobila, 4 oklopna izviđačka kola, 1 oklopni
transporter, 1 tenk, 1 komandna kola i 1 pontonska kola
(komplet). Ispalo iz stroja za duže vreme: 46 automobila,
2 oklopna izviđačka kola i 1 transporter.

Od toga: 373. *pel*: 40 sopstvenih poginulih (među ovima
2 oficira), 85 ranjenih (među ovima 1 oficir), 22 nestala,
472 izbrojano i 55 procenjeno poginulih kod neprijatelja,
34 zarobljena, 9 prebeglih, 1 protivavionski top, 3 bacača
granata, 21 mitraljez, 1 engleski Piat, 3 protivoklopne pu-
ške, 6 puškomitraljeza, 189 pušaka. Municija: 20.500 mi-
traljeskih i puščanih metaka, 45.000 puškomitraljeskih me-
taka, 1100 metaka dum-dum, 2300 protivavionskih metaka
2 cm, 1 radio-aparat, 1 tajni odašiljač, 2 tenka, sanitetski
materijal, 4 neprijateljska lovca oboreno.

Sopstveni gubici: 54 automobila, 1 tenk, 1 pontonska kola
(komplet), za duže vreme ispalo iz stroja 15 automobila.

1. *puk* »*Brandenburg*:« 10 sopstvenih izginulih, 105 ranje-
nih. Neprijatelj: 298 izbrojano a 63 procenjeno mrtvih, 7
zarobljenih, 3 prebegla, 1 protivavionski top, 7 mitraljeza,
24 puške, 17.000 mitraljeskih metaka, 20 granata, 1 nepri-
jateljski avion oboren.

Sopstveni gubici: 11 automobila za duže vreme, 1 sanitetski
automobil, 1 oklopna izviđačka kola, 1 komandna kola
potpuno ispala.¹⁵

- 8) O ostalim borbenim grupama javljeno preko K-de Ia-pov.
br. 3090/44 od 7. 6. 44.¹⁶

XV brd. AK

Ic/Ia, pov. br. 3103/44
8. 6. 44.

¹⁵ Podaci o nemačkim gubicima i gubicima jedinica NOV i POJ su kontradiktorni, te redakcija, zbog toga, objavljuje ovaj dokument i izveštaj Komande 15. BAK-a od 9. juna 1944, kao dok. br. 80. O tome vidi i izveštaj o gubicima i plenu K-de 15. BAK-a od 7. juna 1944. K-idi 2. OkA u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 484—5 (objavljen je u tomu IV, knj. 26, kao dok. br. 121).

¹⁶ To je telegram K-de 15. BAK-a, upućen Kdi 2. OkA, u kome se iznose podaci o gubicima i ratnom plenu od 25. maja do 5. juna 1944.

BR. 83

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 9. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O KONAČNIM OBOSTRANIM GUBICIMA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Od Qu prosleđeno²

KR

9267 — 11. 7. 0046³

6979 — 10. 6 — 0030⁴

R⁵

Telegram

K-di 2. oki. arm.lije/

Konačni sumarni izveštaj borbenih grupa potčinjenih K-di korpusa 6. 6. o operaciji »Reselšprung«

Neprijatelj je ukupno izgubio:⁶

1186 izbrojano, 1075 po proceni poginulo, 238 zarobljeno, 35 prebeglo, 2 pt topa 3,7, 7 pa mitr. 2 sm, 3 minob., 62 mitr., 4 autom., 2 pt puške, 1 engl. Piat, 251 pušku, 80.040 peš. municije, 45.000 metaka za autom., 2300 metaka za pa mitr., 3 vreće dinamita, 124 mine, 16 radio-stanica, 1 filmsku kameru, 150 šaržera za mitr., 4 tenka, 2 skladišta odeće, 4 t žitarica, 2000 osušenih koža od životinja, 750 kg suhe hrane, 41 konja, 18 goveda, 75 ovaca, 4 neprijateljska lovca sigurno, a 1 verovatno oboren.

kod Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona 2. OkA, 54. brdskog izviđačkog bataljona, 3. čete 500. SS-padobranskog bataljona i 4. čete 92 (motorizovanog) grenadirskog puka. Prema tome izveštaju, Jurišni bataljon je imao 18 poginulih, 56 ranjenih i 1 nestalog. Izviđački bataljon 9 poginulih, 18 ranjenih i 6 nestalih, 3. četa 50 poginulih, 132 ranjena i 6 nestalih, dok je 4. četa imala 9 mrtvih, 38 ranjenih i 6 nestalih. U telegramu se takođe daju podaci i o gubicima jedinica NOV i POJ kao i o ratnom plenu (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 483).

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 372—4. Na kraju telegrama nalazi se par nečitkih reči.

² ³ i ⁴ Svi ovi podaci dopisani su rukom.

⁵ Redakcija nije sigurna da li se ovde radi o nečijem parafu u K-di 2. OkA ili je to skraćunica za reč Rundfunk (radio-stanica), mada Nemci obično za ovu reč upotrebljavaju skraćenicu »Ru«.

⁶ O gubicima vidi i dok. br. 79. Navedeni gubici za jedinice NOV i POJ u ovome dokumentu, kao i dokumentu br. 79, nisu tačni. Nemci su u gubitke računali i civilno stanovništvo, koje su bespoštedno ubijali u ovoj operaciji, a naročito u samome Drvaru.

Sopstveni gubici: 122 poginula (3 ofic.), 635 ranjeno (5 ofic.) 26 nestalih (1 ofic.), potpuno uništeno: 1 samohodni četvorocevni pa top, 2 samohotke, 1 pt top 7,5, 1 radio-stanica, 89 mot. vozila, 1 tenk, 4 oki. autom., 1 oki. transporter, 2 mitr., 1 kam. za prevoz pontonskog materijala, 1 štabna kola; oštećeno: 54 motor, voz., 1 oklop. transp.[orter], 3 oki. izvid. automob.

373. *div.*

319 poginulih izbrojano, 70 zarobljeno, 13 prebeglo, 3 minob., 9 mitr., 1 engl. Piat, municije: 42.000 peš., 45.000 za autom., 2300 za pa mitr., 3 vreće dinamita i detonatora, 4 radio-stanice, 1 postolje za pmitr., 4 tenka (od kojih 1 uništen, 2 predato SS-u) 13 sopstvenih poginulih, 32 ranjena, 2 nestala, potpuno uništeno 44 mot. vozila, 1 kamion za prevoz pont. materijala, 1 tenk; oštećeno 15 mot. vozila.—

1. p. »Brandenburg:«

143 izbr., 63 po proc[eni] poginula, 8 zarobljenih, 3 prebegla, 3 mitr., 1 aut., 7 pušaka, 12.000 metaka peš. raun., 21 mina, 1 radio-stanica, 9 sopst. poginulih, 80 ranjenih (2 ofic.), potpuno uništeno: 1 samohodni četvorocevni pa top, 1 pt top 7,5, 1 radio-stanica, 1 oki. izv. autom., 1 Kon⁷, 1 prikolica za motocikl; oštećeno 9 mot. vozila.

92 (mot.) *gren. brigada:*

61 izbr., 75 po proceni poginulih, 24 zarobljena, 16 prebeglih, 1 pt top, 39 mitr., 1 autom., 1 pt puška, 3 pa mitr. 2 sm, 72 puške, 21.000 metaka peš. mun., 600 metaka za pt pušku, 60 granata za pt top, 103 mine, 5 radio-stanica, 1 filmska kamera, 150 redenika za mitr., 2 skladišta odeće, 4 t žitarica, 6 konja, 18 goveda, 75 ovaca, 750 kg suhe hrane.

9 sopst. poginulih, 38 ranjenih, 6 nestalih, 2 neprijateljska lovačka aviona oborena.

500. *SS-padobranski lov. bat.*

421 izbr., 800 po proc[eni] poginulih, zarobljeno 126 bandita, 2 Engleza, 1 Amerikanac; zaplenjeno: 4 pa mitr. 2 sm, 12 mitr., 100 pušaka, 10.000 metaka za mitr., 4 radio-stanice, 2.000 osušenih životinjskih koža.

61 sopst. poginuo (1 ofic.), 205 ranjenih (2 ofic.), 11 nestalih. 1 kamion potpuno uništen, 4 kam. oštećena.

⁷ Tako piše u originalu. Redakcija nije mogla da ustanovi na šta se ta skraćena odnosi.

1. hrv. low puk:

16 poginulih neprijatelja, 8 zarobljenih, 8 pušaka, 4 fišeklije, 40 metaka peš. mun.

1 sopst. poginuo, 4 ranjena.

55. koz. ini. bat.

2 sopst. poginula, 2 ranjena.—

⁸posl. 0100
prim. 0509
primeraka 12

XV brd. AK
Ic/Ia, pov. br. 3137/44 ...»
9. 6. 44

BR. 81

IZVEŠTAJ 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE »TIGAR« OD 10. JUNA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O DEJSTVIMA SOPSTVENIH JEDINIŠA NA PROSTORIJI DRVAR — BOSANSKO GRAHOVO U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

373 (hrv.) peš. div.

K-da kor.²

Ia _____ Div. Gef. St. 10. 6. 1944.
pov. br. 1328/44.

Ia pov. 3540/44³
29. VI. 1944⁴

6 priloga⁵

Borbeni izveštaj o operaciji »Reselšprung«

1.) Prodor preko Trubarske kotline na Drvar za deblokiranje 500. SS-padobranskog bat. 25. i 26. 5. 44.«

⁸ Ovi podaci su dopisani rukom.

⁹ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 419—32. Ovaj izveštaj K-da 15. BAK-a uputila je 8. jula 1944. K-di 2 OkA sa svojim primedbama (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 350—1).

² i ³ Dopisanom rukom.

⁴ Datum utisnuit niumeratorom.

⁵ Redakcija ne objavljuje priloge uz ovaj dokumenat, već će za svaki prilog dati potrebno objašnjenje kroz tekst izveštaja.

⁶ Bliže o opkoljavanju 500. SS-padobranskog bataljona, na groblju u Drvaru vidi dok. br. 71; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 642: naređenje K-de 15. BAK-a od 25. maja 1944. Štabu 373. legionarske divizije za deblokadu opkoljenih padobranaca; Grupa autora, *ORNJ*, str. 103—4.

- 2.) Akcija pročešljavanja u rejonu Drvar 27. i 28. 5. 44.⁷
- 3.) Prodor preko Prekaja, kroz dominirajuće visinske položaje si. Prekaja, ka Potoci — Uvala 28 729/ 30. 5. 44.⁸
- 4.) Pročešljavanje u zoni napada u povratku do Prekaja, operacije za razbijanje snaga bandi u rejonu Tičevo 31. 5, 1, 2, 3, 4, 5. 6. 44.⁹

Uz 1.) Zadatak:

a) 373. pd kreće se jednom p.¹⁰ grupom (Borbena grupa »Vilam«) D-dana u 05.00 časova iz rejona Srb, najbrže prodire preko Trubar za Drvar i još istog dana bezuslovno deblokira 500. SS-padobranski bataljon u Drvaru. Posle spajanja, 500. SS-padobranski bat. potčinjava se Borbenoj grupi »Vilam«. Sva komandna mesta i vojne misije u rejonu Drvar treba uništiti. Uz čvrsto držanje rejona Drvara, treba sa delovima dalje prodirati ka Bos Petrovac.

Borbena grupa »Vilam« treba, po mogućstvu, da bude jaka (art. teš. naoružanje, inž. jed.).

b) Jednu drugu borbenu grupu, po mogućstvu jačine bat. (Borbena grupa »Lapac«) treba 373 (hrv.) pd D-dana u 05.00 časova od Lapca da uputi preko Kulen-Vakufa na Vrtoče. Važno je da se raskrsnica puteva Vrtoče brzo zauzme a zatim, prema situaciji, prodorom u pravcu sz. odpozadi otvori put Bihać — Vrtoče.

Zadatak pod b), posle razgovora sa K-dom 15. brd. AK 24. 5, izmenjen je utoliko što — zbog proširivanja mosta na Uni kod Kulen-Vakufa, a čija će popravka zbog dubokog kanjona Une dugo da traje, i zbog malog brojnog stanja borbenih delova 384. pp (Grupa »Vilam«), — borbena grupa (373. izv. bat.), koja je navedena pod b), treba od Doljane prema Martin-Brodu da izvrši samo kratak prodor radi rasterećenja i vezivanja snaga, kako bi mogla brzo da pojača Borbenu grupu »Vilam« za odlučujući prodor preko planinskog grebena jz. Trubar.

⁷ i ⁸ Tih dana dajstvovali su Borbena grupa »Vilam« i 92. mot. gren. puk protiv jedinica 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, 3. krajiške NOU brigade i 3. bataljona 1. brigade 1. proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 134, 135, 137, 147 i 153; Grupa autora, *ORNJ*, str. 105—8).

⁹ i ²⁷ U rejonu Tičevo nalazio se Štaib 8. korpusa NOVJ sa potčinjenom 9. NOU divizijom (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 152 i 156; Grupa autora, *ORNJ*, str. 106).

¹⁰ pukovskom

Angažovane snage i njihova borbena brojna stanja

a) Borbena grupa »Vilam«	ofic.	podof.	vojnika
Operativni štab (štab puk.)	2	1	4
Delovi Štabne č	2	5	37
1/384 (bez 1 č)	8	45	205
11/384.	9	55	275
III/384.	6	53	244
14/384	3	10	57

Mešoviti art. diviz. 3 btr. sa potrebnim ljudstvom
za izvršenje određenog zadatka

2/373. inž. bat. 2 9 75
delovi 2/202. tenk. bat. 2 tenka.

13. četa 384. puka, sada u reorganizaciji (predavanje topova 7,62 t.[ovarni]) za srednje minobacače koji nisu spremni za uvođenje u boj (it[alijanski]), nije privučena za operaciju.

b) 373. izv. bat.	ofic.	podof.	vojnika
Štab	4	4	18
1. eskadron	2	13	85
2. eskadron	1	11	80

Zadatak: vidi priloženu div. zapovest (prilog 1)¹¹

Tok:

Borbena grupa »Vilam«, saobrazno zapovesti, nastupajući iz rejona D. Srba 25. 5. u 5.00 časova, naišla je, kako se i očekivalo, na visoravni istočno od Donjeg Srba, na slabog neprijatelja, koji je sprečavao napredovanje borbene grupe, vesto koristeći zemljište i boreći se žilavo sa jednim mitraljezom, uz zaprečavanje i miniranje puteva. Angažovane snage (jedna četa 1/384), koje su laganim zauzimanjem terena vremenski ranije pošle u napad da bi sprečile neprijateljsko flankiranje sa kote 1006 i 680 (Gradina), bile su donekle usporene. Za slamanje nepr.fijateljskog] otpora bio je preko visoravni potreban razvijeni poredak većeg dela puka, pošto se neprijatelj vrlo dobro tukao na putevima. Pre svega, nastali su gubici kod Inž. č, koja je bila angažovana na čelu, radi traženja mina i uklanjanja prepreka.

U 8.00 časova bila je zauzeta crkva-kota (667 Osredci), koja je bila presudna za dalje nastavljanje operacije. Pošto se pukovsko komandovanje od samog uvođenja u boj pokazalo neodlučnim, intervencijom gospodina komandanta korpusa i komandanta div[izije], bili su odmah uvedeni u napad desno III/384., a levo II/384, protiv kota 628—697 (istočno od Osred-

" Bliže o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 411—3.

ci), koje su iz ranijih operacija bile poznate kao jako posednute od strane neprijatelja. Napad je izvršen bez razvoja teškog naoružanja kod crkve (kota) i bez čekanja na zauzimanje kote 1006 i 680 (Gradina). Bataljoni su nezadrživo napredovali, zadržavani samo zbog nepreglednosti i teškog terena. 11/384 [puka] izbegao je neprijateljsko flankiranje delimično podrškom artiljerije po istočnim padinama k. 680 (Gradina). Četa upućena na Gradinu naišla je na jak neprijateljski otpor i lagano je napredovala, vezujući neprijatelja, ali tako da je izvršila zadatak koji je od nje očekivan — sprečavanje neprijateljskog bočnog flankiranja. Kota 1006 bila je zauzeta u 10,30 časova, nakon jake borbene buke koja se čula. Divizijskim naređenjem od 9.45 časova prekinuta je operacija 373. izviđačkog bataljona, koju je bataljon, bez znatnijeg neprijateljskog otpora, vodio do Martin-Broda i kasnije bio povučen u motorizovanom maršu.

Na nepreglednom terenu bila je izgubljena veza pogledom sa III/384. i 11/384, 2/373. inž. bat., 14/384, delovi 202. tenkovskog bataljona i komora, kao i provizorna motorizovana baterija probili su se na put Osredci — Dugo Polje, koji je u izvesnoj meri prolazan. Neprijatelj je stalno pružao vešt otpor. Putevi višestruko razrušeni i miniram. Jedna neprijateljska grupa sa tovarnim konjima kod železničke stanice Trubar, koja se povlačila prema jugoistoku, bila je stavljena pod vatru svih raspoloživih oruđa, pri čemu su očigledno nastupili jaki gubici. U 12.45 časova bila je zauzeta železnička stanica Trubar.¹² U međuvremenu, četa koja je napadala Gradinu nastupala je protiv jedne srednje bande i (u 11,50 časova) zauzela Gradinu. Sa bataljonima koji su napredovali preko kote 679 (III/384) i na Podvučjak (11/384) nije bilo nikakve veze. Po stalnoj tutnjavi može se zaključiti da su jedinice u stalnom borbenom dodiru sa neprijateljem koji polako odstupa. Stanje puteva iza železničke stanice Trubar bilo je vrlo loše. Izviđanje puteva koji su bili pogodni za dovlačenje teškog naoružanja stajalo je vrlo mnogo vremena. Osim toga, neprijatelj je pokušao da sa zadnjih visinskih padina severno od železničke stanice Trubar, koje su obrasle gustim žbunjem, stalno deluje protiv desnog boka kolona koje su nastupale (osim toga, 4—5 m široke drumske zapreke od ogromnih naslaga kamenja), zbog čega je zemljište polako zauzimano, pošto su drugi bataljoni bili zadržani neprijateljevim otporom na planinskom vencu kota 793 (Vučjak) — kota 697.

Situacija na nepreglednom terenu i prodor kroz tesnace, koji su bili opkoljeni visovima obraslim sitnim žbunjem i posed-

¹² Trubar su branili delovi 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« (vidi toni IV, knj. 25, dok. br. 118).

nuti od strane neprijatelja, jako su usporavali napredovanje kolona, pa se otpor neprijatelja mogao slomiti tek angažovanjem teškog naoružanja, koje se moralo izraziti kroz minobacačku vatru sa otvorenih vatrenih položaja. Ovuda su izgubljeni mnogi dragoceni časovi, pošto se, takođe, zbog neprijateljevog položaja, nikako nije mogla dobiti jasna predstava o nastavku jednog puta koji je bio prolazan za teško naoružanje. To je trajalo najmanje dva sata, dok nije slomljen neprijateljev otpor i napredovanje se moglo nastaviti.

Kada je čelo kolone oko 15.00 časova, nakon slamanja neprijateljevog bočnog ugrožavanja, zauzelo visinski greben severno od Dolova, videli su se delovi ostalih bataljona u pokretu ka trubarskoj crkvi (kota 630). Obadva tenka koja su stajala na raspolaganju odmah su krenula radi uspostavljanja veze i da bi podržali i ubrzali napredovanje ovih delova na Vagan. Kolona je neodložno nastavila nadiranje. Komandant puka (pukovnik Vilam) pošao je sa malim osiguranjem napred, da bi ostale delove koji su bili stigli u Trubar ponovo u zamahu pokrenuo napred.

Za svo vreme operacije komandant divizije i načelnik operativnog odeljenja bili su stalno na čelu borbene grupe da tako uplivišu na jedinice radi nezadrživog nadiranja i da intervencijom pruže pomoć starešinama.

Okolo 17 časova, čelo kolone je dostiglo Vagan. Neprijatelj je zaposeo obe strane Trubarske kotline na visovima i stalno je napadao s boka borbene grupe koje su nastupale dobro položenom mitraljeskom i puščanom vatrom, bez da se u pojedinostima cilj mogao besprekorno otkriti i teškim naoružanjem efikasno savladati. U rejonu Trubara, u blizini crkve, bio je izgrađen jedan oslonac sa teškim naoružanjem (1 btr., 14/384), iz koga se mogla podržavati Borbena grupa »Vilam« pri penjanju preko dominirajućeg planinskog grebena k. 1264, za koji se pretpostavljalo da će ga neprijatelj posesti ili je već bio posednut. U 18,50 časova, baterija i teško pešadijsko naoružanje bili su spremni za otvaranje vatre. Put u pravcu Vagana bio je zaprečen jednim tenkom koji je naišao na dve mine (jedna istočno od crkve) i totalno ispao iz stroja.

Borbena grupa je bila naredila jedan kraći odmor, radi snabdevanja municijom i dotura hrane za ljude. Jedinice su morale biti snabdevene za više dana ovim obema potrebama, pošto je planinski greben onemogućavao svaki dotur različitih potreba iz rejona Drvara. Za snabdevanje iz rejona Drvara trebalo je da bude slobodna nova veza preko Bosanskog Petrovca, sa čim se moglo računati, prema tadašnjoj situaciji, tek u sledećim danima.

Jedinice, već premorene operacijama 23. i 24. 5. preko karsnih visova od 1200 m i više, 25. 5, pri žarkoj vrućini i najtežem zemljištu (visinske razlike više od 100 m) u čisto karsnom terenu, bez odmora i u stalnom borbenom dodiru sa neprijateljem, prevalile su udaljenje od samo 15 km vazdušne linije. Mora se prihvatiti da je čoveku natovarenom municijom, oružjem, hranom, radi osveženja za penjanje preko planinskog grebena, koji je bio posednut od neprijatelja, iako ne jako, bio neminovnan odmor. Nakon što se komandant divizije osvedočio o izvršenju hitnih zadataka oko municije i hrane, a pukovnik Vilam, nasuprot tome, još jedanput jasno shvatio značaj svoga zadatka, posle koga on treba da u toku noći nastupa ka Drvaru, komandant divizije je sa načelnikom Operativnog odeljenja napustio borbenu grupu oko 19,30 časova. Što se tiče stanja kod neprijatelja, nije se više računalo sa jakim otporom, teška oruđa bila su razvijena i sam komandant borbene grupe procenjivao je situaciju suviše optimistički.

Borbena grupa nastavila je marševanje čelom u 21.00 čas. Puk je bio jako prikupljen i bez neposrednog dodira sa neprijateljem. Oko 22.00 časa, severoistočno od Vagana, usledio je u mraku jedan iznenadni vatreni prepad, iz neposredne blizine po koloni bombama, lakim mitraljezima, teškim mitraljezima, i minobacačima, tako da su jedinice isklizle iz ruku starešina i izbila je panika.

Vidi telefonski razgovor poručnika Štrunka¹³ sa načelnikom Operativnog odeljenja od 25. 5. u 22,25 časa i telefonski razgovor komandanta divizije sa pukovnikom Vilamom (prilog 2).¹⁴

U ovom razgovoru pukovnik Vilam je opisao situaciju tako da se on posle ovog događaja nije osećao u stanju da bi se mogao držati sa preostalim delovima puka, koji su kod trbarske crkve uređivali oslonce teškog naoružanja. Na to je, od komandanta divizije, dobio naređenje da sredi puk, da ponovo čvrsto drži u rukama sve ljude i da pristupi izvršenju zadatka što je moguće pre, a najkasnije 26. 5.¹⁵

¹³ Strunck. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹⁵ K-da 15. brdskog armijskog korpusa, u analizi borbenih dejstava jedinica 373. legionarske divizije (Borbene grupe »Vilam« i Bobbene grupe »Lapac«) koje su učestvovala u operaciji »Reselsprung«, dala je negativnu ocenu o borbenoj spremnosti pomenutih grupa (vidi dok. br. 78). U izveštaju K-de 15. BAK-a od 12. jula 1944. K-di 2. OkA se kaže da borbene grupe 373. divizije nisu iskoristile sve mogućnosti uspeha, da su im bile slabe veze, da je bilo slabo komandovanje 384. pukom, da je slabo izveden prodor Potoci — Uvala — Tičevo (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 348—9).

Komanda XV brd. arm. kor. i načelnik štaba bili su obavešteni o ovom slučaju i nameri, i izjasnili su se da se slažu. Prema ocrtanoj neprijateljskoj situaciji, bila je ponuđena podrška avijacije za 26. 5. izjutra po planinskom grebenu k. 1264, i pre svega hitno po kotama 869 i 881, koje su bile povoljne za flankiranje.

Vatreni prepad od 25. 5. naveče, pukovnik Vilam je suviše teško video i ocrtao. Ukupni gubici: 1 mrtav, 11 nestalih, od kojih su se 9 ponovo vratili u jedinice.

1/373. izv. bat. sa delovima II/384, saobrazno zadatku, nastavili su marš, mada su u pozadini konstatovali pucnjavu. U toku noći oni su prešli planinske prevoje bez otpora i 26. 5. u 06.00 izbili su na visove zapadno od Drvara (kota 751—714). I odavde je lično komandant eskadrona, kao prvi deo snaga koje su nastupale, uspostavio 26. 5. u 07.00 časova vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bat., koji ga je srdačno pozdravio. Mada je vazduhoplovstvo bilo obavješteno od strane divizije da njene jedinice mogu biti 26. 5. rano u okolini Drvara, i mada je 1/373. izv. bat. davala, radi raspoznavanja, dimne znake, zastave kukastog krsta i bele svetleće rakete, sopstvena ih je avijacija napala i imali su gubitaka 2 mrtva i 2 ranjena. Borbena grupa »Vilam« nastavila je marš i 26. 5. rano bila je pri penjanju na visove efikasno podržana od sopstvene avijacije i bez nezgoda dostigla 26. 5. u 17.00 časova Drvar. Nakon dostizanja prevoja južno od kote 1264, komandant divizije morao je stalno podstrekavati pukovnika Vilama da požuri, iako je bio detaljno orijentisan o ozbiljnom položaju 500. padobranskog lov. bataljona za vreme noći 25/26. 5, čak je pukovniku Vilamu bilo zabranjeno duže zadržavanje radi odmora u cilju ishrane. Ranije postavljena žičana linija sa borbenom grupom, uprkos očekivanju, ipak nije bila porušena, glavni graditelji linije nisu pristigli na vreme, pošto tovarna grla nisu bila naviknuta na napore marševe preko planina. Divizija je stoga ostala čitavo posle podne bez vesti. Tek 26. 5. oko 19.00 časova bilo je javljeno o dostizanju Drvara, uspostavljanju veze sa 500. padobranskim lov. bataljonom i o događajima kod 1. čete 373. izviđačkog bataljona. Delovi 1/384, koji su bili angažovani kao obezbeđenje na koti 1006, uspešno su odbili, u popodnevnim časovima 25. 5, koncentrični napad jedne bande od oko 300 ljudi, pri čemu je došlo do bliske borbe u gustim šumskim predelima i zadržali su kotu 1006, koja je važna za slobodno držanje veze u Trubarskoj kotlini. Izviđanje slabijih bandi protiv oružanog oslonca kod trubarske crkve (kota 630) i protiv Gradine bilo je blagovremeno otkriveno i neprijatelj je proteran.

Telefonski vod koji je vučen od Srba prema Drvaru bio je, kako se moglo i očekivati, 27. 5. porušen od strane bandi. Sa premeštanjem divizijskog komandnog mesta 27. 5. posle podne u 17.30 časova za Drvar, bilo je naređeno uklanjanje ove linije. Ona je dotle ispunila svoj cilj i omogućila tesnu vezu divizije sa Borbenom grupom »Vilam«.

Uz 2) Dostizanjem Drvara, Borbena grupa »Vilam« primila je priloženu zapovest da što pre sprovede akcije pretraživanja bliže okoline Drvara.

(Prilog 3)¹⁶

Na teren su bile upućene manje grupe za pretraživanje, koje su se vratile 27. 5. naveče izvršivši uspešno zadatak. Po naređenju Komande korpusa, odmaršovalo je istaknuto komandno mesto divizije 26. 5. u 21.00 čas iz Donjeg Srba, napunilo prazne kamione 373. izviđačkog bataljona u Bihaću sa hranom i stiglo 27. 5. u 17,30 časova u Drvar.

Uzimanje hrane sa sobom, za čiji se prijem u Bihaću izgubilo suviše mnogo vremena, što je bilo kritikovano od strane gospodina komandanta korpusa, pokazalo se u Drvaru kao vrlo korisno. Zalihe hrane nisu postojale u rejonu Drvara i pošto će korpusna baza u Bosanskom Petrovcu tek od 29. 5. biti popunjena, jedinice, koje su sa sobom mogle nositi samo dva obroka hrane po čoveku, ne bi mogle biti snabdevene.

U Drvaru se javio komandant 105. SS-izv. bataljona. Sa pukovnikom Vilamom i s komandantom 105. SS-izv. bataljona bilo je ugovoreno razbijanje neprijateljskih snaga u rejonu V. Tičevo.

Namera se može videti iz zapovesti 1. puka »Brandenburg« (prilog 4),¹⁷ koji je 27. 5. u 0,00 časova potčinjen diviziji. Preko planinskog venca bila je angažovana Grupa »Vilam« sa II i III/384, za zatvaranje visova južno od Ljeskovicica bili su predviđeni 373. izv. bat. i 105. SS-izv. bat.[aljon].

Namera nije mogla biti sprovedena pošto je 105. SS-izv. bat., po naređenju korpusa, Operativno odeljenje, pov. br. 2781/44. od 27. 5,¹⁸ stigao kod divizije 27. 5, i odmah je morao biti upućen na marš prema Glamoču,

¹⁶ To je naređenje Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja 1944. K-di 384. puka o potčinjavanju, u rejonu Drvar — Mokronoge — Vidovo Selo, 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona i 105. SS-izviđačkog bataljona Borbenoj grupi »Vilam« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 415).

¹⁷ Bliže o tome naređenju Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja o potčinjavanju 1. puka »Brandenburg« i njegovim dejstvima u rejonu M. Tičevo — Mokronoge — Drvar vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 416.

¹⁸ Odnosi se na naređenje o potčinjavanju 105. SS-izviđačkog bataljona K-di 15. BAK-a (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 873).

Zato je 27. 5. u 22.10 časa bilo naređeno Grupi »Vilam« da se 28. 5. u 04.00 silom probije preko Mokronoge i jednim delom snaga napreduje prema rejonu Drvar — Mokronoge, drugim delom u rejon južno od Drvara, i da sa 373. izv. bat. u rejon Bastasi (nekadašnje sedište Vrhovnog štaba) pročešlja i pretraži ove rejone.

500. SS-padobranski lov. bataljon imao je da sprovede dalje obezbeđenje, pretraživanje Drvara i pregled plena, kao i prikupljanje sopstvenih aparata koji su bili oboreni za vreme borbe.

28. 5. rano odstupile su jedinice saobrazno naredbi. One su, na osnovu naređenja komandanta korpusa, koje je stiglo u diviziju u 04.00 časa, bile okrenute radi angažovanja na pravcu Potoci — Uvala. One su bile snabdevene sa dvodnevним obrom hrane i prikupljene 28. 5. u rejon Mokronoge.

Uz tač 3) *Zadatak:*

Borbena grupa 384. peš. puka rejon Mokronoge i jugoistočno, u bojevoj gotovosti za napad u svitanje prema severoistoku. Za 28. 5. prekinuti postavljenu operaciju pročešljavanja. Ovo naređenje stiglo je kod Operativnog odeljenja divizije 28. 5. u 04.00 časa. Hitnim telefonskim pozivom kod adutanta 384. peš. puka, jedinici, koja je oko 04.00 časa bila povučena radi pročešljavanja, bilo je naređeno da se vrati u polazne položaje rejona Mokronoge.

Pošto se računalo sa višednevnim operacijama, bilo je sprovedeno izdavanje obroka za najmanje dva dana. Telefonska depeša stigla je do bataljona, koji su već bili na maršu, prosečno između 07.00 i 08.00 časova. Dalji zadatak Komande XV brdskog armijskog korpusa za nastupanje na Potoci — Uvala došao je u diviziju 28. 5. u 08.35 časova.¹⁹ U podnevnim časovima 28. 5, puk je stajao spreman za novi zadatak i nastupao je radi dostizanja dnevnog cilja — osvajanje kote 1075 (2,5 km severoistočno od Prekaje) — koji je bila naredila divizija.²⁰

H/384, pročešljavajući teren sa obe strane puta Drvar — Mokronoge — Prekaja, imao je već slabi dodir sa neprijateljem

¹⁹ Potpunije o tome naređenju K-de 15. BAK-a Vidi AVII, NAV-T-314, ir. 563, s. 848. Ovo naređenje 15. BAK-a usledilo je na osnovu radiograma K-de 2. OkA od 27. maja u 20.45 časova za prodor glavine Korpusa pravcem Potoci — Uvala (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 613—4).

²⁰ Verovatno je ovde reč o naređenju Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja (AVII, NAV-N-T-314, ir. 563, s. 415).

na koti koja leži odmah istočno od Mokronoge.²¹ U podnevnoj vrućini, jedinice, koje su od 04.00 časa bile na putu, lagano su napredovale. Naročito je bio dosadan protivnik svojim flankiranjem sa padina kote 1133, koje su se spuštale prema putu. Napredovanje 373. izviđačkog bataljona bilo je naročito zadržano raznim mestima zaprečavanja, porušenim mostovima na putu Drvar — Prekaja. ^ko 17.30 časova dostignuta je okolina mesta Škrbići. Neprijatelj²¹ je bio nabačen kod samih Škrbića i na visove severno od njih. Borbena grupa 384. pešadijskog puka borbom je dostigla postavljeni dnevni cilj nešto posle 20.00 časova. Banditi (prema iskazima prebeglih, delovi 1. proleterske divizije) su se žilavo branili i povlačili se veoma lagano prema severoistoku. Jačina neprijatelja: 300 ljudi sa najmanje 6 lakih i teških mitraljeza i sa minobacačima. Napadni teren 384. pešadijskog puka bio je za sopstvene jedinice vrlo nepovoljan. Preko velikih visinskih razlika, puk se morao tući u jednoj nizini, koja je kružno bila opkoljena dominirajućim karsnim visovima, obraslim niskim žbunjem, koji su pružali protivniku dobar zaklon i mogućnost dejstva, a našim jedinicama, kojima su nedostajali i artiljerija i drugo teško pešadijsko naoružanje, izuzev srednjih minobacača, jako otežavali napredovanje, a nije se moglo računati ni sa angažovanjem dovoljnih količina municije.

54. brd. izv. bat., koji je naređenjem Komande korpusa od 28. 5. dodeljen i potčinjen diviziji, dostigao je Drvar uveče 28. 5. On je sa delovima Borbene grupe 384. pešadijskog puka bio naknadno doveden radi osiguranja slobodnog prolaza putem Drvar — Prekaja, a sa ostatkom je zatvarao put Drvar — Oštrelj radi sprečavanja neprijateljskog proboja prema padu. Osim toga, 54. izviđačkom bataljonu bilo je naređeno pročešljavanje i pretraživanje osvojenog terena, naročito kotlina kod Mokronoga i Vidova Sela. Izvršenje je bilo sprovedeno 29. 5. Nikakav plen nije dobijen, sem nekoliko Titovih naredbi, propagandnih spisa i školskih naređenja podoficirske škole u Vidovom Selu.

Pošto je Grupa 384. peš. puka 28. 5. dostigla dnevne ciljeve, puk se za vreme noći razvio za odbranu. Pošto se popunila municijom, Grupa 384. peš. puka dobila je 29. 5. zapovest za nastupanje.

²¹ Zatvaranje pravca Drvar — Mokronoge — Prekaja vršili su 3. lička (proleterska) brigada 6. proleterske divizije i delovi 3. krajiške brigade 1. proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 134, 137 i 147 i knj. 26, dok. br. 23).

²² To su bili delovi 3. ličke (proleterske) brigade i 2 bataljona 3. krajiške (proleterske) brigade (tom IV, knj. 25, dok. br. 147 i knj. 26, dok. br. 23).

U toku noći neprijatelj je četiri puta napadao 384. peš. puk.²³ Napadi su bili odbijeni. Puk je imao nekoliko gubitaka u ranjenima. Pukovnik Vilam je javio da se bez artiljerijske ili avio-podrške i bez dotura municije napad može nastaviti samo uz gubitke, pošto se neprijatelj žilavo brani i jak je. Borbena avio-podrška je tražena, ali je bila odbijena. Pošto korpusna baza u Petrovcu još nije bila ustrojena, ni popuna municijom odavde nije mogla uslediti. 29. 5. odvezao se komandant divizije kod 384. peš. puka, obezbedio ispomoć sa municijom oduzimanjem iste iz opreme 54. brdskog izviđačkog bataljona, i povukao teško pešadijsko naoružanje teškog eskadrona u rejon Prekaje, da bi bar tako mogli izbeći flankiranje od kote 1133, koja se nalazila u neposrednoj blizini. Domet teškog naoružanja nije bio dovoljan da bi podržao napad. Popuna municijom i hranom nije mogla da se izvrši do 29. 5. naveče, zbog naročito jake vazdušne opasnosti ovog dana. Ubedena izveštajem pukovnika Vilama i ličnim utiskom o neprijateljevoj situaciji, divizija se priključila mišljenju puka da bi se, pri teškom stvoru zemljišta, napad mogao produžiti samo posle ovih priprema, i naredila je produženje napada za 30. 5. izjutra.

Organizacija napada bila je od strane divizije naređena po sledećem: Presudno je bilo zauzimanje planinskog grebena kota 1432 — kota 1441, koje je neprijatelj najjače branio. Zato je bilo predviđeno da se dva bataljona uvedu koncentrično. Povoljnost situacije, stvorenu njihovim napadom, iskoristio bi preostali bataljon da sa glavninom prodre preko prevoja na Potoci — Uvala i da sa delovima, u napadu sa ograničenim ciljem, vezivanjem neprijatelja, spreči moguće neprijateljsko flankiranje od kote 1634, gde su se pretpostavljale samo slabe posade.

Noć 29/30. 5. protekla je mirno.

Pukovnik Vilam, komandant 384. peš. puka, javio je 29. 5. naveče da je bolestan. Borbenu grupu preuzeo je komandant 373. izv. bataljona, major Jireš²⁴ koji je 30. 5. izjutra najavio predviđeni početak napada u 07.00 časova. Komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja dovezli su se 30. 5. izjutra kod Grupe »Jireš«. Prema direktivi divizije, major Jireš smatra nužnim da uputi jednu četvu za bočnu zaštitu preko kota 1133 — 1634. Posle dolaska komandanta divizije dostigla je četa kotu 1133 bez znatnijeg neprijateljevog otpora. Time je bila potvrđena procena divizije o neprijateljevoj si-

²³ Te napade vršila je 3. lička (proleterska) brigada (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 147).

²⁴ Jiresch. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

tuaciji. Uvođenje čete bilo je uzaludno. II/384. bio je u pret-hodnici prema masivu, kota 1432 — kota 1441, protiv slabi-jeg neprijateljskog otpora. Ostatak grupe, zbog osećanja pre-terane sigurnosti, nalazio se još na polaznom položaju, da sačeka najpre zauzimanje masiva kota 1432 — kota 1441 i kote 1634.

Komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja, na osnovu ličnog utiska, ovako su predstavili neprijateljevu si-tuaciju: masiv kota 1432 — kota 1441 bio je još posednut od strane neprijatelja. Dva mitraljesca i više strelaca sa puškom bili su sigurno otkriveni. Ali ovaj neprijatelj je vezan II ba-taljonom 384. puka, koji neprekidno prednjači u napadu. Kota 1634 mogla je biti samo slabo posednuta. Situacija kod prevoja 1138, odnosno 1128, još je bila nejasna, ali su se pretpostavljale samo slabe neprijateljeve snage, pošto su iz-vidački delovi, koji su jutros rano tamo upućeni, naišli na slaba protivdejsva. Utisak nije mogao da prevari, da se ne-prijatelj noću 29/30. 5. izvukao.

Divizija je stoga naredila da četa na koti 1133 odmah nastupa sa jedne strane padine masiva od kote 1634 na kotu 1128, i hitan napad ostalih delova borbene grupe, svaka četa jedna za drugom u rastresitom poretku i preterano ešelonirane po dubini. Teško pešadijsko naoružanje bilo je na južnim padi-nama kote 1075 na položaju i moglo je vrlo dobro kontrolisati napredovanje streljačkih četa odnosno eskadrona.

Napad protiv slabog otpora neprijatelja, koji je pokušao da zadrži napredovanje sa 2—3 mitraljeza, išao je vrlo dobro i neprekidno napred. Bilo je lepo gledati kako jedinice svojim napredovanjem popravljaju ono što su ranije bile propustile zbog preterane obazrivosti i neodlučnosti komandanta grupe. Posle tri četvrt sata penjanja, glavnina je prešla prevoj kota 1138 bez gubitaka i iščezla u šumovitom predelu. Teško pešadijsko naoružanje, teški mitraljezi, srednji minobacači bili su od strane divizije odmah upravljani tamo gde bi se ispo-ljivao slabi neprijateljev otpor. Isto tako bilo je naredeno II/384. da izbije s jedne strane na visove masiva kota 1432 — 1441, posle čega bi bataljon, vremenski i prostorno dobro upravljanim vatrenim udarima svih bataljonskih oruđa sa u-bacnom vatrom, lomio otpor neprijatelja koji bi pokušao da bekstvom dostigne šumski predeo koji se nalazi neposredno iza masiva. Bataljon odmah treba da traži vezu sa glavinom borbene grupe.

Isto tako, četa upućena preko kote 1133, napredujući uz ve-like napore i po žarkoj vrućini, dobro je sadejstvovala, i, bez znatnijeg neprijateljevog otpora, uskoro se spojila sa glavni-nom borbene grupe. Kada je čitava borbena grupa, u zbijenim

poretcima, otpočela nastupanje kroz šumski predeo na Potoci — Uvala, komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja napustili su jedinice.

Borbena grupa sa svim delovima dostigla je 30. 5. oko 20.00 časova liniju Potoci — Uvala bez neprijateljevog otpora i uhvatila je vezu sa 13. SS-pukom,⁵ koji je tamo bio stigao pre nekoliko časova. Prilikom pročešljanja terena bila su porušena železnička postrojenja, vagoni i lokomotive, zaplenjeno 2 tenka i jedno veliko municijsko skladište, koje je kasnije bilo predato 13. SS-puku. Bili su privedeni dva zarobljenika i jedan prebegli, gubici kod neprijatelja sa sigurnošću se procenjuju na 15—20 ispalih iz stroja.

Na osnovu korpusne zapovesti,²⁶ koja je dostavljena Borbenoj grupi od strane divizije tek nakon dostizanja linije Potoci — Uvala, da se nakon dostizanja borbenih ciljeva, napadnim patrolama pročešlja teren prema pozadini, Borbena grupa je 31. 5. ponovo maršovala u pravcu Prekaja.

Plen je bio predat 13. SS-puku, koji je i dalje ostao u ovom rejonu. Bez neprijateljevog otpora, uništavajući i dalje železnička postrojenja, Borbena grupa je 31. 5. oko 17,30 časova dostigla prednjim delovima Prekaju.

Uz 4) Prema sigurnim izveštajima, u rejonu Tičevo nalazi se štab VIII banditskog korpusa sa razbijenim delovima 6. odnosno 9. banditske divizije.²⁷ Cilj divizije, od dolaska divizijskog štaba u Drvar, bio je da se ove snage zahvate i da se zapleni, odnosno uništi, snabdevačko skladište bandi, koje se, po svoj prilici, nalazi u rejonu Tičeva. Divizija je bila uverena u ovo svoje shvatanje situacije još i stalno povećanim letovima za snabdevanje u ovom prostoru od strane savezničkog vazduhoplovstva. Pošto usled ponovne zapovesti komandanta korpusa nije došlo do sprovođenja operacije, koja je za 28. 5. bila predviđena sa 1. pukom »Brandenburg«, 105. SS-izv. bataljonom i Borbenom grupom 373 (hrvatske) peš. div. (vidi pod 2), to je divizija nameravala da 28. 5. sprovede nastupanje sa 1. pukom »Brandenburg«²⁸ iz reiona Bos. Grahovo prema Tičevu (zapovest 1. puku »Brandenburg« od 28. 5. u 04,20 časova).²⁹ Cilj operacije je bio da se bar razjasni neprijateljeva situacija u rejonu Tičeva. Divizija je bila mi-

²⁵ Pripadao je 7. SS-diviziji »Princ Eugen«. Bliže o njegovim zadacima u operaciji »Reselšprung« vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 184.

²⁶ Bliže o toj zapovesti K-de 15. BAK-a od 30. maja 1944. vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 565.

²⁸ Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7.

²⁹ Potpunije o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 586.

šljenja da se nastupanjem sopstvenih snaga na Prekaju vežu banditske snage iz rejonu Tičeva. Ona je ovih dana procenjavala snage neprijatelja u rejonu Tičeva kao slabe, jer se nije pretpostavljalo da su se bande ponovo organizovale, posle neočekivanog udara u njihovim skrovištima, i da je glavina 9. divizije stigla radi ojačanja u rejon Tičeva. Isto tako nije se pretpostavljalo da bi se deo 6. proleterske divizije mogao angažovati za borbu, pošto je našim prodorom preko Trubar-ske kotline jako tučen i izmoren, što se kasnije i potvrdilo izveštajima.

Veza sa 1. pukom »Brandenburg« bila je vrlo loša.

Kada je 28. 5. posle podne 54. brd. izv. bat. stigao u Drvar, dobio je zadatak da nastupa od Prekaje prema jugu protiv Tičeva, radi hvatanja veze sa 1. pukom »Brandenburg«. Divizija je morala pretpostaviti, da je 1. puk »Brandenburg« izvršio zapovest od 28. 5. na 29. 5. U 19,10 časova 29. 5, taktičko vreme 15.30 časova, stigao je izveštaj od 1. puka »Brandenburg« da on, usled naredbe XV brd. AK, nije nastupao na Tičevo, pošto je navodno bio suviše slab (sopstveni delovi jačine 300 ljudi). 1. puk »Brandenburg« dobio je tom prilikom od XV brd. arm. kor. zadatak da i dalje obezbeđuje rejon Bosanskog Grahova.

Pošto su sve ostale snage na prostoru Potoci — Uvala bile povučene, divizija nije mogla misliti, pre svega, na ostvarivanje svojih planova, da nastupa na Tičevo.

Pri nastavljanju napada na liniju Potoci — Uvala, 30. 5. u popodnevnim časovima, iz okoline Poljice čula se jaka borbena buka od Prekaje i osmotreno je angažovanje savezničkog vazduhoplovstva. Pretpostavljalo se da se deo 7. SS-divizije nalazi u ovom rejonu u borbi sa neprijateljem. Kada je Bobena grupa 373 (hrv.) peš. div. (»Jireš«) 31. 5, po naredenju Komande XV brdskog armijskog korpusa,³⁰ nakon dostizanja linije Potoci — Uvala, vraćena za Prekaju, primila je zapovest za 1. 6.³¹ da uputi jako borbeno izviđanje prema Polićama, radi razjašnjenja tamošnje situacije. Izviđački delovi su stvarno uspostavili vezu sa delovima 7. SS-divizije (13. SS-puk) i tamo doznali da je 1. bataljon ovog puka dobio zadatak da prodre prema Tičevu. Ovaj zadatak SS-bataljona bio je iskorišćen, bez naređenja pretpostavljenih komandi, da bi se ponovo započela operacija protiv banditskih snaga. Radi toga je Bobena grupa »Jireš« 2. 6. imala da održava stalnu vezu svojim levim krilom sa delovima SS-divizije, a sa

³⁰ Bliže o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 556—7.

³¹ Reč je o naredenju Štaba 373. legionarske divizije od 1. juna 1944. Potpunije o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 826.

jakim poternim grupama (glavnina bataljona) da nastupa preko linije Markov kamen — Mokro polje prema planinskom grebenu severozapadno od Tičeva i da u dolini Unca izgradi guste zaprečne linije između Drvara i Prekaje. Na prostranim šumskim terenima, sa puno klisura, moralo se računati sa tim da bi se neprijatelj mogao probiti prema severoistoku, bez dodira sa nastupajućim poternim grupama. 1. puk »Brandenburg« primio je, preko 54. brd. izv. bataljona, koji je 31. 5., po zapovesti XV brd. AK, koja je stigla 31. 5. u 14,30 časova, trebalo da maršuje prema Bosanskom Grahovu, ponovo pismenu zapovest da sa potčinjenim 54. brd. izv. bataljonom nastupa delom snaga putem Bosansko Grahovo — Resanovci radi zaprečavanja, a sa 105. SS-izv. bat. 1. 6. u 04.30 časova, sa linije D.[onje] Peulje — Bosansko Grahovo radi uništenja neprijatelja u rejonu Tičevo (prilog 5).³²

Divizija je morala računati sa 105. SS-izv. bat. jer su veze ovih dana sa Komandom XV brdskog armijskog korpusa bile vrlo loše. Izveštaji i naređenja putovali su prosečno 2—3 dana. U jednom izveštaju 1. puka »Brandenburg« od 30. 5. u 18,50 časova, koji je kod divizije stigao 31. 5. u 12.35 časova, rečeno je: »Delovi 105. SS-izv. bataljona nastupaju 31. 5. u 04,30 časova«. Verovatno, pošto je 1. puk »Brandenburg« češće brže primao zapovesti od XV brdskog armijskog korpusa, da je 105. SS-izv. bat.[aljon] bio potčinjen diviziji za operacije.

1. puk »Brandenburg« nije nastupao 1. 6. I izveštaje, koje je divizija trebalo da primi o jasnoći divizijske borbene zapovesti, uprkos nastojanjima divizije, nije mogla dobiti. Sve do 2. 6. pristigli izveštaji nisu sadržavali nikakvih podataka da je bila izvršena izdata divizijska zapovest.

1. 6. naveče u 21.00 čas stigao je u Drvar Štab Puka z. b. V. sa Jurišnim bataljonom.³³ Divizija je saznala da je Štab Puka z. b. V sa Jurišnim bataljonom potčinjen 1. puku »Brandenburg« i trebalo je da dostigne Bosansko Grahovo. Jurišni bataljon marširao je dalje u pravcu Bosanskog Grahova sa namerom da predani 2. 6. kod prevoja 7 km jugo-jugozapadno od Drvara. Tek 2. 6. u 10.35 časova stigla je zapovest Komande XV brdskog armijskog korpusa od 1. 6. u 19,40 časova³⁴

³² To je naređenje Štaba 373. legionarske divizije od 31. malja 1944. Štabu 1. puka »Brandenburg« za dejstva kod Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 417).

³³ Tačan naziv toga bataljona je: Oklopni grenadirski jurišni bataljon 2. OkA.

³⁴ Bliže o tome naređenju K-de 15. BAK-a od 1. juna 1944. 373. legionarskoj diviziji o potčinjavanju 1. puka »Brandenburg« i Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 827,

u diviziju, koja se odnosila na potčinjavanje 1. puka »Brandenburg« i Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona z. b. V. diviziji.

Sopstvena borbena grupa držala je svojim levim krilom (II/384) dalju vezu sa 13. SS-pukom, koji je 2. 6. nastupio od Preodac na Tičevo. U toku nastupanja bataljon je imao slab dodir sa neprijateljem. Neprijatelj je bio odbačen. 11/384. puka imao je da 3. 6. nastupa na Tičevo u naslonu na 13. SS-puk. III/384. puka ovladao je 2. 6. u 17,00 časova kotom 1263 (10 km jugoistočno od Drvara) u početku protiv jakog a kasnije slabijeg postojećeg neprijateljevog otpora. Zadatak kao za 1. 6. (da nastupa preko linije Markov kamen — ka planinskom grebenu) bio je ponovo naređen. Bataljon je, osim toga, trebalo da pokretnim izvidanjem u rejonu Velikog Tičeva uhvati dodir sa neprijateljem i da ustanovi i spreči eventualno povlačenje neprijatelja prema severoistoku. Ostali delovi II i III/384. puka treba da, uz tesno održavanje veze sa napadnim pokretima, napuste rejon Prekaja, i da ovim merama pojačaju zauzete slabe zaprečne linije u dolini Unca na pravcu Drvara. Ovo su dopunski zadaci za II i III/384. puka.

Dalje probijanje neprijatelja, preko planinskog venca severozapadno od Tičeva, u pravcu severozapada, bilo je sprečeno jednom četom SS-padobranskog bataljona i 1. četom 373. izviđačkog bataljona na serpentinama j. jz. od Drvara, koje su ove čete posele već od 2. 6. pre, odnosno posle podne.

Na osnovu zapovesti K-de XV brd. AK, Ia br. 291/44. od 2. 6. u 02,36 časa³⁵ — stigla 2. 6. u 08.52 — po kojoj treba da se sve raspoložive snage uvedu u koncentrični napad u rejonu Tičevo, bilo je naređeno 1. puku »Brandenburg«, 2. 6. u 17.00 časova, da, nastupajući jakim desnim krilom, ponovo pređe u napad najkasnije do 04.30 časa 3. 6. sa linije Donje Peulje — Bosansko Grahovo. Dnevni cilj za 3. 6. Veliko i Malo Tičevo. Nakon uspostavljanja veze sa 384. pešadijskim pukom, 1. puk »Brandenburg« je imao da zaokrene prema severozapadu, i da pročešlja prostor Tičevo — Drvar — Resanovci prema putu Drvar — Bosansko Grahovo. Ova zapovest je bila slepo otkucana 2. 6. u 22.05 časa i 3. 6. u 03.10 časa, a kasnije je lično uručena od strane poručnika Rothamela iz 373. bataljona za vezu u 06.30 časova 3. 6. (prilog 6).³⁶

³⁵ Ta zapovest je zavedena u delovodni protokol pod brojnom 2931, a ne 291, kako piše u ovome dokumentu. Detaljnije vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 824.

³⁶ Prilog br. 6 je zapovest Štaba 373. legionarske divizije od 2. juna 1944. godine 1. puku »Brandenburg«, 54. izviđačkom bataljonu i Oklopnom grenadirskom jurišnom bataljonu za naročitu upotrebu za zauzimanje M. Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 418).

Komandant divizije odvezao se rano 3. 6, zajedno sa načelnikom Operativnog odeljenja (poručnik Benke)³⁷ i adutantom 373. bataljona za vezu, poručnikom Rothamelom, kod 1. puka »Brandenburg«, da bi onemogućio drukčije izvršenje zapovesti, kako se to, na osnovu iskustva, dešavalo.

Komandant divizije stigao je kod 1. puka »Brandenburg« u 06.30 časova. Takođe i sada puk nije pokazivao nikakvu sklonost da nastupa na Tičevo.³⁸

Na lično naređenje komandanta divizije, 1. puk »Brandenburg« krenuo je sad konačno u napad 3. 6.³⁹

Dok je 1. puk »Brandenburg« bio angažovan iz Grkovaca duž zapadnih padina kote 1376 (1485) i kote 1727, preko Nosića brda, na Tičevo, Jurišni bataljon z. b. V, koji se još u ovo vreme nalazio u Bosanskom Grahovu, imao je da nastupa iz Peulja kota 1201 (1343) (1457) i da isto tako zaokrene na Veliko Tičevo. 54. brd. izv. bataljon maršovao je duž drumu Bosansko Grahovo — Resanovci do planinskog prevoja. Zadaci 384. pp, 1 č[ete] 500. SS-padobranskog bat. i 1. čete 373. izv. bat. ostali su kako je i naređeno.

3. 6. prošao je uglavnom bez dodira sa neprijateljem. Slabe neprijateljeve grupe — po svoj prilici obezbeđenja — bile su bačene na planinski masiv Jedovnik. Oko 23.00 časa Jurišni bataljon z. b. V. dostigao je Tičevo, prilično iscrpljen, pošto su jedinice bile vrlo zamorene i preopterećene stalnim angažovanjem po teškom terenu i nepovoljnim vremenskim prilikama.

U Tičevu je bila uhvaćena veza sa 7. SS-divizijom, dok su severno odatle, u prostoru Mokro polje, ustanovljene vlastite jedinice (384. pp), koje su stalno držale tesnu vezu sa 13. SS-pukom.

Od 1. puka »Brandenburg« nije došao nikakav izveštaj. Kako se kroz obaveštenja pokazalo, 3. 6. naveče nije bilo ništa utvrđeno o 1. puku »Brandenburg«, pre svega, u rejonu Tičeva nije se mogla dobiti nikakva veza sa II bataljonom 1.

³⁷ Böhnke. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

³⁸ Deveta NOU divizija 8. korpusa NOVJ zatvarala je pravce koji izvode ka Tičevu i njene su jedinice neprekidno vodile borbe na toj prostoriji od 1. do 10. juna 1944 (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 61).

³⁹ Toga dana, jedinice 9. NOU divizije nisu mogle da izdrže pritisak nadmoćnijeg neprijatelja na prostrou Tičeva (Velikog i Malog), pa su se razdvojile u dve kolone: jedna brigada sa bolnicom, sa položaja Peulje — Grkovci, uputila se u pravcu Dinare, dok su se ostali delovi divizije (2 brigade i prištapski delovi) sa Stabom 8. korpusa NOVJ uputili u pravcu Jadovnika (trig. 1650). Kolona koja se uputila prema Dinari probila se bez borbe, dok se druga kolona 5. juna našla u obruču na prostoriji Crni vrh (k. 1519) — k. 1536 — Jedovnik (trig. 1539). Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 61.

puka, koji je trebalo da se naslanja na levo krilo Jurišnog bataljona.

3. 6. kod divizije je vladao utisak, pošto se borbena buka jedva čula, da se neprijatelj povukao na severozapad na planinski masiv i da se delovima izvukao već nekoliko dana ranije prema jugozapadu. Direktivom komandanta divizije bili su dati zadaci 1. puku »Brandenburg« za 4. 6, da prodre prema severozapadu i da pritisne neprijatelja prema putu Bosansko Grahovo — Drvar.

Zadatak zaprečnih linija na putu prema planinskom prevoju, nakon zrelog rasuđivanja izgledao je necelishodan, s obzirom na neprijateljevu situaciju i s obzirom na razriveni i prašumski teren. Stoga je naročita pažnja bila skrenuta 500. SS-padobranskom bataljonu i 1. četi 373. izviđačkog bataljona, koji su bili angažovani na prevoju i na obe njegove strane. Osim toga, svi slobodni delovi 54. brd. izv. bataljona dobili su za borbeni zadatak 4. 6. napad na planinski greben u pravcu Tičeva.

Noću uoči 4. 6. pokušala je i tada jedna banda, na odseku zaprečavanja duž puta Bosansko Grahovo — Drvar, da pređe preko puta ka zapadu, a isto tako jedna izviđačka grupa, koja je bila uvedena 3. 6. od serpentina prema koti 1332, uhvatila je dodir sa neprijateljem. Time je bila potvrđena procena o neprijatelju koja je doneta 3. 6. Razbijeni neprijateljevi delovi, po pretpostavci, nalazili su se na masivu Jedovnik, koje je trebalo uništiti koncentričnim napadima 4. 6.

384. pešadijski puk nadirao je, širokim frontom, preko teško prohodnog zemljišta ispresecanog dubokim i strmim odsecima prašumskog terena, prema visokom masivu i uhvatio je dodir sa neprijateljem kod kote 1072. Neprijatelj je bio nabačen prema masivu.

Jurišni bataljon nastupio je 4. 6. u 04.30 časova prema severozapadu, bez veze sa 1. pukom »Brandenburg« na svom levom krilu, ali ovo se i moralo pretpostaviti u krugu Jurišnog bataljona. Napad 1. puka »Brandenburg«, koji se pretpostavljao u rejonu Jadovnika (kota 1650),⁴⁰ morao se, prema proceni situacije Jurišnog bataljona, izdejsstvovati daljim sopstvenim napredovanjem.

Kako se kasnije ispostavilo, 1. puk »Brandenburg« bio je daleko izostao i nije mogao da se očekuje blagovremeni napad, tako da je Jurišni bataljon sam podneo glavni teret borbe. Jurišni bataljon je 4. 6, oko 19.30 časova, osvojio planinski masiv, kota 1536, u borbi protiv neprijatelja koji se ogorčeno borio i koji se bezobzirno zalagao za zaštitu banditskih štabova koje je obezbeđivao. Bataljon je tamo morao da

⁴⁰ To je trigonometar 1650.

odbija neprijateljske protivnapade delom u bliskim borbama. U 21.15 časova bila je uspostavljena veza 1. puka »Brandenburg« sa Jurišnim bataljonom na koti 1519. Bilo je uočeno produženje napada protiv dominirajućeg visa k. 1539. Deo 54. brd. izv. bataljona, koji je koncentrično nastupao 4. 6. od severozapada preko kote 1062 (Glavica) — k. 1267 Osječenica⁴¹ na kotu 1489, napredovao je u početku dobro, bez neprijateljevog otpora. Kasnije se znatno ojačao neprijateljjev otpor kod kote 1489. I ovde se jako osećalo zaostajanje 1. puka »Brandenburg«. Ova grupa je zaleгла i s mukom se mogla spasti okruženja. Napadom 1. puka »Brandenburg«, koji se očekivao za 5. 6, trebalo je teško postignuti uspeh u osvajanju zemljišta u toku 4. 6. pretvoriti u potpuni uspeh. Neprijatelj je bio polukružno opkoljen. Tamo gde je proboj bio jedino moguć nalazila se jedna dobro izgrađena zaprečna linija.

384. pešadijskom puku bilo je 5. 6. naređeno produženje nastupanja protiv visokog masiva, uprkos upadljivo nesavladljivim terenskim teškoćama, koje su jako uticale na napredovanje od 4. 6.

U ovoj situaciji stigle su zapovesti XV brd. arm. korpusa (4. 6. u 15,15⁴² časova i 4. 6. u 23,26 časa⁴³) u kojima je bio naređen odlazak 54. brd. izv. bataljona i Štaba Puka z. b. V sa Oklopnim gren. jurišnim bataljonom, s tim da se odmah, odnosno 4. 6. naveče, krene na marš, odnosno da se pripreme za marš.

XV brdski armijski korpus naredio je 1. puku »Brandenburg« da se sa potčinjenim jedinicama uputi iz rejona Knina za Knin. Na traženo zadržavanje ovih snaga pod divizijom do završetka operacije »Tičevo«, nije usledio nikakav odgovor, odnosno ne blagovremeno. Sa 1. pukom »Brandenburg« ponovo nije bilo veze. Pretpostavljalo se da je puk neposredno primio radio-razgovor sa Komandom korpusa i da se već nalazi na povratku. Istovremeno se javio 54. brd. izv. bataljon 4. 6. u 19,30 časova, da i oni kreću za Knin 4. 6. u 20.15 časova. Operacija koja je jasno nagoveštavala uspeh bila je potom prekinuta. Jurišni bataljon z. b. V. ostao je za vreme noći kružno raspoređen na koti 1536. Noć je protekla mirno. Kako se kasnije javilo, neprijatelj se beše povukao.

384. pešadijski puk, u prvim jutarnjim časovima 5. 6. u rejonu Markov kamen, zajedno sa delovima angažovanim na zaprečavanju, odbijao je pokušaje proboja jedne srednje bande koja je u bekstvu odstupila u šumske predele u jugozapadnom pravcu. Odlučujući udar nije više stigao neprija-

⁴¹ To je toigonometar 1267 (Osječenica).

⁴² i ⁴³ Iscrpnije o tim zapovestima vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 734 i 813.

telja, koji se očigledno skrivao po nepreglednim šumskim terenima. Pretpostavka Jurišnog bataljona, da se neprijatelj u toku noći izvukao ispred bataljona, potvrdila se.⁴⁴

Jurišni bataljon z. b. V. vraćao se maršem na Bosansko Grahovo, bez dodira sa neprijateljem, i dobio je dva dana odmora koja je tražio. 384. pp, uključujući četu 500. SS-padobranskog lov. bataljona i 1/373. izv. bataljona, koji su bili angažovani na putu Bosansko Grahovo — Drvar radi zaprečavanja visinskih prevoja, bio je 5. 6. naveče povučen, pošto je dan protekao bez dodira sa neprijateljem, a u noći uoči 6. 6. prikupio se u rejonu Drvara.

Prethodna odlučujuća zapovest Komande XV brd. arm. korp. za operaciju »Tičevo« stigla je, iako izopačena, u diviziju 4. 6. u 13.00 časova preko divizijskog radio-centra Donji Srb.⁴⁵ Zapovesti Komande XV brd. arm. korp. od 2. 6. i 3. 6, upućene diviziji radi ubrzanja operacije, našle su time svoje objašnjenje.⁴⁶ Operacija je već bila pripremljena i u sprovođenju, kako je bilo predviđeno i naredeno.

Sopstveni gubici

	Mrtvih	Ranjenih	Nestalih
384. pp		17	1 tenk na mine (potpuno uništen)
373. izv. bat.	5	15	
54. brd. izv. bat.	6	2	
(za vreme potčinjenosti)			
Štab puka z. b. V.			
(mot) sa Oklop. gren.			
jurišnim bat.	6	19	
(za vreme potčinjenosti u operaciji »Tičevo«)			
1. lov. hrv. puk	1		
	26	57	2
500. SS-padobranski lov. bat.	61	114	11 teških 91 laki

⁴⁴ Prema izveštaju Štaba 8. korpusa NOVJ od 15. juna 1944, posle opkoljavanja dve brigade 9. NOU divizije sa Štabom korpusa na položajima Crni vrh — k. 1536 — Jedovnik, doneta je odluka da se neprijatelj razbije na čitavoj liniji Tisove kose i da se izvrši manevar u pravcu severa. Manevar je vršen s tri bataljona i 5/6. juna jedinice su se probile iz obruča preko k. 745 i 791 do Šuhog potoka (tom IV, knj. 26, dok. br. 61).

⁴⁵ Reč je o naredenju K-de 15. BAK-a od 3. juna 1944. Štabu 373. legionarske divizije za raščišćavanje situacije kod Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 819).

⁴⁶ Potpunije o tim zapovestima vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 748, 819 i 826.

<i>Neprijateljski</i>	<i>gubici</i>				
	Mrtvih	Zarob- lieni	Pre- beg- lih		Plen
384. pp preb. [rojano]	247	58	10	1 PVO mitraljez, 3 teška mitr. 5 lakih mitraljeza, 3 laka bacača, 4 tenka, 4 radio-stanice, 1 pion. auto, 1 lafet mi- tralj]. 45.000 metaka pu- škomitr. ruski, 20.500 ras- spr. met., 2300 metaka PVO, 3 džaka dinamita, 2 rolne brzo gor. štapina, 100 m štapina, (od toga 1 oki. eskpl. granata, 2 oki. granate, 45.000 puškomitr. me- taka, 12.500 raspr. zrna, 2300 PVO municije, preuzeo 13. SS-puk)	
373. izv. bat.	72	12	3	21.500 raspr. metaka, 1 mitr M42	
54. brd. izv. bat.	52			1 protivoklopna puška, 2 automata 4 puške	
Štab puka z.b.V (mot.) sa Oki. gren. jurišnim bat. (za vreme potčinjenosti u operaciji »Ti- čevo«)	81			2 laka mitraljeza, 6 kara- bina, 5000 raspr. metaka. Uni- šteno:	
1. hrv. lov. puk	16			1 pt top 3,7 sm 2 laka mitr., 10 karab., 8 -pušaka	
	468	78	15		

U ovaj broj mrtvih nisu uračunati poginuli koji su procenjeni a kojih je sigurno više od prebrojanih mrtvih.

500. SS-pado-	421 prebrojanih	42 sm protiv, avion, top
branski lov.	129 zarobljenih	12 mitraljeza, oko
bataljon	800 procenjenih	100 pušaka (neuporebljive)
		4 radio-stanice
		2000 suvih koža

Iskustva

1. Oprema divizije za izrazitu planinsku borbu nedovoljna je, pošto jedinice nisu mogle sa sobom voziti dovoljno municije i hrane (ni jedne poljske kujne). Ovaj nedostatak je naročito tada bio presudan, ako se jedinica sa sadašnjom opremom udalji više dana od baze, do koje je mogu slediti vozila, ili ako se vozila, po jako obilaznim putevima, tek posle višednevnog podvoza priključe jedinicama. Ako, kao u ovom slučaju, snabdevanje sa terena nije moguće, tada je pokretljivost čoveka veoma sužena teretom municije i hrane koju nosi sa sobom. Telesni napori, koji su usled teškog zemljišta i vremenskih prilika neuporedivo veći, teško su podnošljivi.

Druga je stvar kod motorizovanih jedinica, koje u toku angažovanja po pravilu koriste puteve i koje se samo privremeno, to jest za jedan ili dva dana, udaljavaju od svojih pozadinskih vozila.

- 2) Radi brzog prebacivanja ili premeštanja, smanjenjem tereta komore i unutrašnjih službi, 373. izviđački bataljon bio je improvizovano ukrčan na vozila. Pripadajući bicikli bili su ostavljeni u rejonu razmeštaja. To se nije pokazalo kao dobro, pošto jedinica tada nije sposobna za život. Dovođenje vozila u ispravno stanje je nedovoljno, dopunska odeća nedostaje, dovlačenje municije i pogonskog goriva u neophodnim i dovoljnim količinama nije zajemčeno. Pametnije je, korišćenjem bicikla, uslovno smanjenu pokretljivost primiti kao nužno zlo i odreći se brže pokretljivosti za račun održavanja borbene snage, koja se postiže privremenim rasterećenjem.
- 3) Kod brzo promenljivih situacija u borbi protiv bandi i kod terenskih prilika, glavno sredstvo veze je radio, naročito ukoliko su odnosi snaga manji. Od pukova na više, često je bilo moguće da se uspostavi žičana veza (mada je bila upadljiva) iskorišćavanjem drumova i puteva. Dometi pešadijskih d-radio-stanica pokazali su se u planini kao potpuno nedovoljni. Komandovanje samo pomoću

radija je vrlo otežano zbog atmosferskih smetnji i ovdašnjih neobjašnjivo loših radio-prijema. Intervencija višeg komandovanja većinom kasni. Stoga je poželjno raditi sa instrukcijama i da se sva komandna mesta popune ličnostima koje poseduju dobar taktički pogled, polet i snagu samostalnog odlučivanja.

- 4) Potrebna je bolja i bogatija oprema divizija sa radio-stanicama većeg dometa. Ako zadatak obezbeđenja divizije ostaje, što je u većini slučajeva verovatno, tada je potrebno, naročito kod prostornosti odseka i osetljivih telefonskih veza, radio-vezu uglavnom zbiti, a jedinice koje učestvuju u operaciji moraju se snabdeti sa dodatnim radio-stanicama. (Vidi nedovoljne domete d-radio-stanica.) Tada, uglavnom, ne dostiže broj aparata. Radijalni saobraćaj postaje nužan, i stoga je, kod preopterećenja, podnošenje izveštaja usporeno, a kroz to komandovanje postaje skoro nemoćno.
- 5) Izdavanje radio-dokumentacije ne sme kasno da usledi, čak i kada bi ranije izdavanje moglo ići na račun održavanja tajnosti. Bilo bi potpuno nemoguće da se u malo sati koji stoje na raspolaganju blagovremeno izda radio-dokumentacija jedinicama.
- 6) Ponovo se pokazalo ne samo da je celishodno, nego je čak nužno, da se svakoj borbenoj grupi (bataljon) dodeli V. B.⁴⁷ Kod opreme sa samo dva radio-aparata na bateriju, moraju svi radio-aparati čitavog artiljerijskog puka biti koncentrisani kod grupe koja učestvuje u operaciji, zbog čega pak nastaju teškoće kod neizvežbanog ljudstva za vezu.

I kod ovih operacija se ponovo pokazala neophodnost da V.B. ne samo gađa svojim baterijama, nego mora biti obezbeđen prethodnim regulisanjem radio-saobraćaja, da može raditi sa svim baterijama koje stoje na raspolaganju, što je naročito potvrđeno u operacijama u okruženju. Nužno: ponovo opremljenost baterija sa po 3 radio-aparata.

- 7) U planini se teško pokretljiva zaprežna baterija lake polj. haub. pokazala opet suviše sporom. Njeno uvođenje u borbu, uprkos neposrednog praćenja pešadije, suviše kasni i pored jakog naprezanja konja, te ne može u planini biti dovučena na položaje, na koje se sa motorizovanom artiljerijom može stići. Naoružanje brdskim topovima može otkloniti ovaj nedostatak.

⁴⁷ Vorgeschobener Beobachter (istaknuti osmatrač).

- 8) Provizorna motorizacija oruđa, predviđenih inače za konjske zaprege, nije se dobro pokazala. Kod utovarivanja na kamione, vozila stradaju usled težine oruđa. Karoserija se ugiba. Kod iskorišćavanja kamiona kao vučnog sredstva, kod oruđa nastaje jako naprezanje, pa su nakon takve upotrebe nužne duže opravke. Kod planinskih puteva koji su bogati krivinama, vozilo i oruđe, koje se mora vući sa prednjakom, je suviše dugo, a s druge strane konstrukcija kamiona — naročito francuskog porekla — je suviše visoka i nije dozvoljeno neposredno prikopčavanje oruđa. Stoga je potrebna višestruka prepravka, a to košta mnogo vremena.

Provizorno motorizovanu artiljeriju treba pretpostaviti zaprežnoj, i to obavezno. Stoga svaka divizija, da bi mogla slediti ovaj zahtev, mora raspolagati sa više od dva vučna vozila ili šlepera.

- 9) Gađanje sa vremenskim upaljačima, koje kod jedinica nije omiljeno, u planini je jedini način u većini prilika. Stoga je apsolutno potrebno vežbanje.
- 10) Na karsnom zemljištu odeća strada daleko više nego normalno. Bez izuzetka, 50% čojanog odela bilo je pocepano, drugo, čizme, kao planinske cipele, nisu izdržale naprezanja.
- 11) Naše jedinice, naročito hrvatski pripadnici, žilavo su se pokazali u savlađivanju vremenskih prilika, organizacijskih teškoća i većih dnevnih ciljeva, koji su uslovljavali telesna naprezanja, a najveća odricanja shvatali su kao nužna. U napadu protiv bandita koji su se nalazili na povoljno izabranim položajima, kod naših jedinica nije konstantovano ničega štetnog. Iako su u prvim momentima pojedini mitraljezi uticali na njihovo napredovanje, one su išle stalno napred gde je komandovanje to shvatilo da treba da ih napred pokrene.
- 12) Komandovanje u većim jedinicama još neodlučno i nedostatak pravog iskorišćavanja svakog uspeha treba pripisati do sada malo pruženim prilikama vežbanja u većim jedinicama.
- 13) Banditi, naročito 6. proleterska divizija u Trubarskoj kotlini i 1. proleterska divizija u rejonu Prekaja, borili su se žilavo i vešto, zahvaljujući njihovom dobrom poznavanju zemljišta. Ipak nisu bili dorasli nadmoćnoj vatrenoj snazi i odlučnom i koncentričnom stezanju. Ponovo je bilo potvrđeno, da su se oni naročito čvrsto i ogorčeno borili tamo gde im je neprolazno zemljište omogućavalo neprijetno i povoljno izvlačenje. Do navedene borbe prsa u

prsa došlo je samo na visokom masivu severozapadno od Tičeva, gde je njihov borbeni duh bio bodren prisutnošću štabova i misija koje su oni štitali, inače, oni su pokušavali da blagovremeno prekinu borbu i da se povuku. I ovde je za zavljenje ponovo njihova nadmoćnost u iskorištavanju zemljišta i njihova pokretljivost. Osećaj inferiornosti podstiče ih da dolaze do uspeha samo putem podmuklih prepada na slabije obezbeđene kolone, koje slede.

- 14) Operacija je, uglavnom, dala jedinicama, uprkos mnogih nevolja, pokretnu snagu, što bi se moglo iskoristiti kod budućih angažovanja.

Aldrian⁴⁸

general-lajtnant i komandant div[izije]

Dostavljeno:

<i>K-di XV brd. AK 2 komanda</i>	
KTB	1 komad
Rezerva	1 komad
Koncept	1 komad
	5 komada

Spisak priloga⁴⁹

Za 373 (hrv.) pd Ia pov. br. 1328/44 od 10. 6. 1944.

- Prilog 1: 373 (hrv.) pd Ia str. pov. br. 171/44 od 24. 5. —
5. primerak
Prilog 2: službeno
prilog 3: službeno
prilog 4: službeno
prilog 5: 373 (hrv.) pd Ia pov. br. 1114/44 od 31. 5. 44.
prilog 6: službeno

⁴⁸ Eduard. Umro u Gracu 1955. godine (Franc Šraml, n.d. str. 204). Aldrian je 20. oktobra 1944. otišao na novu dužnost. Zamenio ga je, za kratko vreme, pukovnik Karl Herman (Karl Herrmann), k-t 384. peš. puka. Od 14. novembra 1944. pa do kraja rata, divizija se nalazila pod komandom general-majora Joakima Grafenštajna (Joachim Gravenstein).

Karl Herman, kao ratni zločinac, osuđen je u Beogradu 4. aprila 1947. na 20 godina lišenja slobode, dok je general Grafenštajn, na istom procesu, osuđen na smrt streljanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 5. aprila 1947; Franc Šraml, n.d., str. 204 i 297).

⁴⁹ Prilozi 1 do 6 objašnjeni su kroz tekst u objašnjenjima 11, 14, 16, 17, 32 i 36.

Dostavljeno

K-di XV brd. AK 2 komada

KTB 1

Rezerva 1 „

Koncept 1 „

BR. 82

IZVEŠTAJ ŠTABA 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 19. JUNA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O ISKUSTVIMA STEČENIM U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Ia pov. br. 3398/44²

21. VI. 1944

1. puk »Brandenburg«

Rgt. Gef. Stand, 19. 6. 44.

Operativni štab

KTB

Odelj. Ia, pov. br. 405/44.

Prilog uz
K.T.B.
Br. C 310

Šef. ..22
Ia.. 216
01 Ru

Pred.: Iskustva iz operacije »Reselšprung«⁵

Veza: Radiogram XV (brd.) AK, Ia, pov. br. 3216/44. od 12. 6. 44.^e

Komandi XV (brd.) AK

Odelj. Ia

1.) Kao polaznu bazu za skoro sve napade u operaciji, puk je imao rejon **Peulje — Grahovo — Peći**. Teren otvoren,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 729—32.

² Dopisano rukom. To su podaci o zavodenju izveštaja u delovodni protokol Operativnog odeljenja K-de 15. BAK-a.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca. U pečatu pod brojem 4 nalazi se u -rubrici »Šef« i »Ia« po jedan nečitak paraf, i to je označeno sa tri tačkice.

⁵ Komanda 1. puka »Brandenburg«, pored ovog izveštaja o iskustvima stečenim u operaciji »Reselšprung«, dostavila je 20. juna K-di 15. BAK-a i borbeni izveštaj o dejstvima puka, po danima, od 24. maja do 6. juna 1944. Redakcija taj izveštaj ne objavljuje. Opširnije o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7.

⁶ Redakcija pomenuti radiogram nije pronašla.

valovit, skoro bez ikakvog zaklona, koji u čitavoj širini nadvisuje planinski lanac **Marino brdo** visinskom razlikom od 500—600 m⁷, a prema jugoistoku strmo se spuštaju obronci bez ikakvog zaklona, dok je sam visinski greben i teren severno odatle pokriven gustom, skoro neprohodnom šumom, i pruža neprijatelju najbolje mogućnosti za zaklanjanje. Usled jakog posedanja kota (do 4 brigade sa natprosečnom brojnom opremljenošću teškim naoružanjem, minob. i brdskim topovima)⁸ bile su naše jedinice već prilikom uvođenja u borbu terenski i brojčano u jako nepovoljnom položaju.⁹ Napadi, iz istog razloga, nisu zaostajali za teškim napadnim borbama na istočnom frontu i imali su za posledicu nesrazmerno velike gubitke, prema kojima uspeh ne stoji ni u kakvoj srazmeri.

2.) Same jedinice bile su upućene sa svih strana koncentrično prema rejonu **Tičevo — Jedovnik** sa namerom da neprijateljske snage u rejonu opkole i unište. To nije postignuto, jer

a) je teren jako krševit i mestimično pokriven prašumom, koja neprijatelju pruža bezbrojne mogućnosti da bataljoni mogu nestati bez traga, i jer

b) su naše snage, u poređenju sa veličinom rejona, bile slabije da bi unekoliko teren pročešljale i međusobno održavale vezu.

Tom prilikom ponovo se potvrdilo da obrazovanje kazana ima samo tada vrednost ako se opkoljavanje može sprovesti bez breše. Ono će u borbi protiv bandi samo onda dovesti do uništenja neprijatelja ako se ograniči na manji rejon a svesno odustane od delova neprijatelja koji se nalaze izvan ovog rejona.

Neprijatelj se u prednjem slučaju izvukao iz rejona **Tičevo** prema ji. i sz., dozvolio je da naši delovi prodiru ne prihvativši borbu i posle nekoliko dana opet se našao u rejonu **Tičevo** skoro u potpunom brojnom stanju i čak su se, posle izvesnog vremena, u istom rejonu spustila

⁷ metara

⁸ Reč je o 1, 2. i 3. brigadi 9. NOU divizije i Grahovsko-peuljskom NOP odredu.

⁹ Prvi puk »Brandenburg« učestvovao je u operaciji »Reselsprung« sa 1. i 2. bataljonom, dok je 3. bataljon obezbeđivao komunikaciju Skradin — Bribirske Mostine — Benkovac. Brojno stanje puka (bez 3. bataljona) iznosilo je 18 oficira, 81 podoficir i 469 vojnika. Pored toga, puku su bile potčinjene 11. četa 883. grenadirskog puka i 1. četa 373. inž. bataljona (vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

Za člejtstva u operaciji »Reselsprung«, puk je od strane K-de 15. BAK-a dobio vrlo negativnu ocenu. Bliže o tome vidi u dok. br. 78.

4 transportna aviona, koji su poneli eng.-američku delegaciju.

Na terenu koji neprijatelju pruža takve povoljne mogućnosti za izvlačenje potrebno je da naši delovi posle napada ostanu na tom području u priličnoj jačini i da zasedama i gerilskim načinom vođenja borbe stalno slabe i uznemiravaju neprijatelja i na taj način ometaju njegovo novo organizovanje na istom području.

Za to, pak, treba vremena, potpuna samostalnost trupe koja je ostala u rejonu i izuzimanje od drugih zadataka.

- 3.) Dnevni ciljevi napada često su mnogo udaljeni. U vezi sa napred iznetim razumljivo je da se za jedan dan event, može postići udaljenost od 5 km na karti uprkos najstrožih zahteva trupi.
- 4.) Informisanje puka o garnizonima i situaciji kod drugih jedinica koje učestvuju bilo je katkad nedovoljno, zbog čega je došlo do puškaranja između delova Oki. gren. jurišnog bat. i SS-puka.¹⁰ Na ovako ispresecanom zemljištu naročito je važno detaljno informisanje kako bi se izbegli gubici naneti sopstvenim oružjem.
- 5.) Naročito nepovoljno se odrazilo na puk što su ustanove koje su rukovodile akcijom premalo obraćale pažnju na činjenicu da su angažovani delovi po svom borbenom brojnem stanju najčešće odgovarali jednom normalnom bataljonu, pošto bataljoni retko imaju više od 2 lovačke čete, koje su, osim toga, usled dosadašnjih gubitaka vrlo oslabljene. Oki. gren. jurišni bat., npr., ima isto brojno stanje kao oba bataljona puka zajedno. Zadaci koji se postavljaju puku često nisu usaglašeni ovoj činjenici. Ali objašnjenja i prigovori, na koje je prisiljen oficir svestan odgovornosti, dovode često do nerazumevanja i do mišljenja da dotični trupni starešina želi neopravdano da poštedi svoju jedinicu ili da nema dovoljnog samopouzdanja. To je u operaciji »Reselšprung« dovelo dotle da se posumnjalo u sposobnost k-ta puka da komanduje pukom, iako je puk bez odmora, ne obazirući se na srazmerno visoke sopstvene gubitke,¹¹ bio angažovan u borbi. Tek posle ličnog referisanja k-ta puka, utvrđeno je da su ove sumnje bile neopravdane.

¹⁰ Reč je o 13. SS-puku 7. SS-divizije »Princ Eugen«.

¹¹ Puk je, prema izveštaju od 20. juna 1944., imao sledeće gubitke: 1 oficir i 9 podoficira i vojnika poginulo, a 6 oficira i 95 podoficira i vojnika ranjeno, što je, u stvari, 20% gubitaka od ukupnog brojnog stanja (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

6.) *Služba veze:*

Naročito je bilo otežano komandovanje pukom usled potpuno nedovoljne veze između 373. pd i puka. Prema obaveštenjima, do otkazivanja je došlo zbog nesposobnosti radista divizijske radio-stanice, koja je navodno delom popunjena Hrvat, osobljem. Naređenja su katkad stizala u puk tek posle više od 24 časa, kada su delimično već bila prevaziđena. Isto toliko je bilo potrebno da pukovski izveštaji stignu u diviziju. Veze prema svim ostalim pretpostavljenim ustanovama i unutar puka bile su skoro bez prekida i bez poteškoća. Ali, pošto je u planini jedino moguće sredstvo komandovanja radio, treba da se osigura besprekorno funkcionisanje radio-stanice, naročito između divizije i puka.

- 7.) Upotreba mot. jedinice u planini nailazi na prilične poteškoće. Ona se bori pod mnogo nepovoljnijim uslovima nego jedna obučena brdska jedinica. Usled nedostatka kolone tovarnih grla ili nosača, svaki pojedini vojnik morao je teško da nosi dodatnu municiju koju mora da ponese, i na taj način bio je već toliko opterećen da se moralo potpuno odustati od nošenja vode i skoro potpuno od nošenja hrane. Za vreme operacije bile su čete zbog toga do 30 časova bez hrane pri najvećim naprezanjima. Mali broj tovarnih grla nabavljenih na području bandi morao se upotrebiti za nošenje s.¹² minob. i minobac. municije. Evakuacija ranjenika, pod ovim okolnostima, ostala je nerešiv problem. Isto tako ne može se ni pomisliti na evakuaciju plena. Pošto teško naoružanje puka nije pogodno za upotrebu na planinskom zemljištu, mora potpuno da se odustane da se ponese sa sobom. Utoliko se dragocenijim pokazao tromblon. Mnogobrojna mot. vozila i teško naoružanje koje je ostalo predstavljaju za puk, angažovan u borbi na planinskom zemljištu, teško opterećenje. Nalazeći se usred područja bandi, ne mogu biti dovoljno osigurani samo od vozača i ostalih ostavljenih delova i zbog toga su u priličnoj meri izloženi opasnosti da budu uništeni. Delovi puka koji se nalaze u borbi neće u takvoj situaciji moći blagovremeno da intervenišu. Odgovorni trupni starešina nalazi se zbog toga pred pitanjem da li da ostavi lovačke delove za osiguranje i na taj način još više oslabi svoje borbeno brojno stanje ili da preuzme rizik da osiguranje mot. vozila prepusti samim vozačima. U prednjem slučaju k-t puka bio je prinuđen da prihvati rizik.

¹² srednjih

- 8.) Snabdevanje puka moglo je da se uhoda tek za vreme operacije, pošto nije postojalo naređenje za snabdevanje. Ova činjenica zadaje više posla i zahteva radio-vezi. Naređenje za snabdevanje je, izgleda, puku neophodno potrebno, pri čemu bi, pored svih stvari, trebalo misliti na snabdevanje san. potrebama.
- 9.) Saradnja sa svim potčinjenim delovima puka bila je uopšte vrlo dobra i tekla je bez zastoja.
- 10.) Saradnja sa K.K.G.¹³ nailazi uvek ponovo na poteškoće zbog nediscipline njegovih pripadnika, neraščišćenih unutrašnjih političkih odnosa i pitanja snabdevanja hranom, a pre svega municijom. Njihovo veliko brojno stanje nema nikakav značaj pri ozbiljnim borbenim dejstvima. Jedina korist koju je puk imao od prisustva ovih jedinica sastojala se u tome što je puk stalno bio informisan o stanju pokreta neprijatelja i o približnoj jačini protivnika i na taj način mogao da pojača sopstvena osiguranja. Prilikom izvođenja sopstvenih napadnih operacija treba zbog toga računati samo na sopstveno brojno stanje za borbu.
- 11.) Neprijateljsko vazduhoplovstvo postiglo je za vreme operacije znatne uspehe. Ustanovljena je besprekorna saradnja između njega i bandi, pri čemu je prilikom naših pokreta došlo do izražaja u povećanoj meri. Ono je za čitavo vreme operacije potpuno vladalo celokupnim vazdušnim prostorom. Ni efikasna odbrambena vatra pa topova od 2 cm¹⁴ i mnogobrojnih mitraljeza nije donela vidno olakšanje našim jedinicama. Samo na jedan pa četvorocevni top, koji je dejstvovao iz svih cevi, nadletao je, npr., jedan lovac-bomb. sa velikom upornošću do na 30—40 m, pri čemu su čitava posada pat,¹⁵ usled ranjavanja, i oruđa potpuno izbačeni iz stroja.

Da bi se omeli neprijateljski noćni letovi u cilju snabdevanja, postavljene su zamke sa vatrom i signalima. U jednom slučaju uspelo je na taj način da se zarobi nekoliko kontejnera sa municijom, dok u većini slučajeva, posle uspostavljanja optičke veze između zemlje i aviona,

¹³ Reč je o manjim četničkim jedinicama potčinjenim nemackim komandama. Stvarane su po direktivama K-de 2. OkA od 4. marta i 13. maja 1944. na području NDH. Nazivali su ih Kroatische Kampfgemeinschaften (Hrvatske borbene grupe — zajednice), te otuda i skraćena K.K.G. (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 391 i 394—5). O tome vidi i naređenje K-de 69. AK od 30. maja 1944. za stvaranje tih četničkih grupa na području korpusa (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 398—90).

¹⁴ Puk je u svome sastavu imao i jedan pa vod (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

¹⁵ protivavionskog topa

avion je posle odgovora raznim svetlosnim znacima odletao bez izbacivanja tereta. Iz toga proizilazi da se neprijateljski avijatičari za snabdevanje striktno pridržavaju uputstva i da samo prilikom potpuno jasnog sporazumevanja pristaju na izbacivanje tereta.

- 12.) Od našeg vazduhoplovstva za čitavo vreme operacije nije ništa zapaženo, izuzev u dva slučaja kada je puku vazdušnim putem doturena municija. Tom prilikom naši konrejneri izbačeni su sa vrlo male visine, tako da se u malom broju slučajeva padobran otvorio, i veći deo municije bio je neupotrebljiv.
- 13.) Sopstveno teško naoružanje puka malo je došlo do izražaja za vreme operacije, pošto je, kako je već napred napomenuto, nepodesno za upotrebu na brdskom zemljištu. L.G. 42¹⁶ pokazao se neupotrebljiv čim neprijatelj raspolže svojom art., pošto se njegov vatreni položaj vrlo lako otkriva usled neuobičajeno jakog dima prilikom opaljivanja. U prednjem slučaju ležali su pogoci neprijateljskog brdskog topa, već posle nekoliko zrna ispaljenih za korekturu, u centru našeg vatreneog položaja. T. minb. 12 cm,¹⁷ koji je u najmanju ruku isto toliko potreban kao i L.G. 42, mnogo je prikladniji pri približno istoj efikasnosti gađanja. S. minb.¹⁸ 8 cm pokazao se kao potpuno dobar, a isto tako, i to naročito u napadima, posle kojih je dolazilo do borbe prsa u prsa, tromblon.
- 14.) Ostavljanje jednog bataljona u starom borbenom području pričinilo je puku mnoge poteškoće. Delovi štaba puka morali su, usled ove okolnosti, da ostanu tamo. Na taj način skoro je nemoguće jedinstveno rukovođenje pukom u svim trupnim poslovima. Vrlo važna personalna pitanja i termini na taj način se delom odlažu na štetu trupe. Treba nastojati, posle kao i pre, da se angažuje celi puk, a prilikom angažovanja koje zahteva premeštaj u udaljenija područja da se potpuno odvoji od starog područja i oslobodi od svih drugih zadataka, kako je to uobičajeno kod drugih mot.— pokretnih jedinica na području Balkana.

Valter¹⁹

*Dostavljeno
prema konceptu*

¹⁶ **Leichtes Geschütz (lajhtes gešic — laki top)**

¹⁷ teški minobacač

¹⁸ srednji minobacač

¹⁹ **Walter. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Bio je tada komandant puka i imao je čin potpukovnika.**

BR. 97

IZVEŠTAJ ARMIJSKE GRUPE »FON GÄNGEN« OD 29. JUNA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »C« O SITUACIJI I DEJSTVIMA NA PODRUČJU ISTRE ZA PERIOD OD 11. DO 25. JUNA 1944. GODINE¹

Strogo poverljivo

²Prilog Br. 1 uz Armijsku grupu »f. Cangen«
Odelj. Ic Br. str. pov. 980/44
Armijaska grupa »f. Cangen« A.H.Qu., 29 6. 1944.
Odelj. Ic, str. pov. br. 980/44.

Veza: FS³ K-de GrA »C«/Ic - 6 primeraka
pov. br. 7196/44. od 23. 3. 44.⁴ 5. primerak

Predmet: Izveštaj o stanju bandi na području
Armijske grupe — pojavljivanje i
aktivnost bande — u vremenu od 11. 6.
do 25. 6. 1944.

Komandi Grupe armija »C«/Ic

A. Glavne oblasti bandi

I) *Teritorija gornje Italije*

a) *Zapadno područje Armijske grupe (zona za osiguranje obale Grupe »Lib«)*:*

c) *Severno područje Armijske grupe (operacijska zona alpsko predgorje) i Severozapadna oblast Alpa:*

1) *Operacijska zona alpsko predgorje:*

6

2) *Severozapadna oblast Alpa (Lombardija i Pijemont)*

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1640, s. 1024—1031. Uz izveštaj se nalaze i dve skice sa ucrtanim rasporedom i brojnim stanjem partizanskih jedinica i komandi u severnoj Italiji i Istri (skice su na sn. br. 1032 i 1033).

² Pečat bez četvrtastog okvira.

³ Fernschreiben (telegram)

⁴ Redakcija tim dokumentom ne raspolaže.

⁵ Gruppe »Lieb«

⁶ Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Italiju.

II) *Operacijska zona Jadransko primorje*

a) *Pojavljivanje i pokreti bandi:*

Raspored i rejonii dejstva jedinica bandi nisu se bitno promenili u odnosu na prethodni izveštajni period.⁷ Nastavlja se infiltriranje hrvatskih banditskih snaga u Istru, naročito na prostoriju masiva pl. Učke, koja se sada nalazi u rukama bandi. Tome se pridaje naročiti značaj jer će usled toga biti zakočena i obližnja oblast rudnika uglja Raša, čiji radnici, pod uticajem pretnji, delimično izostaju sa posla. Eksploatacija je приметно opala.⁸

b) *Organizacija:*

Prema višestruko potvrđenim izveštajima, rukovodstvo bandi je ukinulo oslovljavanje pretpostavljenih sa »ti« i »družee« kao i pozdrav podizanjem desne pesnice. Osim toga, ustanovljeno je da su banditi na svojim kapama zamenili crvenu sovjetsku zvezdu drugim oznakama (T jednako Tito, P II jednako Petar II) ili sa zvezdom bele boje.⁹ Ovi slučajevi ukazuju na izvesnu verodostojnost izjave, koju je neprijateljska strana u više navrata javila, o sporazumu između Tita i Petra II.¹⁰ Možda se ipak radi samo o jednoj, prikladno odobrenoj, koncesiji komunista nacionalističkim elementima da bi ih podstakli na pojačanu saradnju za svoje ciljeve.

c) *Aktivnost bandi:*

Aktivnost bandi povećala se u celoj operacijskoj zoni. Uopšte se zapaža nastojanje rukovodstva bandi da svoje snage prikupe, sa težištem na naše linije za dotur, s krajnjim ciljem ne samo da ometaju saobraćaj, već da ih zauvek zatvore. Može se kao sigurno uzeti da se na taj način vodi računa o zahtevu Anglo-Amerikanaca. Takvi težišni rejonii su zapadni

⁷ Prethodni izveštajni period obuhvatao je vreme od 25. maja do 10. juna 1944. i obraden je u izveštaju Armijske grupe »f. Cangen« od 14. juna 1944 (vidi AVII, NAV-T-312, r. 1640, s. 1034—44).

⁸ Na području planine Učke dejstvovao je u to vreme 1. partizanski NOP odred »Učka«. Bliže o njegovim dejstvima u junu 1944. vidi tom V, knj. 29, dok. br. 41.

Taj podatak nije u potpunosti tačan. Oslovljavanje i oznake na kapama (titovkama) ostali su do kraja rata, a i posle rata isti. Međutim, pozdravljanje pesnicom zamenjeno je pozdravom ispruženom šakom desne ruke, što se zadržalo i danas u redovima JNA. Inače, petokrata zvezda bila je i ostala crvene boje.

¹⁰ Nije došlo ni do kakvog sporazuma između maršala Tita i kralja Petra II, već je ovde reč o sporazumu između delegacije Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (dalje: NKOJ), s maršalom Titom na čelu, i mandatora za sastav nove vlade Kraljevine Jugoslavije u izbeglištvu, dr Ivana šubašića, sklopljenom 16. juna 1944. na ostrvu Visu (vidi: Grupa autora, *ONRJ*, str. 330—342).

Jeo Provincije Ljubljana, sa železničkom prugom Postojna — Ljubljana, i rejonu istočno i severno od Trsta, kao i plato Bainsizza,¹¹ severoistočno od Gorice, sa železničkom prugom Trst — Gorica — Piedicolle¹² i putevima Trst — Postojna i Gorica — Tolmin.¹³

B. *Delatnost bandi u brojkama*

Mogućnost za poređenje sa ranijim vremenom podnošenja izveštaja nije data, pošto se rejon borbenih dejstava Armijske grupe smanjio.

Ukupan broj delatnosti bandi	199
Od toga:	
Prepadi i napadi na železničke pruge i mostove kao i na vozni park	53
Napadi na puteve i mostove na putevima	17
Prepadi i napadi na nemačke vojnike	46
Sabotaže na telefonskim linijama	22

C. *Gubici kod neprijatelja i plen*

Gubici kod neprijatelja:

Mrtvih		909
Zarobljenih	-	218
Uhapšena osumnjičena civilna lica		736
Prebegli		28

Plen:

Puške	52
Mitraljezi	10
Automati	2
Pištolji	4
Topovi	1
Minobacači	1
Kamioni	9
Pokretna radio-stanica	1

¹¹ i ¹² Odnosi na Banjsku planatu i Podbrdo.

¹³ U Istri su dejstvovale jedinice Operativnog štaba za Istru, 9. korpusa NOVJ i delovi 7. korpusa NOVJ. Bliže o njihovim dejstvima u to vreme vidi tom V, knj. 29. dok. br. 41 i tom VI, knj. 14, dok. br. 66, 72, 93 i 107.

Telefonski aparati	2
Bicikli	6
Konji/Mule	17

D. *Naši gubici (samo nemački)*

Mrtvih	47	(1 iz OT ¹⁴ , 1 iz SD ¹⁵ , 1 železničar)
Ranjenih	79	(1 železničar)
Nestalih	39	(2 pripadnika SS-formacija)

165

E. *Rezime*

Vanredno živa delatnost bandi, koja je otpočela početkom invazije, još se povećala u vreme za koje se podnosi izveštaj. Kao novi rejonni bandi konstatovani su:

- 1.) Rejon zapadno od Venecije
- 2.) Severni deo provincije Belluno,
- 3.) Rejon zapadno od Etach (Provincija Trst).

Naročito zaoštavanje situacije kod bandi može se zabeležiti u sledećim rejonima:

- 1.) Zelena linija,
- 2.) Položaj na alpskom predgorju,
- 3.) Zapadni deo sektora obalske odbrane 42. lovačke divizije.¹⁶

Preduzete su, odnosno u pripremi su, mere za borbu protiv bandi.

Proširenje delatnosti bandi na nove rejone, kao i zaoštavanje situacije kod bandi u rejonima koji su naročito važni za vođenje rata jasno ukazuju na upravu koja je svesna cilja i ukazuju na nameru protivnika da ne samo ometa, odnosno preseca pozadinske veze fronta na kome se vode borbe, nego i da trajno sabotira izgradnju važnih odbrambenih linija. Ovo je protivnik postigao u velikoj meri.

Ovaj partizanski rat u pozadini fronta na kome se vode borbe, podstican veštom radio-propagandom i propagandom putem letaka, uzima sve ozbiljnije oblike.

Dosada preduzete protivmere pokazale su se kao nedovoljne. Potpuna pacifikacija u celokupnom delokrugu komandovanja

¹⁴ Organisation Todt (Organizacija Tot).

¹⁵ Sicherheitsdienst (Služba bezbednosti).

¹⁶ Ta divizija je premeštena u Istru.

ne može se očekivati ni pri primeni drakonskih sredstava. Samo jačim zaposedanjem sa nemačkim jedinicama moglo bi se postići bitno smanjenje delatnosti bandi.

Za Armijsku grupu
Načelnik štaba
Nagel¹⁷

I prilog (5. primerak)
(rezerva)

BR. 84

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVI-MA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj	K.T.B.
K-ta Jugoistoka	5/VII

(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 1. 7. 44.

I. *Aktivnost neprijatelja:*

Situacija na moru:

30. 6. dalmat. ostrvsko područje nije izviđano, ispred italijanske istočne obale nije otkriveno ništa bitno.

²

Situacija u vazduhu:

Normalno izviđanje nad Jegejskim morem u grčko-albanskim obalskim područjem, pojedinačna izviđanja iznad Niša, Beograda i zapadne Bosne. Jenjavanjem borbi u južnoj Albaniji, neprijatelj je sve više vršio preorijentaciju svoje patrolne aktivnosti po slobodnom izboru: zapadno od Soluna izvršen napad na voz sa vojnicima koji

¹⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 670—3.

² Redakcija je u ovome dnevnom izveštaju, kao i u svim sledećim dnevnim izveštajima k-ta Jugoistoka koji se objavljuju u ovoj knjizi, sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na područje Jugoslavije, i to ubuduće neće više objašnjavati.